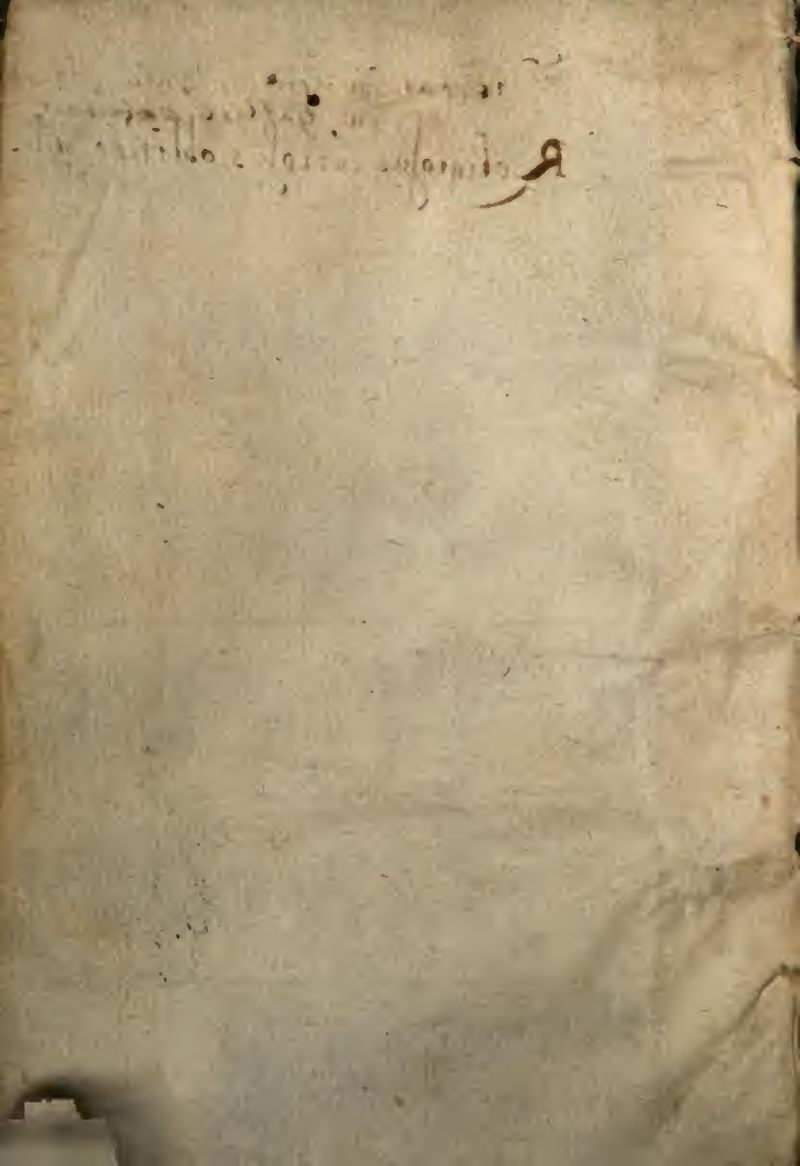

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Edacitas in Græcis gñla est,
in Galli patura.
Religiosus curiosus, obliuio sui.

B. SVLPICII

SEVERI ARCHIEPISCOPI

QVONDAM BITVRICENSIS,
QVÆ EXSTANT, OPERA;

A

VICTORE GISELINO Medico ex editionum
& vetustorum exemplarium collatione emendata,
eiusdemque Notis illustrata.

Vita Sulp. Seueri, & temporum ratio accuratè digesta eo-
dem V. Giselino auctore.

Scholia in sacram Historiam ex Petri Galefinij Notationi-
bus excerpta.

Carmeli Gandu

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regij.

M. D. LXXIIII.

Da. Joanni de La Torre J.C. Viet. Giste
Primo amicitiae causa D.D.

B. SULPICII
MONTANUS
SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Priuilegio cautum est, ne quis alius præter Christophorum Plantinum, librum hunc, cui titulus est, *B. Sulpicij Scueri Archiepiscopi quondam Bituricensis, quæ exstant, opera*, intra decennium imprimat, aut alibi impressum in suas diuitiones importet, venalemve habeat: qui secùs faxit, pœna fisco Regio exsoluenda multabitur: vt latiùs in Regio diplomate expressum est, Dato Brùxellæ, Anno M. D. LXXI I I. Stylo Brab. I I I. Aprilis ante Pascha.

Signat.

I. De Perre.

VICT. GISELINI³

AD BENED. ARIAM

MONTANVM THEOLOGVM

PRÆSTANTISS.

PRÆFATIO.

*MONTANE Regis dulce decus tui,
Idémq. nostræ spes bona Belgica:*

Cuius suavi vnus aura

Æreas renocata in auras

Iam nostra laurus, pallidulum caput

Nouis virescens frondibus erigit,

Suiq. freta amore Phœbi,

Nil Tiliæ Plataniq. inanes

Moratur umbras: quid decus ô nouum

Nouem Sororum, quid geris? aut ubi

Stupente corpore euagatur

Vectâ anima athereis quadrigis?

Nam nec remotum Rupe ego te tua

Vacare Musis credo Araceniis:

Nec Virginis pictæ suauis

Arte nouas animare voces.

Hac auspicata laus fuit & labor

Quondam inuenta, nunc alio ebriam

Amore mentem ad altiora

Orsa rapit Deus intus ardens.

*Secessus Atia
Mōiani in ru-
pe Araceniis.*

*Rhetorica eius-
dem, cuius
exordium,
Pinge mihi,
&c.*

*Et nunc deserto iunctus Amosida
Sione ab alto prospicis, ut lupis
Occurrat ultro purus Agnus,
Flumine qui proprij cruoris
Sese ipse merfit, viciima Vindici
Factus seuero, sordidaq. expians
Mundi piacula vniuersi
Sideream patefecit aulam.*

*Psalmi eiusdē. Nunc in reductis vallibus Hermoni,
Inhospitalem seu prope Mizarum
Ad Iordanis fluentia claudis
Iesiada latus exsulanti:*

*Quaq. ille doctis carmina nabiliis
Aptat sonora, hæc tu Latiis modis
Transmittis ad seros nepotes
Perpetuis celebranda sacris.*

*Ergo hinc medullis protinus intimis
Ignes suaves ætheris hauriens,
Deique iam plenus furore,
Spernis humum fugiente planta,*

Sublatus alis ignicoloribus,

*Diuini Amoris: astraq. lucida
Permensus aspectu Tonantis
Et superis fruëris choreis.*

Monumenta
Salutis humanæ
ne, eiusdem.

*Ibiq. cali arcana Negotia
Sanctumque summi Consilium Patris,
Non antè nota cernis. O que
Me comitem tibi sistat aura*

Cælestis

5
Caeleſtis aura, incendia quæ mihi
Afflans ſuperni Numinis exi-
Curas profanas, atque mentem
Eliquet æthereis Camenis!

Dicam fugatos te duce Barbaros,
Linguaſq., ſancti munera Spiritus,
Chriſti loquentis adminiſtras,
Tandem iterum rediſſe calo.

Dicam PHILIPPI, quo melius nihil,
Nihilq. maius Sol oriens videt,
Pio elaboratum fauore, ut
Orbis in hoc ſenio ruentis

Biblia Regia
quinque lin-
guis.

Auguſta & alma tergemini Dei
Mens & voluntas, fœdera q̃, Iſaci
Chriſtiq. natis pacta, fidis
Perpetuiſq. ſacrata chartis,

Tandem Apparatu Regio in omnium
Seſe ora prodant, Regis opes tui,
Tu. e q̃. Montane eruditæ
Militiæ memorent trophæa.

Idē ex D. Ia-
cobi Enſigeri
militari diſci-
plina.

Sed iſta quondam. nunc mihi ſit ſatis,
Duce hoc Seuero, te eminus inſequi,
Præteruolantis & notare
Signa pedum pede claudicante.

SVLP. SEVERI VITA,
OPERV M OCCASIO, ET
argumenta à V. Gisellino collecta.

Ex Gennadio
Auctoris vi-
ta.

SEVERVS presbyter, cognomento Sulpicius, Aquitanicæ provinciæ, vir genere & litteris nobilis, & paupertatis atque humilitatis amore conspicuus: carus etiam sanctorum virorum, Martini Turonensis Episcopi, & Paullini Nolani. scripsit non contemnenda opuscula. nam epistolas, ad amorem Dei & contemptum mundi exhortatorias, scripsit Sorori suæ multas: quæ & notæ sunt. scripsit & ad supradictum Paullinum Nolanum duas: & ad alios alias. sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. Composuit & chronica. Scripsit & ad multorum profectum vitam b. Martini monachi & Episcopi, signis & prodigiis ac virtutibus illustris viri. & Collationem Postumiani & Galli se mediante & iudice, de conversatione monachorum Orientalium, & ipsius Martini, habitam in specie dialogi, duabus incisionibus comprehendit. in quarum priore refert suo tempore apud Alexandrinam synodum Episcoporum decretum, Origenem & cautiùs à sapientibus pro bonis legendum; & à minus capacibus pro malis repudiandum. Hic in senectute sua à Pelagianis deceptus, & agnoscens loquacitatis culpam, silentium vsque ad mortem tenuit; vt peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret. Hæc Gennadius in Catalogo virorum illustrium: atque eadem ferè, paucis

paucis admodum detractis aut mutatis, ex G  nadio
 Tritemius. quibus si plura addere nobis integrum
 non erit: illud cert  , quod in nobis est, efficiemus,
 ut    locorum plurium collatione, ea, quæ volumus,
 clariùs elucescant. Ut autem ab auctoris nomine in-
 itium faciamus, ne in portu, quod aiunt, videamur
 impigisse: vari   idem & pr  poster   ab omnibus
 scribi, vident omnes. neque enim, qui Sulpicius Se-
 uerus est, Seuerus Sulpicius dici debet: aut contr  .
 cuius quidem varietatis auctores, de istis videlicet
 Gennadij verbis errasse mihi videntur: quibus Se- *Nomen aucto-*
 uero Sulpicij cognomen tribuit. At cogitare illi de- *ris.*
 buerant, non h  c florente ac libera Rom. republica
 scripta esse: quo nominum ac cognominum ratio
 religiosissim   habebatur: sed quo tempore cum no-
 bilissimis gentibus ac familiis res illa publica fundi-
 tus interierat: & in ipsa Roma, Barbarie plena, immo
 Barbara er  t omnia, Imperatores, Senatus, familiae,
 Curia, forum, atq; adeo eadem ipsa, quanta est, Ro-
 ma. Ut minim   demirandum sit, nominum Rom.
 vix tum reliqua fuisse vestigia. Dico igitur, Genna-
 dij, utpote scriptoris non nimium accurati verba ita
 accipienda esse, ut voluerit, auctori fuisse verum ac
 propri   Seueri nomen, qualia sunt Paullinus, Au-
 sonius, Augustinus, Drepanius, Tertullianus, &c.
 Sulpicij ver   nomen adsciticium, seu prænomen ei
 cum aliis tum multis commune, simile illis, Pon-
 tius, Decimus, Aurelius, Latinus, Septimius, &c.
 Huius sententiae auctores prim   habeo, Paulli-
 num: qui suo & amici prænomine omisso, solius Se-
 ueri & Paullini ubique meminit, præcipuè epist. 12.
 Deinde Guirbertum Gemblac  sem plurimis in lo-
 cis: vno tamen præ ceteris illustri, & conspicuo,

vbi Sulpicius Seuerū diuersum facit à Sulpicio Pio, altero Bituricensi Archiepiscopo. omnem deniq. Antiquitatem. in Fastis enim Consularibus temporum posteriorum lego Claudiu Seuerum, Atilium Seuerum, Septimium Seuerum, Acilium Seuerū, Vettennium Seuerum, Catilium Seuerum, Vibium Seuerum, Hoénium Seuerū, Aurelium Seuerum, &c. neque quisquam est, in his studiis vel mediocriter versatus, qui nesciat, quæ optimis Reipublicæ temporibus apud Romanos gentium & familiarum erāt nomina, eadem deterrimis in prænominum familiam trāsiisse. non longè abiero. In Ausonij Parentalibus primo statim limine hæc prænomena occurrūt, Iulius, Aimilius, Pomponius, Cæcilius, Lucanus, &c. His auctoribus, si m. s. libros, testes antiquissimos adduxero, qui ferè aut solum Seueri nomen ostendunt; aut illud, quod Ser. Rufo, Ser. Galbæ, Camerinis, Peticis, &c. gentilicium fuit, præfigūt, vti codex Herdesianus, & epistola ad Bassulam, omnes ferè nostri, ipseque adeò Lazij I. nihil causæ video, quin omnes iam publico errore damnato, redituri tandem sint in viam, & iunctis pedibus in nostram sententiam ituri. Nam quod ad Lazium adtinet, qui Vitæ b. Martini hunc præmisit titulum: Epistola Seueri Postumiani Rhetoris ad Desiderium, &c. quæ & Onuphrius in suo Chronico Eccles. secutus est: si est, vt eum titulum ex suo m. s. libro expresserit; falsum assero à perfido nescio quo librario, qui adoptiuum nomen ex dialogo primo accersitum, homini, vt ego arbitror, non adoptiuo ausus est ascribere. neque enim Seuerus, si Postumiano suo, quem absentem perpetua memoria, redeuntem artissimo complexu & amore prosecutus est, fuisset cognominis, idem qui in suis dialogis omnes ostendendæ

dendæ beneuolentiæ occasiones quærit, sæpe etiã arripit; hoc silentio erat inuoluturus. Atque vt Paul-
linum, Gennadium, Triterium, Guitbertum, Tu-
ronensem, aliosque omnes, qui nulla Postumiani fa-
cta mentione, hunc Seuerum semper laudant, breui-
tatis causâ prætereâ: quid causâ afferri possit, quam-
obrem vnius manuscripti libri titulo, qui in aliorum li-
brorum indicibus falsissimus est, & inconstans, quicq.
amplius sexcentis locis nostra eguit castigatione; om-
nem fidem adhibeamus; decem verò aliis multo casti-
gationibus, usque consentientibus omnem detraha-
mus? quod ne ipsum quidem Lazium facturum esse,
aut quidquam tam iniquum à nobis postulaturum con-
fido: præsertim cum, vt dixi, epistola ad Bassulam re-
ctam & incorruptam sui codicis scripturam exprimēs,
sibi que ipse repugnans, nobis suffragetur. neque ego
de felici nominis mei omine quidquam desperabo; si
vel ipso Lazio iudice quouis pignore contendam, Sul-
piciū nostrum, vt ipsius vera sit inscriptio, suo & po-
sterioribus sæculis non Seuerum sed Postumianum
fuisse appellandum: quomodo hodie Symmachus,
Fortunatus, Prosper, Paullini, Placidi, Albinī, alii-
que viri consulares noti sunt; cum eorundem præno-
mina, quæ ferè duo, sæpe tria aut quatuor assumebant,
neque insequentibus sæculis, neq. hodie nobis etiam
magno studio atque ingenio querentibus innotuerint.
Sed nos in re manifesta nimis multa. verum quid a-
gas? non enim error, qui in omnium ferè animos, at-
que omnium ætatum libros altissimas radices egit, v-
nica fossione erui, ne dum extirpari potest. Nunc vt à
nomine in rem præsentem veniamus, ait Gennadius
Seuerum natum in Aquitanica prouincia. & se ipse
dialogo 1. cap. 20. Aquitanis annumerat. qua autem

Patria.

vrbe, quibus cōsulibus, quibus parentibus, qua deniq;
 familia, nemo memoriæ tradidit: & difficilis admodū
 atq; incerta est coniectura. verū quando citra iactu-
 ram hic ea fieri potest, quid vetat periculum facere?
 de patria igitur primū. quam, vt spero, si non ipsam,
 saltem quam proximè nobis demonstrabit Pontius
 Paullinus: cuius nos doctiss. & sanctissimi hominis
 vitam, ante sexennium in D. Ausonij locis aliquot e-
 maculandis occupati, cū exortos viderem, qui ex
 vno Episcopo Nolano tres Paulinos nobis excude-
 rent, ex plurium scriptis inter se collatis, non indili-
 genter colligebamus. Natus est ille consulari familia
 Hebromagi, vrbe non longè dissita à Tarbellorum
 finibus, & Burdigala, seu potius Garumna flumine,
 quā ille à Terbellis venientes proximè Burdigalam
 ducit. quo in loco prædia à maioribus relicta, Luca-
 niaco Ausonij non minora possedit: & Ausonio vsus
 præceptore, vnā cum fratribus eductus est. neque du-
 bito, quin ibidem maximam ætatis partem habitavit,
 donec mutato vitæ instituto in Hispaniam se ad Lam-
 pium contulit ac commigrauit. Hic igitur Paullinus,
 cū tota epistola 5. gratulari sibi non desinit amicitia-
 m à primis annis cum Seuerio suauissimè cultam,
 eamque ipsam deinde ex saculari in spiritalem com-
 mutatam: planissimè iisdem verbis innuit, Sulpicium
 eo tempore non longè admodum ab Hebromago vi-
 xisse, in solo vt verissimile est, patrio. id verò vel Tolo-
 sam fuisse, vel locum Tolosæ vicinum, non difficilis
 est coniectura partim ex epist. Paullini 11. & 12. quæ
 secundæ Seueri basilicæ apud Primuliacum Paullini
 conditæ mentionem faciunt: partim ex 3. epist. ad so-
 crum: ego, inquit, Tolosæ positus; tu Treueris con-
 stituta, & tam longè à filio inquietante diuulsa, qua
 tandem

tandem familiarem illam epistolam occasione furata es? & paullo antè: nullam mihi domi chartulam, nullum libellum, nullam epistolam reliquisti, &c. &: nimirum obæratos habes notarios meos, &c. Quin & dialogo 1. refert Postumianus se ex Aegypto redeuntem & Massiliam appulsum, decimo inde die ad Seuerum peruenisse, id est, vt ego interpretor, Tolosam: quæ tot dierum itinere, nempe centum milibus siue leucis Massilia distat. Neque nihil ad hanc rem facit, quod Paullinus, à seruis, libertis, ac fratribus destitutus, prima epistola quæ è Campania missa est, cupiat à Severo vinum vetus, Narbone relictum, sibi curari ac transmitti. vide eiusdem epist. 6. Barcinone datam. De ætate verò, quando natus, aut quamdiu b. Martino superstes fuerit, ne syllabam vsquam memini legere. Tantum Paullinus epistola, quam primam omnium Nolæ scriptam esse dixi, Mihi, inquit, ætas prouectior, & à primis iam annis honorata persona potuit maturare grauitatem, &c. tu frater dilectissime, ad Dominum maiore miraculo conuersus es: quia ætate florentior, laudibus abundantior, &c. fingamus igitur (quando aliud nō possumus) egisse tum Paullinum annum ætatis 39. aut 40. neque enim maior esse potuit, cū epistola ad b. Augustinum totidem sibi annos ascribat, quot b. Lucas illi, qui ab Apostolis in porta Speciosa suis pedibus est restitutus. erit hic annus, (nisi me meæ rationes fallant) ab Aufonij consulatu vndecimus, à suo verò, quem duobus aut tribus annis sed extra ordinem præcessisse, suo loco docui, circiter decimusquartus. quòd si iam putemus Seuerum decē annis Paullino iuniorem fuisse, id quod ex sequētibz magis verisimile & perspicuum euadet: confecta erunt omnia.

Paullino

Ætas.

Paullino enim natalis erit annus vr̄bis 1100. Christi 348. quo eodem anno Aur. Prudentius noster natus est. Seuero autem ille, cui Ariminensis & Seleuciana synodus successit, qui vr̄bis est 1110. Christi 358. Iā de familia ac parentibus, hoc solū Gennadius, genere fuisse nobilem. quod ex sequentibus potius, quā ex cuiusquam antiqui scriptoris testimonio erit *Educatio & studia.* declarandum. Natus igitur Sulpicius genere nobili, nihil dubium est, quin adolescens more patrio liberaliter eductus, liberalibus quoque artibus ac studiis Tolosæ aut Burdigalæ animum adiunxerit. Erat enim tota tum Gallia planè eadem, quæ Italia, atque adeò ipsa Roma, vbique clarissimis familiis habitata, è quibus consules, proconsules, præfecti, vicarij, comites, aliisque omne id genus honoribus ornandi Romam quotidie arcessiebantur: exulta scholis frequentissimis, Vefontione, Lugduni, Augustoduni, Massiliæ, Tolosæ, Narbone, Burdigalæ; & quod potissimū est, professoribus doctissimis ac celeberrimis, qui modò Romam, modò Byzantium ad cathedras totius orbis principes, ad principum institutionem, ad magistratus denique ac dignitates pertrahebantur. è quibus vnus Tib. Victor Mineruius

Mille foro dedit iuuenes, bis mille Senatus

Adiecit numero, purpureaq; toga.

Vide Aufonij professores Burdigalenses, Hieronymi epistol. ad Rusticum, & Eumenij orationem de scholis restituendis. huc adde elegantissimorum ingeniorum illo sæculo, quod bonorum omnium postremū fuit, prouentū longè vberriimum. vt Orientē enim integrum relinquam; quando vnquam in vno Occidente plures ac doctiores editi in lucē sunt Theologi Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Rufino, Damaso, Augustino,

Augustino, Prospero, Optato, Posidonio, atque aliis à Gennadio celebratis : quando vñquam auctores istiusmodi scriptorum monumētis illustriores, Claudiano, Aufonio, Iul. Firmico, Drepanio, Prudentio, Symmacho, Marcellino, Paullino, Victorino, Orosio, Rut. Numatiano, aliis innumeris ? Tadium igitur virorum exemplo, nonnulla etiam consuetudine provocato Sulpicio, vt erat ingenio sollerte ac molli, non difficile fuit optimos magistros praeuntes insequi; & quarum laudum gloria natura rapiebatur, artes omnes, quibus eas laudes parari posse intelligebat, summa animi ac laboris contentione, abundè consequi. effecit sanè vt aetate non magna, omnibus optimi oratoris laudibus reliquos sui temporis aequales multis milibus anteciret, siue, vt Paullinus loquitur epist. 1. in ipso mundi theatro, id est, fori celebritate diuersans, facundi nominis palmam teneret. qua vna se potissimum, eodem teste, etiam illud consecutus est, vt prædiuitem è consulari familia duceret vxorē. quam quidem familiam ex Bassulæ socrus suæ nomine videor mihi non infeliciter coniecisse. In Fastis enim Rom. posteriorum temporum Pomponij Bassi, Annij Bassi, Anicij Bassi, Septimij Bassi, non vno loco sese offerunt: & Prudentius libro 1. aduersus Symmachum, inter clarissimas Christianorum familias Bassios nominat. muliebria autem nomina ferè ὑποκοριστικά tum fuisse, quid attinet ostendere, cum Drusilla, Domitilla, Tulliola, Blæcilla, Fabiola, Pudentilla, &c. nusquam non occurrant ? Ea tamen coniuge Sulpicius, non multis post annis immatura morte sublata, diu frui non potuit : cum à Paullino eidem eadem epistola caelebs iuuentas attribuatur. Neque enim, inquit, te diuitiæ de matrimonio familiæ consularis adgestæ, neque post coniugium

Nuptia.

coniugium peccandi licentia & cēlebs iuuentas ab angusto salutis introitu & arduo itinere virtutis in mollem illam & spatiosam multorum viam reuocare potuerunt. beatus, &c. qui corpus & mundum configens cruci, delicias iuuentutis, & vitæ præsentis mala gaudia pro venenis & luctibus auersatus es, respuēs patrimoniorum onera ceu stercoreum: meritò socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem fortitus æternam, &c. Antè verò, quàm vxorem amitteret, vitæque sæcularis relinquendæ consilium caperet, non à foro & causarum actione abhorruisse videri potest, tū ex verbis Paullini antè allatis, tū ex aliis, quibus eundē laudat, quòd Piscatorū prædicationes Tullianis omnibus & litteris prætulerit, quodque pollutam canina lingua facundia Christi laudibus expiârît. Amicis interea sine dubio vsus est iisdem, quibus Pontius, D. Ausonio, Delphino Episcopo Burdigalensi, Exsuperio Tolosæ Episcopo, Drepanio, Pontij fratribus, in his eo, qui vicina Hebromago prædia habuit: aliisque pluribus, quorum nomina vnà cum epistolis eiusdem interciderunt. Pontium tamen vnum atque vnicum à primis annis amicum ac familiarem habuit ac seruauit, vt quatuordecim epistolæ Paullini hodieque exstantes, & sola nomina epistolarum ad eundem, à Gennadio recitata satis declarant. Igitur erepta iam vxore, cūm Paullinus quinto ferè à consulatu suo anno Barcinonem profectus, se ipsi ac suis eriperet, quo Christo vni sese totū voueret: ipse etiam Seuerus, communicato, vt opinor, prius consilio, eandem viam statuit insistere, idq. eo magis, quòd eiusdem instituti non solùm adiutricem, sed auctorem ac ducem haberet suam Bassulam. Hoc dum sedulò agit, suaq. omnia, tamquam alias in oras com-

migr-

Amici & familiares.

migraturus parat: afferuntur Barcinone à Paullino iam sacris initiato littere, quibus primum, ut in eodem animi proposito perseveret, copiose atque amice admonetur: deinde Barcinonem quoque, sacras Paschatis ferias ipso sacerdote concelebraturus, cuocatur. quod postremum fecerit, necne, nihil habeo compertum. illud verò mihi constat ex Vitæ b. Mart. cap. 26. sub eodem tempore audita b. Martini fide, vita, atq. virtute, cum desiderio illius æstuarer, ut ad Lampium suum Paulinus, ita illum ad hunc videndum profectiōem suscepisse, ab eodemque humaniter & perbenigne fuisse exceptum. Is ergo cum inter alia multa illustres viri ipsi amicissimi, qui summis opibus abiectis Christum secutus toto iam orbe ferebatur, exemplum ingere-
 ret, illum sequendum, illum imitandum clamaret: ita tum Severum nostrum à se amisit, ut non multo post tempore identidem redierit, eiusque tandem sancto ac suavi contubernio ad extremum vitæ diem fuerit usus. Fuisse autem b. Martino tum eruditionis, tum aliarum virtutum nomine præ ceteris longè carissimum, atque vnicè familiarem; tota sanctissimi viri historia indicio est. pauca è multis delibabo. Epistol. 2. Quo ego illius bono vel specialiter frui sum, cum me indignum & non merentem vnicè diligebat. Dialogo primo cap. 14. nemo, inquit Gallus, Sulpicio apud eum familiariter loquebatur. & mox: nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito. & capite decimotertio, cum eo idem nauigat, ac super Nemausensi Synodo ab Angelo nuntiata, solus ab eodè resciscit. quodq. vni omnium argumentorum instar est, eadè illa hora, qua b. Mart. Condati decessit, iam ad immortalè beatitudinè transferendus, se prius ostendere, suavisimoq. amico & bene & vale-dicere dignatus est.

quæ

B. Martini a-
 micitia & cō-
 muniō.

quæ apparitio, vt quidem epist. 2. ad Aurelium per-
 quàm eleganter describitur, siue rei, quæ reapse euenit,
 vera sit narratio, siue potius in iis somniis putanda sit,
 quibus, vt Prudentius hymno 6. Cathemer. cecinit,
 hominū piorum Liber vagat per auras Rapido vigo-
 re sensus, Variasque per figuras, Quæ sunt operta cer-
 nit: illud profectò mihi ad ea, quæ restant exsequenda,
 commodam facem præluxit, quod ibidem adiectum
 lego, b. Martinum Sulpicio tum paullulum arriden-
 tem, libellum, quem de vita illius scripserat, dextera
 prætulisse. Ex iis enim verbis, quod in primis deside-
 rabam, nullo negotio percepi, quandiu beato seni, o-
 ptimo vitæ instituendæ magistro, formadum se & re-
 coquendum tradidit, minimè illum, vt præsentis vitæ
 deliciis atque honoribus, sic studiis quoque atque ar-
 tibus humanioribus nuntium remisisse: sed potius,
 quomodo mortuo Martino sua prædia, ita eodè viuo,
 atque auctore diuitem ingenij sui fundum, & cultus
 omnes, in pium Ecclesiæ vsum fructumque conuer-
 tisse. atq. hoc illud fuisse potissimum mutui inter eos
 amoris ac necessitudinis vinculū, nihil dubito. Enim-
 uerò ea tēpestare, qua liberæ iam esse cœperant Chri-
 stianorum & Gentilium contentiones, eoq; acerrimè
 hinc inde exercebantur: nihil frequentius fuit, atque
 vſitatus, omnibus Christi nomen profitētibus, iis præ-
 cipuè, qui summo aliquo loco constituti præire exē-
 plo suo aliis gestiebant, quàm odio paganismi sacras
 tantum litteras versare; easque non vita solum, sed ser-
 mone etiam aliisque vitæ muniis exprimere: adeò vt
 ne litteræ quidē familiares familiaribus de rebus scri-
 berentur, quin & hystoriam sacram & phrasim sape-
 rent, spirarent, loquerentur. Exemplo sint, vt Augusti-
 num, Hieronymum, aliosque eius generis Ecclesiæ
 procures

Historia sa-
 cia.

procures prætercā, ne quod domi abūdè est, aliūde vi-
dear sumere, sint ergo exēplo solæ Paullini nostri epi-
stolæ, quas nemo, nisi in diuinis scriptis versatissimus,
aut legere poterit, aut intelligere: nominatim verò e-
pistol. 7. cuius extrema parte huius propositi siue con-
suetudinis mētio adiecta est singularis. Hanc itaq. tri-
tam ac peruulgatam sui temporis viam iniens Seuerus,
& commilitonis sui monitis, quæ è Campania iden-
tidem afferebantur, libenter obsequens, relictis rebus
omnibus se quoque oraculis Diuinæ legis nauiter &
continud peruolutandis, ac penitus intelligendis to-
tum impendit. & quia Sacram in primis historiam ab
hostibus Christiani nominis perpetud conuelli, atq.
in dubium vocari non ignorabat: eam ipse partem, ab
aliis illibatam, vtpote à suo genio, ac studiis antiquis
quamminimè abhorrentem, ex omnibus antiquitatis
monumentis inter se compositis illustrare, & commo-
diorem in ordinem redactam expedire cœpit, tanta fe-
licissimi profectus apud omnes opinione, vt non mul-
to pōst, quæ à b. Augustino licet in genere paullum
diuerso prouincia Paulo Orosio tum temporis com-
missa est, eadem illi, multis idem studiosè efflagitan-
tibus, qui, vt ait, diuina, compendiosa lectione co-
gnoscere properabant, fuerit capiunda. Eorum itaque
secutus voluntatem labori non pepercit suo, quin ea,
quæ permultis voluminibus perscripta continebantur,
duobus libellis concludens, res à mundi exordio sa-
cris litteris editas breuiter cōstringeret, & cum distin-
ctione temporum ad suam vsque memoriam carptim
perduceret. Quo opusculo non sanè magno, aliud an
vllō vmquam sæculo Reipub. Christianæ utilius ac
præstabilius editum sit, nō, quorum illud est iudicium,
iudicandū relinquo. de elegantia verò præstare ausim,

*Sallustij imi-
tatio.*

& affirmare me posse confido, nulli idem omnium scriptorum ecclesiasticorum quidquam concedere; alia verò omnia, quæ in eodẽ genere versantur, tanto intervallo omnimodis superare; ut ne sint quidem ad hoc cõparanda. magnum est, quod dico, & fortasse plurimis incredibile: sed eiusmodi tamen, quod non tam dicenti mihi, quam testificanti pro me veritati creditum iri confidam, si quibus operæ pretium erit, Orosum, Florum, Eutropium, aliosq. epitomatũ auctores cum hoc nostro omnibus partibus contendere. Eam verò palmam sola ut mihi videtur C. Sallustij, rerum Rom. auctoris florentissimi imitatione consecutus est. in quo cum multa virtutis locum obtinere videret, quæ tamen sub imitationem vix caderent, abruptũ dico sermonis genus, quod audientem lectorem transuolat, nec, dum reperatur, expectat; siue, ut loquitur Seneca, amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia; eas virtutes utpote Sallustio suas, integras reliquit. à verbis item antiquis, ex Catonis, ut volebat Augustus, Originibus excerptis consulto se abstinuit. At cõcinnam illam breuitatem, lectissimis ac significantibus verbis temperatam, suo instituto cum primis accommodam, tanta arte expressit, ut propemodũ quis dicat non imitatum eum, sed æmulatum. neq. enim satis habuit eodem, quo ille, modo orationẽ ducere, secare, circumscribere, colligare, ac denique à re vna ad aliam transferre; nisi & principiis iisdem libros suos ordiretur, ita tamẽ, ut quæ ille, teste Fabio, nihil voluit ad historiam pertinere, hic paullo propius ad rẽ accommodarit. quæ omnia in sacra saltẽ historia præclare elucere, vel primo oculorum iniectu facillè quis animaduertit. cõfecta est enim, ut dixi, in primo ætatis flore, cum flagrans eloquentiæ studiũ seuera Turonensis cõtubernij disciplina nondum

nondū restinxisset: eius operis semel tantū meminit
 Paullinus epist. 9. qua, rogatus si quas de regnorū siue
 annorū non cōgruentē calculo hiantis hystoria causas
 obseruasset, se respondet eadē de re Rufinū cōsuluisset,
 & si quid opis attulerit, facturū certiorē. Secuta est
 deinde, quamuis multo tempore interiecto, Vita b. *Vita b. Martini.*
 Martini: quam eo viuo inchoatā, & fortasse ad fi-
 nem, qui nunc est, fuisse perductā, satis ostendit
 locus ex epist. 2. modò productus: item inidūm ca-
 pitis 26. Vitæ eiusdē: quamuis tamē in præfatione
 ad Desiderium, vbi neglectū orationis cultū ex-
 culat, & si quid ex polidōnibus studiis olim libauerat,
 id se totum tantī temporis desitudine fatetur perdidis-
 se, satis hīnat, nō diu ante ipsius mortē eam se
 commentationē instituisse. Mortē igitur b. viri
 excipit libri editio: editionem epistolā tres, vna, quæ *Epistola.*
 eandem tueretur aduersus maleuolorum calumnias;
 altera, quæ amici mortē nuntiaret; tertia, quæ de-
 scriberet. Quid verò postillā egerit, aut vbinam potius
 egerit, nihil certum cōperio. Suspiciari lubet, Tolo-
 sæ iterum sedem fixisse, & desiderium amicissimi præ-
 ceptoris arctiori Pontij complexu ac frequentiore lit-
 terarū vicissitudine lenuisse. Sed quid dico me suspi-
 cari? cū, vt epistolā ad Bassulā omittā, integrā tertiā
 Paullini, & quinta tertię præmittēda, aliud nihil loquā-
 tur. Vnā enim sic orditur: Quid extorques, vt te plus
 amemus? crescere summa non recipit, alterius hoc est
 inidū: In Domino Iesu Christo sentio, & in te potissi-
 mū munere & verbo Dei experior, quā amico fideli
 nulla est cōparatio, &c. Sequitur illa: Quid retribu-
 mus Dño, qui te nobis & in seculari prius amicitia di-
 lectissimū, in suis quoq. rebus indiuiduū cōmitē atque
 cōsortē spiritali germanitate cōnectuit: de quo tu mihi

*Paullini ad
 eum littera
 post b. Marti-
 nem.*

genitus frater ad perenne consortium, tantum superas omnem circa me corporalium necessitudinum affectionem, quanto potiore mihi parente germanus es, quam illi, quos caro tantum & sanguis mihi sociat. Vbi enim nunc mea consanguinea germanitas? vbi amicitia vetus? vbi pristina contubernia? euanui coram illis omnibus, exter fratribus meis, & peregrinus filiis matris meae. Verè tu nobis & parens & frater, & proximus es, qui & parentum cura anxius & fraterna dilectione sollicitus, & tota non fictæ amicitiae fide sedulus, assiduus nos litteris adeas. neque solum de pueris tuis, sed & de filiis sanctis, quorum benedicta in Domino prole latetis, eligis tabellarios, quorum oculis nos videas, & ore contingas: qui afferunt & nuntiant nobis ea, quæ aut operaris in verbo Dei, aut scribis in spiritu Verbi, &c. Quæ autem ab eo scripta attulerint, sequentibus declarat. Neque enim, inquit, tibi donatum fuisset enarrare Martinum, nisi dignum os tuum sacris laudibus mundo corde fecisses. Benedictus igitur tu homo Domino, qui tanti sacerdotis & manifestissimi confessoris historiam tam digno sermone, quam iusto affectu percensuisti, &c. Eandem epistolam ita concludit: Quia necesse est, in operis spiritualis profectui, caritas maxime, quæ plenitudo legis est, proficiat; sicut desiderate te, ita & inuitare non desinam. Veni ad nos, & si potes, aduola, &c. repetit eandem inuitationem in epist. 13. Causari, inquit, infirmitatem magis, quam pigritiam, vel exceptionem personarum qui possis, nescio: cum intra annum eadem opera ad nos potueris peruenire ac recurrere, qua Gallicanas peregrinationes tot annis frequentas: & iteratis sæpe intra unam æstatem excursibus Turones & remotiora visitas, &c. Quem locum eo magis libuit adscribere quod

quòd nusquam legerim à Sulpicio vel visam esse hoc tempore Italiam. tantum abest, vt verum esse queat; quod in Hieronymi vita duobus locis notat Marianus Victorius Reatinus, homo diligens, & diligentiae alienae censor nimisquam seuerus, Sulpicium à b. Hieronymo Bethleemi exceptum, eiusq; familiari conuictu sex continuis mensibus esse. vsum. nimirum id video esse commune, vt in iis, quae ab aliis omissa, aut neglecta sunt, videamur acutissimi: quae verò ante oculos sunt & pedes, in ea ne impingamus, cauere non possumus. non enim animaduertit, quae toto dialogo Sulpicij primo narrantur, Postumiani verba esse ex Aegypto reuersi, non Sulpicij. Eis dialogis consecr- *Dialogi.* bendis atque ex animi sententia expolicendis reliquum vitae videtur impertuisse, quo exemplo Paullinus in b. Felice, Dominædio suo, colendo atque ornando reliquam ætatem exegit. nam de eorumdè editione nulla apud Paullinum mentio: quae ceteroquin fuisset plurima. Quod verò memoriae proditum est à Genædio, in sua cum senectute à Pelagianis deceptum, id *An à Pelagianis deceptus.* quanti faciendum sit, postremo loco videamus. neque enim illius, qui b. Augustino, & Hieronymo iniquior, Rufino & Vigilantio plus nimio æquus fuit, aded certa & sancta fides habenda est, quin aduersariis rationibus sollicitari, atque in dubium vocari possit. Ex iis, quae adhuc multa & varia de Sulpicio hinc inde attulimus, satis vnicuique constare posse existimo, quae in eo eluxerit vitae innocentia, integritas, & sanctimonia, tantorum virorum consuetudine dignissima. Si quibus tamē nō faciūt illa satis; solas euoluāt Paullini epistolas: quarum singulae paginae singula ferè sunt testimonia. Vnum tamen hic appingam ex epist. 14. *Vita & virtutes.* quam ab homine pane sexagenario ad eum opior- *missam,*

missam, qui ab anno ætatis quinquagesimo prope aberrat. Ineffabile, inquit, mihi est, quanta me voluptate perfuderint, cum referrent & actus & sermones tuos, & perfectum cor tuum caritatis diuinæ scientia: qua humilis & excelsus, pauper & diues, seruus & liber; famulis conseruus, fratribus seruus, pauperibus diues in visceribus misericordiæ, diuitibus pauper in spiritu mansuetudinis, humilis virtute pietatis, arduus sublimitate virtutis; & seruus Deo liber Mammonæ, totum in te spirare Martinum, florere Clarum, maturari Euangelium prædicabant, &c. Tui hæc Paullini verba fidem non faciunt; faciat res ipsa. Prædia enim sua tum relictæ, tum ex matrimonio consulari adgesta, ut oneribus patrimonij liber esset, diuendidit. vnum tantum prædiolum non tam sibi, quam ecclesiæ seruauit. Paullinus epist. 2. Idem tamen posterius in monasterium, siue, ut Paullinus loquitur, ouile Dominicū adiecta basilica cōmutauit. Cui item altera basilica, prior longe maior, apud Primuliacum Paullini, eiusdem elogius venusto carmini illigatis ornata accessit. epist. 11. & 12. E discipulis, qui se in eodem ἀσκητησίου sanctis illibatæ vitæ officiis exercendos illi adiunxerunt, nominat Paullinus plurimis locis Victorem, semel atque iterum Postumum, Sorianum, Sabinum, Venerium, Theridium, Virinum: qui omnes in Campaniam cum vtriusque litteris ierunt, ac redierunt. Ut autem eius vita nihil purius atque sanctius fieri poterat, ita quoque idem vitiorum osor & castigator fuit planè rigidus, & quod præ nomine suo tulit, re ipsa exsecutus est. Auaritiam in primis siue opum cunulandarum studium in Clero omnino non ferebat, ut manifestus index est lib. 1. sacre historię, vbi agit de 29. regnis populo Israëlítico per yndecim tribus viri-

tim tri-

Discipuli.

Hostes & aduersarij.

tim tributis. Ambitionē item ac superbiam, aliaq. vitia omnia. lege dial. 1. cap. 14. & 18. dial. 2. c. 7. dial. 3. c. 15. Quibus de caussis idem, quod de b. Hieronymo Postumianus refert, ipse reuera expertus est. tanta enim omnium odia sibi concitauit, vt non monachi solum & clerici, sed feminae etiam religionem puriorem professae collatis legionibus iurata aduersus eum bella susceperint. Hae ergo occasione fieri potuisse assero, vt cum pessimè iam dictis nominibus apud omnes audiret, Gennadius à falsis calumniatoribus accepta falsa retulerit. certè verba illa, quae verus animi dolor eidem dial. 1. erupit, non sunt inania. Me autem, inquit, admodum dolor iste compungit, illum quondam tam amicum nobis, tam amarum nobis obesse potuisse. & alia, quibus dialogum 3. concludit. Videant hoc opus suum, quicumque ex illius (Pomponij) abscessu mihi nocere voluerunt: & vel nunc aduersum me grassari desinant vindicati, &c. Non diffiteor tamen eiusmodi quid humanū in hominē cadere potuisse, praesertim cum ab aliis deceptus, & errorem postea agnouisse ab eodē referatur. nam vt sub finem historiae sacrae narratur, eadem arte Orio, qui centenario maior erat, & Nicænae synodi auctor habebatur; Fagadio, Seruationi, ac toti denique occidenti ab Arrianis impositum est. Hae habui, quae vndecunq. ex iis quae existant, collecta, ad auctoris nostri vitam ac nomen illustrandum afferrem. quibus si adiecero, epimetri loco, quaedam ex Apologia Guiberti abbatis Ex Guiberto Géblacensis, quae manu exarata Louanij in Valle Mar- Gemblacensis tiniana adseruatur, finē faciā. Sulpicius inquit Seuerus, vt patet ex gestis quae in monasterio Maiori positus legi, recepto intra caeli secreta b. Martino, cellam patris per quinquennium, hereditate

videlicet præclara, obtinuit. quem, quamuis admodum renitentem, Bituricensis clerus inde extrahens, Archiepiscopum sibi sublimavit. Quod autem à Pelagianis seductus in aliquo à regula orthodoxæ fidei exorbitauerit, nusquam omnino, nisi in solo Gennadio legi. qui nescio utrum hoc alicubi & ipse legerit, an ex sola fama, quæ facta infectaque loquitur, didicerit. Illud tamen fideliter credo, hunc eius errorem, gloriam sanctitatis eius non obscurasse; cum auctor idem, qui refert deceptum, testetur & correctum. quod profecto eò magis mirum, quod cum esset clarus genere, sublimis dignitate, episcopus officio, & per hoc pluribus se debens, publicum desereret, secretum peteret, & carcerali latebra se damnans, simulque vigilis, fame & frigoribus carnem macerans, in spiritu humilitatis & animo contrito Deo satisfaceret, &c. Deinde multis interiectis, Si, inquit, huic assertioni meæ non credatur: credatur toti sanctæ Maioris monasterij multitudini: quæ sacra Depositionis eius solennia festiuo quotannis celebrat officio. cui celebritati ipse quoque apud eos degens & semel atque iterum interfui, & hanc cum ceteris fratribus nonnulla deuotione iv. Kal. Februarij, ut agitur, percolui. Gratias tibi ago, doctrix viarum, Dei omnipotens sapientia, quæ in eo vicisti malitiam, dilapsamque in foueam, & in vinculis peccati positum non dereliquisti, sed in fraude circumuenientium ei assis-tens, à peccatoribus gratiæ tuæ aduersariis liberaisti eum, tantaque sublimasti gratia, ut inrer filios eiusdem gratiæ computetur, & inter Sanctos fors illius sit. Hæc ille: penes quem eorundem fides esto.

S V L P I C I I S E V E R I

S A C R Æ H I S T O R I Æ

L I B. I.

Es à mundi exordio sacris litte- *Praefatio.*

ris editas breuiter constringere,
& cum distinctione temporum
vsque ad nostram memoriam car-
ptim dicere aggressus sum: multis id à
me studiosè efflagitantibus, qui diuina,
compendiosa lectione cognoscere propera-
bant. Quorum ego voluntatem secutus,
nō peperci labori in eo, quin ea, quæ per
multis voluminibus perscripta contineban-
tur, duobus libellis concluderem: ita
breuitati studens, vt pæne nihil gestis sub-
duxerim. Visum autem mihi est non ab-
surdum, cum vsque ad Christi crucem,
Apostolorumque actus per sacram histo-
riam cucurrissem, etiam post gesta conuer-
tere: Excidium Hierosolymæ, vexationesq.
populi Christiani, & mox pacis tempora, ac
rursus Ecclesiarum intestinis periculis tur-
bata omnia locuturus. Ceterum illud nō pi-
gebit fateri, me, sicubi ratio exegit, ad distin-
guenda tempora, continuandamq. seriem,

2. vsum esse historicis ethnicis, ² atque ex his quæ ad supplementum cognitionis deerant vsurpasse, vt & imperitos docerem, & literatos conuincerem. Veruntamen ea, quæ de sacris voluminibus breuiata digessimus, non ita legentibus auctor accesserim, vt prætermisiss illis, vnde hæc deriuata sunt, appetantur: nisi cum illa quis familiariter nouerit, hic recognoscat, quæ ibi legerit. Etenim vniuersa diuinarum rerum mysteria non nisi ex ipsis fontibus hauriri queunt. Nunc initium narrandi faciam.

Mundi exordium.

3

MUNDVS A DOMINO constitutus est, ³ abhinc annos iam pene sex millia, sicut processu voluminis istius digeremus: quamquam inter se parum consentiant, qui rationem temporum inuestigatam ediderunt. Quod cum vel Dei nutu, vel vitio vetustatis eueniat, calumnia catere debet. Mundo autem condito, homo factus est: viro Adam, mulieri Eua nomen fuit. Sed constituti in paradiso, cum interdictam sibi arborem degustassent, in nostram, velut exsules, terram eiekti sunt. Deinde ex his Cain atque Abel nascuntur. sed Cain impius, fratrem interemit. Filium Enoch habuit, à quo primum ciui-

Primi homines, eorumque progenies.

Gen. 1.

2.

3.

4.

tas

Gen. 7.
Diluuium.

Gen. 8.

7

permixtio monstra gigneret. Quibus rebus offensus Deus, maximeque malitia hominum, quæ ultra modum processerat, delere penitus humanum genus decreuerat. Sed Noë, virum iustum, vita innocens destinatæ exemit sententiæ. Idem admonitus à Domino, diluuium terris imminere, arcam immensæ magnitudinis ex lignis contexuit: ac bitumine illitam, impenetrabilem aquis reddidit. qua ille cum vxore, ac filiis tribus, & totidem nuribus est clausus: volucrum etiam paria, itidemque diuersi generis bestiarum, eodem claustro recepta: reliqua omnia diluuio absumpta. Igitur Noë, cum iam imbrem destitisse, ac quieto in salo arcam circumferri intelligeret, ratus id quod erat, aquas decedere, coruum primum explorandæ rei gratia, eoque non reuertente (vt ego conicio, cadaueribus detento) emisit columbam: quæ cum consistendi locum non reperiisset, reuersa est. ⁷ Rursus remissa, folium oliuæ retulit, manifestum indicium, nudari cacumina arborum. tertio demum emissa, non rediit: vnde animaduersum, aquas destitisse. ita Noë arcam egressus est. id gestum à mundi exordio, post annos (vt ego comperio) II. CC. duos & qua-

& quadraginta. Ac primùm Noë aram Domino statuit, hostiasque ex volucris immolauit. mox à Domino cum filiis benedicatur: præceptumque accepit, ne sanguine vesceretur, aut sanguinem hominis effunderet: quia mundi primordia, mandati istius liber Cain maculauerat. Igitur vacuo tum sæculo, ex filiis Noë Sem fuit. tres enim habuit: Sem, Cham, Iapheth. Sed Cham, quòd sopitum vino patrem riserat, maledictum à patre meruit. Huius filius, Chus nomine, Nebrod gigantem genuit: à quo Babylon ciuitas constructa traditur. Pleraque etiam opida ea tempestate condita memorantur, quæ nominatim persequi animus non fuit. Sed cum multiplicaretur humanum genus, diuersaque loca atque insulas mortales haberent, vna tantum omnes lingua utebantur: donec se in vnum, dispergenda per totum orbem, multitudo contraxit. his more humani ingenij consiliū fuit, insigni aliquo opere famam quærere; priusquam à se inuicem deducerentur. Ita turrim facere aggressi, quæ cælo accederet, nutu Dei, vt officia operantium præpedirentur, inassuetò sermonis genere, multa diuerso, neque vlli inuicē intellecto linguarum ritu loque-

loquebantur : quò promptius dispersi sunt ,
 cùm alter alterum velut alienigenam fa-
 cilè relinquebat . Sed filiis Noë ita diuisus
 orbis fuit , vt Sem intra orientem , Iapheth
 occidentem , Cham mediis contineretur ,
 Ita vsque Abraham ducta successio , nihil
 sanè insigne aut memorabile in se ha-
 buit . Abraham autem patre Thara natus
 est , post diluuium anno millesimo & se-
 ptuagesimo . Abraham vxor Sara dicta est ,
 primaque eis in regione Chaldæorum ha-
 bitatio fuit . Inde apud Charras vnà cum
 patre diuersatus est . Qua tempestate ad-
 monitus à Domino , domum , patriam , ac
 patrem relinquens , assumpto Lot , fratris
 filio , in terram Cananæorum profectus ,
 in loco cui Sichem nomen est , consedit .
 Mox annonæ inopia Ægyptum concessit .
 ac rursus reuersus Lot , præ multitudine
 familiæ à patruo digressus , vt laxioribus
 vacuæ tum regionis spatiis vterentur , in
 Sodomis consedit . id opidum infame in-
 colis , viris in viros irruentibus , atque ob
 id inuisum Domino fuisse traditur . Ea
 tempestate reges vicinarum gentium in ar-
 mis erant : cùm antea nullum inter mor-
 tales certamen fuisset . Sed aduersum hos ,
 qui bello vicina tentabant , reges Sodo-
 morum ,

Gen. 11.
Abraham.

Gen. 13.

Gen. 14.

morum, Gomorrhæorum, vicinarumque regionum in prælium erumpunt: primoque impetu fusi, victoriam concessere.

Tum à victoribus Sodoma direpta,⁸ præda hostibus fuit, ductusque Lot in captiuitatem. 8
Lot captus
& liberatus.

Quod cum Abraham comperisset, properè armatis seruis suis, numero trecentis decem & octo, reges victoria feroces, exutos præda armisque in fugam compulit. Tum à Melchisedec sacerdote benedictus est, eidemque decimas prædæ dedit. Reliqua his, quibus erepta erant, reddidit. Per idem tempus Abrahæ Domi-

Gen. 15.

Abrahæ promissa.

nus locutus est, multiplicandumque semen eius, sicut arenas maris, stellasque cæli, spopondit: peregrinumque eius semen prædictum futurum, ac posteros in hostili solo per quadringentos annos laturos servitium, postea libertati restituendos. *Gen. 17.*

Tunc ei, atque vxori eius, adiectione vnius literæ nomen immutatum: ita nunc ex Abram; Abraham: ex Sarai, Sara dicitur. Cuius quidem rei non inane mysterium, non est huius operis exponere. Eodem tempore Abrahæ lex circumcisionis imposita est. Erat ei autem ex ancilla filius

Circumcisio

Gen. 16.

Gen. 17.

Ismaël: & cum ipse esset annorum centum, vxor autem eius nonaginta, futurum eis filium

Isaac,

Gen. 19.

Isaac, Dominus pollicetur, qui cum duobus angelis ad eum venerat. Inde Sodomam missi angeli, Lot in porta sedentem reperiunt. Quos cum ille, homines existimans, hospitio receptos, cenatosque domi haberet: iuuentus improba ex opido, novos hospites ad stuprum flagitabant. Lot pro hospitibus filias offerens, non acquiescentibus, quibus illicita potius desiderio erant, ipse ad stuprum trahebatur. Quem angeli prope-

ibidem & *Sap. 19.* re ab iniuria vindicantes, luminibus impudicorum cecitatem offuderunt. Tum Lot

ibidem & *Sap. 10.* ab hospitibus edoctus, perdendum opidum, propter eum vxore & filiabus est egressus. interdictum tamen eis est, ne retrorsum conspicerent. Sed mulier parum dicto audiens (humano malo, quo ægrius vetitis abstinetur) reflexit oculos, statimque in mo-
lem conuersa traditur. At Sodoma diuinis

Sodomæ cō- ignibus conflagrauit. Lot autem filia existimantes humanum genus interiisse, concubitu inebriati patris appetiuerunt: vnde

ibidem & *Esaiæ 13.* Moab & Ammon nati sunt. Per idem tempus ferè, cum Abraham esset etiam centum annorum, Isaac filius natus est. Tum ancillam, de qua Abraham filium suscep-

Gen. 21. rat, Sara expulit: quæ habitasse in deserto ynà cum filio, & præsidio Domini defensâ

traditur.

traditur. Non multum pòst, Dominus Abrahæ fidem tentans, immolandum sibi à patre filium Isaac poscit. Quem ille non cunctatus offerre, cùm aræ puerum superposuisset, gladiumque educeret, vox missa de cælo est, puero vt parceret : victimæ aries præstò fuit. Consummatoque sacrificio, Abrahæ Dominus locutus est, promittens ea quæ iam sponderat. At Sara, cùm septimum & vicesimum supra centesimum annum ageret, decessit : corpus cura viri sepultum in Hebron, Chananæorum opido. etenim illic Abraham cômorabatur. Tum Abraham Isaac filium iuuenilis ætatis videns, siquidem tum quadragesimum annum ætatis agebat, seruo suo imperavit, vxorem ei quæreret: ex ea tamen tribu atque terra, de qua ipse oriundus videbatur : modò vt inuentam puellam in regionem Chananæorum deduceret, nec putaret eum causâ coniugis in solum patrum rediturum. Atque vt ea strenuè mandata exsequerentur, contacto domini femine, sacramentum dedit. Ita seruus profectus in Mesopotamiam, 1º ad opidum Nachor, Abrahæ fratris, deuenit : successitque in domum Bathuelis Syri, Nachore patre geniti. Huius filiam Rebeccam, speciosam virginem conspicatus, poposcit, atque ad dominum adduxit.

Isaci immolatio.

Gen. 23.

Gen. 24.

Isaci nuptiz.

9

10

C

duxit.

Gen. 25.

Paralip. 2.

Gen. 25.

Rebecca par-
aus.

Ibidem &

Rom. 9.

Gen. 26.

II

duxit. Post id, Abraham accepit vxorē Cethuram nomine, quæ in Paralipomenis concubina dicitur : suscepitque ex ea filios. sed Isaac Sara edito, substantiā tradidit: his autē quos ex concubinis susceperat, dona distribuit. atq. ita ab Isaac separati sunt. Abraham diē functus est, impletis annis centū & quinque & septuaginta : corpus sepulcro Saræ vxoris appositū. At Rebecca diu sterilis, assiduus mariti ad Dominū precibus, à die matrimonij vicesimo ferè anno geminos edidit : qui in matris aluo exsultasse sæpius, traduntur. dictūq. responso Domini est, duos in his populos prænuntiari, & maiorem minori subdendū esse principiō. Sed prius editus, asper setis, Esau vocatus : minori Iacob nomen fuit. Ea tēpestare grauis annonæ inopia terras incesserat. Qua necessitate Isaac in Geraris ad regem Abimelech cessit, admonitus à Domino, ne in Ægyptum descenderet: eidemq. vniuersæ terræ illius possessio promittitur, ibiq. benedicitur. multiplicatq. pecore atq. omni substantia, agente inuidia ab incolis pellitur: pulsus, apud puteum iuramenti confedit. Igitur annis grauior, luminibus obductis, cū Esau filium benedicere pararet, cōsilio Rebeckæ matris, Iacob se benedicendum pro fratre obtulit.

Ita

Ita Iacob adorandus principibus & gētib^{Iacobi bene-}
fratri præponitur: Queis rebus Esau accen-^{di & io.}
sus, fratri necem moliebatur. Quo metu Ia-^{Gen. 27.}
cob, hortante matre, in Mesopotamiā con-
fugit: admonitus à patre, vt ex dōmo Labā,
fratris Rebecce, vxorem acciperet. Tanta il-
lis cura fuit, cū in alienis terris consisterēt,
genus tamen intra familiam suā ducere. Ita
Iacob profectus in Mesopotamiam, per so-^{Gen. 28.}
porem Dominum vidisse traditur: atque ob
id locum somnij sacratum habens, lapidem
ex eo sumpsit: vouitq. si rebus prosperis re-
uertisset, titulum sibi Domus Domini futu-
rum; decimasq. omnium quæ acquisita sibi
forent, Domino daturum. Inde se ad Laban
fratrem matris contulit: quem ille sororis fi-
lium agnitum, in hospitium benignè recepit.
Erant Laban duæ filiæ, Lia & Rachel: sed ^{Gen. 29.}
Lia oculis deformior, Rachel pulcra fuisse ^{Iac. nuptia.}
traditur. Cuius specie Iacob captus, amore
virginis conflagrabat: eamque sibi in matri-
monio à patre postulans, septem annorum
seruitio se mancipauit. Sed impleto tempo-
re, Lia ei supponitur: ac rursus septem in
seruitio subditur, atque ei Rachel tradi-
tur. Sed hanc diu sterilem, Liam fe-
cundam fuisse accepimus. Filiorum quos ^{Iac. filij.}
ex Lia Iacob habuit, hæc sunt nomina: Ru- ^{Gen. 30.}

ben, Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon, Dina. ¹¹ Ex ancilla verò Lia, Gad & Afer. Ex ancilla Rachel, Dan & Nephthalin nati sunt. At Rachel desperato iam partu, ¹³ Ioseph edidit. ¹³ Tum Iacob redire ad patrē cupiens, cū ei Laban socer partem pecorum mercedem seruitij dedisset, ob quā parum sibi eum æquum gener Iacob ratus, dolum ab eo suspectans, clam profectus est, vicesimo primo ferè anno quā aduenerat. Rachel, viro inscio, patris idola furto abstulit. Qua iniuria Laban generum persecutus, nō repertis idolis, pace facta regressus est: multum obtestatus generum, ne vxores filiabus suis superinduceret. Inde digressus Iacob, vidisse angelos, & castra Domini, traditur. Sed cū præter regionem Edom, quam Esau frater incolebat, iter destinaret, missis prius legatis & muneribus, suspectum sibi fratrem explorauit. Tum ille obuiam fratri processit: nec tamen Iacob se vtrā fratri credidit. Sed pridie, quā inter se fratres conuenirent, Dominus humana specie assumpta, colluctatus cum Iacob refertur. Et cū aduersus ^{Iac. lucta cum angelo.} Dominum præualuisset, tamen nō esse mortalem, non ignorauit: benedici sibi ab eo flagitabat. Tum à Deo illi immutatum nomen est, vt ex Iacob Israël diceretur. Sed cū

cùm ille vicissim à Domino nomen Domini
quæreret, Non esse quærendum, quia admi-
rabile esset, responsum est. Ex colluctatione
autem, ¹⁴ latitudo femoris Iacob obtorpuuit. 14

Igitur Israël declinans fratris domum, pro-
mouit agmen in Salem Siciniorum opidû:
atque ibi loco pretio accepto, tabernaculum
statuit sibi. Huic opido Emor, Chemoreus Gen. 34.

præerat. huius filius Sichem, Di-
nam filiam Iacob ex Lia genitam, stupro
subdidit. Quo comperto, Simeon & Leui, Vltio violatę
Dinæ.

Dinæ fratres, omnes in opido sexus virilis
dolo peremerunt, ac impigrè sororis vlti sunt
iniuriam: opidum à filiis Iacob direptum,
prædaq. omnis est abducta. Id factum ægrè
admodum tulisse Iacob traditur. Mox à Do- Gen. 35.

mino monitus, Bethleem petiit, ibique al-
tare Domino statuit. Inde ¹⁵ in parte turris 15

Gader, tabernaculum fixit. Rachel ex partu
obiit, puer Benjamin vocatus est. Isaac de-

cessit annos natus centum & octoginta. At
Esau potens diuitiis erat, vxoribus sibi etiam

è Chananæorû gente assumptis: cuius pro-
geniem ¹⁶ in hoc tam præciso opere inferen-
dam non putavi. Si quis studiosior erit, ad o- Gen. 36.

rigines reuertatur. Post excessum patris, Iac-
ob in solo eo, in quo Isaac vixerat, commo-
rabatur. filij eius aliquantum ab eo, pascui

Gen. 37.

Ioseph venditus.

Gen. 38.

17

Thamar incestus & partus.

Gen. 39.

gratia, cū gregibus secesserant: Ioseph tamē, ac Benjamin parvus, domi resederāt. Carus admodū Ioseph patri, obq. id inuisus fratribus: simul, quia frequentibus eius somniis maiorem eum omnibus futurū portendi videbatur. Igitur ad inspiciendos greges, reuiscendosque fratres à patre missus, oportunus iniuriæ fuit. Namq. viso fratre, consiliū necis eius ceperunt. Sed obsistente Ruben, cui à tanto facinore abhorrebat animus, in lacum demissus: mox suadēte Iuda, deducti ad mitius consilium, negotiatoribus eum, qui tum Ægyptū petebant, vendiderunt, atq. ab his Potifari preposito Pharaonis traditus est. Per idē tempus Iudas, Iacob filius, Suam Chananaam in matrimoniū assumpsit. Ex qua tres filios sustulit, Heth, ¹⁷ Onan, Selam. Sed Heth, Thamar cōnubio sociatur. Quo mortuo, Onan fratris vxorē accepit. Qui, quia spermata in terram effunderet, extinctus à Dño refertur. Tum Thamar meretricio habitu assumpto, locero mista est, exq. eo geminos edidit. In partu autem illo mirabile fuit, quod cū prodeūti puero ad dignoscendum, qui prius nasceretur, obstetrix manum eius cocco illigasset, reductus in aluum matris puer, postero die editus est. Nomen infantibus Phares & Zara inditum. At Ioseph, cum

cùm benignè à curatore regio , qui cū pretio
 acceperat, haberetur, domumq. eius & fami-
 liam procuraret, decorus ipse insigni specie,
 vxoris domini oculos in se conuerterat. Cū-
 que amore ipsius deperiret , appetitū sapius,
 nec acquiescētem sibi, falso scelere infamat:
 ac viro queritur, stuprum sibi intentatum.
 Ita Ioseph in carcerem est coniectus. Erant
 in eadē custodia ministri regis duo, qui cū
 somnia sua ad Ioseph retulissent , futura ex
 somnio cōiectans, vnum eorū pœnas capite
 luiturum, alium absoluendū pronuntiauit.
 Atq. ita accidit. Igitur post biennium, som- Gen. 40.
 nium regi obiectum est. Quod cū à pru- Gen. 41.

dentibus Ægyptiorum non posset absolui ,
 minister regis ille carcere exemptus , regem
 admonet, Ioseph esse mirum somniorū in-
 terpretem , ita Ioseph soluitur , interpreta-
 tusque est regi somnium: septem annis pro-
 ximis maximam frugum vbertatem futu-
 ram, consequentibus inopiam . Quo metu Ioseph Aeg-
 ypto præfe-
 ctus.
 rex percussus , videns diuinum in Ioseph spi-
 ritum , rei eum annonariæ præfecit , æqua-
 to secum imperio . Tum Ioseph abun-
 dantibus per totam Ægyptum frumentis,
 magnam copiam congeffit : multiplica-
 tisque horreis , aduersus futuram famem
 consuluerat. Ea tempestate spes atque salus

Ægypti in illo sita erat. Per idem tēpus verò duos ex Aseneth filios genuit, Manassē & Ephrē. Ipse autem, cū summam à rege potestatem accepit, erat annorum xxx. Nam à fratribus, septemdecim annos natus, vendatus est. Interea rebus in Ægypto aduersus famem bene compositis, orbem terrę grauis frumenti inopia quatiebat. Qua necessitate compulsus Iacob, filios in Ægyptū misit, Benjamin tantum secum domi retento. Igitur Ioseph rerum potentem, penes quem annonę arbitrium erat, fratres adēūt, & more regio adorant. Quibus ille visis, callidē agnitionem dissimulans, hostiliter eos venisse, & subdolē loca explorare, arguebat.angebatur autem, quòd Benjamin fratrem non videbat. Res ergo in id deducta, vt præsentiā eius pollicerentur: nimirum vt ex eo quæreretur, an isti explorandi causa Ægyptum intrassent. Ad promissi autem fidem Simeon obses traditur: ipsis frumētum gratis datum. Rursum igitur reuertentes, Benjamin, vt conuēnerat, deduxerunt. Tum se cognoscendum Ioseph fratribus præbuit, non sine pudore malē merentium. Ita eos oneratos frumento, multisque donatos, domum remisit: præmonens, quinque adhuc annos famem futuram: cum patre

Gen. 42.

Ios. à fratribus agnitus.
Gen. 45.

tre atque omni progenie ac familia ad se commigrarent.

Igitur Iacob in Ægyptum descendit, Ægyptiis admodum latantibus, gaudente re- Gen. 46.
ge, benignè à filio susceptus. Id gestum anno ætatis Iacob centesimo & tricesimo: à diluvio autè, ¹⁸ anno M C C C & L X. Ceterum 18
ab eo tempore, quo Abraham in terra Chananæorum cōsedit, in id quod Iacob Ægyptum ingressus est, referuntur anni CC X V.

Igitur Iacob septimo & decimo anno, ¹⁹ quā 19
Ægypto aduenerat, vrgente morbo, Ioseph Gen. 47.
filium obtestatur, corpus sepulcro suo redderet. Tum Ioseph patri benedicendos filios Gen. 48.
suos obtulit: quibus benedictis, cum tamen benedictionis merito maiori minorem præpo-

suisset, filios omnes benedictione lustravit. Gen. 49.

Decessit autem annos natus CXLVII. Funus magnificè curatum: corpus in sepulcro maiorum Ioseph condidit. Fratres post patris Gen. 50.

obitum pro conscientia pauentes, benignè habuit. Decessit autem Ioseph ipse ætatis Gen. 51.
anno decimo & centesimo. Hebræi igitur,

qui in Ægyptum deuenerant, incredibile Exod. 1.
memoratu est, quàm citò numero aucti sint,

multiplicataq. progenie Ægyptum repleuerint. Sed defuncto rege, qui eos ob meritum Scruius Ægyptia.

Ioseph benignè fouebat, succedentium re-

Exodi 2.

Num. 23.
Moyſes.Iobi patien-
tia.

Iob 2.

Iob 42.

gum imperio deprimebantur. Nam & opus durum edificandarū ciuitatum eis impoſitū: & quia iā multitudo abūdans metuebatur, ne quandoq. libertatē armis vindicarēt, paruulos recens editos aquis mergere edicto regio cogeabantur. Nec diſſimulari cruentum imperium licebat. Qua tēpeſtate filia Pharaonis infantem in flumine repertū, nutriendum pro filio curauit: nomen puero Moyſes dedit. Moyſes hic, cū viriles annos ageret, conſpicatus Hebræum ab Ægyptio pulſari, permotus dolore, fratrem ab iniuria vindicans, Ægyptium calce percuſſum interemit. Mox ſupplicium è facto metuens, in terrā Madian profugit: & apud Iethro ſacerdotē regionis illius diuerſatus, filiam eius Sephoram in matrimonium accepit, ex quē ea duos filios Gerſom & Elieſer ſuſtulit. Hoc tractu tēporum Iob fuit, legem naturæ, & agnitionem Dei, & omnē iuſtitiam complexus, prædiues opibus: atq. eo illuſtrior, quòd his neq. integris corruptus, neque amiſſis deprauatus eſt. Nam cū per diabolum exutus bonis, filiis etiam eſſet orbatus, ad extremum diris vlceribus affectus, non potuit vinci, vt præ doloris impatientia aliqua in parte peccaret. Mercedem denique diuini teſtimonij conſecutus, ſanitati redditus, omnia quæ amiſerat, in duplum

plum recepit. At Hebræi multiplicato seruitutis malo pressi, querelis in cælum conuersi, spem auxilij à Deo expectabant. Tū Moyse

Exod. 3.

Deus Moyse

apparet.

pascenti oues, repētè rubus ardere visā: flammis tamen, quod erat mirabilius, innoxiiis.

Qua nouitate obstupefactus, rubo propius accessit, statimq. ad eum istiusmodi ferè verbis Deus locutus est: Dominū se esse Abraham, Isaac & Iacob: quorum progeniem, Ægyptiorum dominatione depressam, creptam malis cupiat. iter ergo susciperet ad regem Ægypti, ducemq. se populi in libertatem restituendi præstaret. Cunctantem po-

Exod. 4.

testate confirmat, virtutem ei signorum faciendorum impertiens. Ita Moyses in Ægyptum profectus, signis prius apud suos editis, assumpto fratre Aaron, regem adiit: missum se à Deo prodit, verbisq. se Dei dicere, populum Hebræum vti dimitteret. At ille negans se Dominum nosse, parère imperio abnuebat. Cumq. Moyses in testimonium mandatorum Dei ex virga draconem fecisset, mox aquas omnes in sanguinem conuertisset, totamq. terram ranis opplèssset: facientibus similia Chaldaeis, magicas esse artes, quæcunque per Moysen fierent, potius quàm Dei virtutem, pronuntiabat, donec superductis ciniphibus terra

Plagæ Ægyptiæ.

Exodi 8.

oppleta

Exodi 9.

Exodi 10.

Exodi 11.

Exodi 12.

Pascha.

20

oppleta est, Chaldæis fatentibus maiestate diuina istâ fieri. Tum rex malo coactus, aduocato ad se Moyse & Aaron, dat populo discedendi potestatem, modò vt superductam cladem auerterent. Sed vbi clades exempta est, impotens sui animus, in se reuersus, exire, vt conuenerat, Israëlitas non patiebatur. Ad extremum, decem plagis corporis & regni sui contusus & euictus est. Sed priùs quàm Ægypto populus est egressus, mandatis Domini instruitur, rudis adhuc temporum, mensẽ illum, qui tunc erat, primum omnium mensium esse cognosceret: Sacrificium autẽ dici illius in solennitatem consequentium saculorum ita esse celebrandum, vt quartadecima die mensis agnus immaculatus anniculus victima caderetur, eiusdem sanguine postes illinirentur: carnem penitus exedendam, os autem non conterendum: septem diebus fermento abstinerent, azymis vterentur, ritumque hunc posteris traderet. Ita populus egressus, diues suis copiis, & Ægypti spoliis cumulator: cuius numerus, ex quinque & septuaginta Hebræis, 20 qui primùm Ægyptum descenderant, ad millia virorum sexcenta peruenerat: ab eo autem, quo primùm Abraham terram Chananæorum accesserat, anno tricesimo

cesimo & quadringentesimo; à diluvio au-
 tem, mille quingentis quinque & septua-
 ginta. Igitur properè egressis, columna nu-
 bis interdiu, noctu columna ignis præfere-
 batur. Sed cùm ob interiectum sinum Rubri
 maris, præter terram Philistin via duceret,
 ne postea Hebræis cremum aspernantibus,
 redeundi in Ægyptum continentibus terris
 noto itinere facultas panderetur, nutu Dei
 aucti, in Rubrum mare illati sunt, castraque
 ibi cunctantes constituerunt. Quod ubi re-
 gi nuntiatum est, Hebræum populum viæ
 errore in obiectum mare deuenisse, nullum
 ei esse exitum obsistente elemento; furens
 animi, quo angebatur, tot hominum millia
 regno suo & potestati decedere, exercitum
 properè educit. Iamque eminus arma signa-
 que & protætæ patentibus latè campis acies
 viscebantur: cùm Hebræis metu trepidis, &
 cælum aspectantibus, Moyses à Deo moni-
 tus, percussum virga mare discidit. Ita popu-
 lo, cedentibus in latera aquis, velut in con-
 tinenti, iter peruium fuit. Nec cunctatus
 rex Ægyptius cedentes insequi, mare quâ
 patebat, ingressus; mox coëuntibus aquis,
 cum omni exercitu deletus est. Tunc Moy-
 ses incolumitate suorum, exitio hostium,
 virtuteque exultans, canticum Domino ce-
 cinit:

Exod. 13.

Sap. 10. et 18.

Psal. 77. &

104.

Transitus

Rubri maris.

Exod. 14.

Ecl. 39.

Judith 5.

Psal. 75.

Exod. 15.]

Sap. 10.

cinit: idemque omnis turba virilis ac muliebris sexus fecit. Sed ingressus erenum, cum

Amara aqua
dulcescit.

iam per triduum iter agerent, aquæ pænuria urgebat, repertaque ob amaritudinem vsui

Exod. 15

non erat. Ac tum primum impotētis populi contumacia apparuit, iamque in Moysen ferebatur: cum edoctus à Deo, lignum aquis intulit, cuius hæc vis fuit, vt dulcem saporem fluentis redderet. Exin promotum agmen, apud Elim, duodecim fontibus aquarum. & septuaginta arborum palmarû repertis, confedit. Rursum populus famem conquerens, Moysen increpabat, Ægypti seruitium cum

Coturnices
& Manna.

saturitate ventris desiderans. tum grex coturnicum supernè missus, castra opplevit. Postero autem die animaduertunt, qui extra

Exod. 16.

Ibidem &

Num. 11.

Psal. 77.

castra processerant, paruis quibusdā sihquis oppletum solum: quarû species in modum coriandri seminis, glaciali albedine erat, vt crebrò hibernis mensibus superductis pruinis tegi terram videmus. Tum per Moysen populus admonetur, panem hunc eis munere missum Dei: vnumquemque in id paratis vasculis, tantum vsurpare debere, quantum in diem vnum pro numero singulis satis esset: sexto tamen die, quia sabbato colligi non liceret, duplum præsumerent. Verùm populus, vt semper parum dicto audiens,

more

more humani ingenij, non refrenauit cupiditatem, ex reconditis in posterum quoque diem consulens. Sed reposita, fœtore diro in vermes efferuescebant: cùm die sexto in sabbatum reseruata, integra permanerent. Hoc Hebræi per XL. annos cibo sunt vfi: cuius sapor melli proximus, nomen Manna traditur. In testimonium autem diuini muneris, reseruasse Moyses gomor plenum in ^{Exod. 17.} vase aureo dicitur. Inde progressus populus, cùm aquæ pænuria tentaretur, ægrè ab extio ducis temperabat. Tum Moyses, man- ^{Aqua d. po- tra.} dante Domino, apud locum cui Oreb nomen est, virga petram percutiens, largè aque copiam fecit. Sed vbi Raphidin peruentum, Amalechitæ populum incursionibus vastabant. Moyses suis in prælium eductis, cùm ^{Amalechitæ caffi.} Iesum bellantibus præfecisset, assumpto Aaron, & vt spectator pugne futurus, simul precandi Dominum gratia montem conscendit. Sed cùm dubio euentu acies concurrissent, Moyse precibus victor Iesus, hostes in noctem cecidit. Per idem tempus, Iethro ^{Iethro.} Moyse socer, cùm filia Sephora, quæ Moyse nupta, proficiscente in Aegyptum viro domi resederat, liberisq̃ue eius, cognitis rebus quæ per Moysen gerebantur, ad eum venit. Huius consilio Moyses ordines
populi

Exod. 19.

populi distribuit, tribunos centurionesque & decuriones præficiens, necessarium disciplinæ ritum posteris tradidit: Iethro in patriam regressus. Exin ad Sinam montem peruentum. ibi Moyses à Domino monetur, populus ut sanctificaretur, auditurus Dei voces: idque sollicitè curatum. Sed ubi Deus monti insitit, validis tubarum clangoribus aer quatiebatur, crassæque nubes crebris cum fulminibus aduoluebantur. Sed Moyses & Aaron in montis cacumine Dominum propter, populus circa ima montis constitit. Ita

Lex à Deo lata.

Exod. 20.

lex lata, multiplex & copiosa, Dei verbis, & sæpe repetita: cuius si quis erit curiosior, fontem ipsum adeat, nos eam breuiter perstringimus. Non erunt, inquit, tibi Dei alieni præter me: Non facies tibi idolum: Non sumes nomen Dei tui in vanum: Sabbatho nullum opus facies: Honorifica patrem tuum, & matrem tuam: Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non falsum testimoniū dices aduersus proximum tuum: Non concupisces quidquam proximi tui.

His à Deo dictis, cum tubæ circumstrepent, lampades inardescerent, montem fumus obtegeret, populus præ timore inhorruit, verba Dei non sustinens: poposcitque à Moyse,

à Moÿse, vt ipsi tantum loqueretur Dominus, atque ita audita ad populum referret. Edicta autem Dei ad Moysen istiusmodi sunt; Hebræus puer pecunia emptus, sex annis seruiet, post hæc liber erit: sponte autem permanenti in seruitute, auris forabitur. Qui hominem occiderit, capite poenas luet: Qui imprudens, ritè exsul erit. Qui patrem matremve pulsauerit, conuitiumque eis dixerit, capitali supplicio afficitor. Si quis Hebræum subreptum vendiderit, morti dabitur. Si quis seruum proprium, seruamve percusserit, exque eo ictu obierit, reus iudicio fiet. Si quis ²¹ partum non deformatum mulieri excusserit, neci dabitur. Si quis seruo oculum aut dentem extorserit, seruus vindicta liberabitur. Taurus si hominem occiderit, lapidabitur. Si dominus sciens bestię vitium, non consuluerit, & ipse lapidabitur: aut pretio se redimat, in quantum accusator poposcerit. Si seruum taurus occiderit, in triginta drachmis pecunia domino numerabitur. Si quis defossam lacum non cooperuerit, pecusque in lacum ceciderit, pretium pecudis domino dabit. Si taurus alterius taurum occiderit, pecus venundabitur, ²² pretiumque domini partientur, peremptum etiam diuident. Quod si dominus vitium tauri sciens, non

Exodi 21.

Politia Moy
sis.

21

22

D

consu-

Exodi 22.

12

23

Exodi 22.

consuluerit, taurum dabit. Si quis vitulum subriperit, quinq. restituet. Si ouem subriperit, quadrupli poena erit. Si viua penes abactorem pecora reperientur, dupla restituet. Nocturnum furem occidi licet, diurnum non licet. Si cuius pecora alterius fata depauperint, dominus pecoris euerfa restituet. Si depositum perierit, is penes quem depositum fuit, iurabit nihil se dolo egisse. Fur inuentus duplum dabit. Commendatum pecus à bestia interceptum, non restituetur. Si quis virginem nondum desponsatam corruperit, dotabit puellam, & ita eam vxorē accipiet. Si pater puellae nuptias recusauerit, dotem raptor dabit. Si quis se pecudi miscuerit, morti dabitur. Sacrificans idolis, pereat. ²³ Viduam & orphanum non premendos: Pauperē debitorē non perurgendū: Nec vsuram poscendam: Vestimentum pauperis pro pignore non accipiendum: Principem populi non increpandum: Primogenita omnia Domino offerenda: Carnem à fera captam non edendam: Coitiones in testimonium falsum, aut in quacumq. malitia, non esse faciendas. Inimici pecus errans non prateribis, sed reduces. Si animal inimici succubuisse oneri inueneris, erigere debebis. Innocentem & iustum non occides. Non iustificabis impium

pro

pro muneribus. Munera non accipienda. *Exodi 23.*

Aduenam benignè habendum. Sex diebus opus faciendum : Sabbato requiescendum.

Fructus septimi anni nō metendos, sed pauperibus & egenis relinquendos. Hæc ferè

Moyſes ad populum verba Dei retulit : ²⁴ altariumq̃. ex duodecim lapidibus sub monte

24

constituit. Ac rurſum montem, in quo Do- *Exodi 24.*

minus conſiſtebat, conſcendit : adhibito ſecum Aaron, Nabad, & Abiud, maioribusq̃.

natu ſeptuaginta. Sed hi non volentes Dominum intueri, locum tamen in quo Do-

minus ſtabat, viderunt : cuius mirabilis forma, & claritudo eximia refertur. Moyſes

autem accerſitus à Domino, interiorem nubem quæ circum Dominum ſteterat, ingreſ-

ſus, quadraginta diebus totidemque noctibus ibi fuiſſe traditur. Quo tempore ſuper

ædificando tabernaculo atque arca, rituque *exodi 25. 26.*

ſacrificandi edoctrus verbis Dei eſt : quæ ego, ^{27. 28. 29.}

quia prolixa admodum videbantur, inferenda huic tam præciſo operi non putavi. Sed

immorante diutius Moyſe, quippe qui x l. dies apud Dominum duceret, populus de-

ſperato eius reditu, Aaron compulſit ſimulacra facere. Tunc ex metallis confla-

Exodi 32.

tis vituli caput extitit. Cui cūm popu-

Vituli autem adoratio.

lus, Domini immemor, hoſtias obtuliſſet, vi-

noque se & ventri dedisset, despectans hæc iusto dolore Deus, improbum populum, nisi à Moysè fuisset exoratus, delēset. Sed regressus Moyses, cū duas ex lapide tabulas manu Domini scriptas detulisset, populumque luxui & sacrilegio deditum deprehendisset, tabulas confregit: indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur. multis tamen increpitis, Leuitas ad se aggregavit, eisdemque præcepit, vt districtis gladiis populum cederent. Quo impetu **xxiii.** millia virorum perempta traduntur. Tum Moyses tabernaculum extra castra cōstituit: quod quotiens fuisset ingressus, columna nubis astare pro foribus visebatur, coramque ad Moysen Dominus loquebatur. Poscente autem Moysè, vt Dominum in maiestate propria videret: responsum, Formam Dei mortalibus oculis perspicere non posse, posteriora tamen eius videre concessum: Tabulæque, quas Moyses prius confregerat, refectæ. Sed in hoc colloquio Dei, **xl.** diebus diuersatus apud Dominū Moyses traditur. Cumque de monte descenderet, tabulas præferens, tanta claritudine facies eius renidebat, vt intueri eum populus non valeret. Sed cū mandata Dei relaturus esset, vultum velamento obtexit, atque ita ad populum

Exodi 33.

Exodi 34.

25

Exodi 35.

lum verbis Domini locutus est. Hoc in loco, ^{Exodi 36.} tabernaculi interiorumq. eius ædificatio refertur. Quo consummato, nubes supernè decedit, atq. ita tabernaculum obumbravit, vt ipsum Moyſen aditu excluderet. Hæc ferè duobus libris, Genesi atque Exodo, continentur. Exin Leuiticus liber ſequitur, in quo litandi præcepta traduntur: mandata etiam latæ ſuperius legis adduntur, plena omnia ſacerdotalibus inſtitutis. Quæ ſi quis cognoscere volet, perfectius inde capiet. nos enim ſuſcepti operis modum cuſtodientes, ſolam hiſtoriam perſequimur. Igitur Leui ^{Num. 12.} tribu in ſacerdotium ſegregata, reliquæ tribus dinumeratæ, repertaq. hominum DC & IIIM. Cùm ergo populus mannæ cibo, vt ^{Exodi 3.} ſuprà retulimus, vteretur, tot, tantifq. beneficiis Dei, vt ſemper, ingratus, viles, quibus in Ægypto aſſueuerat, dapes deſiderabat. Tum Dominus immenſam copiam co- ^{Exodi 11.} tûrnicum caſtris inrulit: quas cùm auidè di- <sup>Coturnices
lethales.</sup> riperèt, primoribus labiis admotis carnibus, interibant. Magna q.ue eo die clades in caſtris fuit, adeò vt XX. & III. virorum millia ^{Num. 11.} periſſe tradantur. Ita populus eo, quem deſiderabat, cibo punitus eſt. Inde promotum agmen, & in Pharan ventum eſt: edoctuſq. ^{Num. 13.} à Domino Moyſes, vicinam eſſe terram, cu-

Exploratores
feditiosi.

Num. 14.

Num. 16.

Seditiones
aliæ res.

ius possessionem eis promiserat Dominus : exploratoribus in eâ missis, renuntiatur, felicem omni copia esse regionem : sed gentes validas, & munita ingentibus muris opida. Quod ubi populo compertum, magna mentes omnium formido inceserat : eoq. malit ventum, ut spreto Moyli imperio, ducē sibi constituere pararent, cuius ductu in Ægyptū reuerterentur. Tunc Iesus & Chaleb, qui inter exploratores terræ fuerant, conscissis vestibus flentes, populum obtestantur, ne exploratoribus credant, formidolosâ referentibus : se quoque vnâ cum his fuisse, nihil metuendum in solo illo reperisse : promissis illos Dei confidere oportere, hostes prædæ potius quàm exitio fore. Sed gens indomita, sanis consiliis malè renitens, in perniciem eorum ferebatur. Queis rebus commotus Dominus, partē populi hostibus cædendam obiecit. Exploratoribus interfectis ad vulgi formidinem, secuta est eorū cōtumacia, qui se Dathan & Abiron ducibus aduersum Moysen & Aaron erigere conati sunt. Sed eos viuos hiatu suo terra absorbuit. Nec multo post, totius populi in Moysen & Aaron orta seditio est, adeò ut tabernaculum (quod erat nefas, nisi sacerdotibus, introire) irruerent. Tum verò cateruatim in eos grassata

grassata mors est: momentoq. omnes interfisent, nisi Moyſi precibus placatus Dominus, cladem auertisset. Numerus tamen peremptorum, septingenti & xiiii. millia fuit. Nec multo poſt, ob aquæ pænuriâ, vt iam sæpius, populi exorta ſeditio est. Tûc Moyſes à Domino monitus, vt petram virga feriret, familiari ſibi experimento (ſiquidem id iam antè feciſſet) ſemel atq. iterum petram percuffit, atque ita aqua effluxit. In quo quidem notatus à Domino Moyſes refertur, quòd per diffidentiam non niſi iterato ictu aqua eduxerit. Deniq. ob hoc peccatum, promiſſam ſibi terram non ingreſſus eſt, ſicut inferiùs oſtendam. Igitur Moyſes ex eo loco promouens, cùm præter Edom agmen educere pararet, miſſis ad regem legatis, tranſeundi copia popoſcit, ob ius ſanguinis bello abſtinendum ratus. etenim gens illa Eſau progenies erat. Sed rex ſupplices aſpernatus, tranſitum negauit, paratus armis contendere. Tum Moyſes in Or montem iter conuertit, vetita via abſtinens, ne quam inter conſanguineos cauſam belli præberet. In eo quoque curſu regem gentis Chanaanæorum deleuit. Seon quoque regem Amorrhæorum perculit, omniumque eorum opidis potitus eſt. Baſan etiam & Balac reges

Num. 20.

Moyſis diffidentia.

Vici reges & populi.

Num. 21.
Ibidem &
Deut. 3. 29.

deuicit, & castra super Iordanem haud longè ab Hiericho molitus est. Tunc aduersus Madianitas certatū, victique & subacti sunt. Moyses mortuus est, cū XL. in deserto annos populo præfuisset. Ceterū Hebræi ob hanc causam tanto tempore in eremo fuisset traduntur, donec omnes qui verbis Dei non crediderant, interirent. Excepto enim Iesu & Chaleb, nemo ultra XX. annos natus, Ægypto profectus, Iordanem transiit. Ipse Moyses, ut terrā promissam videret tantum, nec contingeret, peccato eius adscribitur: quòd eo tēpore, quo saxum ferire & aquam producere præceptus est, post tot virtutum suarum experimenta, dubitauerit. Decessit autem anno ætatis vicesimo & centesimo. de sepulcri loco parum compertum.

26

Moysē mortuo, summa rerum²⁶ penes Iesum Naue filium erat. Etenim illum sibi Moyses successorem constituerat, virum virtutibus suis simillimum. Principio autem suscepti imperij, dimissis per castra nuntiis, populum certiore facit, frumentum uti pararent: triduoque proximo iter pronuntiat. Sed Iordanis flumen validissimum, transitum prohibebat: quia neque nauium copia pro tempore erat, neque vadari fluuius poterat, qui tum pleno aluco ferebatur. Igitur

Moyſis
mort.

Deut. 27.

Ibidem &
Deut. 3.
Moyſi ſucce-
dit Iosue.
Iosue 1.

tur arcam præferri à sacerdotibus, eosdemq. *Iosue 3.*
 aduersò flumine consistere iubet. Quo fa-
 cto, incisus Iordanis traditur : ita per siccum
 copiæ traductæ. Erat in his locis opidum no-
 mine Hiericho, muris validissimis munitū, *Hiericho.*
 neque expugnationi neque ²⁷ obsidioni faci-
 le. Sed Iesus Domino fretus, non armis aut *Iosue 6.*
 viribus urbem aggressus, ferri arcam Dei cir-
 ca muros iubet : Sacerdotesq. præire arcam,
 & tuba canere. Sed cū arca septies circum-
 lata esset, muri ac turres conciderunt : dire-
 ptum opidum atque incensum. ²⁸ Tum Ie-
 sus Dominū traditur. * Inde aduersus Geth *Geth captū.*
 ductus exercitus : locatisq. à tergo urbis in-
 fidiis, Iesus metum simulans, terga hosti de-
 dit. Quo viso, qui in opido erant, patienti-
 bus portis cedentibus instare. Ita hi qui in
 insidiis fuerant, vacuum urbem cepere : cæ-
 siq. omnes, absque ullius effugio : Rex ca-
 ptus, summoq. supplicio affectus. Quod
 ubi vicinarum gentium regibus cōpertum
 est, in bellum conspirant, Hebræos armis
 depellere. Verū Gabaonitæ, gens valida,
 ex vrbe opulenta, ²⁹ vltro se Hebræis dede-
 runt, iussa facturos pollicentes : receptiq. *Iosue 9.*
 in fidem, vt ligna & aquam conueherent
 imperatum. Sed regibus proximarum vr-
 bium deditio eorum, iras conciuerat. Itaq.

Iosue 10.

admotis copiis, opidum eorum Gabaath nomine obsidione circumstunt. Igitur opidani arctis rebus suis, nuntios ad Iesum mittunt, obseſſis vti succurreret. Ita ille maturato itinere inopinantibus superuenit, cæsaque ad internecionem multa hostiū millia. cum dies cædentes deficeret, noxque victis futura præsidio videretur, merito fidei dux Hebræus noctem auertit, dies perseuerauit: ita

Reges V. ca-

pit.

Iosue 11.

nullum hostibus effugium fuit. Quinque reges capti, interfecti sunt. Eodem impetu vicinæ quoque vrbes imperio adiectæ, regesque earum perempti. Verum quia omnia hæc in

Iosue 12.

ordinem persequi non fuit consilium, dum breuitati studemus, id modò annotandū curauimus, xx. & nouem regna imperio Hebræorum subiecta: quorum terra per vndecim tribus viritim distributa est. Leuitis enim in sacerdotium assumptis, nulla portio

Iosue 13.

data, quò liberiùs seruirent Deo. Equidem hoc exemplum non tacitus præterierim, legendumque ministris Ecclesiarum libenter ingesserim. Etenim præcepti huius non solum inmemores, sed etiam ignari mihi videntur: tanta hoc tempore animos eorum habendi cupido veluti tabes incessit: inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæstui per

Leuitarum
diuitiæ cum
nostro sæculo
comparatæ

omnia

omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes, neq. negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera exspectant, atq. omne vitæ decus mercede corruptum habent; dum quasi venalem præferunt sanctitatē. Sed longiùs quàm volui egressus sum, dum me tēporum nostrorum piget, tædetq̃ue. Ad inceptum redeo. Igitur, vt suprà dixi, diuiso per tribus captiuo solo, pace summa Hebræi perfruebantur, finitimis bello territis, tot victoriis nobiles armis nemine audente tentare. Eodem tractu Iesus mortuus est, anno ætatis decimo. & cētesimo. De imperij autem eius tempore parum definitio. Frequens tamen opinio est, xx. & vii. annis eum Hebræis præfuisse. Quod si ita est, à mundi exordio in excessum eius 3° anni sunt iii. dcccclxxx, & iiii. Iesu mortuo, populus sine duce agebat. Sed cū aduersus Chananæos bellandum esset, dux belli Iudas assumptus est. Huius ductu res prosperè gestæ domi militiæq̃ue summum otium: populus aut subactis, aut per deditionem acceptis gentibus; imperitabat. Inde, vt semper fieri sēcundis rebus solet, morum disciplinæq̃ue immemor, matrimonia ex victis assumere, paullatimq̃ue externos mores trahere,

Iosue 24.

Iosue mort.

30

Iud. 1.

Iudices Israëliti.

here, ac mox profano ritu idolis sacrificare
occepit. Adeò cuncta cum externis socie-
tas perniciosà est. quæ Deus longè antè pro-
spiciens, salubri Hebræos responso instruxe-
rat, deuictas gentes vt internecioni darent.
Sed plebs cupida dominandi, imperare vi-
ctis cum perniciæ malebat. Igitur cùm reli-
cto Deo idola colerent, destituti diuino au-
xilio, à rege Mesopotamiæ euicti, & subacti,
vii. annis ³¹ captiuitatem pependerunt: do-
nec Gothoniël duce in libertatem restituti,
per quinquaginta annos rerum potiti sunt.
Rursumque corrupti longæ pacis malo, idola
litauerunt. Moxque aderat pœna pec-
cantibus. ab Eglo enim rege Moabitarum
deuicti, duodeuiginti annis seruierunt, do-
nec instinctu Dei Adon regem hostium do-
lo interemit, contractoque tumultuario ex-
ercitu libertatē armis vindicauit. Idem per
lxxx. annos in pace Hebræis præfuit. Huic
Semigar successit: hicq. aduersus Allophy-
los congressus, secundum euentu prælium
fecit. Rursumque Hebræos sectantes idola,
rex Chananæorum Iabin nomine subiuga-
uit, grauissimamq; in eos per xx. annos do-
minationem exercuit: donec pristinū Deb-
bora mulier statum reddidit. Adeò nihil spei
in eorum ducibus erat, vt muliebri auxilio
defen-

Iud. 2.

31

Iud. 3.

Ibidem.

Iud. 4.

defenderentur. Quamquam hæc in typum Ecclesię forma præmissa sit, cuius auxilio captiuitas est depulsa. Sub hac duce, vel iudice, XL. annis Hebræi fuerunt. Rursusque ^{1ud. 6.} ob peccata Madianitis traditi, duro imperio habebantur, afflictique malo seruitutis diuinum auxilium implorauerunt. Ita semper in secundis rebus immemores celestium beneficiorum, idolis supplicabant: in aduersis, Deo. Vnde cum reputare in animo soleo, populum tot beneficiis Dei obligatum, tot claudibus, cum peccaret, coercitum, expertumque & misericordiam & seueritatem Dei, nequaquam emendatum: & cum semper veniam erroris acciperet, semper peccasse post veniam: nihil mirum videri potest, Christum ab his non esse receptum, cum iam inde ab initio toties in Domino rebellesprehendantur: magisque mirum est, illis semper peccantibus, nunquam Dei, si quando eum implorauerunt, defuisse clementiam. Igitur cum eis, ut supra retulimus, Madianitæ dominarentur, conuersi ad Dominum, misericordiam solitam flagitantes, impetrauerunt. Erat in Hebræis Gedeon quidam ^{Gedeon 1ud. dex.} nomine, vir iustus, & carus Domino, acceptusque. huic angelus de campo messis domum reuertenti astitit: Dominus, inquit, tecum,

32

33

tecum, potens in virtute. At ille voce humili, ³² non esse in se Dominum ingemiscebat; ³³ siquidem populum captiuitas premeret: virtutumque Domini, qui eos de terra Aegypti eduxerat, flens recordabatur. Tum angelus: Vade, inquit, in hoc spiritu, quo locutus es, & populū de captiuitate eripe. Ille verò abnuere, se infraētis suorum viribus, cū ipse minimus esset, tantum onus suscipere: perstare contra angelus, Ne dubitaret posse fieri quæ Dominus loquebatur. Perfecto igitur sacrificio, dirutaq. ara, quam Baalis idolo Madianitæ sacrauerant, ad suos profectus, castra castris hostium contulit. Sed Madianitis etiam gens Amalech se coniunxerat. Gedeon verò non amplius quàm ad triginta & ii. millia exercitum parauerat. Sed priusquàm conflingeret, Deus ad eum locutus est, nimiam esse hanc multitudinem, quam in proelium vellet educere: Hebræos pro solita perfidia euentum pugnae nō Deo, sed virtuti suæ daturos. itaque daret volentibus discedendi potestatem. quod vbi populo diuulgatum, xx. & ii. à castris recesserunt. Sed ex x. millibus, quæ resederant, admonitus à Domino, non amplius quàm trecentos tenuit: reliquos ab armis dimisit. ita media vigilia castra hostium ingressus, iussis omnibus

Iud. 7.

omnibus tuba canere , magnum terrorem
iniecit : neque cuiquam resistendi animus
fuit , turpi fuga quò quisque potuit dila-
psis. Sed occurrentibus omni ex parte He-
bræis, passim fugientes cadunt. Reges Ge-
deon persecutus ultra Iordanem , compre-
hensos neci dedit. Ea pugna centum & xx.
ex hostibus cæsa, xv. capta traduntur. Tunc
consensu omnium Gedeoni, ut princeps po-
puli esset , delatum. Quod ille aspernatus,
cõmuni iure cum ciuibus viuere, quàm præ-
esse suis, maluit. Depulsa igitur captiuitate,
quæ septem annos populum continuerat ,
pax per xl. annos fuit. Sed defuncto Gedeo-^{Iud. 9.}
ni, filius eius Abimelech , ex concubina or-
tus , fratribus interemptis, pessimis quibus-
que consentientibus , & maximè Sichimo-
rum principibus operam ei nauantibus , re-
gnum occupauit. Ilque discordiis ciuili-
bus exercitus, cum suos bello premeret ,
turrim quandam , in quam se amisso o-
pido fugientes receperant , expugnare ag-
gressus , dum incautius subit , saxo à
muliere ictus periit , cum triennio im-
perium tenuisset. ³⁴ Huic successit Thò-
la, qui duobus & xx. annis regno poti-
tus est. Post hunc Iair fuit , qui cum æ-^{Iud. 10.}
què viginti & duos annos principatum ob-
tinuisset,

tinuisset, populus relicto Domino idolis se
mancipauit. Obque id Israëlita subacti sunt
ab Allophylis & Ammonitis, duoque de xx
annis sub eorum imperio fuerunt. Quo tē-
pore eis Dominum inuocantibus, diuinum
scilicet responsum redditum est: Simulacra
potius inuocarent, se non vltra misericordiā
ingratis præstiturum. At illi flentes culpam
fateri, & precari veniam, abiectisque idolis
Deum implorantes, negatam licet miseri-
cordiam impetrauerunt. Igitur Iepta duce
ad libertatem armis vindicandam frequen-
tes conueniunt: missis prius ad Amon re-
gem legatis, vt finibus suis contentus, bello
abstineret. At ille proelium non abnuens, a-
ciem instruxit. Tum Iepta, prius quàm si-
gnum pugnae daretur, vouisse dicitur, si
prosperè pugnasset, eum qui sibi primus re-
uertenti obuius fuisset, hostiam Deo dandū.
Ita victis hostibus, cū domum rediret, filia
ei obuiam fit, quæ patrem exceptura victo-
rem cū tympanis & choris læta processerat.
Tum Iepta consternatus, dolore conscissis
vestibus, indicat filiaē voti necessitatem. At
illa, non feminea constantia, mori non re-
cusans, duos tātum tamen menses vitæ spa-
tium petit, vt æquales suas prius videret.
Quibus actis, vltro ad patrem rediit, vo-
tumque

*Iud. 11.
Iepta dux.*

tumque Domino reddidit. Iepta principatum sex annis tenuit. huic Efebon successit, ^{ind. 12.}
 & tranquillis rebus exacto imperio, anno septimo decessit. Postque cum Allon Zabulonites annis x. itemque Abdon annis vii. rerum potiti, pacis tempore nihil, quod historia loqueretur, ediderunt. Rursum Israelitæ ad idola conuersi, diuino destituti presidio, subiecti Allophylis, per xl. captiuitatis annos pœnas perfidiæ pependerunt. Ea ^{ind. 13.}
 tempestate Samson natus traditur. Huius mater diu sterilis, angelum vidit: dictumque ei est, vino & sicera atque immundis abstinere, fore uti puerum ederet libertatis vindicem, & hostium ultorem. Ita mulier enixa puerum, Samson nomē ei indidit. Is inton- ^{Samson.}
 so capite, miræ virtutis fuisse traditur: adeo ut leonem in via obuium manu discerperet. Vxorem ex Allophylis habuit: quæ cum absente viro in alterius matrimonium conuenisset, dolore ereptæ coniugis perniciē genti molitus est: fretus Domino, & viribus, palam victores clade afficiebat. ccc. siquidem ^{ind. 14.}
 vulpibus captis, ardentes lampades earum illigauit caudis, atque eas agris hostium immisit. At tum fortē maturis messibus, facile incendium fuit, vineæque & oliuarum arbores exustæ. Grandi Allophylorum exitio ^{ind. 15.}
 E abreptæ

abreptæ vxoris iniuriâ vltus videbatur. Quo
dolore Allophyli permoti, mulierē tanti ma-
li causam cum domo & patre incendio con-
sumpserunt. Sed Samson³ parum se vindi-
catum ratus, vrgere omnibus incommodis
profanam gentem non desinebat. Tum cō-
puli Iudæi, vinctū eum Allophyliis tradide-
runt. Sed traditus, ruptis vinculis, arrepto of-
se asini, quod casus telum dederat, mille ex
hostibus prostravit. Ingrauescente autē æstu,
cū siti affectus esset, inuocato Domino, ex
osse quod manu tenebat, aqua fluxit. Ea té-
pestate Samson Hebræis præerat, Allophy-
lis vnus virtute domitis. Igitur insidiantes
vitæ eius, nec palam eum tentare audentes,
vxorem eius, quam ille postea acceperat, pe-
cunia corrumpunt, virtutem viri vti prode-
ret. Illa eum blandimento muliebri aggres-
sa, diu eludentem, & multum cunctantem
perpulit, vt indicaret, in crinibus capitis vir-
tutem suam subsistere. Mox dormienti insi-
diata, crinem eius abstulit, atque ita eum Al-
lophyliis tradidit. Nam sæpe prius traditum,
comprehendere nequiuerant. Tum illi ef-
fossis oculis, vinctum compedibus in carce-
rem coniecerunt. Sed spatio temporis¹⁶ ac-
census crinis crescere, & cum eis virtus redire
occeperat. Iamque Samson conscius recepti
roboris,

roboris, tempus modò iustæ ultionis opperiebatur. Erat Allophylis moris, cùm dies festos agerent, Samson quasi in pompam *ibidem.* publicam producere, capto insultantes. Ita die quodam cùm publicum epulum in honorem idoli dedissent, Samson exhiberi iubent. Templum autem in quo omnis populus, omnesque Allophylorum principes epulabantur, duabus subnixum columnis miræ magnitudinis erat. Productus Samson, inter columnas statuitur. Tum ille tēpore arrepto, inuocato prius Domino, columnas disiecit: turbaque omnis ruina domus obruta, ipse cum hostibus non inultus occubuit, cùm xx. annis Hebræis præfuisset. Huic Simmichar successit, de quo nihil amplius Scriptura prodidit. nam neq. finē imperij eius reperi, & fuisse populum sine duce inuenio. Ideo cùm aduersus Beniamin tribū ciuile bellum fuit, Iudas tēporarius dux belli assumptus est. Sed pleriq. qui de temporibus scripserunt, annum vnū imperio eius annotauerunt. Pleriq. ita eū præterierunt, vt post Samson Heli sacerdotem subiunxerint: nos cam rem, vt parum compertam, in medio relinquemus. Per hæc temporā ciuile, vt diximus, bellum exarserat. Causa autem moris hæc fuit. *and. 19.* Leuites quidam cū concu-

37

Bellum ciuile
in Beniamitas.

bina iter faciens, vrgente nocte cōpulsus³⁷ in opido Gabaa, quod ab Beniamitis incolebatur, secesserat. Cū eum senex quidam hospitio benignè recepisset, iuuenes ex opido hospitem circumstant, stupro eum subdere parantes. Multum à sene increpiti, ægreque exhortati, vicario demum concubinae eius corpore in ludibrium accepto, aduenæ pepercerunt: illusamque nocte tota, postero die reddiderunt. Sed illa, stupri iniuria,

38

³⁸ an verecundiae, parum definitio, viso viro animam efflauit. Tum Leuita in testimonium diri facinoris membra eius in duodecim discissa partes, per duodecim tribus misit, quo promptius omnes facti inuidia commoueret. Quod vbi omnibus compertum; vndecim relique tribus aduersum Benjamin in bellum conspirant. Huic bello Iudas, ut diximus, dux fuit. Sed duobus praeliis male pugnatum: tertio demum Beniamitæ victi, caesi que ad internecionem. Ita paucorum scelus publico exitio punitum. Hæc quoque

Iud. 20.

Regum lib.

Iudicum volumine continentur. Regum libri sequentur: sed mihi annorum ordinem & seriem temporum persequenti, parū continuata videtur historia. Nā cū post Samson iudicem Semigar fuerit, paulloque post historia consignet populum sine iudicibus egisse,

egisse, Heli etiam sacerdos libris regnorum
 fuisse referatur. ³⁹ sed cum quot anni inter
 Heli & Samson fuerint, minimè scripturà
 prodiderit: video medij quiddam fuisse tē-
 poris, quod laboret ambiguo. Ceterum à die
 mortis Iesu, vsque in id tempus quo Samson
 defunctus est, numerantur ⁴⁰ anni cccc. &
 xix. A mundi autè exordio anni $\overline{\text{iiii}}$, ccc.
 & iii. Quamquam ab hac supputatione no-
 stra ceteros discordare, non nesciam. Sed
 mihi conscius sum, me ⁴¹ non incuriosè la-
 tentem annorum ordinem protulisse, donec
 in hæc tempora incidi, de quibus dubitare
 me fateor: nunc reliqua exsequar. Igitur, vt
 suprà retuli, Hebræi sine iudice aut duce vl-
 lo, proprio arbitrio agebantur. Heli sacerdos
 erat: sub hoc Samuel natus est. Huic pater ^{Heli sacer-}
 Elchana, mater Anna. hæc diu sterilis, cum ^{dos.}
 conceptum à Deo peteret, vouisse traditur, ^{1. Reg. 1.}
 si puer nasceretur, sacrandum Domino. Ita
 enixum puerum. Heli sacerdoti tradidit.
 Mox cum adoleuisset, Dominus ad eum lo- ^{1. Reg. 2.}
 cutus est. Heli sacerdoti iram denuntiat, ob
 vitam filiorum, qui sacerdotium patris in ^{1. Reg. 3.}
 quæstum verterant, munera à sacrificantibus
 exigentes, quamquam plerumque eos pater
 increpasse referatur. Sed leuior obiurgatio
 non satisfecerat disciplinæ. Igitur Allophylys

I. Reg. 4.

in Iudæam irruentibus, obuiam itum. Sed victi Hebræi, parant aciem restituere: arcam Domini secum in pugnam efferunt, & cum ea filij sacerdotis prodeunt: quia ipse annis grauior, luminibus obductis satisfacere officio nequiuerat. Sed vbi arca in conspectum hostium deducta est, maiestate quadam præsentis Domini territi, fugam parabant. Assumptaque rursùm constantia, & non sine Domino mutatis animis, totis viribus concurrunt. Victi Hebræi, arca capitur, filij sacerdotis cadunt. Heli, delato ad se mali nuntio, consternatus, animam expirauit, cùm per annos x. sacerdotium administrasset. Victores secundo prælio Allophyli, arcam Dei, quæ in potestatem venerat, eorum opido Azoto, in templum Dagon intulerunt. Sed simulacrum dæmoni dicatum, vbi arca illata est, corruit. Cumque idolum loco restituisent, nocte infecuta discerptum est. Inde mures per omnem regionem exorti, noxiis moribus multa hominum millia letho dabant. Quo malo compulsi Azotij, ad declinandam calamitatem, arcam Dei ad Gethæos transtulerunt. Qui cùm simili clade afficerentur, in opidum Ascalonensium arcam transuexerunt. His verò, aduocatis gentis eius primoribus, consiliū fuit, arcam Domini

Arca Domini
capta.
I. Reg. 5.

mini

mini Hebræis reddere. Ita ex sententia prin-^{1. Reg. 6.}
cipum, augurumq. & sacerdotum, imposita
vehiculo, multis cum muneribus remitti-
tur. Illud mirabile, quod cū oneri boues fe-
minas subiecissent, vitulosq. earum domi re-
tinuissent, iter nullo duce in Iudæā pecudes
direxerunt, non reuocante affectu fœtus re-
likti. Cuius rei miraculo reguli Allophylorū
vsq. in fines Hebræorū arcam secuti, religio-
sum officiū præstiterunt. Iudæi autē, vbi re-
ferri arcā viderunt, certatim ex opido Beth-
samis cum gaudio obuiam ruere, festinare,
exultare, grates Domino referre. Mox Le-
uitæ, quorū hoc negotiū erat, sacrificiū Deo
celebrant: bouesq. eas, quæ arcam adduxe-
rant, immolant. Sed in opido, quod suprà di-
ximus, teneri arca non potuit. Itaque passim
Dei nutu per totam urbem sequitur: Arca in
Cariathiarim opidum translata est, ibiq. per
viginti annos fuit. Ea tēpestare Samuel sacer-<sup>1. Reg. 7.
Samuel sa-
cerdos.</sup>
dos Hebræis præerat, quietis à bello rebus po-
pulus in otio degebat. Pax deinde Allophy-
lorum irruptione turbata, trepidatibus cun-
ctis ob cōscientiā peccati. Samuel, causā prius
hostia, Domino fretus, suos in præliū dedu-
xit: primoque impetu fuis hostibus, victoria
penes Hebræos stetit. Sed hostili metu re-
moto, secūdis trāquillisq. rebus, corruptis cō-

filiis, more vulgi, cui præsentia fastidio, infueta desiderio sunt, regium nomen (cunctis ferè liberis gentibus semper inuisum) populus desiderabat, planeque non sine exemplo attentiae præoptabat libertatē seruitio mutare. Igitur frequentes Samuelem circumfistunt, ut quia iam ipse senuisset, regem eis constitueret. At ille placidè, salubri oratione ab infana voluntate detorquere plebem, dominationem regiam & superba imperia exponere, libertatem extollere, seruitutem detestari: postremò, diuinam eis iram denuntiare; siquidem homines mente corrupti, Deum Regem habentes, regem sibi ex hominibus flagitarent. His atq. aliis istiusmodi frustra dictis, cùm populus in sententia perseveraret, Dominum consulit. qui per motus vecordia infanæ gentis, nihil aduersum se petentibus negandum respondit.

1. Reg. 8.

1. Reg. 9.

1. Reg. 10.

Saul Rex.

Igitur Saul sacerdotali prius à Samuele unguento perfusus, rex constitutus est. Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, forma excellenti erat: ut meritò dignitas corporis dignitati regiae conueniret. Sed principio regni huius aliquanta ab eo pars populi desciuerat, parère imperio abnuens, seque Ammonitis coniunxerat. Verum hos Saul impigrè ultus est: victique ho-

stes,

stes, & venia Hebræis data. Tum Saul iterato à Samuele vnctus traditur. Inde, Allophylo-^{1. Reg. 11.}rum irruptione atrox bellum exortum: locum exercitui ad conueniendum Saul in Galgalis constituerat. Et cum per septem dies⁴² Samuelem opperitus esset, vt sacrificium Domino fieret: tardante illo, cum populus dilaberetur, illicita præsumptione rex ad vicem sacerdotis holocaustum obtulit: multumque à Samuele increpitus,^{1. Reg. 12.} fera peccatum pænitentia fatebatur. Igitur ex peccato regis metus omnem exercitum peruasèrat. castra hostium haud longè sita, præsens periculum ostendebant: neque cuiquam exeundi in præliū animus, plures lacrymas & latebras petiuerant. Nam præter imbecillitatem animorum, qui alienum à se Dominum delicto regis arbitrabantur, in maxima ferramentorum inopia exercitus erat: adeò vt, præter Saul & Ionatham filium^{1. Reg. 13.} eius, nemo gladium aut lanceam habuisse tradatur. Nam Allophyli⁴³ superiore bello victores vsu Hebræis ademerant, neq. cuiquam^{1. Reg. 14.} conficiendi teli bellici, aut rustici feramenti potestas fuerat. Igitur Ionatha audaci consilio, solo armigero suo comite, castra hostium ingressus, viginti ferè ex hostibus interemptis, vniuersum exercitū terrore

1. Reg. 15.

1. Reg. 16.

David in regem ungitur.

perculerat. Tum verò nutu Dei in fugā ver-
 si, non imperia exsequi, non ordines obserua-
 re, omne præsidium in pedibus habere. Quod
 ubi Saul animaduertit, suis properè eductis,
 fugientes persecutus, victoria potitus est. Eo
 die rex edixisse traditur, ne quis, nisi confe-
 ctis hostibus, cibum caperet. Sed ⁴⁴ Ionatha
 interdictionis eius inscius, fauo reperto, tin-
 cto spiculo, mel degustauerat. Sed ubi regi
 ex Domini ira compertum est, morte affici
 filium iussit. Sed populi auxilio ab exitio vin-
 dicatus est. Ea tēpestare Samuel à Domino
 monitus, regem adiit, verbis Domini nun-
 tias, uti genti Amelech, quæ olim Hebræos
 ex Ægypto venientes transitu prohibuerat,
 bellum inferret: addito interdicto, ne quid
 ex spoliis deuictorum cōcupisceret. Ita in fi-
 nes hostium ductus exercitus, rex captus, gēs
 subacta. Saul victus prædæ magnitudine,
 præcepti diuini immemor, capta seruari &
 ferri iubet. Quo factò offensus Dominus,
 Samuelē alloquitur: panitere se, quòd Saul
 regem constituerit. Dictum sacerdos regi re-
 fert. Mox à Domino monitus, David regali
 vnguento perlinit, paruum etiamnum pue-
 rum, sub patre agentem pastorem ouium,
 assuetum sæpius cithara canere: ob quod po-
 stea à Saule assumptus, inter ministros regios
 habet.

habebatur. Qua tempestate, Allophylis atque Hebræis bello flagrantibus, cum ex aduerso acies constitissent, Goliath quidam ex Allophylis, vir miræ magnitudinis & roboris, suorum ordines prætergressus, ferocibus verbis probra in hostes iaciens, singularem pugnam ciebat. Tum rex magna præmia, & ^{1. Reg. 17.} filiæ nuptias despondit, si quis prouocantis spolia retulisset. Sed nemo ex tanto agmine aggredi audebat. Igitur David etiamnum puer, pugnae se obtulit: reiectisq. armis, quibus infirma ætas grauabatur, virga tantum & quinq. lapidibus sumptis, in prælium processit. primoque ictu, misso funda lapide, Allophylum perculit, caput victi & spolia abstulit, gladium postea in templum posuit. Allophyli autem omnes in fugam versi, victoriam cōcessere. Sed è prælio reuersis, multus circa David fauor, inuidiā regis accenderat. ^{1. Reg. 18.} Timens autem tam carū omnibus cum inuidia & pernicie necare, sub specie honoris obiectare eum periculis statuit. Ac primum tribunū eū fecerat, vt rē bellicā curaret. Inde, cū ei filiā spopōdisset, fidē fregit, eamq. alteri tradidit. Mox filia regis natu minor, Melchol nomine, amore David flagrare coeperat. Igitur nuptiarū eius istiusmodi cōditionē proponit: si cētū præputia David ex hostibus <sup>David nup-
tiaz.</sup> retulisset,

retulisset, regiam virginem matrimonio illius cessuram. Sperabat enim, iuuenem periculosa audentē, facile periturum. Sed longè aliter, ac ratus erat, euenit. Nam vt proposuerat, impigrè Dauid centum præputia ex Allophylis retulit: atque ita regis filiam in matrimonium accepit. Crescebat in dies in eum regis odium, stimulante inuidia: quia bonos semper mali insectantur. Igitur ministris & Ionathæ filio imperauit, vitæ eius vt insidias pararent. Sed Ionathæ carus acceptusq. iam inde à principio Dauid fuerat. Itaque rex increpitus à filio, cruentum imperiū repressit. Sed non diu mali boni sunt.

1. Reg. 19.

Saul Dauidi
insidiatur.

Nam cum spiritu erroris Saul affligeretur, eiq. Dauid assisteret, cithara laborantem deliniens, lancea eum ferire conatus est, nisi ille lethalem ictum properè declinasset. Exinde iam non occultè, sed palàm ei necem parabat: nec vltra se Dauid regi credidit. Ac primum fugiens, ad Samuelem se contulit: inde ad Abimelech, postremò ad regem Moab confugit. Mox per Gad prophetam monitus, in terram Iudæ regressus, vitæ periculum adiit. Ea tēpestare Saul Abimelech sacerdotem interemit, quòd Dauid recepisset: & cum ex ministris regis nemo in sacerdotem manus inferre auderet, Doëg Syrus

1. Reg. 21.

1. Reg. 24.

cruen-

cruētum ministerium exsecutus est. Post id
 Dauid desertum petiit: illuc quoque eum
 Saul persecutus est, sed inani opera eius exi-
 tium moliebatur, quem Dominus protege-
 bat. Erat in deserto spelunca, vasto recessu
 patens. In huius interiora Dauid se coniece-
 rat. Saul nesciens, in primo speluncæ aditu
 reficiendi corporis gratia successerat: ibique
 somno captus quiescebat. Quod ubi Da-
 uid animaduertit, hortantibus cunctis, ut
 oportunitate vteretur, abstinuit regis exitio:
 diploidem tamen eius abstulit. Mox egres-
 sus, tuto eminens loco à tergo regem allocu-
 tus est, sua in illum commemorans benefi-
 cia, ut sæpe pro regno eius caput periculis
 obiectasset: utque postremò, præsentem tem-
 pore à Domino sibi traditum, interimere no-
 luisset. Ad hæc, culpam Saul fateri, veniam
 precari, lacrymas fundere, pietatem Dauid
 extollere, malitiam suam incusare, regem eum
 & filium appellans. Tantum ex feroci illo
 animo mutatum: crederes nihil ultra aduer-
 sum generum ausurum. Sed Dauid qui pe-
 nitius ingenium mali spectatum haberet &
 cognitum, nihil regi credendum ratus, intra
 cretum se continebat. Saul vecors animi,
 quia comprehendendi generum potestas non
 erat, filiam suam Melchol Dauid, ut supra
 retuli-

Dauid di-
 ploidem Sauli
 aufert.

1. Reg. 23.

retulimus, nuptam, Faltim cuidam in matrimonium dedit. David ad Allophylos confugit. Ea tempestate Samuel diem functus est. Saul Allophyliis bellum inferentibus, Dominum cōsulit, nullumq. est ei responsum redditum. Tum per mulierē, cuius viscera spiritus erroris impleuerat, Samuelem euocatum consulit. Dictum ei ab eo est, postero illum die cum filio victum ab Allophyliis, in prælio casurum. Igitur Allophyli castris in hostili solo positis, postero die aciem instruunt; David tamen ex castris remisso: quia parum crediderant sibi illum, aduersum suos, fidum fore. Sed conferto prælio, Hebræi fusi, filij regis cadunt: Saul equo delapsus, ne viuis in potestatem hostium veniret, gladio suo incubuit. De ætate imperij eius parum certa comperimus, nisi quod in actibus Apostolorum XL. annos regnasse dictus est. Quamquam ego arbitror, tū à Paulo, cuius illa prædicatio refertur, etiā Samuelis annos sub regis istius ætate numeratos. Pleriq. tamē qui de temporibus scripserunt, xxx. cum annos regnasse annotauerunt: cui opinioni nequaquam accedimus. nam ea tempestate, qua Domini arca in Cariathiarim opidum translata est, necdum regnare Saul cœperat: refertur autem, per David regem ex illo opido

arcam

1. Reg. 28.

1. Reg. 31.
Saulis mors.

1. Paral. 10.

Ab. 13.

arcam sublatam, cum per xx. annos ibi cōstitisset. Ergo, cum intra id tempus Saul regnauerit atq. decesserit, paruo admodū spatio tenuit imperium. Eadem nobis de temporibus Samuelis caligo, vt qui cum Heli sacerdote natus, admodum senex sacerdotio functus referatur. A nonnullis tamen qui de tēporibus scripsere, (quia verè nihil de eius annis sacra historia signauit) Lxx. annis prēfuisse populo refertur. Sed vnde hæc auctoritas fuerit assumpta, non reperi. Nos in tanta erroris copia, Chronicorum annorationē secuti, quia eam ex Apostolorum actibus (sicut superius memorauimus) profectam arbitramur, Samuelem & Saulem x l. annos principatum egisse referimus. SAUL perempto, David in terra Allophylorum perlatο ad se mortis eius nuntio, miro pietatis exemplo fleuisse traditur. Tum Chebron ^{2. Reg. 1.} Iudææ opidum petiit. Ibi rursum regali vnguento illitus, rex appellatus est. Sed Abner, ^{2. Reg. 2.} qui magister militiæ Saul regis fuerat, spreto ^{David Rex.} ^{2. Reg. 3.} David, Isbaal regis sui filiū regem constituit. Crebris deinde prœliis inter duces regū cōcursum: pulsus Abner sæpius: fratrem tamē Ioab, qui ex parte David exercitui præerat, fugiens peremit. Quo dolore postea Ioab, cum se Abner David regi dedisset, iugulari

iugulari eum præcepit, non sine dolore regis, cuius fidem cruentauerat. Per idem tempus omnes ferè natu maiores Hebræorum publico consensu regnum ei totius gentis detulerunt. nam per septē annos in Chebron tantum regnauerat. Ita tertio rex vngitur, annorum circiter xxx. Allophylos in regnū irruentes, secūdis præliis repulit. Ea tempestate arcam Domini, quæ in Cariathiarim opido, vt suprā retulimus, erat, in Sion transfuit. Cumq. ædificare Domino templum in animo haberet, diuinum ei responsum redditum, semini illius id reseruati. Bello deinde Allophylos domuit. Moabitas subiugauit, Syriam subegit, stipendiumque ei imposuit. Auri atque æris ex præda immensum modum retulit. Bellum deinde aduersum Ammonitas ex iniuria Chanun regis eorum exortum. Syris denuò rebellantibus, qui cum Ammonitis in bellum coniurauerant, Dauid summam rerum Ioab principi militiæ permiserat: ipse à bello remotus, intra Hierusalem commorabatur. Qua tempestate Bersaben quandam, miræ feminam pulcritudinis, stupro cōpertam habuit. Hęc viri cuiusdam vxor, qui tum in castris erat, fuisse traditur. Hunc Dauid iniquo pugnae loco obiectum hostibus, interficiendum curauit.

2. Reg. 3.

2. Reg. 6.

2. Reg. 7.

2. Reg. 8.

2. Reg. 10.

2. Reg. 11.

Dauid adul-
terium & cō-
tra.

ravit. Ita mulierem in matrimonio viduam,
 sed iam ex stupro gravidam, numero vxor-
 um aggregavit. Tum per Nathan prophe-
 tam grauitè increpitus, licet agnito errore,
 castigationem Domini non effugit. Namq.
 filium ex furtiuo illo cōcubitu editum, pau-
 cos post dies amisit: multa que in domum fa-
 miliamque eius execranda acciderunt. Ad 2. Reg. 13.
 extremum Absalon filius eius arma impia Absalonis
mors.
 aduersus patrem sustulit, regno eum depel-
 lere cupiens. Aduersus hunc Ioab acie con-
 fluxit: admonitus à rege, vt victo parceret.
 Sed ille spreto imperio, parricidiales conatus
 ferro ultus est. Flebilis ea victoria fuisse regi
 traditur: Tanta in eo pietas erat, vt etiā par- 2. Reg. 18.
 ricidæ filio ignosci voluerit. Vix hoc bellum 2. Reg. 20.
 extinctum videbatur: aliud rursus exortū,
 Sabæa quodam duce, qui pessimum quem-
 que ad arma incitauerat. Sed properè motus
 omnis morte ducis repressus. Crebra deinde 2. Reg. 21.
 aduersus Allophylos Dauid prælia secundo
 euentu habuit: cunctis que bello domitis, &
 tam exteris quàm domesticis motibus com-
 pressis, florentissimum regnum in pace ha-
 bebat. Tum eum subita cupido incescit, ad
 metiendas imperij vires populum censere.
 Ita à Ioab militiæ magistro decies centena 2. Reg. 24.
 & trecenta ciuium millia dinumerata.

45

Census po-
puli castiga-
tus.

Huius eum facti mox ⁴ piguit, pœnituitq̃.,
 veniam à Domino petens, cur in id animos
 extulisset, vt regni sui potentiam ex suorum
 potius multitudine, quàm ex fauore diuino
 æstimaret. Itaq. missus ad eum angelus, tri-
 nam ei pœnam denuntiat, datq̃. arbitrium
 vnā eligendi. Sed proposita triennij fame,
 trium mensium fuga, morte tridui: fugam
 & famem detestatus, mortē elegit. momen-
 toque temporis LXX. millia virorum interie-
 re. Tum Dauid videns angelum, cuius dex-
 tera populus prosternebatur, veniam preca-
 ri, seq̃. viuum pro omnibus pœnæ obicere:
 se dignum exitio, quia ipse peccasset. Ita a-
 uersum plebis supplicium: Dauid in loco, in
 quo angelum viderat, aram Domino statuit.
 Mox annis & morbo infractor, Salomonem
 filium ex Bersabee Vriæ vxorē susceptum,
 successorē regni constituit. Is regali vnguen-
 to per Sadoc sacerdotem vnctus, patre adhuc
 incolumi, rex appellatus. Dauid, cū regnasset
 annos XL, defunctus est. Salomon initio
 regni urbē muro circumdedit. Huic per so-
 porem astare Dominus visus est, petēdi quæ
 vellet tribuens optionem. Sed ille non aliud
 sibi quàm sapientiam dari poposcit, reliqua
 omnia parui æstimans. Ita somno excita-
 tus, cū ante sacrarium Domini constitisset,

1. Reg. 1.

Dauidi mor-
tuo Salomō
succedit.

3. Reg. 2.

3. Reg. 3.

set,

set, indultæ sibi à Domino sapientiæ docu-
 mentum dedit. Namque duæ mulieres vna
 in domo diuersantes, cùm eodem tempore ^{Salomonis}
 pueros edidissent, atq. ex his alter post diem ^{sapientia.}
 tertium nocte obisset, mater defuncti som-
 no alterius insidiata, mortuum suum sup-
 posuit, viuentem abstulit. Inde inter eas de
 puero altercatio: postremò res ad regem de-
 lata: difficilis iudicij absolutio inter negan-
 tes, vbi testis deerat. Tum Salomon diuinæ ^{3. Reg. 3.}
 sapientiæ munere perimi puerum, corpusq.
 eius diuidi inter ambigentes iubet. Cumq.
 vna earum iudicio acquieuisset, alia verò ce-
 dere potius puero quàm discerpi eum mal-
 let, Salomon ex affectu feminæ hanc verè
 matrem esse coniectans, puerum illi adiudi-
 cauit, non sine circumstantium admiratio-
 ne: siquidem latentem veritatem pruden-
 tia protulisset. Ita in admirationem ingenij ^{3. Reg. 4.}
 prudentiæq. eius reges vicinarum gentium
 amicitiam ab eo, foedusque petiere, parati
 imperata facere. Queis opibus cõsiliis, tem-
 plum Domino immessi operis facere aggres-
 sus, paratis per triennium impendiis, quar-
 to ferè imperij anno primum fundamētum
 iecit: à profectioe Hebræorū ex Ægypto ^{46.}
 anno ferè octauo & octogesimo & quingen-
 tesimo. Licet libro Regnorū tertio, cccc. xl.

fuisse referantur: quod nequaquam conuenit. Siquidem per seriem superius comprehensam facilius fuerit, ut minus fortassis annorum, quàm amplius, annotarim. Sed non dubito, librariorum potius negligentia, præsertim tot iam sæculis intercedentibus, veritatem fuisse corruptam, quàm ut propheta errauerit. sicut in hoc ipso nostro opusculo futurum credimus, ut describentium incuria; quæ non incuriosè à nobis sunt digesta, vitientur. Igitur Salomon cœptum templi opus vicesimo anno explicuit. Celebrato deinde ibidem sacrificio, dictaque oratione, qua populum templumque benedixit, Dominus ad eum locutus est, denuntians fore, si quando peccassent, ac Dominum reliquissent, templum illud solo æquandum. Quod iam pridem impletum videmus, & mox cōnexum rerum ordinem exponemus. Interea Salomon florens opibus, omnium qui vnquā fuerant regum ditissimus: quiq. semper ordo rerum est, ab opibus in luxū & vitia delapsus, cūm aduersum interdictum Dei ex alienigenis coniugia sumpsisset, etiā septingentas vxores & trecentas concubinas haberet, idola eis ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit. Quibus rebus auersus Dominus, grauiter increpito pœnam denuntiavit,

Templum
Salomonis.

3. Reg. 5.

3. Reg. 6.

3. Reg. 7.

3. Reg. 8.

3. Reg. 9.

3. Reg. 10.

3. Reg. 11.

nuntiauit, fore ut regnum ex parte maiore
 ademptum filio, seruo illius traderetur. Idq.
 ita accidit. Defuncto Salomone anno impo- 3. Reg. 12.
 rij quadragésimo, cum Roboam filius anno Roboam.
 ætatis sexto & decimo regnum patrium te-
 nere cœpisset, pars populi ab eo offensa dis-
 cedit. Etenim cum laxari sibi stipendium
 poposcisset, quod Salomon grauissimū im-
 posuerat, repudiatis precibus supplicum, fa-
 uorem vniuersæ plebis auerterat. Itaq. con-
 sensu omnium, imperium ad Hieroboā de- Hieroboam
 fertur. Is medio genere ortus, aliquandiu Sa- imperat X,
 lomoni seruitutem pependerat. Sed cum ei trib.
 responso Achiz prophetæ regnum Hebræo-
 rum annuntiatum comperisset, necare eum
 clam destinauerat. Quo ille metu in Ægy-
 ptum confugit: ibique vxore accepta, ex stir-
 pe regia, cognita demum Salomonis morte,
 in solum patrium regressus, voluntate popu-
 li, ut supra retulimus, sumpsit imperium.
 Penes Roboam tamen duæ tribus, Iudæ &
 Benjamin, resederat: ex his ad trecenta mil-
 lia parauit exercitum. Cumque acies pro-
 mouerentur, verbis Dei populus admone-
 tur, prælio abstineret: ex suo nutu Hiero-
 boam regnum accepisse. Ita spreto regis im-
 perio, exercitus dilapsus: Hieroboā imperiū
 inualuerat. Sed cum Hierosolymā Roboam

obtineret, vbi templo à Salomone factò populus sacrificare Domino consueuerat: veritus Hieroboam, ne ab eo plebem religio auerteret, statuit animos eius superstitione occupare. Itaque vaccam auream in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret: sacerdotesque, omiſſa Leui tribu, ex plebe instituit. Inuiſum Domino flagitiũ, expostulatio conſecuta. Crebra deinde inter reges prœlia, dubio euentu regnum obtinebant. Roboam ſeptimo & decimo imperij anno exacto, vita functus eſt. In huius locum Abiud filius eius regnum Hieroſolymæ ſex annos tenuit: quamuis in Chronicis triennio regnaſſe referatur. Huic Aſab filius ſucceſſit, à David quintus ferè, quippe abnepos eius: fuit religioſus Domini cultor. namque deletis aris lucisq. idolorum, veſtigia paternę perfidiæ ſuſtulit. Fœdus cum rege Syriæ firmavit: eius auxilio Hieroboam regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit: ac ſæpe victis hoſtibus prædã ex victoria retulit. Poſt vnũ & quadrageſimũ annũ, æger pedibus deceſſit. Huic triplex peccatũ adſcribitur: vnũ, quòd ſocietate regis Syriæ nimium conſiſus ſit: alterũ, quòd prophetã Domini, hoc ipſum increpantem, in vincula coniecit: tertium, quia in pedũ dolore remedium non
à Domi-

1. Reg. 13.

3. Reg. 14.

à Domino, sed à medicis sperauerit. Sed ini-
 tio regni huius, Hieroboam rex decē tribuū ^{3. Reg. 15.}
 defunctus est: regnum Nadab filio reliquit.
 Is malis operibus, & tā suis quàm maternis ^{2. Paral. 12.}
 meritis inuisus Domino, nō vltra biennium
 regno potitus est: priuataq. imperio indigna
 progenies Banachiaz filium successorem ha-
 buit, æquē à Domino alienissimū. Isq. sexto
 & vicesimō imperij anno defunctus est: re- ^{3. Reg. 16.}
 gnum ad Helam filium deuolutū, nec vltra
 biennium retentum. namque cum Zambri
 princeps equitum epulantem interfecit, re-
 gnumq. occupauit: vir perinde in Dominū
 atq. hominēs impius. Ab hoc pars populi se-
 cessit, Thamni cuidam regium nomen dela-
 tum. Sed Iambri ante hunc septem annos,
 & cum eodē duodecim regnauit. At in par- ^{1. Paralip. 3.}
 te tribus Iudæ Asab mortuo, Tosaphat filius
 eius regnare cœpit, vir religiosis virtutibus
 meritō clarus. Is cū Iambri pacē habuit. De-
 functus est autē, cū regnasset annos v. & xx.
 Huius imperij tēpore Achab Iambri filius, ^{3. Reg. 16.}
 rex decem tribuum fuit, vltra omnes in Do-
 minum impius. Namque Iezabel filia Basæ ^{Iezabel vxor Achab.}
 regis ex Sidone in matrimonio accepta, Baa-
 li idolo aram lucosq. constituit, & pro-
 phetas Domini interfecit. Quo tempore ^{Helias cælum claudit.}
 Helias propheta oratione cælum conclusit, ^{3. Reg. 17.}

3. Reg. 18.

3. Reg. 19.

Hel. sacrile-
gos sacerdo-
tes occidit.

ne pluuiam terræ daret: idq. regi denuntia-
uit, vt se impius caussam mali esse cognosce-
ret. Igitur suspensis cælo aquis, cùm loca o-
mnia adusta solis ardoribus non victum ho-
minibus, nō pabulum iumentis darent, ipse
se intra periculum famis propheta conclusē-
rat. Ea tēpestate cùm eremum petisset, cor-
uis cibum ministrantibus, vixit. Aquam tor-
rens proximus, donec aruit, dedit. Inde ad-
monitus à Domino, Saraptæ opidum petiit:
ad mulierem viduam diuertit. Cumq. ab
ea esuriens cibum peteret, illa caussari, non
esse sibi nisi pusillum farri, & pusillum olei:
quo absumpto, vnā cum filiis mortē exspe-
ctaret. Sed cùm Helias verbis Dei pollicere-
tur, nec hydriam farre, nec vas oleo esse mi-
nuendum, mulier poscenti fidem non cun-
ctata prophete credere, promissorum fidem
consecuta est. Siquidem diuinis incrementis
tantum accresceret, quantum quotidie de-
trahebat. Eodem tempore, eiusdem viduæ
filium mortuum Helias in vitam reduxit.
Tum iussu Domini regem adiit, exprobra-
toq. ei sacrilegio, poposcit ad se omnē po-
pulum congregari. Qui cùm properē con-
uenisset, accitis idolorum ac lycorum sacer-
dotibus c c c c ferē & L. inter eos inde orta
est altercatio. Helia Dominum prædicante,
illi

illi superstitiones suas asserebant. Postremò, placuit fieri periculum, ut si cuius cæsam hostiam missus cælo ignis absumeret, rata esset religio, quæ virtutem edidisset. Ita sacerdotes occiso vitulo, Baal idolum inuocare cœperunt: frustra quæ consumptis inuocationibus, imbecillitatem domini sui tacitè fatebantur. Tum fortè Helias irridens eos: Ne fortè, inquit, dormiat, clamate vehementiùs, ut somno quo tenetur, euigilet. Enimverò miseri trepidantes mussare, & tamen quidnam Helias facturus esset, exspectare. At ille cæsum vitulum imposuit, cum prius sacrum aqua opplèssset: inuocato quæ Domino, exspectantibus cunctis, ignis cælo delapsus aquam cum hostia absumpsit. Tum verò populus solo stratus, Dominum fateri, idola exsecrari: postremò, Helix iussu profani sacerdotes comprehensi, deductique ad torrentem, necati sunt. Redeuntem inde regem propheta persecutus est. Sed cum ei Iesabel regis vxor vitæ periculum pararet, ad remotiora secessit. Ibi eû Dominus allocutus est, septem millia virorû esse adhuc pronuntians, qui se idolis non dedissent. Mirum id Helix fuit, qui solum se à sacrilegio immunè esse crediderat. Ea tempestate Achab, *3. Reg. 21.* rex Samariæ vineâ Nabuthæi, adhærentem

sibi, concupiuit. Quam cū ille ei vendere nolisset, dolis Iezabel interfectus est. Ita Achab vinea potitus est, cū tamē Nabuthēi mortem doluisse referatur. Mox per Heliam verbo Domini increpitus, agnitoq. crimine cilicio indutus, egisse pænitentiam traditur.

Achab de
Syria victo-
ria.

47

Quo factō, imminentē pœnā auertit. Namque rex Syriæ magno cum exercitu, duobus & triginta regibus in societatem belli ascitis, fines Samariæ ingressus, cū rege urbem obsidere cœpit. ⁴⁷ Actis deinde obsessorū rebus, dat belli conditiones, si aurum & argentum & feminas tradidissent, fore vti vitæ eorum parceret. Sed tam iniustis conditionibus extrema perpeti satius visum. Et cū iam omnium desperata esset salus, Propheta à Domino missus, regem adit, hortatur vt in prælium exeat: cunctantem multis confirmat, Ita eruptione facta, fusi hostes, copiosaq. præda reperta. Sed post annum reparatis viribus, Syrus in Samariam regressus, acceptam cladem ultum ire cupiens, rursus victus est. Eo prælio cxx. millia Syrorum interiēre: Regi venia data, regnum ei & pristinus status concessus. Tum Achab verbis Dei à propheta increpitus, cur abusus diuino munere, hosti sibi tradito pepercisset. Igitur Syrus post triennium, bellum Hebræis intulit. Aduersum

fūm hunc Achab, pseudoprophetarum impulsu, in prælium descendit: spreto Michæa propheta, & in vincula coniecto, quod ei exitiabilem fore pugnam denuntiasset. Ita eo prælio Achab interfectus, Ochoziæ filio imperium reliquit. Is æger corpore, cum ex ministris, qui idolum pro salute eius consulerent, misisset: Helias à Deo monitus, obuiam se eis obtulit, increpitosque renuntiare regi iubet, mortem eius cōsecuturam. Tum rex apprehendi eum, ac deduci ad se iubet: sed missi, cælesti igne absumpti. Rex, ut propheta prædixerat, obiit. successit autem Ioram ei, frater eius: isque duodecim annis imperio potitus est. At in parte duarum tribuum Iosaphat rege defuncto, Ioram filius regnū tenuit annos duodeuiginti. Is Achab filiam vxorem habuit, socero quàm patri propior. Post hunc Ochozias filius imperium adeptus est. Hoc regnante, Helias translatus refertur. Eodem tempore Heliseus discipulus eius, multis signis potens extitit: quæ omnia notiora sunt, quàm ut nostro stylo egeant. Ab eo est viduæ filius resuscitatus, Syrus lepra purgatus. Famis tempore, omnium rerum copia fugatis hostibus inuecta, in vsum trium exercituum aquæ præbitæ: de exiguo olei immodicis

incre-

incrementis solutum mulieris debitum, & ipsi sufficiens viuendi substantia data. Huius temporibus, vt diximus, Ochozias duarum tribuum erat rex: decem verò Ioram, vt supra retulimus, imperabat. Interque eos foedus ictum. Nam & aduersus Syros iunctis viribus bellatum: & aduersum Iehu, qui per prophetam in regē decem tribuum vnctus fuerat, pariter in prælium egressi, eadem pugna interiere. Sed regnum Ioram Iehu tenuit, posito Ochozia in Iudæa rege. Qui vno anno regnauit: mater eius Gotholia imperium occupauit, adempto nepoti imperio, etiam tum paruo puero, cui Ioas nomen fuit. Sed huic ab auia præreptum imperium, post octo ferè annos, per sacerdotem & populum depulsa auia redditum. Hic initio regni obseruantissimus diuini cultus fuit, magnisque sumptibus templum exornauit. ⁴⁸ post adulationē principum deprauatus, adoratusque ab eis, Dei iram meruit. Namque ei Azahel rex Syriæ bellum intulit: inclinatisque rebus suis, auro templi pacem redemit. Nec tamen ea potitus est, facti inuidia à suis interfectus, anno imperij quadragesimo. Huic Amassia filius successit. At in parte decem tribuum defuncto Iehu, Ioachas filius eius regnauit, inuisus Deo, malis operibus, ob quæ regnum

4. Reg. 9.

4. Reg. 11.

48

4. Reg. 12.

Amassia.

4. Reg. 13.

regnum eius Syris prædæ fuit, donec Dei misericordia depulsis hostibus, pristinum habere statum cœperunt. Ioachas diem functus, Iohæ filio reliquit regnum. Is Amassix regi ^{2. Paralip. 29} duarum tribuum ciuile bellum intulit, victoriaque potitus, multam prædam in regnū suum conuertit. Idq. ob Amassix delictum ^{4. Reg. 11.} accidisse traditur. Siquidem Idumæorum fines victor ingressus, idola gentis eius assumpserat. Hic nouem annos regnasse scribitur, quantum in libris Regnorum reperi. Sed in Paralipomenis, atque etiam in Chronicis, nouem & viginti annos imperium tenuisse annotatum est: ea nimirum id persuadente ratione, quæ in his regnorū libris facile perspicui potest. Ioram enim rex decē tribuum, octauo anno imperij Amassix traditur regnare cœpisse, vnumque & quadraginta annos imperium tenuisse: regnante demum Ozia Amassix filio, quarto imperij eius anno defunctus est. Qua ratione viginti & nouē annos regi Amassix effecit. Itaque nos hoc ipsum secuti, quia rationem temporum persequi placet, Chronicorum auctoritati accessimus. Igitur Amassix Ozia filius successit. nam in parte decem tribuum Ioas diem ^{2. Paralip. 26.} functus, Ioram filio locum fecerat: postque hunc Zacharias eius filius regnauit. ^{4. Reg. 14.}

Horum

Horum nos regum, omniumque qui in parte decem tribuum Samariæ præfuerunt, annotanda esse tempora non putauimus : quia breuitati studentes, superflua omisimus, & ad cognitionē temporum eius potissimum partis annos credimus persequendos, quæ in captiuitatem posterius abducta, prolixius tēpus in regno habuit. Igitur Ozias regnum Iudæ adeptus, præcipuam curam Domini cognoscendi habuit, Zacharia propheta plurimum vsus. Esaias etiam sub hoc primum prophetasse traditur, quo merito prosperis euentibus aduersus finitimos bella gessit. Arabas etiam deuicit. Iamque Ægyptum terrore nominis sui concusserat, elatusque secundis rebus, illicita præsumens, incensum Deo obtulit: quod solis facere sacerdotibus fas erat. Itaque cum per Azariam sacerdotem increpitus eo loco decedere cogeretur, atque in iram exarsisset, lepra oppletus decessit. Quo morbo affectus, vita functus est, cum regnasset annos duos & quinquaginta. Regnum inde Ioathæ filio datum: isque admodum sanctus fuisse traditur, prospereque imperium administrauit: gentem Ammonitarum bello victam, stipendium præstare coëgit. regnauit autem annis xvi. Eidemque Achaz filius successit.

Celebris

Zacharias.

Esaias 1.

4. Reg. 15.

2. Paralip. 27

4. Reg. 15.

2. Paralip. 28

Celebris circa hæc tempora Niniuitarum fides traditur. Id opidum olim ab Assur, Seon filio conditum, caput regni Assyriorum fuit: 4. Reg. 16. frequens tum incolentium multitudine, alens virorum millia c & xx. atque, vt in magno populo, abundans vitiis. Queis Deus motus, Ionam prophetam ex Iudæa ire præcepit, ac denuntiare vrbi excidium, sicut olim Sodoma & Gomorrha diuinis ignibus conflagrassent. Verùm propheta prædicationis istius ministerium detrectans, non cōtumacia, sed præsciētia, qua videbat Dominum pænitentia populi placandum, nauim, quæ longè diuersa regione Tharsos petebat, Ion. 1. cōscendit. Sed vbi in altum processum, nauis sæuitia maris cōpulsæ, quis nam esset mali causa, sorte explorauere. Cùm super Ionam fors decidisset, tamquam piaculum tempestatis in profundum proiectus est: exceptusque à ceto, marino mōstro, ac deuoratus, post triduum ferè Niniuitarū littoribus eiectus, Iam. 3. iussa prædicat, urbem scilicet ob peccata populi triduo perituram. Igitur non dissimulanter, vt olim Sodomis, audita est vox Prophetæ: ac statim iussu regis, exemploque, populus vniuersus, quin & recens nati, cibo potuq. abstinere iubentur: iumenta itidem & diuersi generis animalia compulsa fame ac siti,

Ionas Niniuitas conuertit.

Ion. 4.

4. reg. 15.

ac siti, lamentantium speciem cum hominibus præbebant. Ita imminens malum auersum. Ionæ apud Deum conquerenti, quod fides dictis non affuisset: responsum, pœnitentibus veniam negari non posse. At in Samaria Zachariam regem admodum impiû, quem superiùs regnasse memorauimus, Sella quidam interemit, regnumq. occupauit: idemque Manæ insidiis, exemplo facti sui perit. Mane ereptum Sellæ imperiû tenuit, filioque Pache reliquit. Eundẽ verò Pache quidam eiusede nominis interemit, regnumque occupauit. Mox ab Osée peremptus, eodem scelere quo assumpserat, imperium amisit. Hic vltra omnes reges superiores impius, pœnam sibi, perpetuamque genti captiuitatem à Deo meruit. Namque ei Salmanassar rex Assyriorum intulit bellum, victumque tributarium sibi effecit. Sed cum occultis consiliis rebellionẽ pararet, regemque Æthiopum, qui tum Ægyptum obtinebat, in auxilium accerferet, idque Salmanassar comperisset, perpetuis eum vinculis in carcerem coniecit, urbemque excidit, populum vniuersum in regnum suum abduxit, Assyriis in hostili solo ad custodiam positis. exinde ea pars Samaria appellata: quod lingua Assyriorum custodes Samaritas vocant.

ex qui-

Ex quibus plerique diuinās carimonias receperunt, reliquis in errore gentilitatis perseverantibus. Hoc bello Tobias in captiuitatem ductus est. At in parte duarū tribuum rex Achas ob impietatem inuisus Deo, cum finitimorum bellis sæpe premeretur, deos gentium colere decreuit, nimirum quia eorum illæ auxilio victores frequentibus proeliis exstitissent. Ita in hoc nefariæ mentis piaculo diem functus est, cum XVI. annis in regno fuisset. Huic Ezechias filius successit, multum paterni dissimilis ingenij. Namque initio regni, populum sacerdotēque ad Dei cultum cohortatus, multis disseruit, ut frequenter castigati à Domino, sapius essent. misericordiam consecuti: ut postremum decem tribus, in captiuitatem nuper abductę, sacrilegij poenās dissoluerent: curandum eis sedulo, ne eadem pati mereantur. Ita conuersis ad religionem omnium animis, Leuitas Sacerdotēque omnes ad celebranda secundum legem sacrificia ordinauit: celebrariq. Pascha instituit, quod iam pridem fuerat omissum. Cumq. dies festus adesset, dimissis per omnem terram nuntiis, conuentus diem edixit: ut si qui post abductionem decem tribuum in Samaria resedissent, ad solenne sacrum conuenirent. Ita frequen-

Ezechias rex.

4. Reg. 18.

2. Paralip. 29.

4. Reg. 18.

2. Paralip. 30.

tiſſimo conuentu dies ſacer publica lætitia exactus, longo poſt interuallo religione legitima per Ezechiam reſtituta. Pari deinde induſtria, quā diuina curauerat, rem bellicam

adminiſtrauit, Allophyloſque frequentibus

2. Paral. 32. proeliis contudit: donec ei Sennacherib rex

Aſſyriorum bellum intulit, magno cum exercitu fines eius ingreſſus: lateque agris va-

Eſa. 36.

ſtatis, nullo obſiſtente, vrbs obſidionem vrgebat. Ezechias enim multitudine inferior,

non auſus manum cōferere, muris ſe tueba-

tur. Rex Aſſyrius portis aſſultans, minitari

excidium, deditiōnem imperare, Ezechiam

frustra Deo credere, ſe Dei nutu potius ar-

ma ſuppreſſiſſe: victorem omnium gentium,

euerſorē Samariæ, effugi non poſſe, ni matura

deditiōne ſibimet cōſuluiſſent. In hoc re-

rum ſtatu Ezechias Deo fretus, Eſaiam pro-

phētā conſulit: cuiſq. reſponſo edocetur;

nihil ex hoſte periculi fore, diuinum autem

auxiliū non deſuturum. Nec multo poſt

Tirhac rex Æthiopum regnū Aſſyriorum

inuādit. Quo nuntio Sennacherib ad ſua

tuenda conuerſus, fremēs & clāmitās, victori

ſibi victoriā eripi, bellum omiſit: miſſis ad

Ezechiam litteris, cum verbōrum contume-

liis denuntians, ſe paullo poſt rebus domi cō-

poſitis ad excidiū Iudææ maturē rediturum.

omittit

○

Sed

Sed nihil his Ezechias motus, orasse Domi-
 num traditur, ne hanc tantam hominis in-
 solentiam inultam sineret. Ita eadem nocte Sinnacherib
ab angelo
caesus.
 angelus castra Assyriorum aggressus, multa
 hominum millia leto dedit. Rex trepidus
 in opidum Niniuen confugit, ibique à filiis
 interfectus, dignū se exitium tulit. Per idem
 tempus Ezechias, æger corpore, morbo incu-
 buerat. Cumque Esaias ei verbum Domini Esaias.
 annuntiasset, vitæ eius finē adesse: fletu rex
 traditur, ita xv. annos prorogari sibi ad vitā 4. Reg. 20.
Esai. 38.
 meruit. Quibus peractis, nono & vicesimo
 imperij anno decessit: regnum Manassæ filio
 reliquit. Is à patre multum degenerans, reli-
 cto Domino, culturas impias exercuit: ob
 quod in potestatem Assyriorū traditus, malo
 coactus agnouit errorem: populumq. adhor-
 tatus est, uti relictis idolis Dominū colerent.
 Nihil sanè dignum memoria gessit. regnavit
 autem annos v. & l. Amon deinde filius eius 4. Reg. 21.
 regnum adeptus est, nec ultra biennium co-
 potitus est: paternæ impietatis heres, Domi-
 ni negligens, suorum insidiis circumuentus
 periit. Ad Iosiam filium imperium deuolu-
 tum. Is admodum religiosus fuisse traditur, 4. Reg. 22.
Iosias rex.
 summaque cura diuina administrasse, Hel-
 chja sacerdote usus bene. Is eum in templo 4. Reg. 23.
 librum verbi Dei scriptum, repertū à sacer-

dote legisset, quo continebatur, Hebræam gentem ob crebras impietates & sacrilegia delendam, piis ad Deum precibus fletuque iugi imminētem cladem auertit. Quod ubi indultum sibi per Ollam prophetissam cōperit, maiore cura, utpote obligatus diuinis beneficiis, cultum Dei exercuit. Igitur vasa omnia, anteriorum regum superstitionibus idolis consecrata, cremauit. Namque eò profani ritus inualuerant, ut soli ac lunæ diuinus honores darent, eisdemq. etiam ex metallis sacraria ædificarent. Quibus Iosias in puluerem redactis, sacerdotes quoque profanarum ædium interfecit. Sed ne sepulcris quidem impiorum pepercit: quod olim prædictum à propheta, impletum animaduersum est. Huius octauo & decimo imperij anno Pascha celebratum. Post triennium ferè, aduersus Nechao regem Ægypti, qui bellum Assyriis inferebat, in proelium egressus, priusquàm inter se acies concurrerent, sagitta ictus est. Exque eo vulnere in urbem relatus decessit, cum regnasset annos I. & XX. Ioachas inde filius eius regnum adeptus, tribus mensibus tenuit, captiuitati ob impietatem destinatus. namque eum Nechao rex Ægypti vinctum, captumque duxit. Nec multo post in vinculis diē functus est. Iudeis
stipen-

Ibidem.

Ibidem.

stipendium annuum imperatum. rex eis Eliachim arbitrio victoris datus, qui postea immutato nomine Ioachis vocitatus est. Hic ^{4. Reg. 24.} Ioachæ fratris Iosiaë filius fuit, fratri quàm patri propior, sacrilegio inuius Deo. igitur cùm regi Ægyptio parèret, quippe cui tributum penderet, Nabuchodonosor rex Babylonius Iudæam terram occupauit armis, & per triennium iure belli victor possedit. etenim cedente iam rege Ægypti, determinatisque inter eos imperij finibus, conuenerat Iudæos ad Babylonem pertinere. Ita cùm Ioachis exactis in regno annis vndecim, filio eiusdem nominis locum fecisset, isque regis Babylonij in se iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat Iudæam gentem captiuitati & internecioni dare, Nabuchodonosor Hierosolymam cum exercitu ^{Hierosolyma ac templum vastatum.} ingressus, urbem inurosque ac templum solo strauit: auri immensum modum & sacra ornamenta vel publica vel priuata, puberesque omnes virilis ac muliebris sexus transfudit: relictis, quorum imbecillitas aut ætas fastidio victoribus fuit. quæ turba inutilis seruitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata. Eisdemque rex Sedechias præpositus: ademptis viribus inani tantum vmbra regij nominis concessa. Sed Ioachis

chis tribus mensibus tempus imperij habuit. Is cum populo Babyloniam translatus, & in carcerem cōiectus est: tricesimum post annum emissus, atque à rege in amicitiam receptus, mentisq̃ue & consiliis participatus, non sine solatio depulſe calamitatis decessit. Interea Sedechias rex turbæ inutilis, quamquam sine viribus, infido ingenio, & Dei immemor, qui non intelligeret captiuitatem ob delicta geitis illatam: postremis denique malis debitus, regis animum offendit. Ita ei post nouem annos Nabuchodonosor bellum intulit: compulsumq̃ue intra muros confugere triennio obsedit. Qua tempestate Hieremiam prophetam, qui iam sæpius imminere vrbis captiuitatem pronuntiauerat, consulit, si quid spei forsitan superesset. Sed ille, celestis iræ non ignarus, eadem sæpius interrogatus, respondit, ipsi regi specialem pœnam denuntiâns. Tùm verò Sedechias in iram excitatus, trudi prophetam in carcerem iubet: moxq̃ue cum crudelis facti piguit. Sed obſistentibus Iudæorum principibus, quibus iam inde à principio motus fuerat bonos premere, absoluerè innocentem non est ausus. Iisdem cogentibus, in lacum immensi profundi, cœnoq̃ue ac sordibus, atque ex eo exitiabili foetore horridum,

Hier. 39.

Hier. 52.

Hieremias
suis afflictus.

4. Reg. 25.

2. Paralip. 36

horridum, demissus est, vt ne simplici quidem morte exspiraret. Sed rex, licet impius, aliquanto tamen sacerdotib. mitior, educi prophetam de lacu, & carceris custodia red- di iubet. Interea obsessos vis hostium & penuria vrgebat: consumptisq; omnibus que mandi poterant, fames inualuerat. Ita defec- sis inedia defensoribus, opidum captum, in- censumq; Rex, vt propheta dixerat, effos- sis oculis, Babyloniam translatus. Hic remias misericordia, hostili carcere exem- ptus. Cum eum Nabuzardan princeps re- gius captiuum cum ceteris duceret, delata sibi optione ab eo, vtrum in solo patrio de- serto, desolatoq; subsistere, an secum abi- re in summis honoribus vellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor, abducto populo, residuis quos belli condicio, vel præ- dæ fastidium, reliqui à victoribus fecerat, Godolian eiusdem gentis præposuit, absque vlllo insigni regio, aut imperij nomine: quia præesse paucis, & calamitosis, nulla digni- tas erat.

I
Captivitas
Babylonica.
Dan. I.

Danielis
49

SVLRI

chis tribus mensibus tempus imperij habuit. Is cum populo Babyloniam translatus, & in carcerem cōiectus est: tricesimum post annum emissus, atque à rege in amicitiam receptus, mensaque & consiliis participatus, non sine solatio depulse calamitatis decessit.

Hier. 39.

Hier. 52.

Interea Sedechias rex turbæ inutilis, quamquam sine viribus, infido ingenio, & Dei immemor, qui non intelligeret captiuitatem ob delicta gentis illatam: postremis denique malis debitus, regis animum offendit. Ita ei post nouem annos Nabuchodonosor bellum intulit: compulsumque intra muros

Hieremias
suis afflictus.

confugere triennio obledit. Qua tempestate Hieremiam prophetam, qui iam sæpius imminere vbi captiuitatem pronuntiauerat; consulit, si quid spei forsitan superesset.

Sed ille, cælestis iræ non ignarus, eadem sæpius interrogatus, respondit, ipsi regi specialem pœnam denuntians. Tùm verò Sedechias in iram excitatus, trudi prophetam in carcerem iubet: moxque cum crudelis facti piguit. Sed obstantibus Iudæorum principibus, quibus iam inde à principio moris fuerat bonos premere, absoluerè innocentem non est ausus. Iisdem cogenti-

4. Reg. 25.

2. Paralip. 36

bus, in lacum immensi profundì, cœnoque ac sordibus, atque ex eo exitiabili foetore horridum,

horridum, demissus est, ut ne simplici quidem morte exspiraret. Sed rex, licet impius, aliquanto tamen sacerdotibus mitior, educi prophetam de lacu, & carceris custodia red-di iubet. Interea obsessos vis hostium & penuria vrgebat: consumptisque omnibus que mandi poterant, fames inualuerat. Ita defectis inedia defensoribus, opidum captum, incensumque. Rex, ut propheta dixerat, effossis oculis, Babyloniam translatus. Hieremias misericordia, hostili carcere exemptus. Cum eum Nabuzardan princeps regius captivum eum ceteris duceret, delata sibi optione ab eo, utrum in solo patrio deserto, desolatoque subsistere, an, si sum abire in summis honoribus vellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor abducto populo, residuis quos belli condicio, vel prædæ fastidium⁹ reliqui, à victoribus fecerat, Godolian eiusdem gentis præposuit, absque ullo insigni regio, aut imperij nomine: quia præesse paucis, & calamitosus, nulla dignitas erat.

I

Captivitas
Babylonica.
Dan. I.

49

G. 4. SVLPI.

ACTIVITATIS tempora prophetarum vaticiniis atque actibus illustrata sunt. Maxime itaque Danielis egregiam ad conservandam legē perseverantiam, & in absolutionē Susannæ diuino consilio, ceteraque ab eo gesta ordine persequemur. Hic sub rege Ioachim captus deductusq. Babyloniam, paruus admodum puer: postea ob elegantiam vultus inter ministros regios assumptus, vnaque cum eo Ananias, Misael, & Azarias. Sed cum eos rex delicatioribus cibus curari præcepisset, idque Asphanæ eunucho negotij dedisset, Daniel paternarum traditionum memor, ne ex mensa regis gentilium cibus participaret, poposcit ab eunucho, vt leguminibus tantum vteretur. Caussante Asphane, ne dissimulatum imperium regis consecutura macies proderet. Daniel Domino fretus, pollicetur maioris decoris sibi vultus ex leguminibus, quam ex cibus regiis fore. Fidesque dictis affuit, ita vt minime eorum vultus comparabiles haberentur, qui imperialibus impendiis procurabantur. Igitur à rege in honore & gratia adhibiti, prudentia & disciplina breui omnibus

I

DAN. I.

Danielis cō-
tinentia.

bus regis proximis antelati. Per idem tem-
 pus Susanna quædam Ioachim nupta, spe-
 ctatę femina pulcritudinis, à duobus presby-
 teris appetita, cū impudicis nō acquieuis-
 set, falso crimine incessitur: iisdem presbyte-
 ris deferentibus, in remotis locis adolescen-
 tem cum ea deprehensum, sed illum iuue-
 nili alacritate senum manus effugisse. Ita
 presbyteris fides habita, iudicio populi Su-
 sanna damnatur. Quæ cū secundū legem
 ad supplicium duceretur, Daniel tum annos
 natus XII, increpitis Iudæis, quod innocen-
 tem morti dedissent, reducere eam in iudi-
 cium, causamque denuò audiri postulat.
 Enimverò multitudo Iudæorum, quæ tum
 aderat, non sine Domino, existimās puerum
 contemptę ætatulæ in hanc constantiam
 prorupisse, favore accommodato, in consi-
 lium reuertitur. Initur denuò iudicium: Da-
 nieli, vt inter maiores natu resideret, dela-
 tū. Igitur separari accusatores iubet: vnum-
 que ex eis interrogat, sub cuius generis arbo-
 re adulteram deprehendisset: ex varietate
 responsi, falsitas deprehensa: Susanna absol-
 uta: presbyteri, qui innocenti periculum
 creauerant, capite damnati. Ea tempestate
 Nabuchodonosor somnium vidit, mysterio
 futurorum mirabile. Cuius interpretatio-

Dan. 13.

Susanna d
Danielis libe-
rata.401 10007
11 100000 3
1111111111111111

6

muraq

G 5

nem,

DAN. 2.

nem, cum per se non posset euoluere, ascitis ad interpretandum Chaldaïs, qui magicis artibus, extisque hostiarum scire occulta, & futura præcinere videbantur: mox veritus ne more hominum non vera, sed placita regi ex somnio coniectarent, visa supprimit, poposcitque ab eis, ut si vera in his diuinatione esset, somnium ipsum sibi dicerent: tum demum interpretationi eorum crediturum, si prius enuntiando somnium, artis periculum fecissent. Illi vero tantam molem abnuentes, non esse id humanæ opis confitebantur. Rex motus, quod falsa diuinandi professione homines erroribus illuderent, cum astricti præsentis negotio nihil scire se confiterentur, ita edicto regis in eos animaduersum, palamque omnes huius artis interficiebantur. Quod ubi Danieli compertum, regis proximum appellat: enuntiationem somnij, interpretationemque eius pollicetur. Res ad regem deferitur: Daniel accersitur, iam reuelato sibi per Dominum mysterio. visio regis refertur, solutioque. Sed res postulat, ut regis somnium, & interpretationem prophetæ, & consequentium fidem exponamus. Viderat rex per soporem, imaginem capite aureo, brachiisque argenteis, ventre & femoribus æreis, cruribus ferreis, quæ in pedes partim ferreos,

partim

Daniel regis
somnia interpretatur.

2

partim fictiles desinebat. Sed ferrum atq. testum³ inter confusum coire non poterat. ad extremum, imaginē lapis sine manibus abscisus proterebat: redactaque omnia in pulverem, vento ablata. Igitur secundum prophetæ interpretationē imago visa, figuram mundi gerit. Caput aureum, Chaldæorum imperium est: siquidem id primū, & opulentissimum fuisse accepimus. Pectus & brachia argentea, secundū regnum annuntiant. Cyrus enim, victis Chaldæis atq. Medis, imperium ad Persas cōtulit. In ventre æreo, tertium regnum portendi pronuntiatur: idq. impletum videmus. Siquidē Alexander ereptum Persis imperiū, Macedoniæ vindicavit. Cru-
 ra ferrea, imperiū quartū: idq. Romanū intelligitur, omnibus antè regnis validissimū. Pedes verò partim ferrei, partim fictiles, dividendū esse Romanum regnū, ita ut nunquam inter se coeat, præfigurant: quod æquē impletū est. Siquidē iam nō ab vno imperatore, sed etiā à pluribus semperq. inter se armis aut studiis dissentientibus res Romana administratur. Deniq. cōmisceri testū atque ferrū nunquā inter se coeuntē materiā, cōmisiones humani generis futuræ à se invicem diffidētes, significantur. Siquidē Romanū solū ab exteris gētibus aut rebellib. occu-
 patum,

iv. mundi
imperia.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

4

patum, aut dudentibus semper pacis specie traditum * constat: exercitibusque nostris, urbibus atque prouinciis permittas barbaras nationes, & præcipuè Iudæos inter nos degere, nec tamen in mores nostros transire videamus. Atque hæc esse postrema tempora prophetæ annuntiant. In lapide verò sine manibus absciso, qui aurum, argentum, & ferrum testumque comminuit, Christi figuram esse. Is enim non condicione humana editus (siquidem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est) mundum istum, in quo sunt regna terrarum, in nihilum redigit, regnumque aliud incorruptum atque perpetuum, id est, futurum seculum, quod sanctis paratum est, confirmabit. De quo vno adhuc quorundam fides in ambiguo est; Non credendum de futuris, cum de præteritis convincatur. Igitur Daniel multis à rege muneribus donatur, præfectus Babylonix, atque omni imperio, in summis honoribus habebatur. Eius suffragio Ananias, Azarias, & Misael ad summam æque dignitatem & potestatem prouecti. Eodem ferè tempore, præclara Ezechielis prophetia exstitit, reuelato ei futurorum & resurrectionis mysterio. Exstat liber magni operis, & cū cura legendus.

Isa. 1.

Ezech. 1.

4. Reg. 25.

At in Iudæa, cui post excidium Hierosolymæ
Godo-

Godoliam præpositū, suprà memorauimus, ægrè ferentes Iudæi, principem sibi ex stirpe non regia, arbitrio victoris datum: Ismaël quodam duce & concitatore nefandæ cōiurationis, dispositis eum in conuiuio insidiis, peremerunt. At hi qui extra noxiam fuerant, vltum ire facinus cupiētes, properè aduersum Ismaël arma capiunt. Sed ille quia cognouit exitium sibi imminere, relicto exercitu, quem contraxerat, nō amplius quàm octo comitatibus, ad Ammonitas confugit. Igitur populum vniuersum metus peruasērat, ne paucorum scelus omnium exitio rex Babylonius vltum iret. nam præter Godoliam, multos ex Chaldæis cum eo interfecerant. Itaque consilium ineunt fugiendi in Ægyptum. Sed prius Hieremiam frequentes adeunt, sciscitantes diuinum responsum. At ille verbis Dei vniuersos hortari, in solo patrio manerent: si id fecissent, Dei præsidio tuendos, nullumq. à Babyloniis periculum fore. sin Ægyptum peterent, omnes ibi ferro ac fame, diuersoque mortis genere perituros. Sed plebs assueto malo insolens parendi salubribus consiliis, & diuino imperio, profecta est in Ægyptum. Quid de ea postea actum, sacris litteris siletur: nobis nihil compertum. Hoc tractu temporum Nabuchodonosor

Seditio rell
gionum in
Iudæa.

Dan. 3.

donosor elatus reb. secundis, statuam sibi auream immensæ magnitudinis posuit: adorarique eam ut sacram effigiem præcepit. Quod cum certatim ab omnibus deprauatis adulatione omnium animis fieret, Ananias, Azarias & Misael profano officio abstinerunt, non ignorantes honorem hunc soli Deo debitum. Igitur rei ex edicto regis constituuntur: proposita quoque eis condicio poenarum, ardens caminus, ut præsentī metu adorare statuam cogerentur. Verum illi deuorari ignibus, quam piaculum committere, maluerunt. Itaque vincti pedibus, in medias flammās coniiciuntur. Sed ministros infandi operis, dum promptius damnatos in ignem propellunt, flamma absorbit: Hebræos (mirum dictum, & incredibile, non visentibus) ignis non attigit, cum aspectantibus deambulantes in camino psalmum Deo dicere cernerentur. Visusque cum his inter ignem quartus specie angeli, quem Nabuchodonosor propius intuitus, filium Dei se vidisse confessus est. Tum rex haud dubius, diuinam in re præsentī fuisse virtutem, missis per omne regnum suum edictis, facti miraculum prouulgauit: confessus, soli Deo honorem deferendum. Nec multo post, rex obiecto sibi somnio, mox voce etiam cælo emissā

Ananias cum
suis in caminum
coniec-
tus.

Dan. 4.

emissa admonitus, potestate regia abiecta,
atque ab omni conuersatione humana re-
motus, herbis tantum vitam sustinens, egisse
penitentiam traditur. seruatum ei nutu Dei
imperium, donec impleto tempore, agnito
demum Deo, post septem annos, & regno,
& statui pristino restitutus est. Hic post deui-
ctum, vt supra diximus, Sedechiam, quem
captiuium Babylonem transtulit, regnasse
traditur annos v l. & x x. quamquam id
non in Sacra historia scriptum inuenerim.
Sed fortè accidit, vt dum multa euoluerem,
annotationem hanc iam interpolato per æ-
tatem libello, sine auctoris nomine, reperi-
rem, in quo regum Babyloniorum tempora
continebantur: quam prætereundam non
putaui. siquidem & ⁶ Chronicis consenti-
rent: & ita illius nobis ratio quadraret, vt per
ordinem regum, quorum tempora contine-
bat, vsque in primum Cyri regis annu, Lxx.
annos, (tot enim per Sacram historiam à ca-
ptiuitate vsque ad Cyrum fuisse referuntur)
impleret. Post Nabuchodonosor filius eius
regnum est adeptus, quem in Chronicis E-
uilmardac fuisse vocitatum reperi. Hic
duodecimo imperij anno diem functus, fra-
tri minori, qui Balthasar dictus est, locum fe-
cit. Is cum quarto & decimo anno publicum
epulum

Dan. 3.

epulum principibus ac præfectis suis daret, sacra vasa quæ per Nabuchodonosor de templo Hierosolymæ ablata, ac in regales usus usurpata, sed recondita in thesauris habebantur, proferti imperavit. Cum his per luxum ac licentiam regalis conviviij promiscuè omnis virilis ac muliebris sexus, vxores, concubinæque eius vterentur; subito rex in pariete conspicit digitos scribentes: cernebanturque inuersum ductæ litteræ. Sed qui posset scripta legere, non reperiebatur. Igitur rex perterritus, magos & Chaldeos aduocat. Quibus mustitantibus, nec quidquam respondentibus, regina regem admonet, esse quendam Hebræum Daniel nomine, qui olim Nabuchodonosor occulti mysterij somnium reuelasset, iam tum ob illustre sapientiam summis honoribus donatum. Itaque accitus Daniel, perlegit, interpretatusque, ob delictum regis, qui sacra Deo vasa temerasset, ipsi exitium imminere, regnumque eius Medis ac Persis datum. quod mox consecutum est. nam eadē nocte Balthasar interiit, regnumque eius Darius natione Medus occupauit: Daniele illustri opinione compertum, vniuerso imperio præposuit, secutus superiorum regum iudiciū. Nam & Nabuchodonosor eum regno præfecerat, &

Balthasar

Balthasar
sacris vasis
abutus
ultio.

Dan. 4.

Darius rex.

Dan. 5.

Ier. 50.

Balthasar veste purpurea & torque aureo donatum, tertium regni principem constituerat. Igitur hi, qui vnà cum eo rerum potentes erant, ⁷ exagitati inuidia, quod eis alienigena captiuitæ gentis fuisset æquatus, regem deprauatum adulatione compellunt, vt sibi diebus proximis triginta diuini honores darentur: neque cuiquam liceret Dominum, nisi regem precari. Facile id Dario persuasum, stultitia regum omnium, qui sibi diuina vindicant. Igitur Daniel non rudis, neque inscius, Deo preces, non homini deferendas: reus constituitur, edicto regis non paruisse. Multumque abnuente Dario, cui carus acceptusque semper fuerat, principes peruiçere, vt in lacum dmitteretur. Sed obiecto bestiis, nullum periculum fuit. Quod cum rex comperisset, accusatores deputari leonibus præcepit: qui non simili exemplo perfuncti sunt. nam continuò deuorati, ferarum famem expleuerunt. Daniel clarus antè, clarior haberi cœpit. rex antiquato edicto suo, nouum proposuit: relictis erroribus ac superstitionibus, Deum Danielis colendum. Exstant etiam visiones eius, quibus consequentium sæculorum ordinem reuelauit: annorum etiam numerum cõplexus, intra quem Christum, sicut factum est, descensurum ad

7

Dan. 6.
Daniel leonibus obicitur.

Dan. 7. 8. 9.
et 10.

H terras

terras pronuntiauit, venturumq̃. Antichri-
 ſtum manifestè expoſuit: Quòd ſi quis ſtu-
 dioſior erit, rectius ibi quæſitum reperiet: no-
 bis propositum eſt, rerum tantum ordinem
 contexere: Darius duodeviginti annos re-
 gnasse traditur. Qua tempeſtate Aſtyages
 Medis imperabat. Hunc Cyrus ex filia nepos
 eius, regno expulit, Perſarum vſus armis: vn-
 de ſumma imperij ad Perſas trãſlata eſt. Ba-
 bylonij quoque in poteſtatē ditionemq̃. eius
 conceſſere. Igitur initio regni, propositis pu-
 blicè edictis, dat poteſtatem Iudæis, in ſolū
 patrium redeundi: ſacra etiam vafa quæ Na-
 buchodonosor de templo Hieroſolymę ab-
 tulerat; reddidit. Itaq; pauci tū in Iudæam
 reſſi: ceteris redeundi animus, an facultas
 defuerit, parum comperimus. Erat ea tem-
 peſtate apud Babylonios Beli antiquiſſimi
 regis, cuius etiam Virgilius meminit, ex ære
 ſimulacrum, quod ſuperſtitione hominū cō-
 ſecratum, Cyrus quoq; adorare erat ſolitus;
 antiſtitū eius dolo illuſus, qui veſei effigiem
 illam atq; potare affirmabant: cū diurnam
 penſitationem, quę idolo inferebatur, clā ipſi
 abſumerent. Igitur Cyrus cū Daniele fa-
 miliariter vteretur, quærit ab eo, cur ſimu-
 lacrum non adoraret, cū manifeſtū viuen-
 tis Dei eſſet indicium, abſumentis ea quę in-
 fere-

Cyrus rex.

Eſd. 1. 2.

Hier. 25. 29.

2. Paral. 36.

Lib. 1. Ac-
cid.Beli idolum
Dan com-
minuit.

ferebantur? Daniel ridens hominis errorem, negare id posse fieri, vt æs illud; id est, bruta materies, cibo vteretur, aut potu. Accersi ergo rex sacerdotes iubet: nam ferè ad septuaginta erant. adhibitoque eos terrore increpitat, quis impensa cõsumeret: cùm Daniel, vir prudentia insignis, minimè id ab insensibili simulacto posse fieri contenderet. Tum illi confisi⁸ parato dolo, inferre, & obsignari à rege templum deposcunt, vti, nisi omnia postero die absumpta deprehenderentur, morte pœnas persoluerent: dum eadè condicio Danieli maneret. Itaq. signo regis templum obsignatur, cùm prius Daniel, sacerdotibus insciis, pauimentum cinere aspersisset, vt introeuntium occultos aditus vestigia proderet. Igitur postero die rex templum ingressus, animaduertit absumpta, quæ idolo apponi iusserat. Tū Daniel occultā fraudē vestigiis prodētibus referat: sacerdotes cū vxoribus & filiis, subfosso foramine ingressos, ea quæ idolo apposita fuerāt, deuorasse. Ita omnes iussu regis interfecti, templū ac simulacrū Danieli in potestatem datum, atq. arbitrio eius dirutum. Interea Iudæi, quos ex permissu Cyri in patriam regressos suprā niemorauimus

1. Esd. 6.
2. Paral. 36.

urbem ac templum restituere aggressi, vt pauci atque inopes, parum proficiebant:

donec centesimo ferè anno , Artaxerxe rege Persis imperitâte, per eos qui locis præerant, ab ædificando sunt deterriti. Etenim tum Syria atque omnis Iudæa sub Persarum imperio per magistratus ac præsidēs regebatur. Igitur his consilium fuit, regi Artaxerxi scribere, non oportere Iudæis restituendæ vrbis suæ copiam dari, ne pro contumaci ingenio, resumptis viribus, aliis gentibus imperare soliti, non paterentur sub alieno imperio degere. Ita comprobato à rege præsidum consilio, prohibita vrbis ædificatio, vsq. in secundum Darij regis annum dilata est. Sed hoc tractu tēporū qui reges Persis imperauerint, inferemus, quo facilius annorū series in ordinem contexta prodatur. Post Dariū Medum, quem duodeuiginti annos regnasse significauimus, Cyrus vno & triginta annis rerum potitus est. Scythis bellum inferens, in prælio cecidit: secundo anno postquā Tarquinius superbus Romæ regnare cœperat. Cyro Cambylēs filius eius successit, regnauitque annos nouem. Hic cū Ægyptum atq. Æthiopiam bello premeret & subegisset, victorq. in Persas reuerteretur, casu se ipsum vulnerauit, ex eoq. ictu periit. Post huius mortem magi duo fratres, natione Medi, menses septem Persarum regnum obtinue-

3. Esdr. 6.
Persarum re-
ges.

obtinuerunt. Ad hos interficiendos septem nobilissimi Persæ coniurauerunt: quorum princeps fuit Darius Hystaspis filius, natus ex fratre patruelis Cyri, omniumq. consensu regnum ei delatum: regnavit annos sex & triginta. Hic ante quadriennium quàm decederet, apud Marathonem pugnavit, celeberrimo Græcis Romanisq. historiis prælio. Id gestum post Romam conditam anno ferè ducentesimo & sexagesimo, Macherino & Augurino consulibus, abhinc annos, si tamen inuestigatio Romanorum consulum non fefellit, D. CCC. LXXX. & VIII. Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi. Post Darium Xerxes fuit, isq. vno & viginti annis regnasse traditur: quamquam in plerisque exemplaribus viginti & quinque annos imperij eius fuisse reperi. Huic successit Artaxerxes, cuius supra mentionem fecimus. Hic cum inhiberi ædificationem urbis Iudææ, templique iussisset, suspensum opus usque in secundum Darij regis annum pependit. Sed ut usque ad eum temporum ordo connexus sit, Artaxerxes regnavit annos xnum & quadraginta, Xerxes duobus mensibus. Postque eum Succianus septem mensibus fuit. Darius deinde, sub quo templum est restitutum, regnum adeptus est, cui

Ochus tum nomen erat. Hic cū ex Hebræis tres adolescentes spectatæ fidei, corporis custodes haberet, vnusq̃ue ex his prudentiæ documento admirationem regis in se cōuertisset, delata sibi optione petendi si quid animo concepisset, ingemiscens patriæ ruinis, copiam restituendæ vr̃bis poposcit. meruitq̃. à rege, vt subregulis ac præsidibus imperaret, vt ædificationem sacræ ædis præbitis impendiis maturarēt. Ita templū quadriennio consummatum, sexto post anno, quā Darius regnare cōperat: idq̃ue Iudæis satis visum: & quia magnæ molis erat vr̃bem restituere, diffusi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur. Per idem tempus Esdras scriba legis post viginti ferè annos quā templum fuerat consummatum, defuncto iam Dario, qui vnū de viginti annis rerū fuerat potitus, permissu Artaxerxis secundi, non illius, qui inter duos Xerxes fuit, sed huius qui Dario Ocho successerat, Babylonia profectus, multiq̃. cum secuti, Hierosolymam peruenere. Vasa quoque diuersi operis, & dona, quæ rex templo Dei miserat, cum duodecim Leuitis. Vix enim hic numerus ex illa tribu repertus traditur. Is cū deprehendisset Iudæos gentilium cōnubijs permistos, multis increpitos, renun-

Restauratio
templi Hierosolymæ.

Esdras.

9

Lex restituta
Iudæis.

2110

H

renun-

renuntiare istiusmodi matrimoniis, ac filios
 ex his susceptos extrudi iubet. omnesque di-
 cto paruerē. Purgatus populus, veteris legis
 ritum agebat. Ceterum Esdras nihil super
 reficienda vrbe egisse cōperio: credo potio-
 rem curam ratus, plebem corruptis moribus ^{1. Esdr. 9.}
 reformare. Erat ea tempestate apud Babylo-
 niā Neemias, minister regius, gente Iudæus,
 Artaxerxi merito obsequiorū carissimus. Is
 Iudæos percontatus, quis paternæ vrbis sta-
 tus esset, vbi comperit, in iisdem ruinis iace-
 re patriam, totis sensibus conturbatus, cum
 gemitu multisque lacrymis orasse ad Deum
 traditur, delicta gentis suæ reputans, miseri-
 cordiamque diuinam efflagitans. Igitur cum
 cum rex inter epulas mæstum extra soli-
 tum animaduertisset, poposcit ab eo, caus-
 sam dolorum vt exponeret. Tum ille aduer-
 sa gentis suæ, & ruinam ciuitatis deflere,
 quæ iam per annos ferè ducentos & quin-
 quaginta solo strata, malorum testimo-
 nium, spectaculum inimicis præberet: da-
 ret sibi eundi, & restituendæ eius potesta-
 tem. Paruit rex pijs precibus: statimque ^{2. Esdr. 2.}
 eum cum præsidio equitum, quo tutius iter
 ageret, dimisit: datis ad prætores episto-
 lis, vt necessaria præberent. Is cum Hie-
 rosolymam peruenisset, viritim populo opus

Nehemias
 urbem Hier.
 munxit.

2. Esdr. 3.

10

2. Esdr. 4.

5.

6.

11

12

urbis distribuit, & certatim iussa omnes curabant: iamque ad medium machinæ processerant, cum flagrante invidia gentium vicinæ urbes conspirant opera interrompere, Iudeos ab ædificando deterrire. Sed Nემias dispositis aduersum incurstantes præsidis, nihil territus, cœpta explicuit: " consummatoque, & valuis portarum perfectis, per familias construendis interiùs domibus urbem " dimensus est. Censuitque populum minimè urbi parem. Neque enim amplius quàm ad quinquaginta millia promiscui sexus atque ordinis reperta. Tantum ex illo quondam immani numero frequentibus bellis absumptum, aut captiuitate detentum. Nam olim hæ duæ tribus, quarum hoc residuum fuit, cum ab his decem tribus separatæ sunt, ccc. & xx. millia virorum armauerant. Adedò ob peccatum interpecioni & captiuitati datæ, ad hanc usque paucitatem deuenerant. Sed hæc, ut dixi, plebs duarum tribuum fuit: decem verò priùs ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopas dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ: hodieque barbararum gentium imperiis continentur. Sed consummatio restitutæ urbis xxx. & ii. imperij Artaxerxis anno refertur. A quo tempore usque ad Christi crucem,

crucem, id est, Fusium Geminium & Rebel-
lium cōsules, anni CCCXC. & VIII. Ceterum,
à restitutione templi vsque in euerfionem,
quę sub Vespasiano cōsule Augusto, per Ti-
tum Cæsarem consummata est, anni cccc.
LXXX. & III. Prædictum id olim est à Da-^{Dan. 9.}

niele, qui ab instauratione templi vsque in
euerfionem LX. & IX. hebdomadas futuras
pronuntiauerat. A die autem captiuitatis
Iudæorum, vsque in tempus restitutæ ciui-
tatis, fuerunt anni CCLX. Hoc temporum
tractu, Hester atq. Iudith fuisse arbitramur;

Quarum quidem actus, quibus potissimum
regibus connectam, non facile perspexerim.

Nam cum Hester sub Artaxerxe rege refe-
ratur, (porro duos huius nominis Persarum
reges fuisse reperi) multa cunctatio est, cuius
hæc temporibus applicetur. Mihi tamen vi-
sum est, huic Artaxerxi, sub quo Hierosoly-
ma est restituta, Hester historiã cōnectere,

quæ antè fuit verisimilis: vt si sub priore Ar-
taxerxe fuisset, cuius tempora complexus
est, nullam tam illustri femina mentionem
retulisset, maximè cum ab illo Artaxerxe in-
hibitam templi ædificationem, sicut supra
memorauimus, constet: neque Hester pas-
sura fuerit tum, si in illius matrimonio tum
fuisset. Nunc gesta edisseram, Erat ea tem-

13
Vide scho-
lia.

Esther 1.

H s

pestate

pestate regi in matrimonio Vastis quædam, miræ femina pulcritudinis. Cuius cum formam omnibus prædicaret, die quodā cum publicum conuiuium dabat, adesse reginam demonstrandæ pulcritudinis gratia iubet. Illa verò stulto rege consultior, pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere, iussa abnuuit. Qua contumelia barbarus animus permotus, vxorem matrimonio ac regia depellit. Igitur cum in locum eius puella regis coniugio quæreretur, reperta est Hester ceteras specie vincere. Hæc Iudæa, ex tribu Benjamin, utroque parente orba, à Mardochæo patruele fratreeducta. Cum ad regales nuptias duceretur, mandante educatore, genus ac patriam occultauit: admonita, ne paternarum traditionum immemor, & si in matrimonium alienigenæ captiua succederet, gentilium cibus participaret. Igitur iuncta regi, breui (vt fit) vi pulcritudinis totum eius animum facile cepit: adeo vt eam æquatam imperio, insigni regio, veste purpurea donaret. Qua tempestate Mardochæus inter proximos regis erat, pro virili portione negotiorum familiarium curator. Is compositas à duob. spadonib. regi insidias prodiderat: atque ex eo carior, summis-
que

Esther 2.
Esther &
Mardochæ-
us.

que honoribus donatus. Erat ea tempe-
state regi Haman quidam perfamiliaris:
quem æquatum sibi, adorari more regum
præceperat. Id Mardochæus vnus ex o-
mnibus facere fastidians, odia Persæ in se
grauiter accenderat. Igitur Haman ad per-
niciem Hebræi animum intendens, regem
adiit: affirmatque, esse in regno eius ho-
minum genus, prauis superstitionibus Deo,
hominibusque inuisum, externis legibus
uiuens, dignum exitio. Rectum esse, om-
nes huius gentis internecioni dare: ex-
que eorum bonis immensas opes pollice-
tur. Facile id barbaro persuasum. Edi-
ctum emittitur, Iudæos necandos. Missi-
que continuò, qui per omne regnum ab
India vsque Æthiopiam edictum promul-
garent. Id vbi Mardochæo compertum,
conscissis vestibus sacco obuoluitur: con-
spersusque cinere pergit ad reginam, ibi-
que eiulatu multo, cuncta questibus re-
plet: Facinus indignum, immeritam gen-
tem perire, neque vllam pereundi caus-
sam dari. Hæster lamentantis voce exci-
ta, rem, vt erat, cognoscit. Tum verò
anceps consilij, quia adeundi regem po-
testas non erat (etenim more Persa-
rum, reginæ introire ad regem, nisi ac-
cessita,

*Esther 3.**Esther 4.*

Esther 9.

cerfitæ, non licet: nec tamen, cùm fuerit regi libitum, sed statuto tempore admittitur). & fortè tum ita euenerat, vt diebus triginta proximis separata à conspectu regis Hester haberetur: igitur audendum aliquid pro ciuibus rata, etsi certa pestis adesset, pulcro in negotio occumbere parat: inuocato priùs Domino, aulam regis ingreditur. At barbarus re insolita percussus, paulatim blandimento muliebri delinitus: postremò ad cenam reginæ perducitur: vnaq. cum illo Haman ille regi carus, & ¹⁴ Iudææ gentis infestus. Igitur cùm iam post epulas multis poculis conuiuium calere cœpisset, Hester genibus regis aduoluitur, gentis suæ perniciē deprecatur. Rex verò ¹⁵ nihil se petenti, si-

14

Esther 7.

15

quid vltra peteret, negaturum pollicetur. Tum Hester arrepto tēpore, Hamanis mortem flagitat, in vltionem gentis, quam perditam cupierat. Sed rex amici memor, paulisper cunctatur: deliberandi que gratia modicum secessit. Deinde regressus, vidit Haman reginæ genua complexum: succensus ira, & appetitam reginam clamitans, morte eum affici iubet. Et tum regi compertū erat, poenam crucis per Haman Mardocheo paratam. Ita Haman eidem cruci affigitur. Omniaque bona eius Mardocheo data, Iudæique

Haman sua
ē cruce sus-
penditur.

dæique sunt absoluti. Artaxerxes regnavit *esther 8. p.*
 annos duos & sexaginta, eidemque Ochus
 successit. Huic rerum ordini rectè Iudith ¹⁶
 actus conferam. traditur enim, post captiui-
 tatem fuisse. sed quis eo tempore Persis re-
 gnauerit, historia diuina non edidit. regem
 tamen, sub quo illa gesta sint, Nabuchodo-
 nosor nuncupat, non utique eum qui Hie-
 rosolymam ceperit. Sed nullum hoc nomi-
 ne post captiuitatem apud Persas regnasse
 reperiō, nisi si ob impatientiam & pariles co-
 natus ¹⁷ quicum * ille rex Nabuchodonosor
 à Iudæis vocitatus est. Pleriq. tamen Cam-
 bysen, Cyri regis filium, putant esse: quod
 victor Ægyptum atque Æthiopiam pene-
 trauerit. Sed huic opinioni eadem Sacra hi-
 storia repugnat. nam duodecimo regis illius
 anno Iudith fuisse signatur. Porro, Camby-
 ses non ultra nouem annos rerum potitus
 est. Vnde, si in historia opinari licet, sub O-
 cho rege, qui post Artaxerxem secundum
 fuit, hæc gesta crediderim: idque vel ex hoc
 coniiicio, quod idem Ochus (ut in seculari-
 bus quibusdam scriptis legi) natura immi-
 tis, cupidusque bellorum traditur. Nam &
 arma finitimis intulit, & Ægyptum, quæ an-
 te multos annos descuerat, bello recupera-
 uit. Quo tempore etiam sacra eorum, &
 Apim

16

17

Niceph.in
Chronol.

Judith 2.

Apim in Deum receptum, irrisisse traditur : quòd postea Baguas, spado eius, natione Ægyptius, indignatus, contumeliam gentis morte regis ultus est. Meminit autem huius Baguæ historia diuina. nam cum Holofernes, iussu regis aduersus Iudæos duxerat exercitum, Baguam in iisdem castris fuisse memorauit. Vnde non immeritò in argumentum nostræ opinionis adduxerim, ut rex ille Nabuchodonosor nuncupatus, Ochus fuerit, sub quo Baguam fuisse mundiales historici prodiderunt. Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quòd scriptores sæcularium litterarum, nihil ex his quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt: Dei Spiritu præualente, ut intaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria contineretur historia, quæ separata à mundi negotiis, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum aliis velut æquali sorte non debuit. Etenim erat indignissimum, ut alia agentibus, aut alia quærentibus, hæc quoque cum reliquis miscerentur. Sed pergam ad cetera, ac per Judith gesta, ut poterò, paucis absolnam. Igitur reuersis, ut suprà memorauimus, in solum patrium Iudæis, necdum composito rerum aut vrbis statu, Rex Persarum Medis bellum

Judith 1.
Ochus rex
Pers.

bellum infert, atque aduersus regem eorum
 Arphaxat nomine, acie configit, secundo e-
 uentu. perempto rege ; gentem imperio ad-
 iungit. Idem reliquis nationib. facit ; præ-
 misso Holoferne ; quem principem militiæ ^{Iudith 2.}
 delegerat ; cum millibus peditum centum
 & viginti, equitum duodecim. Is Cilicia &
 Arabia bello vastatis, multas vrbes aut vi ca-
 pit, aut metu in deditionem compellit. Iam-
 que Damascum admotus exercitus ; magno
 Iudæos terrore perculerat. Sed impares ad
 resistendum, neque ad deditionem acquie-
 scentibus animis, expertis quippe vsq. antè
 captiuitatis mala ; ad templum frequentes
 concurrunt. Ibi communi gemitu, permis-
 toque vlulatu, diuinum auxilium implorat:
 satis se Domino ob peccata vel crimina de-
 disse poenarum: ¹⁸ reliquiis saltè seruitio nu-
 per exemptis, parceret. Interea Holofernes ^{Iudith 3.}
 Moabit in deditionē acceptis ; atq. aduer-
 sum Iudæos in societate belli assumptis, cum
 ab eorum principib. inquireret, quibusnam
 virib. freti Hebræi ; deditioni animos non
 dedissent: ¹⁹ Accitor quidā cōperta edisserit,
 Iudæos Dei cultores, pio à patrib. ritu insti-
 tutos, olim in Ægypto pepēdisse seruitiū: in-
 de diuino munere eductos, ac siccatum ma-
 re pedibus emensos : postremò, omnibus
 gentibus

Achioris de
 Iudæis testi-
 monium.
 Iudith 5.

gentibus deuictis, habitatas maioribus terras recepisse. Exin, vario rerum statu floruisse: aut concidisse, atque iterum malis emerfisse: secundum merita, iratum aut placatum Deum vicissitudine expertos, dum peccantes incurfionibus hostium ²⁰ aut captiuitatibus. coërcentur, propitio numine semper inuicti. Ceterum, si præfenti tempore absque peccato sint, nullo modo eos posse superari: sin aliter se habeant, facile vincendos. Ad hæc Holofernes ferox multis victoriis, nihil sibi inuictum ratus, ira accensus, cur ex peccato potissimum Iudæorum pendere illius victoria putaretur, propelli Accitor in castra Hebræorū iubet, ut cū his periret, quos vinci non posse affirmauerat. Actum Iudæi montes petiuerant. Ita quibus id negotij datum, ima montium succedere, ibique vinctum Accitor reliquerunt. Quod ubi Iudæi animaduenterunt, exemptum vinculis in collem perducunt. Causas rei quærentibus, gesta exponit, receptusque parem exitum opperiebatur. Is post victoriam circumcisis, Iudæus factus est. Igitur Holofernes difficultate locorum comperta, quia adiri præcella non poterant, montes militibus circumdat, & summa cura Hebræos aquationibus prohibet: eoque maturius obsidionem sentire.

Itaque

Itaque victi pænuria aquæ, ad Oziam principem concurrunt, prout omnes ad dediti-
 nem. Ille verò opperiendum paullisper, &
 diuinum auxilium expectandum, respon-
 dens: quintodecimo die dediti-
 onis tempus constituit. Quod ubi Iudith compertum,
 quæ viro vidua, prædiues opib. insignis spe-
 cie, sed moribus quàm vultu illustrior, tum
 in castris erat, arctis suorum reb. etiam certo
 sibi exitio audendum aliquid & tentandum
 rata, caput comit, vultu expolitur, comite
 ancilla castrâ hostium ingreditur. Statimq.
 ad Holofernê deducta, perditas res suorum
 memorat, se transfugio vitæ consuluisse. De-
 inde à duce poscit liberum extra castra no-
 cturno tempore egressum, orandi gratia.
 mandatum id vigilibus, portarumque cu-
 stodibus. Sed ubi per triduum egrediendi ac
 redeundi consuetudinem sibi, ²¹ barbaris fi-
 dem fecit, Holofernem cupido incessit, de-
 diticiæ corpore abuti. Etenim forma excel-
 lenti, Persam facile permouerat. Ita ad du-
 cis tentorium per Baguam eunuchum de-
 ducunt, initioque conuiuij barbarus multo
 se vino obruit. Tum remotis ministris, prius-
 quàm vim mulieri inferret, somno captus
 est. Iudith tempore arrepto, caput hostis
 desecat, secumq. aufert. Et cum secundum
 consue-

Iudith 4.

Iudith 11.

Iudith 12.

21

Holof. d. Iu.
 ditha capite
 diminuitur.
 Iudith 13. 14.

consuetudinem castris egredi crederetur, incolumis ad suos regressa est. Postero die Hebræi, caput Holofernis de superioribus ostē-
tantes, eruptione facta, ad castra hostium pergunt. Tum verò barbari signum pugnae poscentes, tabernaculum ducis frequentes assistunt. Vbi truncum corpus repertum, foeda formidine in fugam versi, terga hostib. præbuerunt. Iudæi fugientes persecuti, cæ-

Iudith 15. 10. sisque multis millibus, castris ac præda poti-

22

ti: Iudith summis laudibus celebrata, centum & quinq. annos vixisse traditur.²¹ Hæc, Ocho rege, vt opinamur, gesta sunt, anno imperij eius duodecimo. A tempore Hierosolymæ restitutæ, vsque in id bellum, fuerūt anni duo & viginti. Ceterum Ochus viginti & tres annos regnavit. Fuit autem vltra omnes cruentus, & plusquàm barbaro animo.

12

Hunc Bagua spado ægrotatem venenis sustulit. Post eum Arxes, filius eius, triennio imperium tenuit. Darius annos quatuor. Aduersum hunc Alexander Macedo acie conflixit. Eo victo, Persis imperium ademptum: quod ab initio Cyri steterat²² annos ducentos & quinquaginta. Alexander victor ferè omnium gentium, adiisse Hierosolymæ templum dicitur, ac dona intulisse: edixitque per omne imperium, quod sui iuris

23

Alexander
Magnus.

effecerat,

effecerat, ut Iudæis ibidem degentibus liberum esset in patriam reuerti. Exacto duodecimo imperij anno, septimo posteaquàm Darium deuicerat, apud Babyloniam defunctus est. Regnum amici eius, qui simul cum illo maxima illa bella gesserant, partiti sunt. Inde aliquantò tempore sine usurpatione regali susceptas partes procurauerunt, Arrideo quodam Philippo Alexandri fratre regnante, cui perimbecillo verbo datum imperium videbatur: res autem penes eos erat, qui sibi exercitum & prouincias distribuerant. Nec verò hic rerum status diu mansit, omnesque se reges appellari maluerunt. Primus in Syria post Alexandrum Seleucus rex fuit, subiecta eidem Perside ac Babylone. Qua tempestate Iudæi annuum stipendium trecenta argenti talenta regi dabant: nec tamen per terenos magistratus, sed per sacerdotes suos regebantur, patrioque ritu vivebant. Donec plerique eorum longa rursum pace corrupti, miscere omnia seditionibus, & turbare cœperunt, affectantes summiū sacerdotium libidine, auaritia, & dominandi cupidine. Namque primū sub rege Seleuco, Antiochi magni filio, Oniam sacerdotem, virum sanctum atque integrum,

*Hieronym. in
Dan. 11.*

*Vide item Be-
rosam.*

*Seleuco Iu-
dæi stipen-
dium pecu-
dunt.*

24

Simon quidam falsis apud regem crimini-
 bus infimulatum, ²⁴ exquirere nequiu-
 erat. Interiecto deinde tempore, Iason frater O-
 niæ, Antiochum regem, qui Seleuco fra-
 tri successerat, adiit, augmentum stipendij
 pollicens, si sibi summū sacerdotium trade-
 retur. Et quamquam insolitum, neque antè
 permissum cuiquam erat perpetuo sacerdo-
 tio perfungi: sollicitus tamen regis animus,
 atque æger auaritia, facilè superatus est. Ita
 depulso Onia, Iasoni sacerdotium est man-
 datum. Is fœdè admodum ciues, patriamq̃.
 lacerauit. Dein cū per Menelaum quen-
 dam, Simonis illius fratrem, promissam regi
 pecuniā misisset, patefacta semel ambitio-
 ni via, iisdem artibus quibus Iason prius,
 Menelaus quoque sacerdotium obtinuerat.
 Nec multo post, cū is promissum argenti
 modum non reddidisset, loco pellitur: Ly-
 simachus substituitur. Inde inter Iasonem &
 Menelaum fœda fuere certamina, donec
 Iason profugus patria excessit. His initiis
 corruptis moribus, eò usque processum, vt
 pleriq. popularium ab Antiocho poscerent,
 permitti sibi more gentilium viuere. Quod
 cū rex petentibus annuisset, certatim pes-
 simus quisque delubra exstruere, idolis sup-
 plicare, legem profanare occeperat. Interea

Onias sacer-
 dos.
 Sacerdotium
 venale.

Antio-

Antiochus rediens ab Alexandria (namque tum bellum regi Ægyptio intulerat, quod iussu senatus & populi Romani deposuit, Paullo & Crasso consulib.) Hierosolymam adiit, cum discordantem superstitionibus susceptis populum reperisset, legem Dei destruens: & his fauens, qui impia sequebantur, omnia templi ornamenta detraxit, ac multa cæde vastavit. Id gestum ab excessu Alexandri anno centesimo vno & quinquagesimo, Paullo, ut diximus, Crassoque consulibus, post quinquennium ferè quam Antiochus regnare cœperat. Sed ut temporum ordo consertus sit, ac liqueat euidentius, quis hic fuerit Antiochus, regum qui post Alexandrum in Syria fuerunt, & nomina & tempora enumerabimus. Defuncto, ut supra retulimus, rege Alexandro, ab amicis eius regnum omne diuisum, ac regio nomine aliquamdiu administratum est. Seleucus post nouem annos in Syria rex est appellatus, regnavitque annos duos & triginta. Post eum Antiochus filius eius, annos vnum de viginti. Inde Antiochus, Antiochi filius, ²⁵ qui & Theus cognominatus est, annos quindecim. post hunc Seleucus filius, cognomine Callinicus, annos vnum & viginti. Item Seleucus filius Callinici, annos tres. Hoc

Reges in Syria post Alexandrum.

defuncto, Antiochus frater Callinici Asiam & Syriam tenuit, annos septem & triginta. Hic est Antiochus aduersus quem Scipio Africani frater bellauit: quo bello victus, & imperij parte multatus est. Hic duos filios habuit, Seleucum & Antiochum, quem obsidem Romanis dederat. Ita Antiocho magno mortuo, Seleucus eius filius natu minor regnum adeptus est: sub quo Oniam sacerdotem à Simone insimulatum diximus, Tum Antiochus à Romanis dimissus, datumque in locum eius obses Demetrius Seleuci regis, qui eo tempore regnabat, filius. Seleuco mortuo, anno imperij duodecimo regnū frater Antiochus, qui Romæ obses fuerat, occupauit. Is post quinquennium, quā re-
gnare cœperat, vt suprà docuimus, Hierosolymam depopulatus est. Etenim graue Romanis stipendium pensitans, ipse immensis sumptib. pæne necessariò cogebatur pecunias raptò quærere, neque vllam prædandi occasionem omittere. Post biennium deinde, pari rursus clade affectis Iudæis, ne fortè frequentib. malis compulsi bellū sumerent, præsidium arci imposuit. Inde sacram legem euertere aggressus, mittit edictum, vt omnes relictis maiorum suorum traditionib. gentiliū ritu viuerēt. Nec defuere, qui profano

Antiochi E-
piphanis ty-
rannis.
r. Macha. r.

imperio

imperio volentes parèrent. Tum verò fœdū
 spectaculum, per vniuersam urbem palam
 in plateis diis litabatur: sacra etiam legis &
 prophetarum volumina igni cremata. Ea tē-
 pestate Mathathias, Iohannis filius sacerdos <sup>Mathathias
sacerdos &
dux.</sup> erat. hic cū à regiis cogeretur edicto parē-
 re, egregia constantia profana contemnens,
 Hebræum publicè profanantem in ore o-
 mnium iugulauit. Tum demum reperto du-
 ce facta secessio est. Mathathias opido e- ^{1. Mach. 2.}
 gressus, multis ad eum confluentib. speciem
 iusti exercitus effecerat: queis omnibus de-
 stinatum erat, aduersus profanum imperium
 se armis tueri, & in bello potiùs occumbere,
 quàm impias carimonias exercere. Interea
 Antiochus per Græcas quoque vrbes, quæ in
 illius imperio erant, repertos Iudæos sacrifi-
 care cogebat, inauditisq. cruciatibus reluctā-
 tes afficiebat. Qua tēpestate illustris illa pas- ^{2. Mach. 7.}
 sio septem fratrum, matrisq. fuit: qui omnes,
 cū legem Dei & instituta maiorū violare
 suppliciiis cogerentur, mori maluerunt. Ad <sup>Iudas Ma-
chab.</sup>
 extremum pœnas mortisq. eorū comitata ^{1. Machab. 3.}
 mater est. Interea Mathathias moritur: vica-
 rium exercitui, quē parauerat ducē, Iudam fi-
 liū substituit. Huius ductu, aduersus regios,
 frequentib. prœliis prosperè pugnatū. Nam
 primum Apolloniū ducē hostiū, qui magnis

copiis in conflictum descenderat, cum omni exercitu deleuit. Quod cum Seron quidam, qui tum Syriæ præerat, comperisset, multiplicatis legionibus Iudam aggressus, ferox, quia numero præstabat, ubi in certamen descendens, fusus ac fugatus, octingentis ferme amissis, in Syriam regressus est. Id ubi cōpertum est Antiocho, ira & dolore succensus (quippeangebatur duces suos cum magnis exercitibus deuictos) auxilium per omne regnum contrahit, donatiuum militib. exhaustis penitus thesauris largitur. Etenim tum præcipuè grauiter pecuniæ inopia affectus erat. Nam deficientib. Iudæis ab eo, qui ei vltra trecenta argenti talenta annua pensitauerant, præterea Græcis vrbib. multisq. regionibus persecutionis malo turbatis, ne gentilib. quidem pepercerat: quos deserere inueteratas superstitiones, & ad vnum ritum deducere tentauerat: illis quidem, ubi nihil sancti erat, facile relinquentibus: sed tamen omnibus metu ac clade affectis, vectigalia cessauerant. Quibus rebus æstuans (etenim ipse olim omnib. regibus opulentior, suomet scelere inopiam persenserat) copias cum Lysia partitur, eique Syriam, & bellum aduersus Iudæos committit, ipse in Persas ad cogenda vectigalia profectus. Igitur Lysias du-

ces

ces belli delegit, Ptolemæum, Gorgiam, Doronem, & Nicanorem: his XL. millia peditum, septem equitum data. Ac primo impetu magnum Iudæis terrorem intulerunt. Tū Iudas cunctis desperantibus, suos adhortatus, forti animo descenderent in proelium: Deo fretis, nihil inuictum fore: sæpe antea à paucioribus aduersum plures bene pugnatum. Ieiunio indicto, celebratoque sacrificio, in aciem descensum, fusæ hostium copię: Iudas castris potitus, multumque ibi auri & Tyriarum opum repertum. Namque ex Syria negotiatores nihil de victoria dubitantes, regium exercitum secuti, spe captiuos mercandi, prædæ fuere. Hac ubi Lysię ex nuntiis comperta, maiore cura copias parat: annoque post immani exercitu Iudæos aggreditur. victus denuò Antiochiam se recepit. Iudas pulsus hostibus Hierosolymam regressus, purgare templum, & restituere, animum intendit: quod euersum ab Antiocho, profanatumque à gentibus, foedam sui speciem præbebat. Sed Syris arcem tenentibus, quæ continua templo, & loci natura superior, atque inexpugnabilis erat, adiri subiecta non poterant, crebris eruptionibus prohibentibus. Aduersum hos Iudas validissimam suorum aciem obiecit. Ita opus sacræ ædis curatum,

1. Mach. 4.

templumque muro circumdatum, constitutumque qui perpetuum præsidium armati agerent. At Lysias multiplicato exercitu in Iudæam regressus, rursus vincitur, magna clade exercitus & auxiliorum, quæ ei à civitatibus missa in bellum conspirauerant. In-

1. Machab. 5.

terea Antiochus, quem in Persidem profectum supra memorauimus, opidum Elimum, regionis illius opulentissimum, fanumque ibi situm multo auro refertum, diripere conatus, confluyente vndique ad defensionem loci multitudine, fugatus: insuper nuntium accepit, res vel à Lysia, vel à Lysimacho improspere gestas. Ita ex mæore animi, corporis morbo incubuit. Sed cum internis doloribus. angeretur, reminiscens malorum, quibus populum Dei vexauerat, merito sibi illa accidisse confitebatur. Deinde post paucos

1. Machab. 6.

Antiochus
Eupator.

dies moritur, cum regnasset annos vndecim. Antiocho filio regnum reliquit, cui Eupator nomen fuit. Ea tempestate Iudas Syros in arce positos obsidebat. Qui cum fame atque inopia afficerentur, missis ad regem nuntiis, præsidium implorant. Ita Eupator cum centum millibus, & equitum viginti millibus, suis subsidio venit: præeuntibus aciem cum ingenti terrore elephantis. Tum Iudas laxata obsidione, regi obuiam tendit, primoque prælio

prælio Syros fundit. Rex petit pacem: ¹⁶quia
 infido ingenio malè vsus, perfidiam conse-
 cuta ultio. Nam Demetrius Seleuci filius,
 quem Romanis obsidem datum suprà me-
 morauimus, vt audiuit Antiochum decessis-
 se, petiuit, vt se in regnū remitterent. Quod
 cū ei negatum fuisset, clām Roma profu-
 git: in Syriam venit, regnumque occupauit:
 Antiocho filio, qui annum vnum & menses
 sex regnauerat, interfecto. Hoc regnante, *1. Macha. 8.*
 primum Iudei à populo Romano amicitiam
 foedusque petiere: benigneque excepta lega-
 tio. decreto Senatus socij atque amici ap-
 pellati, Interim Demetrius aduersus Iudam
 per duces suos bellum gerebat. Ac primum *1. Machab. 7.*
 per Bacchidem quendam & Alcimū Iudæū
 ductus exercitus: post Nicanor bello præpo-
 situs, in prælio occubuit. Tum Bacchides &
 Alcimus resumptis viribus, auctisque copiis,
 aduersum Iudam confligunt. in ea pugna vi-
 ctōres Syri, cruentē admodum victoria sunt
 vsi. Hebræi in locum Iudæ Ionathan, fra-
 trem eius, deligunt. Interea Alcimus cū *Ionatha fac. & dux.*
 foedē Hierosolymam vastasset, moritur. Bac-
 chides socio destitutus, ad regem redit. *1. Macha. 9.*
 Dein post biennium rursus Bacchides bellum
 Iudæis intulit, victus pacem petit. Quæ
 propositis condicionibus data, si perfugas
 capti-

1. Mach. 10.

captiuosque & omnia bello rapta redderet. Dum hæc intra Iudæam geruntur, adolescens quidam Rhodi educatus, nomine Alexander, Antiochi se esse filium dictitans, (quod falsum erat) adiutus opibus Ptolemæi regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu venit: Demetrium bello superatum occidit, cum regnasset annos XII. Hic Alexander, priusquam aduersus Demetrium confligeret, fœdus cum Ionatha fecerat, eumque veste purpurea & insignib. regiis donauerat, ob quod eum Ionatha auxiliis iuuerat: victoque Demetrio, primus omnium congratulatum occurrerat. Neque postea Alexander datam fidem violauit. Ita quinquennio, quo rerum potitus est, res Iudæorum tranquillæ fuerunt. Igitur Demetrij filius, qui post mortem patris Cretam cõfugerat, hortante Lathene Cretensium duce, regnum patrium bello repetens, impar viribus, Ptolemæum Philometorem regem Ægypti, Alexandri socerum, iam tum genero infestum, ut sibi sit auxilio, implorat. Ille verò nõ tam supplicis precibus, quam spe Syriæ occupandæ illectus, copias cum eo iungit: ac filiam Alexandro nuptam, dat Demetrio. Aduersus hos Alexander acie configit. eo prælio vincitur Ptolemæus, cadit Alexander. Vincitur

Alexander
rex.

tur Ptolemæus, & paullo pòst interficitur, cū regnasset annos V. vel, vt in plerisque auctoribus reperi, nouem. Demetrius regnum indeptus, Ionathan benignè habuit, fœdus cū eo fecit, Iudæos legib. suis reddidit. Interea Tryphon, qui partium Alexandri fuerat, præfectus Syriæ regno, cum bello prohibiturus, contra Ionathan in prælium descendit, terribilis XL. millium exercitu. Tryphon, vbi se imparem cernit, pacem simulat: receptumque in amicitiam, inuitatumque Ptolemaidam, interfecit. Post Ionathan, summa rerum ad Simonem fratrem defertur. Is funus fratris magnificè curauit: septemq. illas pyramidas nobilissimi operis exstruxit, in quibus & fratrum & patris ossa condidit. Tum Demetrius, refecto cum Iudæis fœdere, contemplatione cladis à Tryphone illatæ (nam post Ionathæ necem vrbes eorum atq. agros bello vastauerat) ²⁷ annua eius vectigalia in perpetuum remittit. Etenim vsque ad id tēpus, regibus Syriæ, nisi cum armis resisterēt, stipendium pensitauerant. Id gestum Demetrii regis anno secundo. quod ideo signauimus, quia vsque in hunc annum per tempora Asianorum regum cucurrimus, vt ratio temporum digesta luceret. Nunc autem per tempora eorum qui Iudæis vel pontifices vel

Demetrius rex.

1. Macha. 11.
& seq. cap.

Simon sac. & dux.

vel reges fuerunt, vsque ad Christi natiuitatem rerum ordinem digeremus. Igitur post Ionathan, Simon frater eius, vt suprà dictum est, Hebræis præfuit iure pontificis: id enim ei tum à suis, tum & à populo Romano honoris delatum. Hic cùm secundo Deme- trij regis anno ciuibus præesse cœpisset, post octo annos insidiis Ptolemæi circumuentus occubuit. Huic Iohannes filius successit. qui cùm aduersùm Hyrcanos, gentem vali- diffimam, egregiè pugnasset, Hyrcani co- gnomen accepit.²⁸ Mortuus est, annos vi.

Ioh. n. Hyr-
canus sac.
Niceph. in
Chronol.
Idem lib. 1. c.
6. hist. eccl.

28

Aristobulus
rex & pon-
tif.

& xx. rerum potitus. Post hunc Aristobu- lus pontifex substitutus, primus omnium post captiuitatem regium nomen assumpsit, capitique diadema imposuit. Exacto anno, diem functus est. Alexander deinde, filius eius, rex pariter & pontifex fuit: regnavit annos vii. & viginti. in cuius actibus nihil, præter crudelitatem, memoria dignum re- peri. Hic, cùm Aristobulum & Hyrcanum paruos filios reliquisset, Solina siue Alexan- dra vxor eius regnum per nouem annos te- nuit. Post huius obitum fœda inter fratres de regno certamina. Ac primùm Hyrcanus imperium obtinebat: mox ab Aristobulo fratre pulsus, confugit ad Pompeium: qui tum Mithridatico bello confecto, pacatâq.

Alexandra
regina.

Ioseph. 14.
cap. 24.
Niceph. 1. c. 6.
hist. eccl.

Armenia

Armenia & Ponto, victor omnium gentium, quas adierat, ultrosum pergere, & vicina quæque Romano imperio adiungere cupiens, causas belli & materiam vincendi quærebat. Igitur Hyrcanum libens excepit, ductuque eius Iudæos aggreditur: vrbe capta, atque arce, templo pepercit: Aristobulum victum Romam mittit, Hyrcano ius pontificatus restituit: impositoque Iudæis stipendio, procuratorem eis Antipatrum quendam Ascalonitem præposuit. Hyrcanus quatuor & triginta annos rerum potitus, dum aduersum Parthos bella gerit, capitur. Tum Herodes alienigena, Antipatri Ascalonitæ filius, regnum Iudææ à Senatu & populo Romano petiit, accepitque. Hunc primum Iudæi externum regem cœperunt habere. Etenim iam aduentante Christo, necesse erat, secundum vaticinia prophetarum, suis eos ducibus priuari, ne quid ultra Christum exspectarent.

*Ide. lib. 21.**Pompeius Iudæos vincit.**Cic. pro L. Flacco.**Antipater Iudææ procurator.**Herodes rex.**Niceph. lib. 1. cap. 9. histor. eccles.**Euseb. lib. 1. c. 13. hist. eccl. Christus natus.*

Sub hoc Herode, anno imperij eius tertio & xxx. Christus natus est, Sabino & Rufino consulibus, viii. Kalend. Ianuarias. Verum hæc, quæ Euangeliiis ac deinceps Apostolorum actibus continentur, attingere non ausus, ne quid forma præcisi operis, rerum dignitatibus diminueret, reliqua exsequar.

Herodes

Herodes post natiuitatem Domini regnauit annos ⁱⁱⁱⁱ. Nam omne imperij eius tempus, vii. & xxx. anni fuerunt. Post quem Archelaus tetrarcha annis ix. Herodes an. xx. & ⁱⁱⁱⁱ.

Idem lib. 1. c.
5. & 10.

Hoc regnante, anno regni octauo & decimo, DOMINVS crucifixus est, Fusio Gemino & Rebellio Gemino consulib. A quo tempore vsque in Stiliconem consulem, sunt anni cccclxxii. Apostolorum actus Lucas edidit, vsq. in tempus quo Paullus Romam deductus est, Nerone imperante: qui non dicam regum, sed omnium hominum, & vel immanium bestiarum sordidissimis, dignus exstitit, qui persecutionem in Christianos

Nero Imper.
eiusque sce-
lera.

29 nos ²⁹ primus inciperet: nescio an & postre-
mus explerit. siquidem opinione multorum
receptum sit, ^{1o} ipsum Antichristum ventu-
rum. huius vitia, vt plenius exponerem; res
admonebat, nisi non esset huius operis tam
30 vasta ingredi: id tantum annotasse conten-
tus sum, hunc per omnia scœdissima & cru-
delissima eò processisse, vt matrem interficeret: post etiam Pythagoræ cuidam in mo-
dum sollœnium coniugiorum nuberet, indi-
tumque imperatori flammeum, dos & ge-
nialis torus, & faces nuptiales: cuncta de-
niq. quæ vel in feminis non sine verecundia
conspi-

Persecutio
Christiano-
rum 1.

conspiciuntur, spectata. Reliqua verò eius, incertum pigeat an pudeat magis differere. Hic primus Christianum nomen tollere ag- gressus est: quippe semper inimica virtutib. vitia sunt, & optimi quique ab improbis quasi exprobrantes aspiciuntur. Namque eo tempore diuina apud urbem religio inua- luerat, Petro ibi episcopatum gerente: & Paullo, posteaquam ab iniusto præsulis iu- dicio Cæsarem appellauerat, Româ dedu- cto, ad quem tum audiendum plures conue- niebant: qui veritate intellecta, virtutibusq. Apostolorum, quas tum crebrò ediderant, permoti, ad cultum Dei sese conferebant. Etenim tum illustris illa aduersus Simonem, Petri ac Paulli congressio fuit. Qui cū ma- gicis artibus, vt se Deum probaret, duob. sus- fultus dæmoniis euolasset, orationibus Apo- stolorum fugatis dæmonibus, delapsus in terram, populo inspectante disruptus est. In- terea abundante iam Christianorum multi- tudine, accidit vt Roma incendio conflagra- ret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium inuidiam incendij in Prin- cipem retorquebat, credebaturque Impera- tor gloriam innouandæ urbis quæsisse. Neq. vlla re Nero efficiebat, quin ab eo iustum incēdium putaretur. Igitur vertit inuidiam

Petrus ac
Paullus Ro-
mæ.

Optatus lib.
2. in Parmen.

Simon Ma-
gus Romæ.
Aug. in ser. de
Sanctis.

K

in Chri-

in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones: quin & nouæ mortes excogitatæ, vt ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent. Multi crucib. affixi, aut flamma vlti. Plerique in id reseruati, vt cùm defecisset dies, in vsum nocturni luminis vrerentur. Hoc initio in Christianos sæuiri cœptum. Pòst etiam datis legibus religio vetabatur: palamque edictis propositis, Christianum esse non licebat. Tum Paullus ac Petrus capiris damnati: quorum vni ceruix gladio defecta, Petrus in crucem sublatu est. Dum hæc Romæ geruntur, Iudæi, præsidis sui Festi Flori iniurias non ferentes, rebellare cœperunt. Aduersus eos Vespasianus proconsulari imperio à Nerone missus, multis grauibusque præliis deuictos, coëgit intra muros Hierosolymæ confugere. ³¹ Interim Nero iam etiam sibi pro conscientia scelerum inuisus, humanis rebus eximitur: incertum an ipse sibi mortē consciuerit. Certè corpus illius interemptū. Vnde creditur, etiā si se gladio ipse transfixerit, curato vulnere eius seruatus: secundum illud quod de eo scriptum est: Vt plaga mortis eius curata est, sub sæculi fine mittendus, vt mysterium iniquitatis exerceat. Igitur post excessum Neronis, Galba imperiū rapuit: mox Otho,

Galba

Corn. Tacitus
lib. 15.

Anno Chri-
sti 68.

Diony. 1. Co-
rinth. epistol.

Euseb. lib. 2.

c. 4. 35. & 36.

h. ist. ecc.

Niceph. 2. 66.

3. 3.

31

Galba interfecto, occupavit. Tunc Vitellius in Gallias, fretus exercitibus quibus præerat, urbē ingressus, Orhone interfecto, summam rerum usurpavit: quæ posteaquam ad Vespasianum delata, licet malo exemplo, bono tamen affectu Reip. ab improbis vindicandæ, cū Hierosolymam obsideret, sumit imperium: & ut mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu Imperator cōsalutatus, Titū filium Cæsare facit. eidem pars copiarum, & obsidendæ Hierosolymæ negotium datum. Vespasianus Romam profectus, summo favore senatus & populi receptus, cū se Vitellius interfecisset, imperium confirmavit. Interea Iudæi obsidione clausi, quia nullā neque pacis neque deditiois copia dabatur, ad extremū fame interibant, passimq. viæ oppleri cadaueribus cœpere, victo iā officio humādi: quin omnia nefanda insuper ausi, ne humanis quidē corporibus pepercerūt, nisi quæ cuiusmodi alimentis tabes præripuerat. Igitur defessis defensoribus irrupere Romani.¹² Actū fortē in diē Paschæ omnis ex agris aliisq. Iudææ opidis multitudo conuenerat: nimirū ita Deo placitum, ut eo tempore, quo Dominum cruci affixerat, gens impia internecioni daretur. Pharisei aliquantisper pro templo acerrimē resisterunt: donec obstinatis ad

Vespasianus
Imp.

Joseph. lib. 7.
c. 7. & 8. de
bello Iud.

32

Hierosolyma
vastata:

mortem animis, vtrò se subiectis ignibus intulerunt. Numerus peremptorum ad vndecies centena millia refertur: capta verò C. millia, ac venundata. Fertur Titus adhibito consilio priùs deliberasse, an templum tanti operis euerteret. Etenim nonnullis videbatur, ædem sacratam, vltra omnia mortalia illustrem, non debere deleri: quæ seruata modestiæ Romanæ testimonium, diruta perennem crudelitatis notam præberet. At contrà alij, & Titus ipsè, euertendum templum in primis censebant, quo plenius Iudæorum & Christianorum religio tolleretur. Quippe has religiones, licet contrarias sibi, iisdem tamè auctoribus profectas. Christianos ex Iudæis exstitisse: radice sublata, stirpem facilè perituram. Ita Dei nutu, accensis omnium animis, templum dirutum, abhinc annos trecentos triginta & vnum. Atque hæc vltima templi euersio, & postrema Iudæorum captiuitas, qua extorres patria, per orbem terrarum dispersi cernuntur: quotidie mundo testimonio sunt, non ob aliud eos, quàm ob illatas Christo impias manus, fuisse punitos. nam sæpè aliàs cum propter peccata captiuitatibus traderentur, nūquam tamen vltra septuaginta annos seruitutis pœnam pepēderunt. Interiecto deinde tempore,

Templi euersio an. Christi 71.

Prudent. in
Apothecosi.

tempore, Domitianus, Vespasiani filius, persecutus est Christianos. Quo tempore Iohannem Apostolum atque Euangelistam, in Pathmum insulam relegavit: ubi ille apocalypsis (qui quidem à plerisque aut stultè aut impiè non recipitur) conscriptum edidit. Non multo deinde interuallo, tertia persecutio per Traianum fuit. qui cum tormentis & quæstionib. nihil in Christianis morte aut pœna dignum reperisset, sæuiri in eos vltra vetuit. Sub Hadriano deinde Iudei rebellare voluerunt, Syriam ac Palæstinam diripere conati: missoque exercitu subacti sunt. Qua tempestate Hadrianus existimans se Christianam fidem loci iniuria perempturum, & in templo ac loco Dominicæ passionis dæmonum simulacra constituit: & quia Christiani ex Iudæis potissimum putabantur (namque tum Hierosolymæ non nisi ex circumcissione habebat Ecclesia sacerdotem) militum cohortem custodias in perpetuum agitare iussit, quæ Iudæos omnes Hierosolymæ aditu arceret. Quod quidē Christianæ fidei proficiebat: quia tum pæne omnes Christum Deum sub legis obseruatione credebant. Nimirum id Domino ordinante dispositum, vt legis seruitus à liber-

Persec. Christi-
an. 1. ann.
51.

Euseb. lib. 3.
eccl. hist. cap.
16. 17. & 18.
ibid. c. 25. 32
Niceph. lib. 3.
c. 16. & 17.
hist. eccl.

Persecutio
Christi. 1. 1. 1.
anno 103.

Euseb. lib. 4.
c. 6. eccl. hist.
Oros. lib. 7. c.
13.
Niceph. lib. 3.
cap. 24.

tate fidei atque Ecclesiæ tolleretur. Ita tum
 primum Marcus ex gētibz, apud Hieroso-
 lyma episcopus fuit. Quarta sub Hadriano
 persecutio numeratur, quam tamen postea
 exerceri prohibuit: iniustū esse pronuntians,
 ut quisquam sine crimine reus cōstitueretur.
 Post Hadrianum Antonino Pio imperante,
 pax ecclesiis fuit. Sub Aurelio deinde Anto-
 nini filio, persecutio quinta agitata. Ac tum
 primū intra Gallias martyria visa, serius trās
 Alpes Dei religione suscepta. Sexta deinde,
 Severo imperante, Christianorum vexatio
 fuit. Quo tēpore Leonidas, Origenis pater,
 sacrum in martyrio sanguinem fudit. Inter-
 iectis deinde annis viii. & xxx. pax Chri-
 stianis fuit: nisi quod medio tempore, Maxi-
 minus nonnullarum Ecclesiarū clericos ve-
 xavit. Mox Decio imperante, iam tū septi-
 ma persecutione sēvitū in Christianos. Inde
 Valerianus octauus sanctorū hostis fuit. Post
 eū, interiectis annis fere quinquaginta, Dio-
 cletiano & Maximiano imperantibus, acer-
 bissima persecutio exorta, quæ per x. conti-
 nuos annos plebem Dei depopulata est, qua
 tēpestare omnis fere sacro martyrum cruore
 orbis infectus est: quippe certatim gloriosa in
 certamina ruebatur, multoque auidius tum
 martyria gloriosis mortibus quærebantur,
 quam

Euseb. lib. 2.

Persecutio

Christ. 111.

an 126. 8. c.

Euseb. lib. 8.

a. 2. 3. 4. 5. 6.

7. 8. & 9.

Persec. V. an.

no 127.

Persec. VI.

anno 200.

Persec. VII.

anno 211.

Persec. VIII.

anno 218.

Persec. IX.

anno 303.

quàm nunc episcopatus pravis ambitionibus
appetuntur. Nullis vnquam magis bellis
mundus exhaustus est: neq. maiore vnquam
triumpho vicimus, quàm cum decem anno-
rum stragibus vinci non potuimus. Exstant
etiam mandatæ litteris præclaræ eius tēporis
martyrum passiones: quas connectendas non
putavi, ne modū operis excederem. Sed finis
persecutionis illius fuit, abhinc annos I X. &
LXXX. à quo tempore Christiani imperato-
res esse cœperunt. Namq. tum Cōstantinus Cōstantinus
Imp. primus
Christianus
anno 307.
rerum potiebatur, qui primus omnium Ro-
manorū principum Christianus fuit. Sanè tū
Licinius, quia aduersum Constantinum de
imperio certauit, milites suos litare præcepe-
rat: abnuentes, militia reiciebat. Sed id in-
ter persecuciones non computatur: adeò res
leuioris negotij fuit, quàm vt ad Ecclesiarū
vulnera perueniret. Exinde tranquillis rebus
pace perfruimur: neque vltcrius persecutio-
nem fore credimus, nisi eam quam sub fine
iam sæculi Antichristus exercebit. Etenim Perf. X. futu-
r.
sacris vocibus, x. plagis mundum afficien-
dum, pronuntiatum est: ita cū iam ix. fue-
rint, quæ superest, vltima erit. Hoc tempo-
rum tractu mirum est quantum inualuerit
religio Christiana. Tum siquidem Hiero-
solyma horrens ruinis, frequentissimis ac

magnificentissimis Ecclesiis est adornata. Namque Helena, mater principis Constantini, quæ Augusta cum filio conregnabat, cū Hierosolymam agnoscere concupisceret, reperta ibi idola ac templa protriuit: mox vsa regni viribus, basilicam in loco Dominicæ passionis & resurrectionis & ascensionis constituit. Illud mirum, quòd locus ille, in quo postremum institerant diuina vestigia, cū in cælum Dominus nube sublatus est, continuari pavimento cum reliqua stratorum partē non potuit. Siquidem quæcumq. applicabatur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. quinetiam calcati Deo pulueris adeò perenne documentum est, vt vestigia impressa cernantur. Et cū quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: & eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. Eiusdem reginæ beneficio crux Domini tum reperta: quæ neque in principio obsistentibus Iudæis potuerat consecrari, & postea dirutæ ciuitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi. Igitur Helena primum de loco passionis certior facta, admota militari manu, atq. omnium prouincialium multi-

Anno Christi
313.

Vestigia
Christi.

Ambros. in or-
rat. de obitu
Theo.

Crux Domi-
ni inuenta.
Paullinus ad
Seuerum no-
strum ep. 11.

multitudine in studia reginæ certantium, ef- Ruf. c. 8. hist. eccl. Niceph. lib. 8. c. 29.
 fodi terram, & contigua quæque ac vastissi- Simeon Me- taph. in vita Helena.
 ma ruinarum purgari iubet: mox pretium fi- Cassiodorus lib. 2.
 dei & laboris tres pariter cruces, sic vt olim Trip. hist. Theod. lib. 1. eccl. hist. c. 10
 Domino ac latronibus duobus fixæ fuerant, reperiuntur. Hic verò maior dignoscēdi pa-
 tibili, in quo Dominus pependerat, diffi-
 cultas omnium animos mentelque turba-
 uerat, ne errore mortalium forsitan pro cru-
 ce Domini latronis patibulum consecrarent.
 Capiunt deinde consilium, vt aliquem re-
 cens mortuum crucibus admouerent. Nec
 mora, quasi Dei nutu funeris exstincti sollē-
 nibus exequiis deferrebat, concursuque o-
 mniū feretro corpus eripitur. Duabus prius
 frustra crucibus admotis, vbi Christi patibu-
 lo attactum est, dictu mirabile, trepidanti-
 bus cunctis, funus excussum, & inter spe-
 ctatores suos astitit: Crux reperta, dignoque
 ambitu consecrata.

His per Helenam gestis, principe Chri-
 stiano libertatem atq. exemplum fidei mū-
 dus acceperat: sed longè atrocius periculum
 cunctis Ecclesiis illa pace generatum. nam-
 que tum hæresis Arrij prorupit, totumque Arrianorum hæresis.
 orbem inuecto errore turbauerat. Etenim
 duobus Arriis, acerrimis perfidiæ huius au-
 ctoribus, Imperator etiā deprauatur: dumq.

K s

sibi

sibi religionis officium videtur implere, vim
 persecutionis exercuit: actiꝛue in exsiliũ epi-
 scopi, seuitum in clericos, animaduersum in
 laicos, qui se ab Arrianorum communione
 secreuerant. Quæ autem Arriani prædica-
 bant, erant huiusmodi: patrẽ Domini in-
 stituendi orbis causa genuisse filium: 33 eò
 pro potestate sui ex nihilo, in substantiam no-
 uam atq. alteram, factum Dominũ nouum,
 alterumq. fuisse autem tempus, quo filius
 non fuisset. Igitur huius mali causa Synodus
 apud Nicæam ex toto orbe cõtrahitur. ccc.
 siquidem & duo de viginti episcopis congregatis,
 fides plena conscribitur: hæresis Arriana
 damnatur, Imperator decretum episcopale
 complectitur. Arriani nihil cõtra sanam
 fidem retractare ausi, se quoq. tamquam ac-
 quiescentes, nec aliud sentientes, Ecclesiis
 miscuerũt: manebat tamẽ in pectoribus eò-
 rum insitum in catholicos viros odium: &
 aduersus quos de fide disceptare non pote-
 rant, eos subornatis accusatoribus, fictisq.ue
 criminibus appetebant. Itaque primũ A-
 thanasium Alexandriæ episcopum, iuriconsultum,
 qui apud Nicænam synodum Diaconus
 adfuerat, aggrediuntur, absentemq.ue
 condemnant. Etenim ad crimina, quæ falsi
 testes congesserant, aggregabãt, quòd Mar-
 cellum

33

Epiph. contra
 Arrian.

Synodus Nicæ-
 en. an. 325.

Athanasius.

Synodus
 Antiochena
 anno 341. &
 anno 345.

cellum atque Photinum, hæreticos sacerdotēs, Synodi iudicio condemnatos, prauo studio recepisset. Sed de Photino dubium non erat, meritò fuisse damnatum : in Marcello nihil tum damnatione dignum repertum videbatur : maximeque ei studium partiū innocentium accesserat, quòd eosdem illos iudices, à quibus fuerat condemnatus, hæreticos esse nemo dubitabat. Ceterum Arriani non hos potius quàm Athanasium, remouere cupiebant. Itaque Imperatorem eò vique compellunt, vt Athanasius exsulatū ad Gallias mitteretur. Mox in Ægypto octoginta episcopi congregati, Athanasium iniuste condemnatum esse pronuntiant. ³⁴ Res ad Cōstantinum refertur. iubet ex toto orbe apud Sardicam episcopos congregari : atque omne iudicium, quo Athanasius damnatus fuerat, retractari. Inter hæc Constantinus moritur : Synodus congregata iam Constantino Imperatore, Athanasium absoluit : Marcellus quoque episcopatui redditur. Nam de Photino episcopo Sirmiensi non est rescissa sententia, quia etiam nostrorum iudicio hæreticus probabatur. Et tamen hoc ipsum Marcellum grauabat, quia Photinus auditor eius fuisse in adolescentia videbatur. Verumtamen ad Athanasij absolutionem etiam

*Socrat. lib. 3.
3. 8. hist. Trip.
Theod. lib. 1.
c. 30. hist. ecc.
Anno 342.*

34

*Socrat. lib. 5.
cap. 8.
Epiph. lib. 3.
cap. 1. contra
Phot.*

*Trip. hist. lib.
4. c. 34.*

etiam illud accesserat, quod Vrsatius & Valens, principes Arrianorum, cum post Synodum Sardicensem viderentur à communione secreti, coram positi, à Iulio Romanæ urbis episcopo veniam poposcerunt, quod innoxium condemnassent: meritoque eum sententia consilij Sardicensis absolutum professi sunt. Interiecto deinde tempore Athanasius, cum Marcellum parum sanæ fidei esse penitus comperisset, à communione suspendit. habuitq. ille hanc verecundiam, ut tanti viri iudicio notatus, sponte concederet. Ceterum antea innocens, postea deprauatus, videri poterat iam tunc nocens fuisse, cum de eo fuerat iudicatum. Nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem, conspirant penitus, Sardicensis Synodi decreta subvertere. Etenim eis color quidam suppetere videbatur, quod tam iniuste fuisset pro Athanasio iudicatum, quam Marcellus fuerat absolutus, qui nunc etiam Athanasij iudicio hæreticus esse probaretur. Namque Marcellus Sabellianæ hæresis assertor exstiterat: Photinus verò nouā hæresim iam antè protulerat, à Sabellio quidem in vnione dissentiens, sed initium Christi ex Maria prædica-
bat. Igitur Arriani astuto consilio miscent innoxium criminosis, damnationemque

*Photini error.
Epiph. lib. 3.
tom. 1. contra
Marcel.*

Photini

Photini & Marcelli & Athanasij eadē sententia comprehendunt : illud nimirum a-
 pud Imperatorum animos præstruentes , ut

Conspiratio
 Arrianorum
 in Athana-
 sium.

non putarentur de Athanasio perperam iudicasse, qui de Marcello atque Photino vera sensissent. Verūtamen ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant , non ausi palàm erroris sui dogmata prædicare, catholicos se gerebant, nihil sibi prius agendum rati, quàm ut Athanasium Ecclesia submoverent, qui semper eis velut murus obstiterat: quo remoto, reliquos in libidinem suam cessuros sperabant. Sed pars episcoporum quæ Arrium sequebatur, damnationem Athanasij cupitam accepit: pars coacti metu & factione, in studia partium concesserant. pauci, quibus fides cara, & veritas potior erat, iniustum iudicium non receperunt.³⁵

35

inter quos Paullinus, episcopus Treuerorū, oblata sibi epistola ita subscripsisse traditur, se in Photini atque Marcelli damnationem præbere consensum, ³⁶ de Athanasio non probare. Tum verò Arriani, ubi doli parum processerant, vi agere decernunt. Nā quodlibet audere atque agere facile erat, regis amicitia subnixis, quem sibi pravis adulationibus deuinxerant. Quinetiam ex consensione multorum inexpugnabiles erant. nam

36

Constantij
 Arrianis ad-
 dictissimi,

omnes

Principes Ar-
rianorum.

Zozom. li. 5.

hiflor. Tripat.

cap. 14.

37

38

39

40

Anno Chri-
fti 353.

Valentis Ar-

rianus hiflor.

omnes ferè duarum Pannoniarum epifcopi,
multiq̃ue Orientalium, ac tota Afia in per-
fidia eorum coniurauerant. Sed principes
mali iftius habebātur, à Singiduno Vrfatius,
Valeps à Murfia, ab Heraclia Theodorus,
Stephanus Antiochenus, Acatius à Cæfa-
rea, ¹⁷ Menophanes Epheso, Georgius Lao-
dicea, Narciffus à Neapoli. Hi ita palatium
occupauerant, vt nihil fine eorum nutu age-
ret Imperator: obnoxius quidem omnibus,
fed præcipuè Valenti deditus. Nam eo tem-
pore quo ¹⁸ apud Morfam cōtra Magnentiū
armis certatum, ¹⁹ Constantius ²⁰ defcende-
re in confpectum pugnæ non aūfus, in bafi-
lica martyrum extra opidum fita, Valente
tum eius loci epifcopo in folatiū affumpto,
diuerfatus eft. Ceterū Valens callidè per
fuos difpofuerat, vt quis prælij fuiſſet euen-
tus, primus cognofceret: vel gratiam regis ca-
ptans, fi prior bonum nuntiū deruliſſet: vel
vitæ confulens, antè capturus fugiendi ſpa-
tium, fi quid contrà accidiffet. Itaq. paucis,
qui circa regem erant, metu trepidis, Impe-
ratore anxio, primus nuntiat hoſtes fugere.
Cum ille indicē ipſum intromitti poſceret,
Valens vt reuerentiā fui adderet, angelū ſibi
fuiſſe nuntiū reſpondit. Facilis ad credendū
Imperator, palàm poſtea dicere eſt ſolitus, ſe

Valentis

Valentis meritis, nō virtute exercitus vicisse. Ab hoc initio ille cō principis, extulere animos Arriani, potestate regis vsuri, vbi auctoritate sua parum valuissent. Igitur cū sententiā eorum, quam de Athanasio dederant, nostri nō reciperent, edictum ab imperatore proponitur, vt qui in damnationē Athanasij non subscriberent, in exiliū pellerentur. Ceterū à nostris tum apud Arelatē ac Buteras opida Galliarum, episcoporum concilia fuerunt. Petebatur, vt priusquā in Athanasium subscribere cogerentur, de fide potius disceptarent: nec tum demum de re cognoscendum, cū de persona iudicium constitit. Sed Valens, sociiq. eius, prius Athanasij damnationē extorquere cupiebant, de fide certare non ausi. Ab hoc partiū conflictu agitur in exiliū Paullinus. Interea Mediolanū conuenitur, vbi tū aderat Imperator. eadem illa contentio nihil inuicē relaxabat. Tum Eusebius Vercellensium, & 4us Lucifer à Caranalis Sardiniae episcopi relegati. Ceterū 4us Dionysius Mediolanēsiū sacerdos, in Athanasij damnationem se consentire subscripsit, dummodo de fide inter episcopos quæreretur. Sed Valens & Vrsatius, ceterique, metu plebis, quæ catholicam fidem egregio studio conseruabat, non ausi piacula profiteri, intra palatium

Conc. Arelatense & Buterense.

Ann. 319

41

42

Zozom h. 10.
Tripart. lib. 3.
ca. 15. & 16.
Rufin histor.
eccl. lib. 10.
cap. 20.

palatium congregantur. Illinc epistolam sub Imperatoris nomine emittūt, omni prauitate refertam: eo nimirum consilio, vt si ea æquis auribus populus recepisset, publica auctoritate cupita proferrent. sin aliter fuisset excepta, omnis inuidia esset in rege, & ipsa venialis: quia etiam tū catechumenus, sacramentum fidei meritò videretur potuisse

Proscriptio
episcoporum
ab Arrianis.
*Hist. tripart.
lib. 5. cap. 17.*

43

se nescire. Igitur lectam in Ecclesia epistolā populus auersatur. Dionysius, quia non esset assensus, vrbe pellitur: statimque eius in locum episcopus subrogatur. Liberius quoque urbis Romæ, & Hilarius Pictauorum episcopus, dantur exsilio.⁴³ Rhodanium quoque, & Dosanum antistitem (qui naturâ lenior, non tam suis viribus, quàm Hilarij societate non

cesserat) Arrianis eadem condicio implicuit: cū tamen homines parati essent Athanasium à communione suspendere, modò vt de fide inter episcopos quæreretur. Sed Arrianis optimum visum, præstantissimos viros à certamine submouere. Ita pulsi in exsiliū,

44

Anno Chri-
sti 355.

quos suprà memorauimus,⁴⁴ abhinc annos quinque & quadraginta, Arbetione & Lolliano consilibus. Sed Liberius paullo post vrbi redditur,⁴⁵ ob seditiones Romanas. Ceterum exsules satis cōstat totius orbis studiis celebratos, pecuniaſque eis in sumptum af-

45

Anno 357.

fatim

fatim congestas, legationibus quoque eos plebis catholicæ ex omnibus fere provinciis frequentatos. Interea Arriani non occultè, ut antea, sed palàm ac publicè hæresis piacula prædicabant: quinetiam Synodū Nicænam pro se interpretantes, quam vnus litteræ adiectione corruperant, caliginem quandā iniecerant veritati. Nam vbi *ὁμολογίον* erat scriptū, quod vnus est substantiæ: illi *ὁμοιούσιον*, quod est similis substantiæ, scriptum esse dicebant: concedentes similitudinem, dum adimerent vnitatem: quia multum ab vnitatis similitudo distaret. ut, verbi gratia, pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem. Sed quidā ex his vltra processerant, Anomœousiam, id est, dissimilem substantiam confirmantes. Eoque his certaminibus processum, ut istiusmodi piaculis orbis terrarum implicaretur. nam Italiam, Illyricum, atq. Orientem Valens & Ursatius, ceterique, quorum nomina edidimus, infecerant. Gallias nostras Saturninus Arelatensium episcopus, homo impotens & factiosus, premebat. Osium quoque ab Hispania in eandem perfidiam cōcessisse, opinio fuit: quod eo mirum atque incredibile videtur, quia omni ferè ætatis suæ tempore cōstantissimus nostrarum partium, & Ni-

Conc. Nicæ.
ni deprauatio.

Arrian. antesignani.

Socr. lib. 5. c.
9. Trip. hist.
Isido. de vitiis
illustribus.

cena Synodus auctore illo confecta habebatur: nisi fatifcente æuo (etenim maior centenarius fuit, vt S. Hilarius in epistolis refert) delirauerit. quibus rebus perturbato orbe terrarū, & morbo quodam Ecclesiis languētibz, ſegnior quidem, ſed non minus grauis cura principē exercebat: quòd licet Arriani, quibus fauebat, ſuperiores viderentur, necdum tamen de fide inter epiſcopos conueniret. Igitur apud Ariminum, vrbe Italiae, Synodum congregari iubet: idque Tauro præfecto imperat, vt collectos in vnum non antè dimitteret, quàm in vnā fidē conſentiret: 46 promiſſo eidem conſulatu, ſi rem effectui tradidiſſet. Ita miſſis per Illyricum, Italiam, Africam, Hiſpanias, Galliasque magiſtris officialibus, 47 acciti aut * maſti quadringēti & aliquanto amplius Occidentales epiſcopi, Ariminum conuenere: quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat. ſed id noſtris, id eſt Aquitanis, Gallis, ac Britannis indecens viſum: repudiatis fiſcalibus, propriis ſumptibz. viuere maluerunt. Tres tantum ex Britannia, inopia proprii, publico uſi ſunt, cum oblatam à ceteris collationem reſpuiſſent: ſanctius putantes fiſcum grauare, quàm ſingulos. Hoc ego Gaudium epiſcopum noſtrum, quaſi obtreclatē referre ſolitus

Trip. hiſt. lib.

ſ. c. 16.

Conc. Ariminenſe anno

319.

46

47

solitū audiui. sed longè aliter senferim: laudi-
 que attribuo episcopis, tam pauperes fuisse,
 vt nihil proprium haberent, neque ab aliis
 potius quàm fisco sumerent, vbi neminem
 grauabant,⁴⁸ ita in vtriusque egregium exē-
 plum. De reliquis nihil memoria dignū tra-
 ditur. sed redeo ad ordinem. Posteaquam o-
 mneis, vt suprà dictum, in vnū collecti sunt,
 fit partium secessio. Ecclesiā nostri obtinent,
⁴⁹ Arriani tam * Edentum de industria vacā-
 tem, orationis loco capiunt: sed hi non am-
 plius quàm octoginta. Reliqui nostrarū par-
 tium erant. ⁵⁰ Igitur frequentibus conciliis
 nihil actum, nostris in fide manentibus, illis
 de perfidia non cedentibus. Ad postremum
 placuit, decem legatos mitti ad Imperatorē,
 vt quæ esset partium fides & sententia co-
 gnosceret, sciretque pacem cum hæreticis
 esse non posse. Idem Arriani faciunt, mit-
 tuntque numero pari legatos, qui aduersum
 nostros coram Imperatore confligerent. sed
 ex parte nostrorum leguntur homines ado-
 lescentes, parum docti, & parum cauti. ab
 Arrianis autem missi, senes, callidi, & inge-
 nio valentes, veterno perfidiæ imbuti, qui
 apud regem facilè superiores exstiterunt.
 Sed nostris mandatum, ne quo modo cum
 Arrianis communionem inirent, omniaque

Diuitiz epi-
 scoporum co-
 saculo.

48

49

50

Hist. Trip. lib.
 5. cap. 20.

Syn. Seleucia-
na in Oriente
anno eodem.
Sacr. lib. 5. ca.
34. Trip. hist.

intēgra Synodo reseruarent. Interim in Ori-
entē exemplo occidentalium, Imperator iu-
bet cunctos ferē episcopos apud Seleuciam
Isauriæ opidum congregari. Qua tempesta-
te Hilarius, quartum iam exsiliij annum in
Phrygia agens, inter reliquos episcopos, per
vicarium ac præsidem ¹¹ data euectionis co-
pia adesse compellitur; cū tamen nihil de
eo specialiter ¹² mandasset Imperator. iudi-
ces tantū generalem iussionem secuti, qua
omnes episcopos ad concilium cogere iube-
bantur, ¹³ hunc quoque * inter reliquos vo-
lentes miscere, vt ego coniicio: Dei nutu ita
gestum, vt vir diuinarum rerum instructissi-
mus, cū de fide disceptandum erat, inter-
esset. Is vbi Seleuciam venit, magno cum fa-
uore exceptus, omnium in se animos & stu-
dia conuerterat. ac primū quæsitum ab eo,
quæ esset Gallorum fides: quia tum Arrianis
praua de nobis vulgantibus, suspecti ab Ori-
entalibus habebamur, trionymam solitarij
Dei vnionem secūdum Sabelliū credidisse.
sed exposita fide sua, iuxta ea quæ Nicææ
erant à patribus conscripta Occidentalibus
perhibuit testimonium. Ita absolutis omniū
animis, intra conscientiam cōmunionis, nec
non etiam in societatem receptus, concilio-
que ascitus est. Agi deinde cœptum: reper-
tūque

51

52

Anno Chri-
sti 339.

53

Hilarius ex-
sul.

etque prauæ hæresis auctores, atq. ab Eccle- Socrat. Trip. hist. lib. 5. cap. 34. & seq.
siæ corpore auulsi. In eo numero fuere,

Georgius ab Alexandria, Acacius, Eudoxius,
Vranius, ⁵⁴ Leontius, Theodosius, Euagrius,
Theodolus. Sed confecta Synodo, decreta
ad Imperatorem legatio, quæ gesta insinua-
ret. damnati quoque ad regem profecti, satis
freti sociorum viribus, & principis societate.

54

⁵⁵ Interea legatos Ariminensis cōcilij ex parte
nostrorum ⁵⁶ cōpellit Imperator, vniri hære-
ticorum communioni: eisdemq. conscriptā
ab improbis fidem tradit, verbis fallentib.
inuolutam, quæ Catholicam disciplinam,
perfidia latente, loqueretur. Namque Vsiæ
verbum tanquam ambiguum, & temerè à
patribus vsurpatum, neq. ex auctoritate scri-
pturarum profectum, sub specie falsæ ratio-
nis abolebat, ne vnus cum patre substantiæ
filius crederetur. Eadem fides similem patri
filiū fatebatur. sed interiùs aderat fraus pa-
rata, vt esset similis, non esset æqualis. Ita di-
missis legatis, præfecto mandatum, vt Syno-
dum non antè laxaret, quàm conscriptæ
fidei consentire se omnes subscriptionibus
profiterentur. Ac, si qui pertinaciùs ob-
sisterent, dummodo is numerus intra quin-
decim esset, in exsilium pellerentur. Sed re-
gressis legatis, licet vim regiam deprecantibus,

55

56

tibus, negata communio. Enimuerò con-
pertis quæ decreta erant, maior rerû & con-
siliorum perturbatio: dein paullatim pleriq.
nostrorum, partim imbecillitate ingenij, par-
tim tædio peregrinationis euicti, dedere se
aduersariis, iam post reditum legatorum su-
perioribus, & Ecclesiam nostris inde detrufis
obtinentibus. ¹⁷ factâque semel inclinatione
animatorum, cateruatim in partem alteram
concessum: donec ad viginti vsque nostro-
rum numerus imminutus est. Sed hi quanto
pauciores, tanto validiores erant. constantis-
simusque inter eos habebatur, noster Fæg-
adius, & Seruatio Tungrorum episcopus. hos,
quia minis & terriculis non cesserant, Tau-
rus precibus aggreditur, ac lacrymans ob-
testatur, mitiora uti consulerent. Clausos
intra vnâ urbem episcopos iam septimum
mensem agere: iniuria hiemis & inopia cō-
fectis, nullam spem reuersionis dari: quis
tandem esset finis? sequerentur plurium ex-
emplum, auctoritatem saltem ex numero
sumerent. Et enimuerò Fægadius paratum
se exilio, atq. ad omne supplicium, in quod
deposceretur, profiteri, se ab Arrianis con-
ceptam fidem non recepturum. Ita in hoc
certamine aliquot dies tracti. vbi parum ad
pacem proficiebant, paullatim & ipse infra-
ctior.

Vide pag. 163
vers. 10.

57

Etior, ad extremum proposita condicione c-
 uincitur. Namque Valens & Ursatius affir-
 mantes, præsentem fidem Catholica ratio-
 ne* conceptam, ab Orientalibus Imperato-
 re auctore prolatam, cum piaculo repudia-
 ri, ut quis discordiarum finis foret, si quæ O-
 rientalibus placuisset, Occidentalibus dis-
 pliceret? Postremò si quid minus plenè præ-
 senti fide editum videretur, ipsi adderent,
 quæ addenda putarent: præbituros se, in his
 quæ essent adiecta, consensum. Fauorabilis
 professio pronis omnium animis excepta:
 nec ultra nostri repugnare ausi, iam quoquo
 modo finē rebus imponere cupientes. Dein Arrianorum
de Occiden-
talibus vi-
ctoria. conceptæ à Fægadio & Seruatione professio-
 nes, edi cœpere: in quīs primū damnatur
 Arrius, totaq. eius perfidia: ¹⁸ ceterū nō etiā
 patri æqualis, & sine initio, sine tēpore Dei
 filius pronūtiatur. Tū Valēs tamquā nostros
 adiuuās, subiecit sententiā, cui inerat occul-
 tus dolus: filiū Dei nō esse creaturā sicut cē-
 teras creaturas. fefellitq. audientes fraus pro-
 fessionis. Etenim his verbis, quibus similis es-
 se ceteris creaturis filius negabatur, creatura
 tamen, potior tantū ceteris, pronuntiabatur.
 Ita neutra pars vicisse se penitus, aut victam
 putare poterat: quia fides ipsa pro Arria-
 nis, professiones verò postea adiectæ pro
 nostris

nostris erant: præter illam quam Valens subiunxerat, quæ tum non intellecta, serò demùm animaduersa est. Hoc verò modo concilium dimissum, bono initio, fœdo exitu est consummatum. Igitur Arriani rebus nimium

Sozom. lib. 5.
cap. 35. Trip.
hist.

59

prospere & secundùm vota fluentibus, Constantinopolim ad Imperatorem concurrunt: ibi repertos Seleuciensis Synodi legatos, vi regia compellunt, 59 exemplo Occidentaliù, prauam illam fidem recipere. Plerique abnuètes iniuriosa custodia ac fame vexati, captiuam conscientiam dedere. 60 Multi con-

60

Ibidem c. 36.

C. 37.

stantiùs renitentes, adempto episcopatu in exsilium detrusi, atque in eorum locum alij dati. Ita optimis sacerdotibus aut metu ter-

61

cuncti concesserant. 61 Aderat ibi tum Hilarius, à Seleucia legatos secutus, nullis certis de se mādatis opperiens Imperatoris voluntatem, si forsitan redire ad exsilium iuberetur. Is vbi extremum fidei periculum animaduertit, Occidentalib. deceptis, Oriētales per scelus vinci: tribus libellis publicè datis audientiam regis poposcit, vt de fide corā aduersariis disceptaret. Id verò Arriani maximopere abnuere. Postremò quasi discordie

62

63

seminarium & 62 perturbator Orientis, redire ad Gallias iubetur, 63 absque exsilij indulgentia.

gentia.⁶⁴ Verum ubi permensus est orbē pæ-
 ne terrarum, malo perfidię infectum, dubius
 animi, & magna curarū mole æstuans, cū
 plerisq. videretur nō ineundam cum his cō-
 munionem, qui Ariminensē Synodū rece-
 pissent,⁶⁵ optimū factū arbitratus, reuocare
 cunctos ad emendationem & * pænitétiā,
 frequentibus intra Gallias cōciliis atq.⁶⁶
 omnibus ferē episcopis de errore profitenti-
 bus, apud Ariminum gesta condemnant, &
 in statum pristinum Ecclesiarum fidē refor-
 mant. Resistebat sanis cōsiliis Saturninus A-
 relatenſium episcopus, vir sanē pessimus, &
 ingenio malo, prauoque: verum etiā præter
 hæresis infamiam, multis atque infandis cri-
 minibus conuictus, Ecclesia eiectus est. Ita
 partium vires⁶⁷ amisso duce infractæ. Pater-
 nus etiā à Petrocoris æquē vecors, nec de-
 tractans perfidiā profiteri, sacerdotio pulsus:
 ceteris venia data. Illud apud omnes consti-
 tit, vnius Hilarij beneficio Gallias nostras
 piaculo hæresis liberatas. Ceterum Lucifer
 tum Antiochiæ longē diuersa sententia fuit.
 Nam in tantū eos, qui Arimini fuerant, con-
 demnavit, vt se etiā ab eorum cōmunionem
 secreuerit, qui eos sub satisfactiōe vel pæni-
 tentia recepissent. Id rectē, an perperam con-
 stituerit, dicere nō ausim. Paullinus & Rho-

64

65

66

Vide pag. 168

67

Trip. hist. lib.
6. c. 24.

danius in Phrygia defuncti. Hilarius sexto anno postquam redierat, ⁶⁸ in patria obiit.

68

Sequuntur tempora ætatis nostræ grauiæ & periculosa, quibus non vſitato malo polluta Ecclesiæ, & perturbata omnia. Namq. tum primùm infamis illa Gnosticorum hærelis intra Hispanias deprehensa, superstitione

Gnosticorū
hærelis.

exitiabilis arcanis occultata secretis. Origo istius mali, oriens ab Ægyptiis. Sed quib. ibi initiis coaluerit, haud facile est differere. Primus eam intra Hispanias Marcus intulit,

69

Ægypto profectus, ⁶⁹ Memphis ortus. huius auditores fuere, Agape quædam non ignobilis mulier, & rhetor Helpidius. Ab his Priscillianus est institutus, familia nobilis, prædiues opibus, acer, iniquies, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus: felix profectò, si non prauo studio corrupisset optimum ingenium: prorsus multa in eo animi & corporis bona cernereres. vigilare multum, famem ac sitim ferre poterat; habendi minimè cupidus, vtendi parcissimus. sed idem vanissimus, & plus iusto inflatior profanarum rerum scientia.

Priscillianus.

Leo Papa ep.
93. ad Tur.

Quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is vbi doctrinam exitiabilem aggressus est, multos nobilium, pluresque populares auctoritate persuadēdi,

& arte

& arte blandiendi allicuit in societatem. Ad hoc mulieres nouarum rerum cupidæ, fluxa fide, & ad omnia curioso ingenio, cateruatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore & habitu prætendens, honorem sui & reuerentiam cunctis iniecerat. Iamq. paullatim perfidiæ istius tabes, pleraque Hispaniæ peruasèrat. quin & nonnulli episcoporum deprauati, inter quos Instantius & Saluianus, Priscillianum non solum consensu, sed sub quadam etiam coniuratione susceperant. Quo Adyginus episcopus Cordubensis ex vicino agens còperto, ad Idacium emeritæ ætatis sacerdotem refert. Is verò sine modo, & vltra quàm oportuit Instantiū, sociosq. eius laceffens, facem quandam nascenti incendio subdidit: vt exasperauerit malos potius, quam còpresserit. Igitur post multa inter eos, & digna memoratu certamina, apud Cæsaraugustam Synodus cògregatur: cui tum etiam Aquitani episcopi interfuere. Verùm hæretici committere se iudicio non ausi. in absentes tum lata sententia, damnatiq. Instātius & Saluianus episcopus, Helpidius & Priscillianus laici. Additū etiam, vt si quis damnatos in cōmunionem recepisset, sciret in se eandē sententiam promendam. Atq. id Ithacio Sossubesi episcopo negotium

Synodus Cæsaraugustana.

negotium datum, vt decretū episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeque Iginum extra communionem faceret: qui cum primus omnium infectari palām hæreticos cœpisset, postea turpiter deprauatus, in cōmunionem eos recepisset. Interim Instātius & Saluianus damnati iudicio sacerdotū, Priscillianum etiam laicum, sed principem malorum omnium, vnā secum Cæsaraugustana Synodo notatum, ad confirmandas vires suas episcopum in Labilensi opido constituunt: rati nimirum, si hominem acrem & callidum sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore sese. Tum verò Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitrātes posse inter initia malum comprimī: sed parum sanis cōsiliis sæculares iudices adeunt, vt eorum decretis atque executionibus hæretici vrbibus pellerētur. Igitur post multa & fœda Idacio supplicante, elicitur à Gratiano tum Imperatore rescriptum, quo vniuersi hæretici excedere non Ecclesiis tantum aut vrbibus, sed extra omnes terras propelli iubebātur. Quo comperto, Gnostici diffisi reb. suis, non ausi iudicio certare, sponte cessere; qui episcopi videbantur: ceteros metus dispersit. At rum Instātius, Saluianus & Priscillianus Romam profecti, vt apud Damasum vrbis ea tempestate

state episcopum obiecta purgarent. Sed iter
 eis præter interiorem Aquitaniam fuit : vbi
 tum ab imperitis magnificè suscepti , sparſe-
 re perfidiæ ſemina. maximeque Eluſanam
 plebem, ſanè tum bonam & religioni ſtudē-
 tem , prauis prædicationibus peruertēte. à
 Burdigala per Delphinum repulſi, tamen in
 agro Euchrocię aliquantiſper morati, infece-
 re nōnullos ſuis erroribus. Inde iter cœptum
 ingreſſi, turpi ſanè , pudibundoq. comitatu,
 cum vxoribus atque alienis etiam feminis,
 in quibz erat Euchrocia, ac filia eius Procula :
 de qua fuit in ſermone hominum, Priscillia-
 ni ſtupro grauidam, partum ſibi graminibus
 abegiſſe. Hi vbi Romam peruenere, Dama-
 ſo ſe purgare cupientes, ne in conſpectū qui-
 dem eius admiſſi ſunt. Regreſſi Mediolanū,
 æquè auerſantē ſibi Ambroſium repererūt.
 Tum vertēte cōſilia, vt quia duobus epiſco-
 pis, quorum ea tempeſtate ſumma auctori-
 tas erat, non illuſerant, largiendo & ambien-
 do ab Imperatore cupita extorquerent. ita
 corrupto Macedonio, cum Magiſtro officio-
 rum, reſcriptum eliciunt , quo calcatis quæ
 prius decreta erant, reſtitui Eccleſiis iubebā-
 tur. Hoc freti Inſtantius & Priscillianus, re-
 petiuere Hiſpanias. Nam Saluianus in vrbe
 obierat: ac tum ſine vllo certamine Eccleſias,
 quibus

quibus præfuerant, recepere. Verùm Tra-
 chio ad resistendum nõ animus, sed facultas
 defuit: quia hæretici corrupto Voluētio pro-
 consule, vires suas confirmauerant. Quin-
 etiam Ithacius ab his quasi perturbator Ec-
 clesiarum reus postulatus, iussusque per atro-
 cem executionē deduci, trepidus profugit
 ad Gallias: ibi Gregorium præfectum adiit.
 Qui cōpertis quæ gesta erant, rapi ad se tur-
 barum auctores iubet, ac de omnibus ad Im-
 peratorem refert, vt hæreticis viam ambien-
 di præcluderet. Sed id frustra fuit: quia per
 libidinem & potentiam paucorum, cuncta
 ibi venalia erant. Igitur hæretici suis artibus
 grandi pecunia Macedonio data, obtinent,
 vt Imperiali auctoritate præfecto erepta co-
 70 gnitio, 7° Hispaniarum vicario. * Nam iam
 proconsulem habere desierant: missique à
 71 Magistro officiales, qui Ithacium 7ⁱ rû Tre-
 ueris agentem ad Hispanias retraherent.
 Quos ille callidè frustratur: ac postea per
 72 Pritanniū episcopum defensus, 7² illusit. Iam
 rumor inceserat Clementē Maximū intra
 Britannias sumpsisse imperium, ac breui in
 Gallias erupturum. Ita tum Ithacius statuit,
 licet rebus dubiis noui Imperatoris aduentū
 exspectare: interim sibi nihil agitādū. Igitur
 vbi Maximus opidum Treuerorum victor
 ingressus

Maximus
 Imperator
 Galliarum.

ingressus est, ingerit preces plenas in Priscillianum ac socios eius invidiæ atq. criminū. Quibus permotus Imperator, datis ad præfectum Galliarum atq. ad vicarium Hispaniarū litteris, omnes omnino quos labe illa inuoluerat, deduci⁷³ ad Synodum Burdigalensem iubet. Ita deducti Instantius & Priscillianus: quorū Instantius prior iussus causam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse episcopatu pronuntiatus est. Priscillianus verò, ne ab episcopis audiretur, ad principem prouocauit. permissumque id nostrorum inconstantia, quia aut sententiā in refragantē ferre debuerant,⁷⁴ aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis episcopis audientiā referuare, nō causam Imperatori de tā manifestis criminibus permittere. Ita omnes, quos causa inuoluerat, ad regem deducti. Secuti etiam accusatores, Idacius & Ithacius episcopi: quorum studiū in expugnādis hæreticis nō reprehenderē, si nō studio vincēdi plus quàm oportuit certassent. Ac mea quidē sentētia est, mihi tā reos quā accusatores displicere. Certē Ithaciū nihil pensi, nihil sancti habuisse definitio. fuit enim audax, loquax, impudens, sumptuosus, ventri & gulæ plurimum impertiens. Hic stultitiæ eò vīq. processerat, vt omnes etiam sanctos viros, quibus

73

74

Ithacius accusator.

quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare ieiuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos, in crimē arces-
 feret. Ausus etiam miser est, ea tempestate Martino episcopo, viro planè Apostolis conferendo, palàm obiectare hæresis infamiam. Namque tum Martinus ⁷⁵ apud Treueros constitutus, nō desinebat increpare Ithaciū,

*Vide Dialogū
3. pag. 15.*

ut ab accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infeliciū abstineret: satis superque sufficere, ut episcopali sententia hæretici iudicati Ecclesiis pellerentur: nouum esse & inauditum nefas, ut causam Ecclesiæ iudex sæculi iudicaret. Denique quoad vsq. Martinus Treueris fuit, dilata cognitio est. & mox discessurus, egregia auctoritate à Maximo elicit sponsonem, nihil cruetum in reos constituendum. Sed postea Imperator per Magnū & Rufum episcopos deprauatus, & à mitioribus consiliis deflexus, causam ⁷⁶ præfecto Euodio permisit, viro acri & severo. Qui Priscillianum gemino iudicio auditum, conuictumque maleficij, nec diffidentem obscenis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium seminarū egisse conuentus, nudumq. orare solitum, nocentem pronuntiauit, redegitque in custodiam, donec ad principē referret. Gestis ad palatium
 delatis,

delatis, censuit Imperator, Priscillianum sociosque eius capitis damnari oportere. Ceterum Ithacius videns, quam invidiosum sibi apud episcopos foret, si accusato, etiam postremis rerum capitalium iudiciis astitisset (etenim iterari iudiciū necesse erat) subtrahit se cognitioni, frustra calido iam scelere perfecto. At tum per Maximū accusator apponitur patricius quidam, filci patronus. Ita eo insistente, Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo felicissimus & Armenius, qui nuper à Catholicis, clerici Priscillianum secuti, desciverant. Latronianus quoque, & 77 Euchrocia, gladio perēpti. Instantius, quē superius ab Episcopis damnatū diximus, in Sylinam insulam, quæ ultra Britanniam sita est, deportatus. Itum deinde in reliquos frequentibus iudiciis, damnatiq̃ue Asarinus & Aurelius diaconus, gladio. Tiberianus, adeptis bonis, in Sylinam insulam datus. Tertullus, Potamius, & Iohannes, tāquam viliores personæ, & digni misericordia, quia ante quæstionē se ac socios prodidissent, tēporario exsilio intra Gallias relegati. Hoc ferè modo homines luce indignissimi, pessimo exēplo necati, aut exsiliis multati: quod initio 78 iure iudiciorū & egregio publico defensum, postea Ithacius in iurgiis solitus, 79 ad postremū *

M

conuictus,

Hæretici à
Maximo ca-
pitis damna-
ti.

77

Anno Chr-
sti 327.

78

79.

conuictus, in eos retorquebat, quorū id mandato & cōsiliis effecerat. solus tamen omniū episcopatu detrusus Nardacius, licet minus nocens, spōte se episcopatu abdicauerat. Sapienter id, & verecundè, nisi postea amissum locum repetere tentasset. Ceterū Priscilliano occiso, non solum non repressa est hæresis, quæ illo auctore proruperat, sed confirmata, latius propagata est. namque sectatores eius, qui eum prius vt sanctū honoraue-
 rant, postea vt martyrem colere cœperunt. Peremptorum corpora ad Hispanias relata, magnisq. obsequiis celebrata eorum funera. Quin & iurare per Priscillianum summa religio putabatur, ac inter nostros perpetuum discordiarū bellū exarserat: quod iam 80 per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatū, nullo modo sopiri poterat. Et nunc, cū maximè discordiis episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur, cunctaque per eos odio aut gratia, metu, inconstantia, inuidia, factione, libidine, avaritia, arrogātia, somno, desidia essent deprauata: postremò plures aduersū paucos bene consulentes; infanis consiliis & pertinacib. studiis certabant: inter hæc plebs Dei, & optimus quisq. probro atque ludibrio habebatur.

SVLPICII SEVERI

AD DESIDERIVM, IN LIB.

SVVM DE VITA B. MARTINI,

PRÆFATIO.

SEVERVS Desiderio fratri carissimmo, salutem. Ego quidem frater unanimis, libellum quem de vita sancti Martini scripseram, scheda sua premere, & intra domesticos parietes cohibere decreueram: quia, ut sum natura infirmus, indicia humana vitabam, ne (quod fore arbitror) sermo incultior legentibus displiceret, omniumque reprehensione dignissimus iudicaret, qui materiam disertis merito scriptoribus reservandam, impudens occupassem. sed petenti tibi sæpius, negare non potui. Quid enim esset, quod non amoris tuo, vel cum detrimento mei pudoris impenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum edidi, qua nulli à te prodendum reor, quia id spondidisti. Sed vereor, ne tu ei ianua sis futurus: & emissus semel, non queat renocari. Quod si acciderit, & ab aliquibus eum legi videris: bona id venia à lectoribus postulabis, ut res potius quam verba perpendant: & aquo animo ferant, si aures eorum vitiosus forsitan sermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia,

quentia, sed in fide constat. Meminerint etiam, salutem sæculo non ab oratoribus, sed à piscatoribus prædicatam: cum utique, si utile fuisset, id quoque Dominus præstare potuisset. Ego enim cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, ut solæcismis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desitudine tanti temporis perdidissem. Sed tamen ne nos maneat tam molesta defensio, suppresso, si tibi videtur, nomine, libellus edatur. Quod ut fieri valeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina: & quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

SVLP.

SVLPICII SEVERI DE

B. MARTINI VITA LIBER.

PLERIQUE mortales studio glo- Prologus.
rie ſecularis inaniter dediti, exinde
perennem (vt putabant) memo-
riam nominis ſui quaſiuerunt, ſi

uitas clarorum virorum ſtylo illuſtraſſent.

Quæ res vtique non perennem quidem, ſed

aliquantulum tamen conceptę ſpei fructum

afferebat: quia & ſui memoriam, licet incaſ-

ſum, propagabant: & propoſitis magnorum

virorum exemplis, non parua æmulatio le-

gentibus excitabatur. ſed tamē nihil ad bea-

tam illam æternamq. uitam hæc eorum cu-

ra pertinuit. Quid enim aut ipsis occaſura

cum ſæculo ſcriptorum ſuorum gloria pro-

ſuit? aut quid poſteritas emolumenti tulit,

legendo Hectorem pugnantem, aut Socra-

tem philoſophantem? cū eos non ſolum

imitari ſtultitia ſit, ſed non acerrimē etiam

impugnare, dementiā: quippe qui huma-

nam uitam præſentibus tantum actibus æſti-

mant, ſpes ſuas fabulis, animas ſuas ſepul-

cris dederint. Siquidem ad ſolam hominum

memoriam ſe perpetuandos crediderunt:

cū hominis officium ſit perennem potius

uitam, quā perennem memoriam, quare-

M 3

re, non

re; non scribendo, aut pugnando, vel philosophando, sed piè, sanctè, religioseque uiuendo. Qui quidem error humanus, litteris traditus, intantum valuit, vt multos planè æmulos vel inanis philosophiæ, vel stultæ illius virtutis inuenerit. Vnde facturus mihi operèpretium videor, si vitam sanctissimi viri, exemplo aliis mox futuram, perscripsero: quo vtiq. ad veram sapientiam, & caelestem militiam, diuinamque virtutem legentes incitabuntur. in quo ita nostri quoque rationem commodi ducimus, vt non inanem ab hominibus memoriam, sed æternum à Deo præmium exspectemus. quia & si ipsi non ita viximus, vt aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset imitandus. Igitur S. Martini vitam scribere exordiar, vt quæ vel ante episcopatum, vel in episcopatu gesserit. quamuis nequaquam ad omnia illius potuerim peruenire: adedò ea, in quibus ipse tantum sibi conscius fuit, nesciuntur: quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipso fuit, omnes virtutes suas latere voluisset. Quamquã etiam ex his, quæ comperta nobis erant, plura omisimus: quia sufficere credidimus, si tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus consulendum fuit, ne quod his pa-

Libri argu-
mentum.

reret

reret copia congesta fastidium. Obsecro autem eos qui lecturi sunt, ut fidem dictis adhibeant: neque me quidquam nisi comperitum & probatum scripsisse, arbitrentur: alioquin tacere, quàm falsa dicere, maluissem.

IGITUR MARTINVS Sabariæ Panoniarum oriundus fuit, sed intra Italiam Ticini altus est, parentibus secundum sæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen. Pater eius miles primum, post tribunus militum fuit. Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, inter scholares alas sub rege Constantio, deinde sub Iuliano Cæsare militavit: non tamen sponte: quia à primis ferè annis diuina potius seruitute, sacra illustris pueri spirauit infantia. Nam cum esset annorum decem, inuitis parentibus ad ecclesiam confugit, seque catechumenum fieri postulauit. Mox mirum in modum totus in Dei opere conuersus, cum esset annorum duodecim, eremum concupiuit: fecissetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstitisset. animus tamen aut circa monasteria, aut circa ecclesiam semper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod postea deuotus impleuit. Sed cum edictum esset à regibus, ut veteranorum filij ad

B. Martini
militia.

militiam scriberentur, prodente patre, qui
felicibus eius actibus inuidebat, cum esset
annorum quindecim, raptus & catenatus,
sacramentis militaribus implicatus est, vno
tantum seruo comite contentus: cui tamen
versâ vice dominus seruiebat, adeo ut ple-
rumque ei & calceamenta detraheret, & ipse
detergeret: cibum vnâ caperent, hic tamen
sæpius ministraret. Triennium ferè ante ba-
ptisma in armis fuit, integer tamen ab iis vi-
tiis, quibus illud hominum genus implica-
ri solet. Multa illi circa commilitones beni-
gnitas, mira caritas: patientia verò atque
humilitas ultra humanum modum. Nam
frugalitatem in eo laudare non est necesse,
quia ita usus est, ut iam illo tempore non mi-
les, sed monachus putaretur. Quibus re-
bus ita sibi omnes commilitones suos de-
uinxerat, ut eum miro affectu venerarentur.
Necdum tamen regeneratus in Christo, a-
gebat quendam bonis operibus baptismatis
candidatum: assistere scilicet laborantibus,
opem ferre miseris, alere egentes, vestire nu-
dos, nihil sibi ex militiæ stipendiis præter quo-
tidianum victum reseruans: iam tum euan-
gelij non surdus auditor, de crastino non
cogitabat.

II. **Q**UO D A M itaque tempore, cum iam
nihil

nihil præter arma & simplicem militiæ vestem haberet, media hieme, quæ solito asperior inhorruerat, adeò vt plerosque vis algoris exstingueret, obuium habet in porta Ambianensium ciuitatis pauperem nudum: qui cum prætereuntes, vt sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent: intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reseruari. Quid tamen ageret? nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat: iam enim reliqua in opus simile consumpsérat. Arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam diuidit, partemque eius pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quòd nihil simile fecissent: cum utique plus habentes, vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suæ, qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, iubetur agnoscere: mox ad angelorum circumstantium multitudinem, audit Iesum clara voce dicentem: Martinus adhuc catechumenus, hac me veste cõtexit.

Pauperem
vestit apud
Ambianen-
ses.

Martino ap-
paret Cha-
stus.

Quo tempo-
re baptizatus
est.

Verè memor Dominus dictorum suorum,
(qui antè prædixerat: Quamdiu fecistis hæc
vni ex minimis istis, mihi fecistis) se in pau-
pere professus est fuisse vestitum: & ad con-
firmandum tam boni operis testimonium, in
eodem se habitu, quem pauper acceperat,
est dignatus ostendere. Quo viso, vir bea-
tus non in gloriam est elatus humanam,
sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens,
cùm esset annorum duodeuiginti, ad baptis-
mum conuolauit. Nec tamen statim militiæ
renuntiavit, tribuni sui precibus euictus, cui
contubernium familiare præstabat. etenim
transacto tribunatus sui tempore, renuntia-
turum se sæculo pollicebatur. Qua Marti-
ni exspectatione suspensus, per biennium
ferè, posteaquàm est baptisma consecutus,
solo licet nomine, militauit.

III. INTEREA irruentibus intra Gallias
Barbaris, Iulianus Cæsar, coacto in vnum
exercitu apud Vangionum ciuitatem, dona-
tium coepit erogare militibus: vt est con-
suetudinis, singuli citabàtur, donec ad Mar-
tinum ventum est. Tum verò opportunum
tempus existimans, quo peteret missionem.
(neque enim integrum sibi fore arbitraba-
tur, si donatiuū non militaturus acciperet.)
Hactenus, inquit ad Cæsarem, militauit tibi:

patere

Ann. Christi
356.

patere vt nunc militem Deo: donatiuū tuū,
 militaturus accipiat: Christi ego miles sum. Militiam
mundi defe-
rit vt Chri-
stum sequa-
tur.
 pugnare mihi non licet. Tum verò aduersus
 hanc vocem tyrannus infremuit, dicēs, eum

metu pugnae, quæ postera die erat futura, nō
 religionis gratia, detrectare militiam. At
 Martinus intrepidus, immo illato sibi terro-
 re cōstantior: Si hoc, inquit, ignauiaē ascribi-
 tur, non fidei, crastina die ante aciem iner-
 mis adstabo: & in nomine Domini Iesu, si-
 gno crucis, non clypeo protectus, aut galea,
 hostium cuneos penetrabo securus. Retrudi
 ergo in custodiam iubetur, facturus fidem
 dictis, vt inermis barbaris obiiceretur. Poste-
 ra die hostes legatos de pace miserunt, sua o-
 mnia seseque dedentes. Vnde quis dubitet,
 hanc verè beati viri fuisse victoriam, cui præ-
 stitutum sit, ne inermis ad præliū mittere-
 tur. Et quamuis pius Dominus seruare mi-
 litem suum, licet inter hostium gladios & te-
 la potuisset: tamē ne vel aliorum morte san-
 cti violarentur obtutus, exemit pugne neces-
 sitatē. Neq. enim aliā pro milite suo Chri-
 stus debuit præstare victoriā, quā vt subactis
 sine sanguine hostibus, nemo inoreretur.

EXINDE relicta militia, sanctum Hi-
 larium Pictauæ episcopum ciuitatis, cuius
 tunc in Dei rebus spectata & cognita fides
 habe-

IIII.
 Ad B. Hila-
 riū festinat.

habebatur, expetiuit: & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentauit autem idem Hilarius, imposito diaconij officio, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire diuino. sed cum sæpissimè restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenij, hoc eum modo posse constringi, si id ei officij imponeret, in quo quidam locus iniuriæ videretur. Itaque exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisset tamquàm humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multò post admonitus per soporem, vt patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarij profectus est, multisque ab eo adstrictus precibus & lacrymis vt rediret, mæstus (vt ferunt) peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se aduersa passurum. Quod postea probauit euentus. Ac primum inter Alpes deuia secutus, incidit in latrones. Cumque vnus securim eleuatam in caput eius librasset, ictum ferientis dextera sustinuit alter: vinctis tamen post tergum manibus, vni seruandus & spoliandus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxisset, percõtari ab eo cœpit, quisnam esset? Respondit, Christianum se esse. Quærebat etiam ab eo,

Parentes B.
Martini gen-
tiles.

A latronibus
capitur.

an time-

an timeret. Tum verò constantissimè profitetur, numquam se fuisse tam securum, quia sciret misericordiam Domini maximè in tē-
tationibus affuturam : se magis illi dolere,
qui Christi misericordia, vtpote latrocinia
exercens, esset indignus. Ingressusq̃. Euan-
gelicam disputationem, verbum Dei latro-
ni prædicabat. Quid longiùs morer? Latro
credidit, persecutusq̃ue Martinum viæ
reddidit, orans vt pro se Dominum precare-
tur. idemq̃ue postea religiosam agens vitam
visus est. vt hæc quæ suprà retulimus, ab ipso
audita dicantur. Igitur Martinus inde pro-
gressus, cùm Mediolanum præterisset, dia-
bolus in itinere, humana specie assumpta se
ei obuium tulit, Quò tenderet, quærens.
Cumq̃ue id à Martino responsi accepisset, se
quò Dominus vocaret, intendere : ait ad eū,
Quocumque ieris, vel quæcumque tentaue-
ris, diabolus tibi aduersabitur. Tunc ei pro-
phetica voce respondit : Dominus mihi ad-
iutor est, non timebo quid faciat mihi ho-
mo. Statimq̃ue è conspectu eius inimicus
evanuit. Itaque vt animo ac mente cōcepe-
rat, matrem Gentilitatis absoluit errore, pa-
tre in malis perseuerante : plures tamen suo
saluauit exemplo. Deinde cùm hæresis Ar-
riana per totum orbē & maximè intra Illyri-

Latronem
conuertit ad
fidem.

Diabolus oc-
currit illi.

Arrianis res-
tens virgis
cæditur.

cum

cum pullulasset, cum aduersus perfidiam sacerdotum solus pæne acerrimè pugnaret, multisque suppliciis esset affectus (nam & publicè virgis cæsus est, & ad extremum de ciuitate exire compulsus) Italiam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarij, què ad exsilium hæreticorum vis coëgerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi monasterium statuit. ibi quoque eum Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, grauissimè infectatus est: multisque affectum iniuriis, de ciuitate exturbauit. Cedendum itaque tempori arbitratus, ad insulam Gallinariam nomine secessit: comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. Hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore elleborum, venenatum, vt ferunt, gramen, in cibum sumpsit. Sed cum vim veneni in se grassantis vicina iam morte sensisset, imminēs periculum oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multò post cum sancto Hilario cōperisset regis pænitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentauit occurrere, profectusque ad urbem est.

Monasteriū
Mediolani
statuit.

Radicibus &
helleboro
vescitur.

Anno Christi
ferè 300.
aut 301.

v.

Cum iam Hilarius præterisset, ita eum est vestigiis persecutus: cumque ab eo gratissimè fuisset susceptus, haud longè sibi ab opi-

ab opido monasterium collocavit. quo tempore se ei quidam catechumenus iunxit, cupiens sanctissimi viri institui disciplinis: paucisque interpositis diebus languore correptus, vi febrium laborabat. ac tum Martinus fortè discesserat: & cum per triduum defuisset, regressus corpus exanime inuenit: ita subita mors fuerat, ut absque baptismo humanis rebus excederet. corpus in medio positum tristi mærentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens & eiulans accurrit. tum verò sanctum spiritum tota mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus iacebat, ceteros iubet: ac foribus obsecratis, super exanimata defuncti fratris membra prosternitur: & cum aliquamdiu orationi incubuisset, sensissetque per spiritum Domini adesse virtutem, erectus paullulum, & in defuncti ora defixus, orationis suæ ac misericordiæ Domini intrepidus expectabat euentum: vixque duarum ferè horarum spatium intercesserat: vidit defunctum paulatim membris omnibus commoueri, & laxatis in usum videndi palpitare luminibus. Tum verò magna ad Dominum voce conuersus gratias agens, cellulam clamore cōpleuerat: quo audito, qui pro foribus astiterant, statim irruunt. Mirum spectaculum, quod videbant vivere,

Catechumenus sibi socium in vitam reuocat.

viuere, quem mortuum reliquissent. Ita redditus vitæ, statim baptisma consecutus, plures postea vixit annos: primusque apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit. Idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal iudicis ductum, deputatumque. obscuris locis & vulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos iudici fuisse suggestum, hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eosdem angelos se iussum reduci, & Martino redditum, vitæque pristinae restitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen enituit, ut qui sanctus iam ab omnibus habebatur, potens etiam & verè Apostolicus haberetur.

VI.

NEC MVLT O post, dum agrum Lupicini cuiusdam honorati secundum sæculum viri præteriret: clamore & luctu turbæ plangentis excipitur. ad quam sollicitus cum astitisset, & quis esset hic fectus, inquireret, indicatur, vnum è familia seruulum laqueo sibi vitam extorsisse: quo cognito, cellulam, in qua corpus iacebat, ingreditur: exclusisque omnibus turbis, superstratus corpori, aliquantisper orauit: mox viuifcente vultu, marcescentibus oculis in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus assurgere, adpre-

Suffocatus à
mortuis susci-
tatur.

adprehensâ beati viri dextera, in pedes constitit: atque ita cum eo vsque ad vestibulum domus turba omni inspectante, processit.

SUB IDEM ferè tempus ad episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur: sed cum erui à monasterio suo facilè non posset, Ruricius quidam, vnus è ciuibus, vxoris languore simulato, ad genua illius prouolutus, vt egrederetur obtinuit. Ita dispositis iam in itinere ciuium turbis, sub quadam custodia ad ciuitatem vsq. deducitur. mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo opido, sed etiam ex vicinis vrbibus ad suffragia ferenda conuenerat. Vna omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali Ecclesiam sacerdote. pauci tamen, & nonnulli ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant euocati, impiè repugnabant, dicentes: Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu, hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem. Ita à populo sententiæ sanioris hæc illorum irrita dementia est, qui illustrem virum dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec verò aliud his facere licuit, quàm quod populus Domino volente cogebat. inter Episcopos tamen qui

N

affue-

affuerant, præcipuè Defensor quidam nomine, dicitur restitisse: vnde animaduersum est, grauiter illum lectione prophetica tunc notatū. Nam cū fortuitu lector, cui legēdi eo die officium erat, interclusus à populo defuisset, turbatis ministris, dum exspectatur qui non aderat, vnus è circumstantibus sumpto psalterio, quem primum verum inuenit, arripuit. Psalmus autē hic erat: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & defensorem. quo lecto clamor populi tollitur, pars diuersa cōfunditur. Atque ita habitum est, diuino nutu psalmum hunc lectum fuisse, vt testimoniū operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus. Iam verò sumpto episcopatu, qualem se, quantumq. præstiterit, non est nostre facultatis euoluere. Idem enim constantissimè perseuerabat, qui prius fuerat. Eadem in corde eius humilitas, eadem in vestitu eius vilitas erat: atque ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat episcopi dignitatem, vt non tamen propositum monachi, virtutemque desereret. Aliquamdiu ergo adhærente ad Ecclesiam cellula vsus est: deinde cū inquit-

Psal. 8. A. 3.

*Episcopus
Turonensis
creatur.*

inquietudinem frequentantium ferre non posset, duobus ferè extra ciuitatem milibus monasterium sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, vt eremi solitudinem non desideraret. Ex vno enim latere, præcisa mōtis excelsa rupe ambiebatur: reliquam planiciem Liger fluuius reducto paullulum sinu clauserat: vna tantum eademque arcta admodum via adiri poterat: ipse ex lignis contextam cellulam habebat. Multi quidem è fratribus in eundem modum, plerique saxo superiecti montis cauato, receptacula sibi fecerant. Discipuli verò octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat: omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere (vt plerisque monachis moris est) quidquā licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur: maiores orationi vacabāt. Rarus cuiquā extra cellulam fuit egressus, nisi cum ad locū orationis conueniebant. Cibum vnā omnes post horā ieiunij accipiebant. vinum nemo nouerat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique camelorum setis vestiebantur. mollior ibi habitus pro crimine erat. quod eo magis sit mirum necesse est, quod multi inter eos nobiles

Monasteriū
construit a-
pud Ligerinā

Monastice
vitæ ratio.

habebantur, qui longè aliter educati, ad hanc se humilitatem & patientiam coëgerant: pluresque ex his postea episcopos vidimus. Quæ enim esset ciuitas, aut ecclesia, quæ nõ se de Martini monasterio cuperet habere sacerdotes?

VIII.

SED VT reliquas virtutes eius, quas in episcopatu egit, aggrediar, erat haud longè ab opido proximis monasterij locus, quæ falsa hominum opinio, velut consèpultis ibi martyribus sacrauerat. nam & altare ibi à superioribus episcopis constitutum habebatur. sed Martinus non temerè adhibens incertis fidem, ab his qui maiores natu erant presbyteris, vel clericis, flagitabat sibi nomen martyris, vel tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo permoueri, quòd nihil certi constans sibi maiorum memoria tradidisset. Cùm aliquamdiu ergo à loco illo se abstinuisset, nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgò accommodans, ne superstitio conualesceret: quodam die paucis secum adhibitis fratribus, ad locum pergit. Deinde super sepulcrum ipsum astans, orauit ad Dominum, vt quis esset, vel cuius meriti sepultus, ostenderet. Tum conuersus ad læuam, vidit propè assistere vmbram sordidam, trucem. imperat,

perat, nomen meritumque vt loqueretur. nomen edicit, de crimine confitetur, latro-
nem se fuisse, ob scelera percussus, vulgi
errore celebratum, sibi nihil cum Martyri-
bus esse commune; cum illos gloria, se pœ-
na retineret. Mirum in modum vocem lo-
quentis, qui aderant, audiebant, personam
tamen non videbant. Tum Martinus, quid
vidisset, exposuit: iussitque ex eo loco alta-
re, quod ibi fuerat, submoueri: atque ita po-
pulum superstitionis illius absoluit errore.

Aram latro-
ni consecra-
tam demoli-
tur.

ACCIDIT autem insequenti tempore, IX.
dum iter ageret, vt Gentilis cuiusdam cor-
pus, quod ad sepulcrum cum superstizioso
funere deferebatur, obuium haberet: con-
spicatusque eminus venientium turbam,
quidnam id esset ignarus, paullulum stetit:
nam ferè quingentorum passuum interual-
lum erat, vt difficile fuerit dignoscere quid
videret. tamen quia rusticam manum cer-
neret, & agente vento linteamina corpori
superiecta volitarent, profanos sacrificiorum
ritus agi credidit: quia esset hæc Gallorum
rusticis consuetudo, simulacra dæmonū cæn-
dido tecta velamine misera per agros suos
circumferre dementia. Eleuato ergo in ad-
uerso signo crucis, imperat turbæ, non mo-
ueri loco, onusque deponere: hîc verò mi-

Obuios res-
stere cogit
redditque sui
impotes.

rum in modum videres miseros primùm velut saxa riguisse. dein, cùm promouere se summo conamine niterentur, vltra accedere non valentes, ridiculam in vertiginem rotabantur: donec victi pondere, corporis onus deponunt: attoniti & semet in vicem aspectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabāt. Sed beatus vir cùm comperisset, exsequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, eleuata rursùm manu, dat eis abeundi & tollendi corporis potestatem. Ita eos & cùm voluit, stare compulit: & cùm libuit, abire permisit.

- x. I T E M, dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset, & arborem pinum quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum verò antistes loci illius, ceteraque gentilium turba cœpit obsistere. & cùm iidē illi dum templum euertitur, imperante Domino quieuisent, succidi arborem non patiebantur. ille eos sedulò commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui seruiret ipse, sequerentur. arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis vnus, qui erat audacior ceteris: Si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si

Fana Gentilium diruit,

& si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, euades. Tum ille intrepidè confisus in Domino, facturum se pollicetur. Hic verò ad istiusmodi condicionem, omnis illa Gentilium turba consentit: facilemque arboris suæ habuere iacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum vnā in partem pinus illa esset acclinis, ut non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quod arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt. aderat eminus turba mirantium. iamque paullatim nutare pinus, & ruinam suam casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo iam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdiderant, solam Martini mortem expectantes. At ille confisus in Domino, intrepidus opperiens, cum iam fragorē sui pinus concidens edidisset, iam cadenti, iam super se ruenti, eleuata obuiam manu, signū salutis opponit. tū verò turbinis modo (retroactam putares) diuersam in partem ruit: adeo, ut rusticos qui tuto loco steterant, pæne prostrauerit. Tum verò in cælum clamore sublato, Gentiles stupere miraculo,

Ruentem arborem excipiens liberatur.

monachi flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari : satisque constitit, eodæ salutem illi venisse regioni. Nam nemo ferè ex immani illa multitudine gentilium fuit, qui non impositione manus desiderata, Dominum Iesum, relicto impietatis errore, crediderit. Et verè ante Martinum pauci admodum, imò pæne nulli in illis regionibus Christi nomen receperant : quod adeò virtutibus illius, exemploque conualuit, ut iam ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam ubi fana destruxerat, statim ibi aut ecclesias, aut monasteria construebat.

Edificantur
templa Deo.

xl.

NEC minorem sub idem ferè tempus eodem in opere virtutem edidit. Nam cum in vico quodam, fano antiquissimo & celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adherentem domum agente vèto, flammarum globi ferebantur. Quod ubi Martinus aduertit, rapido cursu tectum domus scandit, obuium se aduenientibus flammis inferens : tum verò mirum in modum cerneret contra vim venti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se elemètorum quidam conflictus videretur. ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi iussus est.

Aduertit B.
Martini ignis
exstinguitur.

IN

IN VICO autem, cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset euertere, restitit ei multitudo Gentilium, adeo ut non absque iniuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, ieiunans semper atque orans, precabatur à Domino: ut quia templum illud euertere humana manu non potuisset, virtus illud diuina dirueret. Tum subito ei duo angeli hastati atque scutati instar militiæ cælestis se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, ut rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obfisteret. rediret ergo, & opus cœptum deuotus impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis, & quiescentibus, dum profanam ædem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in puluerem. quo viso, rustici cum se intelligerent diuino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo repugnarent, omnes ferè in Iesum Dominum crediderunt, clamantes palàm, & confitentes Deum Martini colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

Ab angelis
iuuatur in
diruendo fa-
no.

QVID ETIAM in pago Æduorum XIII.
N 5 gestum

Gladio feriens
se subii-
cit.

gestum sit, referam. Vbi dum templum
itidem euerteret, furens Gentilium rustico-
rum in eum irruit multitudo. Cumq. vnus
audacior ceteris, stricto eum gladio peteret,
reiecto pallio nudam ceruicem percussori
præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis,
sed cum dexteram altius extulisset, resupi-
nus ruit: consternatusq. diuino metu, ve-
niam precabatur.

XIIII.

Nec dissimile huic fuit illud, cum eum
idola destruente cultro quidam ferire vo-
luisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus ex-
cussum, non comparuit. Plerumque autem
contradicientibus sibi rusticis, ne sana eorum
destrueret, ita prædicatione sancta Genti-
lium animos mitigabat, vt luce eis veritatis
ostensa, ipsi sua templa subuerterent. Cura-
tionum verò tam potens in eo gratia erat, vt
nullus ferè ad eum ægrotus accesserit, qui
non continuò receperit sanitatem: quod vel
ex consequenti liquebit exemplo.

XV.

TREVERIS puella quædam dira para-
lysis ægitudine tenebatur, ita vt iam per
multum tempus nullo ad humanos vsus
corporis officio fungeretur, omni ex parte
præmortua, vix tenui spiritu palpitabat.
Tristes ad solam funeris expectationem ad-
sistebant propinqui: cum subito nūtiatur ad
ciuitatem

ciuitatem illam venisse Martinum. Quod ubi pater puellæ comperit, cucurrit, exanimi pro filia rogaturus. Et fortè Martinus ià Ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque aliis Episcopis præsentibus, eiulans senex, genua eius amplectitur, dicēs: Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu viuit, iam carne præmortua. rogo vt eam ad eas, atque benedicas: confido enim quòd per te reddenda sit sanitati. Qua ille voce confusus obstupuit, & refugit dicēs, hoc suę non esse virtutis, senem errare iudicio, non esse se dignum per quem Dominus signum virtutis ostēderet. Perstare vehemētius flens pater, & orare vt exanimem visitaret. Postremò à circumstantibus episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingēs turba pro foribus exspectabat, quidnā Dei seruus esset facturus. Ac primum, quæ erant illius familiaria in istiusmodi rebus arma, solo prostratus orauit. Deinde ægram intuens, dari sibi oleum postulat: quod cū benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tunc paullatim singula contactu eius cœperunt membra viuiscere, donec firmatis gressibus, populo teste surrexit.

Oleo sanat
filiam.

E O D E M

xvi.

EODEM tempore Tetradij cuiusdam proconsularis viri seruus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus, vt ei manum imponeret, deduci cum ad se iubet: sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit. ita in aduenientes rabidis dentibus sæuiebat. Tum Tetradius ad genua beati viri aduoluitur, orans vt ad domum in qua dæmoniacus habebatur, ipse descenderet. Tum verò Martinus negare, se profani & Gentilis domum adire posse. Nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet se igitur, si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus imposita manu puero, immundum ab eo spiritum eiecit. quo viso, Tetradius Dominum Iesum credidit: statimque catechumenus factus, nec multò post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

Dæmonia-
cum curat.

xvii.

PER IDEM tempus in eodem opido ingressus patrisfamiliàs cuiusdam domum, in limine ipso restitit, dicens: Horribile in atrio domus dæmonium se videre. Cui cum, vt discederet, imperaret, quendam è familia, qui in interiore parte ædium morabatur, arripuit: sæuire dentibus miser coepit,

pit, & obuios quoscumq. laniare. Com-
 mota domus, familia turbata, populus in fugam
 versus. Martinus se furenti obiecit, ac pri-
 mum stare ei imperat. Sed cum detibus fre-
 meret, hianti que ore morsum minaretur, di-
 gitos ei Martinus in os intulit: Si habes, in-
 quit, aliquid potestatis, hos deuora. Tum Curat item
 alterum.
 verò, ac si candens ferrum faucibus accepis-
 set, longè reductis dentibus digitos beati vi-
 ri vitabat attingere: & cum fugere de obsessio-
 corpore pœnis & cruciatibus cogeretur, nec
 tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens
 vestigia, fluxu ventris egestus est.

INTEREA cum de motu atque impe- XVIII.
 tu barbarorum subita ciuitatem fama tur-
 basset, dæmoniacum ad se exhiberi iubet:
 imperat, vt an verus esset hic nuntius, fate-
 retur. Tunc confessus est: sedecim dæmones Dæmonum
 stratagemata
 eludit.
 fuisse, qui rumorem hunc per populum dis-
 seminassent, vt hoc saltem metu ex illo Mar-
 tinus opido fugaretur, barbaros nihil minus
 quàm irruptionē cogitare. ita cum hæc im-
 mundus spiritus media in ecclesia fateretur,
 metu & turbatione præsentis ciuitas libera-
 ta est.

APVD Parisios verò, dum portam ciui- XIX.
 tatis illius magnis secum turbis euntibus in- Osculo se-
 prosum sa-
 nat.
 troiret, leprosum miserabili facie horrētibus
 cunctis

cunctis osculatus est, atq. benedixit, statimq. omni malo emundatus est. Postero die ad Ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quā receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quòd fimbriæ vestimenti eius, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam aut digitis illigatæ, aut collo inditæ per sæpe ab ægrotantibus morbos effugauerunt.

XX.

Epistola eiusdem curat quartanam.

ARBORIVS autem, vir præfectorius, sancti admodum & fidelis ingenij, cum filia eius grauiissimis quartanæ febribus vreretur, epistolam Martini, quæ casu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipso accessu ardoris inseruit, statimque fugata febris est. Quæ res apud Arborium intantum valuit, ut statim puellam Deo vouerit, & perpetuæ virginitati dicarit: profectusque ad Martinum, puellam ei, præsens virtutum eius testimonium, quæ per absentem licet curata esset, obtulit: neque ab alio eam, quàm à Martino, habitu virginitatis imposito, passus est consecrari.

XXI.

Oculum sanat tactu peniculi.

PAVLLINVS verò, vir magni postmodum futurus exēpli, cum oculum grauiter dolere cœpisset, & iam pupillam eius crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus peniculo contigit, pristinamque ei sanitatem

mitatem sublato omni dolore restituit.

IPSE autem cum casu quodam esset de XXII
 cenaculo deuolutus, & per confragosos sca-
 læ gradus decedens, multis vulneribus esset
 affectus, cum exanimis iaceret in cellula, &
 immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei
 angelus visus est eluere vulnera, & salubri
 vngvine contusi corporis membra continge-
 re: atque ita postero die restitutus est sanita-
 ti, vt nihil vnquam pertulisse incómodi pu-
 taretur. Sed quia longum est ire per singula,
 sufficiant hæc vel pauca de plurimis: satisque
 sit nos & in excellentibus non subtrahere
 veritatem, & in multis vitare fastidium.

ATQUE vt minora tantis inserā (quam- XXIII
 uis, vt est nostrorum ætas temporum, quibus
 iam deprauata omnia atque corrupta sunt;
 pæne præcipuum sit, adulationi regis sacer-
 dotalem non cessisse constantiam) cum ad
 Imperatorem Maximum, ferocis ingenij
 virum, & bellorum ciuiliū victoria elatū,
 plures ex diuersis partibus episcopi conue-
 nissent, & fœda circa principem omnium
 adulatio notaretur, seque degeneri incon- Adulatio e-
piscoporum.
 stantia regis clientelæ sacerdotalis dignitas
 subdidisset, in solo Martino Apostolica au-
 ctoritas permanebat. Nam etsi pro aliqui-
 bus supplicadum regi fuit, imperauit potius
 quàm

quàm rogauit: & à conuiuiò eius frequenter
 rogatus abstinuit, dicens, se mensæ eius par-
 ticipem esse non posse; qui duos Imperato-
 res vnum regno, alterum vita expulisset. Po-
 stremò cùm Maximus se non sponte sum-
 pssisse imperium affirmaret, sed impositam
 sibi à militibus diuino nutu regni necessita-
 tem armis defendisse, & non alienam ab eo
 Dei voluntatem videri, penes quem tam in-
 credibili euentu victoria fuisset, nullumque
 ex aduersariis nisi in acie occubuisse. tandem
 victus vel ratione vel precibus, ad cōuiuium
 venit: mirum in modum gaudente rege,
 quòd id impetrasset. Conuiuæ autem ade-
 rant veluti ad diem festum euocati, summi
 atque illustres viri, præfectus, idemque con-
 sul Euodius, vir quo nihil vnquam iustius
 fuit, comites duo summa potestate præditi,
 frater regis & patruus: medius inter hos
 Martini presbyter accubuerat: ipsè autem
 sellula iuxta regem posita confederat. Ad
 medium ferè conuiuium (vt moris est) pa-
 teram regi minister obtulit. ille sancto ad-
 modum episcopo potius dari iubet, exspectans
 atque ambiens vt ab illius dextera poculum
 sumeret. Sed Martinus vbi ebibit, pateram
 presbytero suo tradidit, nullum scilicet exi-
 stimans digniorem, qui post se biberet: nec
 integrum

Anno Chri-
 sti 386.

Dignitas sa-
 cerdotalis re-
 gia dignior.

integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi, presbytero pretulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contempti fuerant placeret. celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum iudicium conuiuio episcoporum nemo fecisset. eidemque Maximo longè antè prædixit futurum, ut si ad Italiam pergeret, quò ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed paruo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo aduentu eius Valentinianus in fugam versus est: deinde post annum fere resumptis viribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.

C O N S T A T autem etiam angelos ab eo ^{XXIII.} plerumque visos, ita ut conserto inuicem a- ^{Angelorum} pud eum sermone loquerentur. Diabolum ^{consortio se-} verò tam conspicabilem & subiectum oculis ^{pe est visus.} habebat, ut siue se in propria substantia contineret, siue in diuersas figuras spiritualesque nequitias transfulisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conuiciis eum vr-
 O gebat

Cellam eius
irruumpit dia-
bolus.

gebat frequenter, quia fallere non posset
insidiis. Quodam autem tempore cornu bo-
vis cruentum in manu tenens, cum ingenti
fremitu cellulam eius irrupit, cruentamque
ostentans dexteram, & admissio recens scele-
re congaudens: Vbi est, inquit, Martine vir-
tus tua? vnum de tuis modò interfeci. Tunc
ille conuocatis fratribus, refert quid diabo-
lus indicasset: sollicitos esse præcepit per cel-
lulas singulorum, quisnam hoc casu fuisset
adfectus. Neminem quidem deesse de mo-
nachis, sed vnum rusticum mercede condu-
ctum, vt vehiculo ligna deferret, isse ad sil-
uam nuntiant. Iubet igitur aliquos ire ei ob-
uiam. Itaque haud longè à monasterio iam
pæne exanimis inuenitur, extremum tamen
spiritum trahens, indicat fratribus casum
mortis & vulnetis: iunctis scilicet bubus dum
dissoluta arctius lora constringit, bouem sibi
excusso capite inter inguina cornu inieciisse,
nec multo post vitam reddidit. Videris quo
iudicio Domini, diabolo data fuerit hæc po-
testas. In Martino illud mirabile erat, quòd
non solum hoc quod suprà retulimus, sed
multa istiusmodi, quoties accidissent, longè
antè præuidebat, & sibi nuntiata fratribus
indicabat. Frequenter autem diabolus, dum
mille nocendi artibus sanctum virum cona-
batur

batur illudere ; visibilem se ei formis di-
uersissimis ingerebat . nam interdum in Io-
uis personam , plerumque Mercurij , per-
sæpe etiam se Veneris ac Mineræ trans-
figuratum vultibus offerebat . aduersus quem
semper interritus , signo se crucis & ora-
tionis auxilio protegebat . Audiebantur
etiam plerumque conuicia , quibus illum
turba dæmonum proteruis vocibus incre-
pabat . sed omnia falsa & vana cognoscens ,
non motiebatur obiectis . Testabantur e-
tiam aliqui ex fratribus , audisse se dæ-
monem proteruis Martinum vocibus in-
crepantem , cur intra monasterium aliquos
ex fratribus , qui olim baptismum diuer-
sis erroribus perdidissent , conuersos postea
recepisset , exponentem crimina singulo-
rum : Martinum diabolo repugnantem re-
spondisse constanter , antiqua delicta melio-
ris vitæ conuersatione purgari : & per miseri-
cordiam Domini absoluiendos esse peccatis ,
qui peccare desinerent . contradicente dia-
bolo , non pertinere ad veniam criminosos ,
& semel lapsis nullam à Domino clemen-
tiam præstari : tunc in hanc vocem fertur
exclamasse Martinus : Si tu ipse , ô mi-
serabilis , ab hominum insectatione desiste-
res , & te factorum tuorum vel hoc tempore ,

Diaboli va-
riæ formæ,
& illusiones.

cùm dies iudicij in proximo est, pæniteret, ego tibi verè consilius in Domino, Christi misericordiam pollicerer. O quàm sancta de Domini pietate præsumptio, in qua etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum. Et quia de diabolo, eiusdemque artibus sermo exortus est, non ab re videtur, licet extrinsecus referre quod gestum est: quia & quædam in eo Martini virtutum portio est, & res digna miraculo rectè memoriæ mandabitur, in exemplum cauendi, si quid deinceps vîpiam tale contigerit.

xxv.

CLARVS quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu, cùm relictis omnibus se ad Martinum contulisset, breui tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cùm haud longè sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multi que apud eum fratres commorarentur, iuuenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem ratque innocentiam mentitus accessit, habitavitque aliquamdiu in commune cum ceteris. Dein procedenti tempore, angelos apud se loqui solere dicebat. cùm fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerosque ad credendum cohortabatur.

Anatolij mé-
rita sancti-
tas.

Postremò

Postremò eouſque proceſſit, vt inter ſe ac Deum angelos diſcurrere prædicaret: iam-
 que ſe vnum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. ille ei iram Domini & præſentes plagas, cur ſancto non crederet, comminari. Postremò in hanc vocem erupiſſe fertur: Ecce hac nocte veſtem mihi candidam Dominus de cælo dabit, qua indutus in medio veſtrũ diuerſabor: idq. vobis ſignũ erit, me Dei eſſe virtutẽ, qui Dei veſte donatus ſim. Tũ verò grãdis omniũ ad hãc profeſſionẽ exſpectatio. Itaq. ad mediã ferè noctẽ fremitu inſultatiũ cõmoueri omne monaſteriũ loco viſum eſt. cellulam autem, in qua idem adoleſcens continebatur, crebris cerneret micare luminibus, fremituſque in ea diſcurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur. Deinde factò ſilentio egreſſus, vnum de fratribus, Sabatium nomine ad ſe vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, oſtendit. Obſtupefactus ille, conuocat ceteros. ipſe etiam Clarus accurrit: adhibitoque lumine, veſtem omnes diligenter inſpiciunt. erat autem ſumma mollitiẽ, candore eximio, micanti purpura, nec tamen cuius eſſet generis aut velleris, poterat agnoſci. curioſius tamen oculis aut digitis attre-

ctata , non aliud quàm vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet, orationi instare, vt manifestius eis Dominus quidnam esset ostenderet. Itaque reliquum noctis hymnis psalmisq. consumitur. At vbi illuxit dies, adprehensum dextera trahere ad Martinum volebat , bene conscius , illudi illum diaboli arte non posse. Tum verò teniti ac reclamare miser cœpit, interdictumque sibi esse dicebat, ne se Martino ostēderet. Cumque inuitum ire compellerent , inter trahentium manus vestis euanuit. Vnde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, vt phantasiam suā diabolus, cū erat Martini oculis ingerenda , dissimulare diutius, aut tegere non posset. Animaduersum est tamen eodem ferè tempore fuisse in Hispaniis iuuenem , qui cū sibi multis signis auctoritatem parauisset, eoque elatus est , vt se Heliam profiteretur. Quod cū plerique temerè credidissent , addidit , vt se Christum esse diceret : in quo etiam adeò illusit, vt eum quidam episcopus nomine Rufus, vt Dominum adoraret : propter quod eum postea ab episcopatu deiectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam existisse , qui se Ioannem esse iactitaret. ex quo

Pseudopro-
pheta Hispanus.

quo conicere possumus, istiusmodi pseudo prophetis existentibus, Antichristi aduentum imminere, qui iam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim prætereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentauerit. Quodam enim die præmissa præ se, & circumiectus ipse luce purpurea, quo facilius claritate adsumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro illitis, sereno ore, læta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula astitit. Cumque Martinus primo aspectu eius fuisset hebetatus, diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tunc prior diabolus: Agnosce, inquit, Martine, quem cernis. Christus ego sum: descensurus ad terram, prius me manifestare tibi volui. Ad hæc cum Martinus taceret, nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: Martine quid dubitas credere, cum videas? Christus ego sum. Tum ille, reuelante sibi spiritu, ut intelligeret diabolum esse, non Deum: Non se, inquit, Iesus Dominus purpuratum & diademate renitentem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitu, formaque qua passus est, nisi crucis stigmata

Diaboli arte
tentatur B.
Martinus.

Christi appa-
retis imago.

proferentem, venisse non credam. Ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit, & cellulam tanto fœtore compleuit, ut indubia indicia relinqueret, diabolum se fuisse. Hoc ita gestum, ut suprâ retulimus, ex ipsius Martini ore cognoui, ne quis fortè existimet fabulosum.

xxvi.

NAM cùm olim audita fide eius, vita atque virtutibus, desiderio illius æstuarerem, gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus. simul quia iam ardebat animus vitam illius scribere: partim ab ipso, inquantum ille interrogari potuit, sciscitari sumus: partim ab qui his interfuerant, vel sciebant, cognovimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate suscepit: congratulatus plurimum, & gavisus in Domino, quòd tanti esset habitus à nobis, quem peregrinatione suscepta expetissemus. Miserum me (pene non audeo confiteri) cùm me sancto cōviuiuo suo dignatus est adhiberi: aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit: nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit. ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem si non acquievissem. Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quàm mundi huius illecebras,

Auctoris cū
Martino cō-
gressus, &
conuiuius.

cebras, & sæculi onera relinquenda, vt Dominum Iesum liberi expeditique sequeremur: præstantissimumque nobis præsentium temporum illustris viri Paullini, cuius ^{Paullini perfectio ad imitandum proposita.} supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abiectis, Christum secutus, solus pæne his temporibus Euangelica præcepta complêssent: illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum: beatumque esse præsens sæculum, tantæ fidei virtutisque documento, cum secundum sententiam Domini diues & possidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo. Iam verò in verbis & confabulatione eius quanta grauitas, quanta dignitas erat! quàm alacer, quàm efficax, & quàm in exsoluendis scripturarum quæstionibus promptus & facilis! Et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe quos viderim, meipso etiam referente, non credere: Iesum testor, spemque communem, me ex nullius vnquam ore tantum scientiæ, tantum ingenij, tam boni, & tam puri sermonis audisse. Quamquam in Martini virtutibus quantula est ista laudatio? nisi quod mirum est, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuisse. Sed iam finem liber

postulat, sermo claudendus est: non quòd omnia quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint; sed quia nos, vt inertes poëta, extremo in opère negligentes, victi materiæ mole succumbimus. Nam etsi facta illius explicari verbis vtcumque potuerunt: interiorem vitam illius, & quotidianā conuersationem, & animum cælo semper intentum nulla vñquam (verè profiteor) explicabit oratio, illam scilicet perseuerantiam, & temperamentum in abstinentia & ieiuniis, potentiam in vigiliis & orationibus: noctesque ab eo perinde ac dies actas, nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulserit, vel negotio. Sed nec cibo aut somno quidem, nisi inquantum naturæ necessitas cogebat. Verè fatebor, non si ipse (vt aiunt) ab inferis Homerus emergeret, posset exponere: adeò omnia maiora in Martino sunt, quàm vt verbis concipi queant. Nunquam hora vlla momentumque præterit, quo non aut orationi incumberet, aut insisteret lectioni. Quamquam etiam inter legendum, aut si quid aliud fortè agebat, nunquam animum ab oratione laxabat. Nimirū vt fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris leuamine incudem suam feriūt: ita Martinus etiam dum aliud agere videretur,

Eius facta
explicari non
posse.

tur, semper orabat. O verè beatus, in quo dolus non fuit: neminem iudicans, neminem condemnans, nulli malum pro malo reddens! Tantam quippe aduersùm omnes iniurias patientiam adsumpserat, ut cùm esset summus sacerdos, impunè etiam ab infimis clericis læderetur: nec propter id eos aut loco vnquam amouerit, aut à sua, quantum in ipso fuit, caritate repulerit. Nemo vnquam illum vidit iratum, nemo cōmotum, nemo mærentem, nemo ridentem: vnus idemque semper, cælestem quodammodo lætitiā vultu præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore nisi Christus, nunquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumque etiam pro eorum qui obrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remotum & quietum venenatis linguis & vipereo ore carpebant. Et verè nonnullos experti sumus inuidos virtutibus vitæque eius, qui in illo oderant quod in se non videbant, & quod imitari non valebant. Atque, ô nefas dolendum & ingemiscendum! non alij fuere insectatores eius, licet pauci admodum, non alij tamen quàm episcopi ferebantur. Nec verò quemquam nominare necesse est, licet nosmetipsos plerique circum-

circumlatrent. sufficit, ut si quis ex his hæc legerit, & agnouerit, erubescat. nam si irascitur, de se ipse dictum fatebitur, cum fortasse nos de alio senserimus. Non refugimus autem, ut si qui eiusmodi sunt, nos quoque cum taliviro oderint. Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. de cetero si quis hæc infideliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide, & amore Christi impulsus, ut hæc scriberem, manifesta exposuisse, vera dixisse: paratumque, ut spero, habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

SVLPI-

SVLPICII SEVERI

EPISTOLÆ.

*Ad Eusebium Presbyterum , contra emulos
virtutum B. Martini, epist. I.*

ESTERNA die cùm ad me plerique Monachi venissent, inter fabulas iuges , longumque sermonem , mentio incidit libelli mei , quẽ de vita B. viri Martini edidi, studioseq. eum à multis legi, libentissimè audiebam. Interea indicatur mihi, dixisse quendã malo spiritu suscitatum, cur Martinus, qui mortuos suscitasset, flammis domibus depulisset, ipse nuper adustus incendio, periculosa fuisset obnoxius passioni. O istum, quisquis est, miserũ ! Iudæorũ in verbis eius perfidiam & dicta cognoscimus, qui in cruce positum Dominum his verbis increpabant: Matth. 27. E.
 Alios saluos fecit, seipsum saluum facere nõ potest. Verè planè iste quicumque est si illis temporibus natus esset, & in Dominum hac voce dicere potuisset, qui simili sanctũ Domini blasphematur exemplo. Quid ergo, quisquis es, Martinus ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incẽdio ? O beatum, & per omnia similem Apostolis, etiam
in his

in his cōuiciis, virū! Nempe hoc & de Paulo gētilis illi, cū eum vipera momordisset, sensisse referuntur: Hic homo debet homicida esse, quem saluum factum de mari, fata viuere non sinunt. At ille, excussa vipera in ignem, nihil mali patiebatur. Illi autem subito casurum, & repente moriturū eum putabant: sed cū viderent nihil mali contingere ei, cōuertentes se, dicebant eum Deum esse. Alioquin, vel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras: vt si tibi scandalum mouerat, quòd Martinus flamma ignis videbatur attactus, hunc rursus attractum ad merita illius & virtutem referres, quòd circumseptus ignibus non perisset. Agnosce enim miser, agnosce quod nescis, omnes ferè sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse virtutibus. Video quidem Petrum fide potentem, rerum obstante natura mare pedibus supergressum, & instabiles aquas corporeo pressisse vestigio. sed non ideo minor mihi videtur gentium prædicator, quem fluctus absorbuit, & post triduum totidemque noctes emergētem è profundo vnda restituit: atque haud scio, an pæne plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transisse. Sed hæc tu, vt arbitror, stulte
non

non legeras, aut lecta non audieras. Neque enim absque diuino consilio istiusmodi exemplum beatus Euangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum atque serpentium casus: & sicut Apostolus refert, qui nuditate, fame, latronumq. periculis gloriatur, omnia hæc sanctis hominibus, atque omnibus ad perpetiendum quidem esse communia: sed his tolerandis atque vincendis præcipuam semper iustorum fuisse virtutem, dum per omnia tentamenta patientes semper inuicti, tantò fortius vincerent, quanto grauius pertulissent. Vnde hoc, quod ad Martini infirmitatem vocatur, plenum est dignitatis & gloriæ: siquidem periculosissimo casu tentatus, euicerit. Ceterum id omissum à me in libello illo, quem de vita illius scripsimus, nemo miretur: cum ibidem sim professus, me non omnia illius facta completum: quia si persequi vniuersa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem. Neque sunt tam parua quæ gessit, ut omnia potuerint comprehendi. Sed tamen hoc de quo quæstio incidit, latere non patiar, & rem omnem, ut gesta est, referam, ne fortè inconsultū hoc, quod ad vituperationē beati viri poterat opponi, prætermisisse videamur.

Cum

Cum ad diocesim quandam pro sollenni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media ferè hietne Martinus venisset, mansionem ei in secretario Ecclesiæ clerici parauerunt, multumque ignem scabro iam & pertenui pauimento subdiderunt, lectumque ei plurimo stramine exstruxerunt. Dein cum se Martinus cubitum collocasset, insuetam mollitiem strati malè blandientis horrescit: quippe qui nuda humo, vno tantum cilicio superiecto, cubare consueuerat. Itaque quasi accepta permotus iniuria stramentum omne proiecit. Casu super fornaculam partem paleæ illius, quam remouerat, aggressit. Ipse, vt erat moris, nuda humo, lassitudine itineris urgente requieuit. Ad mediam ferè noctem, per interruptum, vt suprà diximus, pauimentum ignis æstuans, arescentes paleas apprehendit. Martinus somno excitus, re inopinata, ancipiti periculo, & maximè (vt referebat) diabolo insidiante atque urgente præuentus, tardiùs quàm debuit ad orationis confugit auxilium. Nam erumpere foras cupiens, cum pessulo, quem ostio obdiderat, diu multumque luctatus, grauissimum circa se sensit incendium: adeò vt vestem, qua indutus erat, ignis assumpserit.

Tandem

E mediis flammis liberatur.

Tandem in se reuersus, non in fuga, sed in Domino esse præsidium: scutum fidei & orationis arripiens, mediis flammis totus ad Dominum conuersus, incubuit. Tum verò diuinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammarum, orabat. Monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante & colluctante incendij sono, obferatas effringunt fores: dimotoque igne, mediis flammis Martinum auferunt, cum iam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. Ceterum (vt verbis meis Dominus est testis) mihi ipse referebat, & non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, vt excussus è somno consilium non haberet, quo per fidem & orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se sæuissè ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente tentauerit. Vbi verò auxilium

In Deo præ-
sidium collo-
cat.

etucis & orationis arma repetisset, medias

cessisse flammis: seque tunc sensisse rorantes: quas malè esset expertus vrentes. Vnde intelligat, quisquis hæc legerit, tentatum quidem illo Martinum periculo, sed probatum.

P AD

AD AVRELIVM DIACO-

NVM EPIST. II.

De obitu, & apparitione B. Martini.

SULPICIUS Severus Aurelio diacono Salutem. Posteaquam à me manè digressus es, eram residens solus in cellula, subieratq. me illa, quæ sæpius occupat, cogitatio, spes futurorum, præsentiumque fastidium, iudicij metus, formido pœnarum: & quod consequens erat, atque vnde cogitatio tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me confectumque reddiderat. Deinde cùm fatigata angore animi in lectulo, membra posuisssem, vt plerumque ex mæstitudine solet, somnus obrepfit: qui vt semper matutinis horis leuior incertusque, ita suspensus & dubius per membra diffunditur: vt quod in alio sopore non euenit, pæne vigilans dormire te sentias. Cùm repentè sanctum Martinum episcopum videre mihi videor, prætextum toga candida, vultu igneo, stellantibus oculis, crine purpureo: atque ita mihi in ea habitudine corporis, formaque, quam noueram, videbatur, vt quod eloqui nobis pæne difficile est, non posset aspici, cùm posset agnosci

In somno
apparet B.
Martinus Sul-
picio.

agnosci. Arridensque mihi paullulum, libellum quem de vita illius scripseram, dextra præferebat. Ego sancta genua eius amplexus, benedictionem pro consuetudine flagitabam: superpositamque capiti meo manū tactu blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis verba sollēnia familiare illud ori suo crucis nomen iteraret. mox in eum luminibus intentis, cum exsatiari vultu illius conspectuque non possem, subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aëris istius vastitate, cum tamen rapida nube subuectum acie sequeremur oculorum, patienti cælo receptus, videri ultra non potuit.

Nec multo post, presbyterum sanctum *Clarum discipulum eiusdem.* Clarum, discipulum illius, qui nuper excefferat,

video eandem, quam magistrum, viam scandere. Ego impudens sequi cupiens, dum altos gressus molior & conitor, euigilo: somnoque excitus, congratulari cœperam visioni, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito tristior vultu, loquentis pariter & dolentis.

Quid tu tam tristis loqui gestis? *Mors B. Martini nuntiatur.*

Duo, inquit, monachi modò à Turonis adfuerunt: Dominum Martinū obisse nuntiant. Concidi fateor, obortisque lacrymis fleui vberrimè. quinetiam dum hæc ad te frater scribimus, fluunt lacrymæ,

nec ullum impatientissimi doloris admitto solatium. Te verò, vbi hoc nuntiatum est, participem esse volui luctus mei, qui eras socius amoris. Veni ergo ad me statim, ut pariter lugeamus quæ pariter amamus: quamquam sciam virum illum non esse lugendum, cui post euictum triumphatumque sæculum, nunc demum reddita est corona iustitiæ. Sed tamen ego non possum mihi imperare, quin doleam. Præmissi quidem patronum, sed solatium vitæ præsentis amisi: & si rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem. Est enim ille, ut est cõsertus apostolis ac prophetis, & , quod pace sanctorum omnium dixerim, in illo iustorum grege nulli secundus, ut spero, credo, confido, illis potissimum, qui stolas suas in sanguine agni lauerunt, adgregatus: agnum ducem ab omni integer labe comitatur. Nam licet ei ratio temporis non potuerit præstare martyrium, gloria tamen martyris non carebit, quia voto atque virtutibus & potuit esse martyr, & voluit. Quod si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc exstitit, dimicare congressione licuisset, testor Deum cæli atque terræ, spontè equuleum ascendisset, vltro se ignibus intulisset: Hebræisque pueris æquandus, inter flammarum globos media licet

Cur gloria
martyris tri-
buenda sit B.
Martino.

licet hymnum Domini in fornace cantasset. Quòd si Esaianum illud supplicium persecutori fortè placuisset, nunquam profectò impar Prophetæ, ferris & lamminis disseccari membra timuisset. ac si præcisis rupibus, abruptisq̃ue montibus agere felicem furor impius maluisset, perhibeo confisus testimonium veritatis, sponte cecidisset. Si verò gē-
rium doctoris exemplo, gladio deputatus inter alias, vt sæpe prouenit, victimas ducetur, primus omnium carnifice compulso, palmam sanguinis occupasset. Iam verò aduersus omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cessit infirmitas, ita à confessione Domini non recedens, immobilis stetit, vt latus vlceribus congaudensq̃ue cruciatibus quælibet inter tormēta risisset. Sed quamquam ista non tulerit, impleuit tamen etiam sine cruore martyrium. nam quas ille pro spe æternitatis humanorū dolorum non pertulit passiones, fame, vigiliis, nuditate, ieiuniis, opprobriis inuidorum, insectationibus improborum, cura pro infirmantibus, sollicitudine pro periclitantibus. Quo enim ille dolente non doluit? quo scandalizante non vltus est? quo pereunte non gemuit? præter illa quotidiana illius aduersum humanæ spiritalisq̃ue nequitiae di-

uersa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito, semper exsuperat fortitudo vincendi, patientia expectandi, æquanimitas sustinendi. O verè ineffabilem virum, pietate, misericordia, caritate, quæ quotidie etiam in sanctis viris sæculo frigente frigescit: in illo tamen vsque ad finem aucta, indies perseueravit. quo ego illius bono vel specialiter frui sum, cum me indignum & non merentem vnice diligebat. En rursus lacrymæ fluunt, imoque de pectore gemitus erumpit: in quo mihi post hæc homine similis requies, in cuius erit caritate solatium. Me miserum, me infelicem, potero ne vnquam, si diutius vixero, non dolere, quod Martino superstes sum? Erît mihi posthæc vita iucunda, erit dies aut hora sine lacrymis: aut tecum, frater dilectissime, potero illius mentionem habere sine fletu: aut vnquam loquens apud te aliud quàm de illo loqui potero? Sed quid te in lacrymas fletusque commoueo? ecce nunc consolatum esse te cupio, qui me consolari ipse non possum: non deerit nobis ille, mihi crede, non deerit, intererit de se sermocinantibus, adstabit orantibus: quodque iam hodie præstare dignatus est, videndum se in gloria sua sæpe præbebit, & assidua sicut antè paullulum

Ium fecit, benedictione nos proteget. Inde secundum ordinem visionis, qua cælum sequentibus se patere monstravit, quò sequendus esset, edocuit: quò spes nostra tendenda, quò animus dirigendus instruxit. Quid tamen fiet frater? quod mihi ipse sum conscius, conscendere arduum illud, ac penetrare non potero. ita sarcina molestà me pregruat, & peccati mole depressum negato in astra conscensu, sæuā miserabilem ducit in tartara. Spes tamen superest, illa sola, illa postrema, ut quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur. Sed quid te frater diutius occupo epistola tam loquaci, demororque venturum? simul iam pagina impleta non recipit. Mihi tamen hæc fuit ratio, sermonem istum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epistola deferrebat, eadem tibi ex quadam nostri confabulatione præstaret charta solatium.

P 4

AD

*Quomodo B. Martinus ex hac vita ad
immortalem transferit.*

VLPICIVS Seuerus Bassulæ pa-
renti venerabili salutē. Si parentes
vocari in ius liceret, te planè expi-
lationis furtique ream, ad prætoris
tribunal iusto loro traheremus. Quid enim
non conquerar, quam à te patior iniuriam?
Nullam mihi domi chartulam, nullum li-
bellum, nullam epistolam reliquisti: ita fu-
raris omnia, ita vniuersa diuulgas. Si quid ad
amicū familiariter scripsi, si quid forte dum
ludimus, quod velim tamen occultum esse,
dictavi, omnia ad te prius pæne, quàm fue-
rint scripta, aut dictata, perueniunt. nimi-
rum obaratos habes notarios meos, per quos
tibi nostræ ineptiæ publicantur. Nec tamen
aduersum eos possum moueri, si tibi parent,
qui in ius nostrum ex tua potissimum libe-
ralitate venerunt, seque adhuc tuos quàm
meos esse meminerunt. Tu sola es rea, tu so-
la culpabilis, quæ & mihi insidiaris, & illos
fraude circumuenis, vt sine delicto vlllo fa-
miliariter scripta, aut negligerter emissa, in-
lucubrata

Queritur lu-
dens cū Bas-
sula de euul-
gatione epi-
stolæ supe-
rioris.

lucubrata tibi penitus atque impolita tradantur. Nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmodum tam citò ad te epistola illa potuit pervenire, quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseramus. Ego enim Tolosæ positus, tu Treueris constituta, & tam longè à patria filio inquietante diuulsa, qua tandem familiarem illam epistolam occasione furata es? Namque accepi litteras tuas, quibus scribis, in eadem epistola, qua de obitu Domni Martini fecerim mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuissim. Quasi verò ego illam epistolam aut legendam alij, præterquàm ipsi, ad quem missa videtur, ediderim: aut ego tanto sim operi destinatus, ut omnia quæ de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant. Itaque si qua de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius qui interfuere, cognosce. ego tibi statui nihil scribere, ne ubique me publiques. tamen si das fidem, nulli te esse lecturam, paucis tuæ satisfaciam voluntati. itaque præstabo te his, quæ mihi sunt comperta, participem.

MARTINVS IGITUR obitum suum longè ante præsciuit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea

Dies obitus
præuisus à
B. Martino.

caussa exstitit, qua Condatensem diocesim

P 5

visitaret.

visitaret. nam clericis inter se ecclesiæ illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret: proficisci tamen istiusmodi ob causam non recusauit: bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiæ redditâ reliquisset. Ita profectus cum suo illo, vt semper frequentissimo discipulorum sanctissimoq. comitatu, mergos in flumine conspiciatur piscium prædam sequi, & rapacem ingluuiem assiduis vrgeret capturis. Forma, inquit, hæc dæmonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos deuorant, exsaturariq. non queunt deuoratis. Imperat deinde potenti virtute verborum, vt eum cui innatabant gurgitem relinquentes, aridas peterent, desertaq. regiones: eo nimirum circa aues illas vltus imperio, quo dæmones fugare consueuerat. Ita grege facto, omnes in vnum illæ volucres congregatæ, relicto flumine, montes siluasq. petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem videret, vt etiam auib. imperaret. Aliquamdiu ergo in vico illo, vel in ecclesia ad quâ ierat, comoratus, pace inter clericos restituta, cum iam regredi ad monasterium cogitaret, viribus corporis cœpit repentè destitui: conuocatisq.

Imperat aui-
bus.

Visitat dic-
cesim Con-
datensem.

catifque discipulis, indicat se iā resolui. Tum
 verò mæror & luctus omnium, vox vna plā-
 gentium: Cur nos pater deseris? aut cui nos
 desolatos relinquis? inuadent gregem tuum
 lupi rapaces: & quis eos à morsibus nostris,
 percusso pastore, prohibebit? Scimus quidē
 desiderare te Christum: sed salua tibi sunt
 tua præmia: nec dilata minuentur: nostri po-
 tius miserere, quos deseris. Tunc ille motus
 his fletibus, vt totus semper in Domino mi-
 sericordiæ visceribus affluebat, lacrymasse
 perhibetur: conuersusq. ad Dominū, hac tā-
 tum flentibus voce respondit: Domine si ad-
 huc populo tuo sum necessarius, non recuso
 laborem: fiat voluntas tua. Nimirum inter
 spē amoremq. positus, dubitauit pæne quid
 mallet: quia nec hos deserere, nec à Christo
 volebat diutius separari: nihil tamen in voto
 suo ponens, aut voluntati relinquens, totum
 se Domini arbitrio potestatiq. committens.
 Nōne tibi his paucissimis verbis dicere vi-
 detur: Grauis quidem est Domine corporeæ
 pugna militiæ, & iam satis est, quòd huc-
 usque certauim; sed si adhuc in eodem labore
 pro castris tuorum stare me præcipis, non
 recuso; nec fatiscentem caussabor ætatem.
 Munia tua deuotus implebo, sub signis
 tuis quoad ipse tu iusseris militabo. &
 quamuis

Virg. 4. Aen.
 neid. vers.

323.

Nec mori,
 nec viuendo
 laborare re-
 cusat.

quamuis optata sit seni missio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. ac si iam parcis ætati, bonum est mihi Domine voluntas tua: hos verò, quibus timeo, ipse custodies. O virum inextingibilem, nec labore victum, nec morte vincendum! qui in nullam se partem pronior inclinauerat, nec mori timuit, nec vivere recusauit. Itaque cum iam per aliquot dies vi febrium teneretur, non tamen à Dei opere cessabat: pernox in orationibus & vigiliis, fatigantes artus seruire spiritui coge-
bat, nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans. Et cum à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi sineret stramenta supponi: Non decet, inquit, filij, Christianum, nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccaui. Oculis igitur ac manibus in cælum semper intentus, inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. & cum à presbyteris, qui tum ad eum confluxerāt, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione releuaret: Sinite, inquit, sinite me fratres, cælum potius respicere, quàm terram, ut suo iam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur. Hæc locutus, diabolum vidit propè assistere: Quid hic, inquit, astas cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies. Abrahæ
me

Quo in stratu mori conueniat Christianis.

Alloquitur diabolū mortiturus.

me finis recipit. Cum hac ergo voce flagi-
tatum diuinis operibus spiritum cælo reddi-
dit: testatiq̃ue nobis sunt, qui affuerant, iam
ex animo corpore glorificati hominis vidisse
se gloriã. Vultus luce clarior renitebat, cùm
membra cetera ne tenuis quidem macula
fuscaret. in aliis etiam, & in illo tantum ar-
tubus non pudendis, septennis quodam mo-
do pueri gratia videbatur. Quis istum vn-
quam cilicio tectum, quis cineribus crederet
inuolutum? ita vitro purior, lacte candidior,
iam in quadam futuræ resurrectionis gloria,
& natura demutatæ carnis, ostensus est. Iam
verò in obsequium funeris, credi non potest,
quanta hominum multitudo conuenerit.
tota ciuitas obuiam corpori ruit, cuncti ex
agris atque vicis, multiq̃ue ex vicinis etiam
urbibus affuerunt. O quantus luctus omniũ!
quanta præcipuè mærentium lamenta mo-
nachorũ: qui eo die ferè ad duo millia con-
tuenisse dicuntur, specialis Martini gloria. eius
exemplo in DOMINI seruitutem stirps
tanta fructificauerat. Agebat nimirum ante
se pastor extinctus greges suos, sanctæ illius
multitudinis pallidas turbas, agmina pallia-
ta, & aut emeritorum laborum senes, aut iu-
ratos Christi in sacramenta tirones. Tum
virginum chorus, fletu abstinens præ pudore,
cùm

Exsequiarū
honor.

cū letandum potiū illi esse sentiret, quē iam suo Dominus gremio confoueret, quā sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! si quidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat sancta de illius gloria exultatio, quā pia de morte confusio. Ignoscere fletibus, gratulare re gaudentibus: quia & pium est gaudere Martino, & pium est flere Martinum, dum vnusquisque & sibi præstat vt doleat: & illi debet vt gaudeat. Hoc igitur beati viri corpus vsque ad locum sepulcri, hymnis canora cælestibus turba prosequitur. Comparetur, si placet, sæcularis illa pompa, non dicam funeris, sed triumphi: quid simile Martini exsequiis conferetur? Ducant illi præ curribus suis victos, post terga captiuos: Martini corpus, hi qui mundum ductu illius vicerant, prosequuntur. Illos confusis plausibus populorum honoret insania, Martino diuinis plauditur psalmis, Martinus hymnis cælestibus honoratur. illi post triumphos suos in tartara sæua trudentur, Martinus Abrahæ sinu lætius excipitur; Martinus hīc pauper & modicus, cælum diues ingreditur: illinc nos, vt spero, custodiens me hæc scribentem respicit, te legentem.

SVLPICII SEVERI

DIALOGI TRES.

*Dialogus 1. De virtutibus Monachorum
Orientalium.*

CUM in vnum locum ego & Gal-
lus noster conuenissemus, vir mihi
& propter Martini memoriã (ex
illius enim discipulis erat) & pro-
pter sua merita carissimus, interuenit nobis
Postumianus meus, nostri causa ab Orien-
te, quò se ante triennium patriam relinquẽs
contulerat, regressus. Complexi hominem
amantissimum, exosculatiq̃e genua & pe-
des eius, cum vno atque altero spatio quasi
obstupesci, in vicem flentes gaudio, deam-
bulassemus: iactis in terram ciliciis consedi-
mus. Tum prior Postumianus me intuens:
Cum essem, inquit, in remotis Ægypti, libuit
vt ad mare vsque procederem. nauim illic
onerariam offendi, quæ cum mercibus Nar-
bonam petens, soluere parabat. Eadem no-
cte astare in somnis mihi visus es, & iniecta
me manu trahere, vt nauim illam conscen-
derem. mox tenebras rumpente diluculo,
cum eo loco, in quo quieueram, surrexissem,
somnia meum ipse mecum reputas, tanto tui
desiderio

desiderio subito correptus sum, ut nihil cunctatus, nauim conscenderem : tricesimo die Massiliam adpulsus, inde huc decimo peruenirem. Adeo prospera nauigatio pie adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria transnauigauimus, tantum terrae transcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, inquam, etiam cum tu in Ægypto morareris, totus tecum semper animo & cogitatione versabar: meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo me tibi aestimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam, tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod nobis hac remotior cellula praestat, admissio. Nam huius nostri, ut arbitror, Galli praesentiam non moleste feres: quia hoc aduentu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, inquit Postumianus, in societate nostra Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque grauabor quamlibet confertè vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim,

rim, vt me huius Sulpicij mei (me autem
vtraque manu complectebatur) desiderio
etiam verbosus impenderem. Enimuerò, in-
quam, satis probasti, quantum pius amor
possit, qui nostri caussa tot maria, tantum-
que terrarum emensus, à summo (vt ita di-
cam) solis egressu, vsque in eius occidua ve-
nisti. Age ergo, quia & secreti inter nos, nec
occupati sumus, & sermoni tuo vacare de-
bemus, edisseras nobis velim omnem pere-
grinationis tuæ historiam, qualiter in Oriëte
fides Christi floreat, quæ sit sanctorû quies,
quæ instituta monachorû, quantisq. signis ac
virtutibus in seruis suis Christus operetur.
Nam certè, quia in his regionibus, inter ista
quæ viuimus, ipsa nobis vita fastidio est: li-
benter ex te audiemus, si vel in eremo viue-
re Christianis licet. Ad hæc Postumianus:
Faciam, inquit, vt desiderare te video. Sed
quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos
hic reliquerâ sacerdotes, tales sint, quales eos
antequàm proficiscerer, noueramus. Tum
ego: Absit, te, inquam, ista quærere, quæ aut
vnà mecum, vt puto, nosti: aut si ignoras,
non audire sit melius. Illud reticere non pos-
sum, non solùm illos de quibus interrogas,
nihil meliores quàm noueras factos: sed vnū
illum nostri quondam amantem, in quo re-

Q spirare

spirare ab istorum insectationibus solebamus, asperiores nobis fuisse, quam debuit. Nec verò quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amaui, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus reuoluentem, admodum dolor iste compungit, pæne nos sapientis & religiosi viri amicitia destitutos, illum quondam tam amicum nobis, tam amarum in nos esse potuisse. Verum hæc quæ memoris plena sunt, relinquamus: te potius, ut dudum spoponderas, audiamus. Ita, inquit, fiat, Postumianus. Quod cum dixisset, paullulum omnes cōticuimus. dein ciliciū cui infederat, ad me propius admouit, atque ita exorsus est.

- II. ANTE hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona nauim soluimus, quinto die portum Africæ intrauimus. adeo prospera Dei nutu nauigatio fuit. libuit animo adire Carthaginem, loca visitare sanctorum, & præcipue ad sepulcrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regressi, prouectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Austro, pæne in Syrtes illati sumus: quod prouidi nauæ cauentes, iactis nauim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi: cum
vacua

vacua ab humano cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus ferè milibus à litore paruum tuguriù inter arenas conspicio: cuius tectum, sicut Sallustius ait, quasi carinà naus erat, còtiguum terræ, satis firmis tabulis constratum, non quòd ibi vis imbriù vlla timeatur: fuisse autem illic pluuiam, nequādo quidem auditum est: sed quòd vètorum ea vis est, vt si quando vel clementiori cælo aliquantulus spirare flatus cœperit, maius in illis terris, quàm in vlllo mari naufragium sit. Nulla ibi semina, germina nulla proueniunt; quippe inintabili loco arentibus arenis, ad omnem motum ventorum cedentibus. Verum vbi auersa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispida gignit. ea ouibus est pabulum satis vtile. incolæ lacte viuunt. qui sollertiores sunt, vel, vt ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane vtuntur. ea ibi sola messis est, quæ celeritate prouentus, per naturam solis siue aëris ventorum casus euadere solet. Quippe fertur à die iacti seminis, tricesimo die maturefcere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quàm quòd omnes tributò liberi sunt. extrema siquidem Cyrenorum ora est,

Maturitas
sergum mi-
rabilis.

deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interiacet, per quod olim Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus conspexeram, pertendi, inuenio senem in veste pellicea, molam manu vertentem. Consolatus accepit nos benignè, eiectos nos in illud litus exponimus, & ne statim repetere cursum possimus, maris molitie adtineri: egresfos in terram (ut est mos humani ingenij) naturam locorum, cultumque habitantium voluisse cognoscere: Christianos nos esse: id præcipuè quærere, an essent aliqui inter illas solitudines Christiani. Tum verò ille flens gaudio, ad genua nostra prouoluitur: iterum nos ac sæpius exosculatos inuitat ad orationem: deinde impositis in terram veruecum pellibus facit nos discumbere. Apponit prædium sanè locupletissimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipse erat quintus. Fasciculum etiam herbæ intulit, cuius nomen excidit, quæ mentæ similis, exuberans foliis, saporem mellis præstabat: huius prædulci admodum suauitate delectati atq. exsatiati sumus. Ad hæc subridēs ego, ad Gallum meum, Quid, inquam, Galle, placetne tibi prandium, fasciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque?

Prandium
opimū quin-
que conuiua-
rum.

quinque? Tum ille, sicut est verecundissimus, aliquantulum erubescens, dum fatigationem meam acceperit: Facis, inquit, Sulpici tuo more, qui nullam occasionem, si qua tibi porrecta fuerit, omittis, quin nos edacitatis fatiges. sed facis inhumanè, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum ^{Gallorum & Orientalium vita dissimilis.} viuere. quamquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas, vel natura est esurire: vel postremò isti, quibus credo marina iactatio in ediam cibi fecerat. nos procul à mari absumus, &, quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimuero, Postumianus ait, cauebo posthac cuiusquæ abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Staueram autem etiam cenam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre conuiuia. sed super sedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Ceterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse presbyterum, quod summa nos dissimula-

tione celauerat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ ferè duobus milibus aberat, à conspectu nostro interiectu montis exclusa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quàm nostri hospitum tabernaculum, in quo nisi incuruus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animaduertimus, nihil eos neque emere, neque vendere, quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neq. habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulissem, refugit, altiore consilio protestatus, Ecclesiam auro non strui, sed potius destrui. aliquantulum ei vestimentorum indulsimus. Quod cum ille benignè accepisset, reuocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

Gens sine
dolo.

III. PROSPERO QUE cursu septimo die Alexandriam peruenimus, vbi foeda inter episcopos atque monachos certamina gerébantur, ex ea occasione, quia congregati in vnum sapius Sacerdotes frequentibus decreuisse Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret, aut haberet: qui tractator sacrarum scripturarum peritissimus habebatur. Sed episcopi quædam in libris ipsius infanius

infaniùs scripta memorabant, quæ adsertores eius defendere non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant: & ideo non propter illa, quæ in reprehensionem merito vocarentur, etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, ne falsata sequeretur, & tamen catholicè disputata retineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericis & recens scriptis fraus heretica fuisset operata, quæ in quibusdam locis non timuisset incidere Evangelicam veritatem. Aduersum hæc episcopi obstinatiùs renitentes pro potestate cogebat recta etiam vniuersa cum prauis & cum ipso auctore damnare: quia satis superque sufficerent libri, quos ecclesia recepisset: respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus. Mihi autem ex illius libris quædam curiosius indaganti, admodum multa placuerunt: sed nonnulla deprehendi, in quibus illum praua sensisse non dubium est, quæ defensores eius falsata contendunt. Ego miror vnum eundemque hominem tam diuersum à se esse potuisse, ut in ea parte qua probatur, neminem post Apostolos habeat æqualē: in ea verò quæ iure reprehenditur, nemo deformiùs doceatur errasse.

Errores Origenis deformes.

Nam cū ab episcopis excerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catholicam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam parabat inuidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Iesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset, crucem pro hominis salute perpassus, mortem pro hominis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pietati-que congrueret, ut qui perditum hominem reformasset, prolapsū quoque angelum liberaret. Cum hæc atque alia istiusmodi ab episcopis proderentur, ex studiis partium orta est seditio. Quæ cū reprimi sacerdotum auctoritate non posset, scæuo exemplo ad regendam ecclesiæ disciplinam præfectus assumitur, cuius terrore dispersi fratres, ac per diuersas horas monachi sunt fugati, ita ut propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud me admodum permouebat, quod Hieronymus vir maximè catholicus, & sacræ legis peritissimus, Origenem securus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipuè, vel omnia illius scripta damnaret. nec verò ausus sum de quoquam temerè iudicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere.

diffidere. Sed tamen siue illud error est, vt Hæreses seditionibus cre-
 ego sentio: siue hæresis, vt putatur: non so- scunt.
 lum reprimi non potuit multis animaduer-
 sionibus sacerdotum, sed nequaquam tam
 latè se potuisset effundere, nisi contentione
 creuisset. Istiusmodi ergo turbatione cum
 veni Alexandriam, fluctuabat: me quidem
 episcopus illius ciuitatis benignè admodum,
 & melius quàm opinabar excepit, & secum
 tenere tentauit. Sed non fuit animus ibi cō-
 sistere; vbi recens fraternæ eladis feruebat
 inuidia: nam etsi fortasse videantur parère
 Episcopis debuisse, non ob hanc tamen caus-
 sam multitudinem tantam sub Christi con-
 fessione viuientem, præsertim ab episcopis
 oportuisset affligi.

IGITUR inde digressus, Bethleem o- IIII.
 pidum petij, quod ab Hierosolymis sex mi-
 libus disparatur, ab Alexandria autem sede-
 cim mansionibus abest. Ecclesiam loci illius
 Hieronymus presbyter regit: nam parochia B. Hierony-
 nus in Beth-
 leem rexit
 ecclesiam.
 est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. mihi
 iam pridem Hieronymus superiore illa mea
 peregrinatione cōpertus, facile obtinuerat,
 vt nullum mihi expetendum rectius arbi-
 trater. Vir enim præter fidei meritum, do-
 temque virtutum, non solùm Latinis atque
 Græcis, sed & Hebrais etiam ita litteris in-

Laus B. Hieronymi.

stitutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur. Nobis verò, Gallus inquit, nimium nimiumquæ compertus est. nam ante hoc quinquenium quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio monachorum ab eo vehementissimè vexatur, & carpitur. Vnde interdum Belgicus noster valde irasci solet, quòd dixerit, nos usque ad vomitum solere fatiari. Ego autem illi viro ignosco, atque ita sentio, de Orientalibus illū potius monachis, quàm de Occidentalibus disputasse. Nam edacitas in Græcis gula est, in Gallis natura. Tum ego: Scholasticè, inquam, Galle defendis gentem tuam: sed quæso te, liber iste, nunquid hoc solum vitium damnat in monachis? Immo verò, inquit, nihil penitus omisit, quod non carperet, laceraret, exponeret: præcipuè avaritiam, nec minùs vanitatem infectatus est. Multa de superbia, non pauca de superstitione disseruit: verè fatebor, pinxisse mihi videtur vitia multorum. Ceterum de familiaritatibus virginum & monachorum, atque etiam clericorum, quàm vera, quàm fortia disputavit! vnde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari.

Græcorum
& Gallorum
vita dispar.

Epistola est
ad Eusto-
chiū de cu-
stodia virgi-
nitatis.

amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimix nos notatos : ita illi fremere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt, Cælibem spernit virgo germanum fratrem, quærit extraneum. Ad hæc ego: Nimium, inquam, Galle progredieris : caue ne & te aliquis, qui hæc fortassis agnoscit, exaudiat, teque vnà cum Hieronymo incipiat nō amare. nam quia scholasticus es, non immeritò te versu Comici illius admonebo: *Terent. Andr. scen. 1.*
Obsequium amicos, veritas odium parit.

Tua nobis potius, vt cœperas Postumiane, reperatur Orientalis oratio. Ego, inquit, vt dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui: cui iugis aduersus malos pugna, perpetuumque certamen. Conciuit odia perditorum. oderunt eum hæretici, quia eos impugnare non desinit: oderunt clerici, quia vitam eorum infectatur, & crimina. Sed planè eum boni omnes admirantur, & diligunt: nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Verè dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est: non die, non nocte requiescit: aut legit aliquid semper, aut scribit. quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire,

Odium in illi.

adire, vel exigui temporis punctū à tātō viro
discedere noluissem. huic ergo traditis atq.
commissis omnibus meis, omniq̃ue familia,
quæ me contra voluntatem animi mei secu-
ta tenebat implicitum, exoneratus quodam-
modo graui fasce penitus, ac liber regres-
sus Alexandriam, visitatis ibi fratribus, ad su-
periorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti
extrema contendit. Ibi enim vastæ patentis
eremi solitudines plurimum ferebantur ha-
bere monachorum.

V.

Varia mona-
stera in Æ-
gypto.

LONGVM est, si omnia cupiam referre,
quæ vidi: tamen pauca perstringam ē pluri-
bus. Haud longē ab eremo contigua Nilo,
multa sunt monasteria. habitant vno loco
plerunque centeni: quibus summum ius est,
sub abbatis imperio viuere, nihil arbitrio
suo agere; per omnia ad nutum illius pote-
statemq̃ue pendere. ex his, si qui maiorem
virtutem mente conceperint, vt acturi so-
litariam vitam se ad eremum conferant, non
nisi permittente abbate discedunt. hæc illo-
rum prima virtus est, parēre alieno imperio.
Transgressis ad eremum, abbatis illius ordi-
natione panis, vel quilibet cibus alius mini-
stratur. Casu per illos dies, quibus illò adue-
neram, cuidam, qui nuper ad eremum seces-
serat, neque ampliùs ab hoc monasterio,
quàm

quàm sex milibus tabernaculum sibi constituerat, panem abbas per duos pueros miserat, quorum maior habebat ætatis annos quindecim, minor duodennis erat. His ergo inde redeuntibus, aspis miræ magnitudinis fit obuiam. cuius occursum nihil perterriti, ubi ante pedes eorum venit, quasi incantata carminibus, cærulea colla deposuit. minor è pueris manu adprehensam, ac pallio inuolutam ferre coepit. deinde monasteriũ quasi victor ingressus, in occursum fratrum, inspectantibus cunctis, captiuam bestiam, resolutopallio, nõ sine iactantiæ tumore deposuit. Sed cum infantium fidem atque virtutem ceteri prædicarent, abbas ille altiori consilio, ne infirma ætas insolesceret, virgis vtrumq. compescuit, multum obiurgatos, cur ipsi, quod per eos Dominus operatus fuerat, prodidissent. opus illud non suæ fidei, sed diuinæ fuisse virtutis: discerent potius, Deo in humilitate seruire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. Hoc ubi ille monachus audiuit, & periclitatos infantulos serpentis occursum, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Iamq. octauus dies fuerat emensus,

Aspidẽ puer
illẽsus defert.

Cætitur ab
abbate.

emenſus , quo ſe homo Chriſti intra pericu-
lum famis ipſe concluſerat : arebant mem-
bra ieiunio, ſed deficere mens cælo intenta
non poterat : corpus inedia fatiſcebat , fides
firma durabat. Cùm interim admonitus ab-
bas ille per ſpiritum, vt diſcipulũ viſitaret,
pia ſolicitudine cognoscere cupiẽs, qua vitæ
ſubſtantia vir fidelis aleretur , qui miniſtrari
ſibi panem ab homine noluiſſet, ad requirẽ-
dum eum ipſe proficiſcitur. Ille ubi eminus
ſenem venire conſpexit , occurrit : agit gra-
tias, ducit ad cellulam : cùm ingreſſi pariter
ambo, conſpiciunt palmiciam ſportã calido
pane congeſtã, foribus affixam de poſte pen-
dere. Ac primũ calidi panis odor ſentitur :
tactu verò ac ſi antè paullulum focis eſſet e-
reptus, oſtenditur. Ægyptij tamen panis for-
ma non cernitur. Obſtupefacti ambo, mu-
nus cæleſte cognoscunt. Cùm ille hoc abba-
tis aduentui præſtitum fateretur, abbas verò
illiũs fidei ac virtuti id potiũs adſcriberet, ita
ambo cæleſtem panem cum multa exulta-
tione fregerunt. Quod cùm ſenex ad mo-
naſterium poſt regreſſus fratribus retuliſſet,
tantũs omnium incenderat ardor animos, vt
certatim ad eremum & ſacras ſolitudo-
nes ire properarent : miſeros ſe fatentes , qui
diũtiũs in congregatione multorum , ubi
humana

Deus pascit
ſuos.

humana esset patienda conuersatio, resedissent.

IN HOC monasterio duos ego senes vidi, qui iam per quadraginta annos ibi degerant, ita vt nunquam inde discesserint, ferebantur. quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur: siquidem id eorum virtutibus, & abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quòd vnum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens, O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellem admodum istud audiret exemplum: quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci: sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignouit, si istud audiret, magis, magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moueri. Nec verò infitiabor iustas illi causas irarum fuisse: sed vbi durior pugna, ibi gloriosior est corona. vnde quendam, si agnoscis, censeo iure laudandum, quòd cum etiam libertus defuerit ingratus, miseratus est potius, quàm infestatus abeuntē. Sed neq. illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Postumianus prodidisset exemplum,

VI.

Perseuerantia in proposito.

exemplum, grauitè irascèrer discessione fugitiui : sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te inquam Postumiane, te potius audiamus. Faciam, inquit, Galle quod præcipis, quatenus tam studiosos audiendi esse vos video. Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem. libens præsto quod poscitis: dummodo paulo post quod poposcero, non negetis. Nos verò, inquam, nihil habemus, in quo tibi mutuū vel sine fenore restituere possimus. sed tamen quidquid putaueris, imperato, dummodo ut cœperas, desiderijs nostris satisfacias. valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, inquit Postumianus, vestra studia fraudabo : & quia eremitæ vnus incipientis agnouistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII.

ERG O vbi prima eremi ingressus sum, duodecim ferè à Nilo milibus, (habebam autem vnum è fratribus ducem, locorum peritum) peruenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. bouem vnum habebat, cuius hic erat totus labor, impulsâ rotali machina aquam producere. nam ferè mille aut amplius pedum,

dum, profundum putei ferebatur. hortus illic erat multis oleribus copiosus : id quidem contra naturam eremi, vbi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius ynquam seminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, vt mirum in modum vixere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur vnà cum domino bos ille vivebat. nobis quoque ex ea copia, cenam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cenam præparabatur, sine igne feruere. Tanta vis solis est, vt quibuslibet coquis etià ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cenam autem iam inclinante vespera, inuitat nos ad arborem palinam, cuius interdum pomis vti solebat : quæ ferè duobus milibus aberat. Nam hæc tantum in eremo arbores, licet rarò, habentur tamen. quod ytrum solers antiquitas procurauerit, an solis natura gignat, ignoro : nisi si Deus præscijs habitadum quandoque à sanctis eremum, hæc seruis suis parauerit. Ex maiore enim parte, qui intra illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedunt, istarum arborum po-

Hortus fertilis in loco sterilissimo.

Olla in Aegyptu feruere ardore solis.

R

mis

Leo Ana-
choretæ con-
uiuia.

mis aluntur. Ergo vbi ad illam, ad quam nos
humanitas nostri hospitis ducebat, arborem
peruenimus, leonem ibi offendimus: quo vi-
so, ego & ille dux meus intremuimus. fan-
ctus verò ille incunctanter accessit: nos, licet
trepidi, secuti sumus. Fera paullulum (cer-
neres imperatam à Deo,) modesta discessit,
& constitit: dum ille ad tigua ramis humilio-
ribus poma decerperet. cumque plenam
palmulis manum obtulisset, accurrit bestia,
accepitque tam liberè quàm nullum animal
domesticum: & cum comedisset, abcessit.
nos hæc intuentes, & adhuc trementes, fa-
cilè potuimus expendere, quantà in illo fidei
virtus, & quantà in nobis esset infirmitas.

VIII.

Lupa astat
cenanti ere-
mitæ.

ALIUM æquè singularem virum vidi-
mus, paruo tugurio, in quo non nisi vnus re-
cipi posset, habitantem. de hoc illud fereba-
tur, quòd lupa ei solita erat adstare cenanti:
nec facile vnquam bestia falleretur, quin illi
ad legitimam horam refectionis occurreret,
& tam diu pro foribus expectaret, donec ille
panem, qui cenulæ superfuisset, offerret: il-
lam manum eius lambere solitam: atque ita
quasi impleto officio, & præstita consolatio-
ne discedere. Sed fortè accidit, vt sanctus ille,
dum fratrè qui ad eum venerat, deducit ab-
euntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte
re mearet.

remicaret. Interim bestia ad consuetudinariū illud cenæ tempus occurrit. vacuā cellulā, cū familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorās vbi nam esset habitator: casu contiguā cū panibus quinque palmicia sportella pendeat. Ex his vnū presumit, & deuorat: deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtū persona fecisset. Ergo cū sequentibus diebus secundū consuetudinē bestia nō venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire dissimulans cui fecisset iniuriā, agrē patiebatur eremita, se alumnæ solatio destitutū. Postremō illius oratione reuocata, septimum post diē affuit, vt solebat ante, cenati. Sed vt facili cernerēs verecundiam penitentis, nō ausa propius accedere, delectis in terrā profundo pudore luminibus, quod palā licebat intelligi, quandam veniam precabatur: quā illius confusionem eremita miseratus, iubet eam propius accedere, ac manu blāda caput triste permulcet. Dein panē duplicato ream suam refecit. ita indulgentiam consecuta, officij consuetudinem deposito

Bestia sceleris sui conscia.

ANNO DOMINI
MDCCLXXV
DIE 15
MAY

marore reparauit. Intuemini quæso Christi etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mixtæ est omne quod læuit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur: vocata adest, caput præbet, & habet. sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur serui tui, tua sunt: & in hoc ingemiscimus, quod maiestatem tuam fera sentiunt, homines non verentur.

NE, CUI autem hoc incredibile forte videatur, maiora memorabo. Fides Christi adest, me nihil fingere, neque incertis auditoribus vulgata narrare: sed quæ mihi per fideles viros comperta sunt, explicabo. Habitant plerique in eremo sine vllis tabernaculis, quos Anachoretas vocant, viuunt herbarum radicibus: nullo vnquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur, quas nox coegerit, sedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atq. hac lege viuentem, duo ex Nitria monachi, licet longa & diuersa regione, tamen quia olim ipsis in monasterij conuersatione carus & familiaris fuisset, auditis eius virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæsitum, tandem

Anachoretarum domicilia & viuendi ratio.

mense septimo repererunt extremo illo de-
 ferto, quod est Memphis contiguum, demo-
 rantem : quas ille solitudines iam per annos
 duodecim dicebatur habitare. Qui licet o-
 mnium hominum vitaret occurfus, tamen
 agnitos non refugit, feque cariffimis per tri-
 duum non negavit. Quarto die aliquantuli-
 um progressus, cum profequeretur abetin-
 tes, leenam miræ magnitudinis ad fe venire
 confpiciunt. beftia licet tribus repertis, non
 incerta quem peteret, Anachoreta pedibus
 aduoluitur, & cum fletu quodam & lamen-
 tatione procumbens indicabat gementis pa-
 riter & rogantis affectum. mouit omnes, &
 præcipue illum, qui fe intellexerat expetitū.
 præcedentem fequuntur. nam præiens, &
 fubinde reftans, fubinde refpectans, facile
 poterat intelligi, id eam velle, vt quò illa du-
 cebat, Anachoreta fequeretur. Quid mul-
 tis? Ad speluncam beftiæ peruenitur, vbi illa
 adultos iam quinque catulos malè feta nu-
 triebat: qui, vt claufis luminibus ex alio
 matris exierant, cæcitate perpetua teneban-
 tur. quos fingulos de rupe prolatos, ante A-
 nachoreta pedes mater exposuit. Tum de-
 mum fæctus animaduertit, quid beftia po-
 ftularet: inuocatoque Dei nomine, contré-
 ctauit manu lumina claufa catulorum: ac

Leana Ana-
 choreta fup-
 plicat, & vi-
 tum catulis
 fuis impe-
 trat.

x

R ;

ftatim

Leænæ gra-
tutudo.

statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantæ virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum, Leænæ post dies quinque ad auctorem tanti beneficii reuertisse, eidemq. inusitata feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumq. sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam sumere, cuius alium potius interpretabatur auctorem.

x.

ERAT etiam alterius Anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti quæ Syenis iungitur, habitabat. hic cum primum se ad cremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximij fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia vniuersa quaterentur, ac frequēs vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animæ sedem

sedem stomacho iam fatifcente dissolueret, omnia penitus quæ essent edenda formidās, septimum in ieiuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui Ibicis est nomen, accessit, huic propius astāti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, obiecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia nouerat, eligebat. Ita vir sanctus eius exemplo quid edere, quid respuere deberet, edoctus, & periculum famis euasit, & herbarum venena vitauit. Sed longum est de omnibus, qui eremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem ferè menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quàm quodd ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum sene illo, qui putum & bouem habebat, habitauit.

Fera docet f.
gno vsum
bonarū her-
barum & ra-
dicum.

DVO BEATI Antonij monasteria adij, XL
quæ hodieque ab eius discipulis incoluntur.
Ad eū etiā locū, in quo beatissimus Paullus
primus eremita est diuersatus, accessi. Ru-
brum mare vidi: iugū Sina montis ascendi,
cuius summū cacumē cælo pæne contiguū,
nequaquā adiri potest. Inter huius recessus
Anachoreta esse aliquis ferebatur, quē diu

Anachoreta
in Sinai mō-
te degit nu-
dus.

multumque quęsitum videre non potui, qui
ferē iā ante quinquaginta annos à conuersa-
tione humana remotus, nullo vestis vlu, se-
tis corporis sui tectus, nuditatem suam diu-
no munere vestiebat. Hic quoties eum reli-
giosi viri adire voluerunt, cursu auia petens,
congressus vitabat humanos. vni tantum-
modo ferebatur se ante quinquennium præ-
buisse, qui credo potenti fide id obtinere
promeruit: cui inter multa colloquia percū-
tanti, cur homines tantopere vitaret, re-
spondisse perhibetur, Eum qui ab homini-
bus frequentaretur, non posse ab angelis fre-
quentari. Vnde non immeritò recepta opi-
nione multorum fama vulgauerat, sanctum
illum ab angelis visitari. Ego autem à Sinā
monte digressus, ad Nilum flumen regres-
sus sum, cuius ripas frequentibus monaste-
riis consertas vtraque ex parte iustraui. Ple-
rumque vidi, vt dudum dixeram, vno in lo-
co habitare centenos: sed & bina & terna
millia in iisdem viculis degere constabat.

Monachorū
Orientalium
virtus prima.

Nec sanē ibi minorem putetis diuersantium
in multitudine monachorum esse virtutem,
quā eorum esse cognoscitis, qui se ab hu-
manis ceteribus remouerūt. Præcipua, vt iam
dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia:
neque aliter adueniens ad monasterium ab-
batis

batis suscipitur, quàm qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum vnquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, abbatis imperium.

DVO VOBIS refera incredibilis obedientie admodum magna miracula, licet suppetant plura recolenti: sed ad excitandam virtutum emulationem, cui pauca non sufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam seculi actibus abdicatis, monasterium magnae dispositionis ingressurus, coepisset rogare: Abbas ei coepit multa proponere, graues esse istius disciplinae labores, sua vero dura imperia, quae nullius facile valeret implere patientia. aliud potius monasterium, vbi facilioribus legibus viueretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non posset. Ille vero nihil his terroribus permoueri, sed magis ita omne obedientiam polliceri, ut si eum Abbas in ignem ire praeciperet, non recusaret intrare. quam illius professionem vbi magister accepit, non cunctatur probare profitentem. Casu clibanus propter ardebat, qui multo igne succensus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. hoc igitur aduenam illum iubet magister intrare. nec distulit parere

xii.

Abbas initia.
dum igne explorat.

R s

prae-

Illæsus ab
igne egredi-
tur.

præcepto : medias flammæ nihil cunctatus
ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ,
velut illis quondam Hebræis pueris, cessere
venienti. Superata natura est, fugit incen-
dium : & qui putabatur arsurus, velut frigi-
do rore perfusus se ipse miratus est. Sed quid
mirum, si tuum Christe tironem ignis ille
non attigit? vt nec abbatem pigeret dura
mandasse, nec discipulum pæniteret impe-
rio paruisse, qui eo die quo aduenerat, dum
tentaretur infirmus, perfectus inuentus est:
meritò felix, meritò gloriosus, probatus o-
bedientia, glorificatus est passione.

XIII.

IN EODEM autem monasterio factum
id quod dicturus sum, recenti memoria fe-
rebatur. Quidam itidem ad eundem abba-
tem recipiendus aduenerat, cùm prima ei
lex obedientiæ poneretur, ac perpetem pol-
liceretur ad omnia vel extrema patientiam:
casu abbas storacinam virgam iam pridem
aridam manu gerebat. hanc solo fixit, atque
illi aduenæ id operis imponit, vt tamdiu vir-
gulæ aquam irriguam ministraret, donec,
quod contra omnem naturam erat, lignum
aridum in solo arente viuisceret. Subiectus
aduenæ duræ legis imperio, aquam propriis
humeris quotidie conuehebat, quæ à Nilo
flumine per duo ferè milia petebatur. iamq.
cmenso

Monachi
miranda pa-
tientia.

emenso anni spatio, labor nō cessabat operā-
tis, & de fructu operis spes esse non poterat:
tamen obedientiæ virtus in labore durabat.
Sequens quoq. annus vanū laborē iam affe-
cti fratris eludit. Tertio demum succedentiū
temporū labente curriculo, cū neq. nocte
neq. interdiu aquarius ille cessaret operator,
virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbu-
sculam, quę hodieq. intra atrium monasterij
est ramis virētibus, vidi: quę quasi in testimo-
nium manens, quantum obediētia meruit,
& quantū fides possit, ostendit. Sed me dies
antē deficiet, quā diuersa miracula, quę
mihi de virtutibus Sanctorum sunt comper-
ta, consummem.

Virga arida
floruit.

DVO VOBIS adhuc præclara memo-
rabo. quorum vnum egregium erit aduersus
inflationem miseræ vanitatis exemplum: al-
terum aduersus falsam iustitiam non me-
diocre documentum. Quidam ergo Sanctus
fugātorum de corporibus obsessis dæmonū
incredibili præditus potestate, inaudita per
singulos dies signa faciebat. non solum enim
præsens, neque verbo tantū, sed absens quo-
que interdum cilicij sui fimbriis, aut epistolis
missis, corpora obsessa curabat. Hic ergo mi-
rū in modū frequētabatur à populis ex toto
ad eū orbe veniētibus. Taceo de minoribus:

XIIII.

Præfecti

Perpetui po-
tius carentia.

Dæmonum
celeberrimus
fugator à dæ-
mone possi-
deri optat.

Præfecti Comitesque, ac diuersarum Iudi-
ces potestatum pro foribus illius sæpe iacue-
runt. Episcopi quoque sanctissimi, sacerdo-
tali auctoritate deposita, contingi se ab eo,
atque benedici humiliter postulantes, sancti-
ficatos se ac diuino munere illustratos, quo-
ties manum illius vestemque contigerant,
non immerito crediderunt. Hic ferebatur
omni potu in perpetuum penitus abstinere,
ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne
Gallus hoc audiat) septem tantum caricis
sustentari. Interea sancto viro, vt ex virtute
honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepe-
re. quod malum ille vbi primum potuit in
se sentire grassari, diu multumque discutere
conatus est: sed repelli penitus vel tacita cō-
scientia vanitas, perseverante virtute, non
potuit. Vbique nomen eius dæmones fate-
bantur: excludere à se confluentium popu-
los non valebat. Virus interim latens serpe-
bat in pectore, & cuius nutu ex aliorum cor-
poribus dæmones fugabantur, seipsum oc-
cultis cogitationibus vanitatis purgare non
poterat. Totis igitur precibus conuersus ad
Dominum fertur orasse, vt permessa in se
mensibus quinque diaboli potestate, similis
his fieret, quos ipse curauerat. Quid multis
morer? ille præpotens, ille qui signis atque
virtu-

virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cuius limina populi antè confluxerant, ad cuius fores summæ istius sæculi se prostrauerant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ energumeni solent ferre, perpeßus. Quinto demum mense purgatus est nõ tantũ dæmone, sed, quod illi erat vtilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrũ est, quem si vnus homunculus humilis salutauerit, aut fatuis atque adulantibus verbis femina vna laudauerit, non continuò elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? vt etiam si non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorũ adulatione, aut fortassis errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Iam verò si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resolutò necessaria conferantur. Quòd si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, angelum se putaret. Ceterum cum neq. opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuò simbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occurßionibus: ipse etiam ybique discurret. Et qui antè pedibus aut a sella ire consueuerat, spumante

*Ecclesiastico.
rum super-
bia & luxur.*

equo

equo superbus inuehitur : parua prius ac vili cellula cōtētus habitare, erigit cellā laquearia, construit multa conclauia, sculpsit ostia; pingit armaria, vestem respuit grossiorē, indumentum molle desiderat. atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus : illa, vt byrrum rigentem, hæc vt fluentem texat lacernam. Verūm hæc describenda mordaciūs, beato viro Hieronymo relinquamus : ad propositum reuertamur. Tu verō, inquit Gallus meus, nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breuiter vniuersa nostrorum instituta complexus es : vt pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, vt non indigeant libris post hæc Hieronymi coërceri. Sed tu illa potius euolue, quæ cœperas, & illud quod aduersus falsam iustitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. nam vt verè tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, Postumianus inquit, nec te diutius tenebo suspensum.

xv.

ADOLESCENS quidam ex Asia prædiues opibus, genere clarus, habens vxorem & filium paruulū, cū in Ægypto tribunus esset, & frequētibus aduersum Blembo expeditionibus quēdam cremi contigisset, sanctorum

Etorum etiam tabernacula cōplura vidisset,
 à beato viro Ioanne verbum salutis acceperit.
 Nēc moratus inutilem militiam cum vano
 illo honore contemnere, etemum constan-
 ter ingressus breui tempore in omni genere
 virtutum perfectus emicuit: potens ieiuniis,
 humilitate conspicuus, fide firmus, facile se
 antiquis monachis studio virtutis æquaue-
 rat: cum interim subiit eum cogitatio, inie-
 cta per diabolum, quòd rectius esset, vt redi-
 ret ad patriam filiumq: vnicum ac domum
 totam cum vxore saluaret: quod vtique esset
 acceptius Deo, quàm si solum se sæculo cri-
 pere contentus, salutem suorum nō sine im-
 pietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ iu-
 stitiæ colore superatus, post quadriennium
 ferè cellulam suam atque propositū eremita
 deseruit. Sed vbi ad proximum monasteriū,
 quod à multis fratribus habitabatur, acces-
 sit, causam discessionis atque consiliū qua-
 rentibus, confitetur. Renitētibus cunctis, &
 præcipue loci illius abbate renitente, malo
 animo fixa sententia nō potuit auelli. Igitur
 infelici se obstinatione prorapiens, cum dō-
 lore omnium digressus à fratribus. vix è
 conspectu abcesserat, impletus à dæmone,
 cruentasque spumas ore prouoluens, suis
 dentibus se ipse lacerabat. deinde ad idem
 mona-

Inconstantia
 ob amorem
 mundanorū.

monasterium fratrum humeris reportatus, cum coërceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. non immerita pœna fugitiuo, vt quem non cohibuerat fides, catenæ cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, vnde discesserat, mox regressus, & ipse correctus & aliis post futurus exemplo, ne quem aut falsæ iustitiæ vmbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili leuitate compellat semel cœpta deserere. Hæc vos de virtutibus Domini, quas in seruis suis vel imitanda operatus est, vel timenda, scire sufficiat. Sed quia satisfeci vestris auribus, immò etiam verbosior fui fortasse, quàm debui, tu modò (ad me autem loquebatur) debitum fenus exsolue, vt te de Martino tuo, vt es solitus, plura referentem, iam pridem in hoc desideriis meis æstuantibus audiamus. Quid, inquam, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, quem ipse tu nosti me de illius vita atque virtutibus edidisse?

XVI.

A G N O S C O id quidem, Postumianus

inquit, neque vnquam à dextera mea liber ille discedit. nam si agnoscis (aperit librum, qui sub veste latebat) En ipsum. hic mihi, inquit,

Penitentia
ductus ere-
mū repetit.

Hactenus
Postumia-
nus.

Libri de vita
B. Martini
I. us & cele-
berrimus.

inquit, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius & consolator fuit. Sed referam tibi planè, quò liber iste pénétrauerit: & quàm nullus ferè in orbe terrarum locus sit, vbi non materia tam felici historię peruulgata teneatur. Primus eum Romanæ vrbi; vir studiosissimus tui, Paullinus inuexit. deinde cùm tota certatim vrbe raperetur, exsultantes librarios vidi: quòd nihil ab his quæstuosius haberetur: siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic nauigationis meæ cursus, longè antè progressus: cùm ad Africam venissem, iam per totam Carthaginem legebatur. solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat: sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar? vbi pæne omnibus magis quàm tibi notus est. hic Ægyptum, Nitriam, Thebaidá, ac tota Memphitica regna transiuit. hunc ego in eremo à quodam sene legi vidi: cui cùm me familiarem tuū esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi iniuncta legatio est, vt si vnquam terras istas te incolumi contigissem, ea te supplere cōpellerem; quæ in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præterisse. Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta sufficiunt, illa quæ tum vel propter legē-

*De quo supra
cap. 2.*

S

tium;

tium, ut credo, fastidium præteristi, multis id
vnâ mecum à te poscentibus explicentur. E-
quidem Postumianè inquam, cùm te iam
dudum de sanctorum virtutibus intētus au-
direm, tacitis ad Martinum meum cogita-
tionibus recurrebam, meritò perspicuens o-
mnia illa quæ singuli diuersâ fecissent, per
vnum istum facile completa. Nam cùm ex-
cellâ retuleris (quod mihi dixisse liceat pace
sanctorum) nihil à te penitus audiui, in quo
Martinus esset inferior.

XVII.

Omnia sin-
gulorū mo-
nachorū in-
figura in vno
sunt B. Mar-
tino.

SE D sicut nullius vnquam cum illius vi-
ri meritis profiteor conferendam esse virtu-
tem : ita & illud animaduerti decet, iniqua
illum cum eremitis, vel etiam anachoretis,
condicione conferri. illi enim ab omni im-
pedimento liberi, cælo tantum, atque an-
gelis testibus planè admirabilia docentur o-
perari. Iste in medio cœtu & conuersatione
populorum, inter clericos dissidentes, inter
episcopos sæuientes, cùm ferè quotidianis
scandalis hinc atque inde præmieretur, inex-
pugnabili tamen aduersus omnia virtute
fundatus stetit: & tanta operatus est, quanta
ne illi quidem, quos antè audiuius esse in
eremo vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fe-
cissent, quis iudex tam esset iniustus, ut non
istum esse potiore meritò iudicaret? Puta
enim

enim istum fuisse militem qui pugnauerit in iniquo loco, & tamē victor euaserit villōs autem æquē compone militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de superiore certauerint. Quid ergo? & si omniū vna victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cū præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo vno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendū. Nam si admirandum est, quòd illum Ægyptium flamma non attigit: hic quoque sapius imperauit incendiis. Si reuoluas, quòd Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quòd si illum cōferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat: ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui setis suis pro veste contactus, putabatur ab angelis visitari: cum isto angeli quotidie loquebantur. Iam verò aduersus vanitatem atque iactantiam ita inuictum spiritum gessit, vt illa vitia fortius nemo contempserit, cū quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumq. curauerit: nec solum Comitibus, aut Præfatis, sed ipsis etiam Regibus imperaret.

Idem incomparabilis declaratur.

minimum id quidem in illis virtutibus : sed credas velim, non solum vanitati, sed causis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parua quidem, sed non prætereunda dicturus sum : quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religiosam ad reuerentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini Vincetium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sapius poposcisse, ut ei conuiuium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum B. Ambrosij episcopi præferebat : qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur : sed virum altioris ingenij, ne quæ ex hoc vanitas atque inflatio obreperet, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino omnium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes : Martini autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, inquit Postumianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam semperque senserim.

xviii.

EGO VERO quoad viam semper, & sapiam, Ægypti monachos prædicabo, laudabo anachoretas, mirabor eremitas: Martinum semper excipiam : non illi ego quemquam audebo monachorum, certe non episcoporum

scoporum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc Syria, hoc Æthiops comperit, hoc Indus audiuit, hoc Parthus & Persa nouerunt: nec ignorat Armenia: Bosphorus exclusa cognouit, & postremò si quis aut Fortunatas insulas, aut glaciale frequenter Oceanum. Quo miserior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in proximo habuerit, nosse non meruit. Nec tamen huic crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt sacerdotes. nec immeritò. Nosse illū inuidi noluerunt: quia si virtutes illius nossent, sua vitia cognouissent. Horreo dicere, quod nuper audiui, infelicem dixisse nescio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est hominis vox ista, sed diaboli: nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Euangelij derogatur. Nā cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus impleuit, ab omnibus fidelibus esse facienda: qui Martinum non credit ista fecisse, non credit Christum ista dixisse. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt: & malunt illius negare virtutes, quàm suam inèrtiam confiteri.

Martinum
ignorant Galli
soli, praecipue
clerici.

VERVM nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur: tu po-

xix.

tius, vt iam dudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, inquam, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura nouerit (neq. enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immeritò istam vicem nō solum Martino, sed etiam nobis debeat; vt, quia ego iam librum editum, ac tu haecenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarij sermonis historiam Gallus euoluat: quia, vt dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo praestabit, vt non grauatè illius facta commemoret.

xx.

EGO PLANE, inquit Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen relatis superius à Postumiano obedientiae cogor exemplis, vt munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendant vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen vt Gurdonicum hominem, nihil cum fucō aut cochurno loquentem. Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum: illud etiam concedite, vt mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu verò, inquit Postumianus, vel Celticè, aut si mauis Gallicè loquere,

loquere, dummodo iam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut Zachariæ in Ioannis nomine lingua resoluta est. Ceterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiosè facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentiam. sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. nimium enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & iam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paullulum omnes conticuissemus. Gallus ita cœpit: Cauendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quæ in libro suo Sulpicius iste memorauit. Vnde prima illius inter militandum gesta prætereo: neque ea attingam, quæ laicus egit, ac monachus: nec verò audita ab aliis potius, quam quæ vidi ipse, dicturus sum.

S 4

DIA-

DIALOGVS II. DE VIR-
TVTIBVS B. MARTINI.

Nudo iu-
stis.

VO primo igitur tempore, relictis
scholis, beato me viro iunxi, pau-
cos post dies euntem ad ecclesiam
sequebamur. Interim ei seminu-
dus hibernis mensibus pauper occurrit, orās
sibi vestimentum dari. Tunc ille, accersito
archidiacono, iussit argentem sine dilatione
vestiri, deinde secretarium ingressus, cū so-
lus, vt erat illi consuetudo, resideret (hanc
enim sibi etiam in ecclesia solitudinem per-
missa clericis libertate præstabat) cū qui-
dam in alio secretario presbyteri sederent,
vel salutationibus vacantes, vel audiendis
negotiis occupati, Martinum verò vsque in
eam horam quā sollēnia populo agi consue-
tudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Il-
lud non præteribo, quòd in secretario sedēs,
nunquam cathedra vsus est. nam in ecclesia
psla nemo vnquam illum sedere conspexit: sicut
quendam nuper (testor Dominum) non sine
meo pudore vidi, sublimi solio quasi regio
tribunali, celsa sede residentem. Sedebat au-
tem Martinus in sellula rusticana, vt est in
vsibus seruulorum, quas nos rustici Galli tri-
petias, vos scholastici, aut certè tu qui de
Græcia

Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo secretum beati viri pauper ille captatum, cum ei archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit, dissimulatum se à clerico querēs, algere deplorans. Nec mora, sanctus, paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contentū discedere iubet. Dein paullo post archidiaconus ingressus, admonet, pro consuetudine expectare in ecclesia populum, illum ad agenda sollennia debere procedere. Cui ille respondens ait, pauperem prius (de se autem dicebat) oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet. Diaconus verò nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interiùs non videbat, postremò pauperem nō cōparere caussatur. Mihi, inquit, vestis quæ præparata est, deferatur: pauper non deerit vestiendus. Arctatus demum clericus, necessitate compulsus, iamque felle commoto, à proximis tabernis biggerrigam vestem, breuemque atque hispida, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. En, inquit, vestem, sed pauper hic non est. Ille nihil motus, iubet eum paullulū stare pro foribus, secretum utique procurans, dum sibi

vestem nudus imponderet: totis viribus elaborans, ut posset occultum esse quod fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II.
Globus ignis
in capite eius
micat.

CUM hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) cum iam altarium, sicut est sollenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in sublime cõtendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factũ die, in magna populi multitudine viderimus, vna tantũ de virginibus, & vnus de presbyteris, tres tantum videre de monachis: ceteri cur non viderint, nõ potest nostri esse iudicij.

III.

PER IDEM ferè tempus, cum Euan-
tius, auunculus meus, vir licet sæculi nego-
tiis occupatus, tamen admodum Christia-
nus, grauißima ægritudine extremo mortis
periculo cœpisset vrgeri, Martinum euoca-
uit. nec cunctatus ille properauit: prius ta-
men quàm medium viæ spatium vir beatus
euolueret, virtutem aduenientis sensit ægro-
tus: recepta quæ continuò sanitate, venienti-
bus nobis obuiam ipse processit. Altera die
redire cupientẽ, magna prece detinuit: cum
interim vnum è familia puerum lethali ictu
serpēs perculit: quem iam exanimem vi ve-
neni

neni ipse Euantius suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confusus, exposuit. iamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneret omnibus venis inflatam cutem, & ad vtris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, vniuersa pueri membra pertractas, digitum prope ipsum vulnuscum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum verò (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte reuocatum, ad Martini digitum cucurrisse: Veneno mortuus reuiuiscit. deinde per illud vlceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine, vt solet ex vberibus caprarum aut ouium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa coge-
bat veritas, fatebamur, non esse sub cælo qui Martinum possit imitari.

CONSEQUENTI itidem tempore iter cum eo dū diœceses visitat, agebamus. nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim per aggerem publicum plena militantis viri fiscalis rheda veniebat. sed vbi Martinum in veste hispida, nigro & pēdulo pallio Martini vestis, circumtectum, contigua de latere iumenta viderunt, paullulum in partem alteram
pauc-

pauefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt: dumq. ægrè expediuntur, moram fecere properantibus. qua permoti iniuria militantes, præcipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus vrgeri cœperunt: cùm quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, maiorem insaniam infelicibus commoueret; magis ex hoc furentes, quòd ille quasi non sentiens verbera illata cõtemneret. Nos illico consecuti, fadè cruentum, atque vniuersa corporis parte laniatũ, cùm exanimis in terram procubuiisset, inuenimus: statimq. eum asello suo imposuimus, ac locum cædis illius exsecrantes, raptim abire properauimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiato, agi quòd ire cœperant iumenta præcipiunt. Quæ cùm omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altiùs vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus, nihil penitus mouebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silua de proximo: trabibus iumenta tunduntur: sed nihil penitus sæuæ manus agebant: vno atq. eodem

B. Martinus
à militibus
æditur.

Dant pœnas
sui delicti.

eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines, nesciebant. Nec iam vltra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, diuino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cecidissent : cum percunctâtes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc verò apparere omnibus caussa manifesta, nec ignorare iam poterant quin ob illius viri iniuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & puluere, quo se ipsi scœdauerant, caput atque ora conspersi, ante Martini se genua prouoluunt, veniam precantes, & , vt eos abire sineret, ^{Veniam rogant, & impetrant.} postulantes : satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum : satisque intellexisse, quàm eosdem ipsos viuos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis, quibus steterant iumenta vidissent. orare se atque obsecrare, vt indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abundi. Senserat etiam, priusquàm accurrerent, vir beatus, illos teneri : nobisque id antè iam dixerat. veniam tamen clementer indulgit,

indulſit, eodemque abire permifit, animabus reſtitutis.

V.
Antè potiora,
quàm in
epiſcopatu
edidit.

ILLVD autem animaduerti ſæpe Sulpi-
ci, Martinum tibi dicere ſolitum, nequa-
quam ſibi in epiſcopatu eam virtutum gra-
tiam ſuppètiſſe, quam priùs ſe habuiſſe me-
miniſſet. quod ſi verum eſt, immo quia ve-
rum eſt, conii cere poſſumus, quanta fuerunt
illa quæ monachus operatus eſt, & quæ teſte
nullo ſolus exercuit, cùm tanta illum in epi-
ſcopatu ſigna feciſſe, ſub oculis omnium vi-
derimus. Multa quidem illius geſta priùs in-
notuere mundo, neque potuere celari: ſed
innumerabilia eſſe dicuntur, quæ dum ia-
ctantiã vitat, occultauit, neque in hominum
notitiam paſſus eſt peruenire: quippe qui
humanam ſubſtantiam ſupergreſſus, virtu-
tis ſuæ conſcientia mundi gloriam calcans,
cælo teſte frueretur. Quod verum eſſe, vel ex
his quæ comperta nobis ſunt, nec latere po-
tuerūt, poſſumus æſtimare: ſiquidẽ ante epi-
ſcopatũ duos mortuos vitæ reſtituerit, quod
liber tuus plenius eſt locutus: in epiſcopatũ
verò, quod prætermiſſe te miror, vnum
tantum modo ſuſcitauerit. cuius rei ego te-
ſtis ſum, ſi tamen nihil de minus idoneo te-
ſte dubitatis. idipſum autem vobis, qualiter
geſtum ſit, explicabo. Fuerat cauſa nescio
quæ;

que, qua Carnotum opidum petebamus. interea dum vicum quēdam habitantiū multitudine frequentissimum præterimus, obuiā nobis immanis turba processit, quę erat tota gentiliū. nam nemo in illo vico nouerat Christum. Verūm ad famam tanti viri campos omnes latē patentes confluentiū multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandū, & annuntiāte sibi spiritu totus infremuit: nec mortale sonans verbū Dei gentilibus prædicabat: sæpius ingemiscens, cur tāta Dominū Saluatorē turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circūdederat multitudo, mulier quædā, cuius filius paullo antè defecerat, corpus exanimū beato viro protensis manibus cœpit offerre, dicens: Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum, quia vnicus est mihi. iunxit se cetera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro exspectātium salute, vt postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit: & cū inspectātibus cunctis, genua flexisset, vbi consummata oratione surrexit, viuificatū paruulū matri restituit. Tum verò multitudo omnis in cælum clamore sublato, Christum Dominum fateri: postremò cuncti cateruatim ad genua beati viri ruere cœperunt,

Filiū mortuum vitæ & matri restituit.

cœperunt, fideliter postulantes, vt eos faceret Christianos. nec cunctatus, in medio vt erat campo, cunctos imposita vniuersis manu catechumenos fecit, cùm quidem ad nos conuersus diceret, non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, vbi solerent martyres cōsecrari. Vicisti, inquit Postumianus, Galle, vicisti: non vtiq. me, qui Martini sum potius adsertor, & qui hæc omnia de illo viro & sciui semper, & credidi: sed eremitas omnes, anachoretasq̃ue vicisti. Nemo enim illorū, sicut Martinus hic vester, immò noster, mortibus imperauit. meritoq̃ue hunc iste Sulpicius Apostolis cōparat & prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge quæso, quanquam nihil magnificentius audire possimus, perge tamen Galle, quod etiā nūc de Martino superest sermonis euoluere. nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis maiora esse, nulli dubium est. Ita faciam, Gallus inquit. Verū id quod dicturus sum, ipse non vidi: prius enim gesta res est quàm me illi viro iungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

E O D E M

EODEM ferè tempore, quo primùm episcopus datus est, fuit ei necessitas adire comitatum. Valentinianus tū maior rerum potiebatur. is cū Martinum ea petere cognouisset, quæ præstare nolebat, iussit eum palatij foribus arceri. etenim ad animum illius immitem ac superbum vxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro, ne ei debitam reuerentiam præstaret, auerterat. Itaque Martinus, vbi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentauit, recurrit ad nota præsidia: cilicio obuoluitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo verò die astitit ei angelus: iubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte reſerandas, imperatoris spiritum superbum molliendū. Igitur istiusmodi præſentis angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obſiſtit: postremò vsque ad regem nemine prohibēte peruenit. Qui cū venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus aſtanti, donec regiam ſellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua ſedebat, adflaret incendium. Ita ſolio ſuo ſuperbus excutitur, & Martino inuitus

V I.
Anno Chriſti 368. aut paucis ſequentibus.

Imp. vxor Arriana Martinum aula arceſcit.

Coactus Valentinianus ei aſſurgit.

T

aſſurgit:

Idem munera
respuis.

assurgit: multumq. complexus, quem spernere antè decreuerat, virtutem sensisse diuinam emendatior fatebatur: nec expectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quàm rogaretur. Colloquio illum atque conuiuio frequenter adsciuit: postremò abeunti multa munera obtulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta reiecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diuersis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim prætermittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII.

MAXIMVS Imperator temp. gubernabat, vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema nõ legitimè, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis ciuilibus abstinere licuisset. sed magnū imperiū nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius euocatū, receptumq. intra palatium, venerabiliter honorabat. totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. cū interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendeat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla vnquam femina contigisset, istius assidui-

Maximi v-
xor Martini
prandētis fa-
mula.

tatem,

tatē, immo potius seruitutē non poterat eua-
dere. nō illa opes regni, non imperij dignita-
tem, non diadema, non purpurā cogitabat :
diuelli à Martini pedibus solo strata non po-
terat. postremò à viro suo poposcit, deinde
Martinum vterque compellunt, vt ei remo-
tis omnibus ministris, præberet sola conui-
uium. nec potuit vir beatus obstinatius relu-
ctari. Componitur castus reginæ manibus
apparatus: fellulam ipsa consternit, mensam
admouet, aquam manibus subministrat: ci-
bum, quem ipsa coxerat, apponit. ipsa, illo
sedente, eminūs secundū famulantium
disciplinam solo fixa consistit immobilis, per
omnia ministrantis modestiam, & humilita-
tem exhibens seruientis: miscuit ipsa bibitu-
ro, & ipsa porrexit. Finita cenula, fragmenta
panis assumpti; micaſque collegit, satis fide-
liter illas reliquias imperialibus epulis ante-
ponens. Beata mulier, tantæ pietatis affectu
illi meritò cōparāda, quæ venit à finibus ter-
ræ, audire Salomonem; siquidē simplicē se-
quamur historiā. sed si fides reginarū est cō-
ferenda (quod mihi liceat separata mysterij
maiestate dixisse) illa expetiit audire sapien-
tē: ista nō tantū audisse cōtēta, sed & meruit
seruire sapiēti. Ad hæc Postumianus: Iādudū,
inquit, Galle audiēs te loquentē, vehemēter

admiror reginæ fidem. sed illud ubi est, quòd nulla vnquam femina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista regina non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tucantur exemplo, qui libenter feminis inseruntur. Tum Gallus: Quid tu, inquit, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambiri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, vt clausos carcere liberaret, exsiliis datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hæc quanti putes constare episcopo debuisse, vt pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? Verumtamen quia occasione huius exempli malè vsuros esse aliquos arbitraris, illi verò felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, iam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciuiens, sed sub viro viuens, ipso viro pariter supplicante, regina seruiuit & ministravit. hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari conuiuio, sed deferrebat obsequium. Disce igitur disciplinam: seruiat tibi matrona, non imperet: & seruiat, non recumbat:

bat : sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita conuiuio: immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina vtrumque compleuit: & ministravit vt Martha: & audiuit vt Maria. Quòd si quis hoc vti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum: talis caussa sit, talisque persona, tale obsequium, tale conuiuium, & in omni vita semel tantum. Præclare, inquit Postumianus, nostros istos, vt Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio: sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nunquam causas de osculo diceremus, & vniuersis scæuæ opinionis opprobriis careremus. Verùm sicut tu soles dicere, cùm edacitatis argueris, Galli sumus: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi fatemur. Verumtamen hæc nobis iamdudum agētibus, quid tu tam obstinatè Sulpici taces? Ego, inquam, non solum modò taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, sumptuosam obiurgauerim, lasciuius victitantem: itidemque virginem adolescenti cuidam mihi caro indecentius adhaerentem, cùm quidem

C s ulari ma
lierem d. de-
ret.

ipsam frequenter audissem, alios etiam qui talia agerent increpantem : tanta mihi omnium feminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut aduersum me utraque legiones iurata bella susceperint. Vnde quaeso taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur inuidiam: tota vobis istorum mentio relinquatur : ad Martinum potius reuertamur. Tu Galle, ut aggressus es, coeptum opus explica. Tum ille : Iam quidem vobis, inquit, tanta narraui, ut satisfacere studiis vestris meus sermo debuerit. sed quia voluntati vestrae non obsecundare nefas mihi est, quantum adhuc diei superest, loquar. Nam certe dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, aspicio, subuenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus iacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

VIII. CLAUDIOMACHVS vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minus gloriosa sacrarum virginum multitudo. praeteriens ergo Martinus, in secretario ecclesiae habuit mansionem. Post discessum illius, cunctae in secretarium illud virgines iruerunt, ad lambunt singula loca ubi aut sederat vir beatus, aut steterat : stramentum
etiam

etiam in quo quieuerat, partiuntur. Vna earum post dies paucos partē straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de ceruice suspendit. Nec mora, dicto citius eiectione, in quo Martinus curauerat, curatur.

Energumenus stramine, in quo Martinus curauerat, curatur.

IX.

PER idem ferè tempus Martino à Treueris reuertenti sit obuiam vacca, quam dæmon agitabat: quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & iam multos noxiè petulca confoderat. verùm vbi nobis cœpit esse contigua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, vt cauermus. Sed postquam ad nos toruis furibunda luminibus propius accessit, Martinus eleuata obuiam manu, pecudem consistere iubet. quæ mox ad verbū illius stare cœpit immobilis. Cū interea videt Martinus, dorso illius dæmonem supersedentem, quem increpans: Discede, inquit, funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste. Paruit nequam spiritus, & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam: ante pedes sancti recepta quieto prosternitur: deinde iubente Martino, gregem suum petit, seque agmini ceterarum, oue placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammās positus,

Vacca à dæmone vexata liberatur.

non sensit incendium . quod mihi non arbitror esse referendum , quia hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum , in epistola tamen postea , quam ad Eusebium, tunc presbyterum , modò episcopum, fecit, exposuit: quam tu Postumiane , aut, credo, legisti: aut si incognita tibi est, cùm libuerit in promptu ex illo armario habes . nos ab illo omiſſa referimus.

Sulpicii ad
Eusebiu epi-
ſtola.

x. QVODAM autem tempore, dum diœceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. iamque multo spatio victa bestiola , cùm vndique campis latè patentibus nullum esset effugiũ, mortem imminentem iam iamque capiendā crebris flexibus differebat. cuius periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus vt desisterent sequi, & sinerent abire fugientem. qui continuò ad primum sermonis imperium constiterunt. crederes vinclos, immo potius affixos in suis hæere vestigiis. ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis euasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

Ad imperiũ
B Martini ca-
nes prædam
deserunt.

x i. OVEM recens tonsam fortè conspexerat: Euangelicum, inquit, mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, vnā earum largita

Eiusdem loci
spiritualia.

largita est non habenti : ita ergo & vos facere debetis. Item cum subuleum argentem, ac pene nudum in pellicea veste vidisset, En, inquit, Adam eiectus de paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto manet, nouum Adam potius induamus. Boues ex parte prata depauperant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cetera quæ manebat illæsa, diuersis floribus quasi picta vernabat. Speciem, inquit, gerit pars illa coniugij, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa verò quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginē fœdam præterdunt: ceterum illa portio quæ nullam sensit iniuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis fecunda luxuriat fœni, in ea fructus exuberat, & vltra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui coniugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui coniugia virginitati æquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, vt coniugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio

Distinctio
virginitatis,
coniugij, &
fornicationis.

catio deputetur ad poenam, nisi satisfactione purgetur.

xii.

MILES quidam cingulum in ecclesia, monachum professus, abiecerat: cellulā sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse praeceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. ille verò vehementer abnuere, feminam viro rursus, iam monacho, non marito incongrua ratione misceri. postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia reuoluerent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadē eiusdem militiae sacramenta iurasse: pateretur episcopus sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) dic mihi, inquit, si vnquam in bello fuisti, si in acie constitisti? At ille respondens, Frequenter, inquit, in acie steti, & bello frequēter interfui. Ad hac Martinus: Dic mihi ergo, nunquid & in illa acie, quæ armata in proelio parabatur,

Miles monachus factus
uxorē repē-
tens verbo
Mart. reuo-
catur.

tur, aut cùm iam aduersus hostilem exercitum collato cominus pede, districto ensè pugnabat, vllam feminam stare aut pugnare vidisti? Tunc demùm miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundùm personam militis comparatione correctum. Martinus autem conuersus ad nos, sicut cum frequēs fratrum turba vallauerat: Mulier, inquit, viro- rum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul femina in suo degens tabernaculo sit remota. contèptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba feminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente seruauerit: cuius hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.

ILLVD verò Sulpici meminisse te credo, quo affectu nobis, cùm & coràm adesses, illam virginem predicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis remouisset, vt ne ipsum quidem ad se Martinum, cùm eam ille officij causa visitare vellet, admiserit. Nam cùm præter agellum illius præteriret, in quo se iam ante complures annos pudica
cohi-

XIII.

cohibebat, audita fide illius, atque virtute, diuertit, ut tam illustris meriti puellam religioso officio episcopus honoraret. Nos consequentes, gauisuram illam virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxauit. Ita vir beatus accepta per aliam feminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se saluandamque non dederat, lætus abcessit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit: sed magnificans illius cum exultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longè ab illa villula nos manere nox imminēs coëgisset, xenium beato viro eadem illa virgo transmisit: fecitque Martinus quod antea non fecerat: nullius enim ille vnquam xenium, nullius munus accepit. nihil verò ex his quæ virgo venerabilis miserat refutauit, dicens: benedictionem illius à sacerdote minimè respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda. Audiant quæso virgines istud

Virgo quædam visitantem non admittit.

Eiusdē laus.

istud exemplum , vt fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant:& ne ad se improbis sit liber accessus , non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat: videri se à Martino virgo non passa est. non vtique illa quemcumque à se repulit sacerdotem : sed in eius viri conspectum puella non venit , quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc alius præter Martinum sacerdos, non ad suam iniuriam retulisset ? quos aduersum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset ? hæreticam iudicasset , & anathematizandam esse decreuisset. Quàm verò illi beatæ animæ illas virgines prætulisset , quæ crebris occurribus vbique se præbent obuias sacerdoti , quæ conuiuia sumptuosa disponunt, quæ vnà pariter accumbunt. Sed quò me ducit oratio ? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum fortitan incurrat offensam. Etenim infidelibus obiurgationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciet exemplum. verùm ego ita virtutem huius virginis prædicabo, vt tamē nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerūt, arbitrer derogandum : si quidē hoc beatum virum frequenter affectu etiam angeli frequentarint.

XIII.

CETERVM id quod dicturus sum Postumiane, hōc tibi (me autem intuebatur) teste rectè perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, iam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingēti horrore & tremore, ac si ante angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cūm quidem clauso cellulæ suo ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audiuius, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse diuinum. Post duas ferè horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eūm iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiariùs loquebatur) cœpit orare, vt perquirētibus indicaret, quid illud diuini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. tum ille diu multumq̃ cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret inuito.) incredibiliōra fortè dicturus sum, sed Christo teste non mentior: nisi quisquam est tam sacrilegus, vt Martinum æstimet fuisse mentitum.) Dicam, inquit, vobis, sed vos quæso nulli dicatis: Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt. referebat

B. Maria,
Petri, Pauli,
& aliorum
Sanct. conspectu,
& colloquio
fruitur.

ferebat autem nobis vultum atque habitum singularum. Nec verò illo tantum die ; sed frequenter se ab eis confessus est visitari: Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sæpius, non negavit. Iam verò dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. Mercurium maximè patiebatur infestum : Iouem brutum atque hebetem esse dicebat. Hæc plerisque in eodem etiam monasterio constitutis incredibilia videbantur: nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. nam nisi inæstimabilem vitam atq. virtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. quamquam minimè mirum, si in operibus Martini infirmitas humana dubitauerit: cum multos hodieque videamus, nec Euangeliiis quidem credidisse. A Martino autem sæpe angelos visos familiariter, & sensimus, & experti sumus. Rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam.

A P V D Nemausum episcoporum synodus habebatur. ad quam quidem ire noluerat: sed quid gestum esset, scire cupiebat. Casu cum eo iste Sulpicius nauigabat: sed procul, ut semper, à ceteris in remota navis parte residebat. Ibi ei angelus, quid gestum esset in synodo, nuntiavit. Nos postea tēpus

xv.

Acta Synod.
didicit ab an.
gelo.

habiti

habiti concilij sollicitè requirentes, satis cōpertum habuimus, ipsum diem fuisse conuentus, & ea ibi ab episcopis fuisse decreta, quæ Martino angelus nuntiarat.

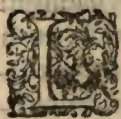
xvi.

CETERVM cū ab eo de fine sæculi quæreremus, ait nobis, Neronem & Antichristum prius esse venturos: Neronem in Occidentali plaga regibus subactis decem imperaturum: persecutionem autem ab eo hætenus exercendam, vt idola gentium coli cogat. Ab Antichristo verò Orientale imperium esse capiendum: qui quidem sedem & caput regni Hierosolymam esset habiturus. ab illo urbem & templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, vt Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans: omnesque secundum legem circumcidi iubeat. & ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate vniuersum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec aduentu Christi impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, ætate legitima sumpturus imperium. Quod autē hæc ab illo audiuius, annus octauus est. Vos autem æstimate, quo in præcipitio consistunt,

sistunt, quæ futura sunt. Hæc cum maximè Gallus, necdum explicitis, quæ statuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium presbyterum stare pro foribus. Dubitare cœpinus, vtrum Gallum adhuc esset melius audire: an exoptatissimo nobis viro, qui officij causa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: Etiâsi non ob aduentum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari vniuersa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus. Ita pariter accepta Galli sponsione, surreximus.

D I A L O G V S I I I. D E

E A D E M R E.

DVCESCIT ô Galle, surgendum est. nam vt vides, & Postumianus instat, & hic presbyter, qui hesternò auditorio est admissus, expectat, vt quæ de Martino nostro in hodiernũ diem explicanda distuleras, debitor sponsionis euoluas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt: sed

V

dulcis

dulcis & grata cognitio est etiam nota relegendi : siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta, cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, nouit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes : quippe qui de eo etiam litteris multa mandauerim: sed per gestorum admirationem semper mihi noua sunt, quæ de illo licet audita sæpius reuoluuntur. proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulamur, quo promptius Postumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo iam ad narrandum parato, irruit turba monachorum : Euagrius presbyter, Aper, Sebastianus, Agricola: & post paullulum ingreditur presbyter noster Etherius, cum Callipione diacono, & Amatore subdiacono. Postremus Aurelius presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus currit. Quid vos, inquam, tam subito & tam insperati, tam ex diuersis regionibus, tam manè concurritis? Nos, inquiunt, hesternò cognouimus, Gallum istum per totum diem

Martini

Martini narrasse virtutes : & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse. propterea maturauimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo. Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed vt admitterentur orantes. Tum Aper : Nequaquam istos, inquit, nobis admisceri conuenit: quia ad audiendum curiositate potius quàm religione venerunt. Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat : ægrè tamen obtinui, vt Euchereum ex vicariis, & Celsum admitteret consulare: ceteri sunt repulsi. Tum Gallum media in sede componimus: qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. Conuenistis, inquit, ad me audiendum, & sancti & disertis: sed religiosas potius, quàm doctas aures, vti arbitror, attulistis, audituri, me fide testis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem hesternò dicta sunt, non reuoluam: illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscant. Noua Postumianus exspectat, nuntiaturus Orienti, ne se in comparatione Martini præferat Occidenti. ac primùm gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, explicari.

Duo genera
auditorum
notantur.

11. RES IN Carnotena gesta est ciuitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino coepit offerre, poscens, ut linguam ligatam meritis suis sanctus absolueret. Ille cedens Episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparem se esse tantæ molli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fatebatur. At illi pias preces unâ cum patre supplici voce iungentes, orare Martinum, ut sperata præstaret. nec cunctatus ultra, (vtrumque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) iubet circumstantis populi multitudinem subinueri: episcopis tantum & puellæ patre assistentibus, in orationem suo illo more prostermitur. dein pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec fefellit sanctum virtutis euentus. Patris nomen interrogat: mox illa respondit. proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, Martini genua complexus, & hanc primam se filiaë audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur. Ac ne cuiquâ id incredibile forte videatur, perhibeat vobis præsens Euagrius testimoniū veritatis. nâ res ipso præsentem tum gesta est.

Oleo in os
iniecito puellæ
muta loquitur.

PARVM illud est quod nuper Harpagio presbytero referente cognoui. sed non præmittendū videtur, Auitiani comitis vxorem misisse Martino oleum, quod ad diuerfas morborum causas necessarium (sicut est consuetudo) benediceret: ampullulam vitream istiusmodi fuisse, vt rotunda in ventrem cresceret, ore producto, sed oris exstantis concavum non repletum: quia ita moris sit vascula illa compleri, vt pars vmbonibus obstruendis libera relinquatur. Testabatur presbyter, vidisse se oleum sub Martini benedictione creuisse, quoad exundante copia supernè deflueret: eandemque, dum ad matrem familias vasculū referretur, seruasse virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, vt omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam itaque ad summum labrum plenum vasculum recepisse: vt presbyter hodieque fatetur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius seruanda consueuerunt, in vitro illo spatium non fuisse. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, in fenestra paullum editiore deposuit: puer familiaris incau-
rior linteum superpositum, ampullam ibi

B. Martini
benedictione
oleū creuit.

Vas vitreum
lapsu non
frangitur.

esse ignarus, attraxit. vas super cōstratū marmore pavimentū decidit. cūctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quā ad Martini est referenda virtutem, cuius benedictio perire non potuit.

IIII.

Q V I D illud, quod factum est à quodam, cuius nomen quia præsens est, & prodi se vult, suppressetur: cui quidem tempore hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. In nomine, inquit, Martini iubeo te obmutescere. cani hæsit latratus in gutture: linguam ut abscisam putares, obmutuit. ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine eius multa fecerunt.

Canis ob-
mutescit so-
lo eius no-
mine.

v.

A V I T I A N I quondam comitis noueratis barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. hic rapido spiritu ingressus Turo-num ciuitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diuersa perdendis parari iubet genera pœnarum, disponens postera die attonita ciuitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino comper-
tum est, solus paullo ante mediam noctē ad prætorium bestię illius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis,
nullus

nullus foribus obſeratis pateret ingreſſus, ante
 limina cruenta proſternitur. interea Aui-
 tianus graui ſomno ſepultus, angelo ingruente
 percellitur: Seruus, inquit, Dei ad tua limi-
 na iacet, & tu quieſcis? Qua ille voce perce-
 pta, lecto ſuo turbatus excutitur: cōuocatiſ-
 que ſeruis trepidus exclamat, Martinū eſſe
 pro foribus. irent protinus, clauſtra reſerarēt,
 ne Dei ſeruius pateretur iniuriam. Sed illi, vt
 eſt omnium natura ſeruorum, vix prima li-
 mina egreſſi, irridentes dominū ſuum, quod
 ſomno fuiſſet illuſus, negāt quemquam eſſe
 pro foribus: ex ſuomet ingenio coniectantes,
 neminem nocte poſſe vigilare: nedū illi cre-
 derent, in illo noctis horrore iacere ante alie-
 na limina ſacerdotem: idque Auitiano facile
 perſuaſum. ruruſum ſoluitur in ſoporem. ſed
 mox vi maiore concuſſus, exclamat Marti-
 num ſtare pro foribus, ſibi ideo nullam quie-
 tem animi corporiſque permitti. Tardanti-
 buſ ſeruis, ipſe uſque ad limina exteriora pro-
 greditur: ibi Martinum vt ſenſerat depre-
 hendit. Percuſſus miſer tantæ manifeſtati-
 onis virtutis: Quid, inquit, mihi hoc domine
 feciſti? nihil loqui te neceſſe eſt, ſcio quid de-
 ſideres, video quid requiras: diſcede quanto-
 cyus, ne me ob iniuriam tuam cæleſtis ira
 conſumat: ſatis ſoluerim huc uſque pœnarum.

Auitianus &
 ſcelere per-
 petrando re-
 uocatur.

Crede, quia non leuiter apud me actum est, vt ipse procederem. Post discessum autem sancti, aduocat officiales suos, iubet omnes custodias relaxari: & mox ipse proficiscitur. ita fugato Auitiano, lætata est se ciuitas liberatam. Hæc cum multis Auitiano referente, comperta sunt: tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Eua-grio fideli viro, ex tribunis, sub inuocatione diuinæ maiestatis audiuit, qui sibi hoc ab ipso Auitiano relatum esse iurabat. Ceterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesternò non feci, vt ad singulas quasque virtutes nomina testium personarumque subnectam: ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurrat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesternò memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes adhuc incolumes atque viuentes, quibus quia de fide nostra dubitant, magis credant. Sed si adeò infideles sunt, profiteor quia nec illis sunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, vt putet quemquam de Martino posse mentiri. Faceat à quoquam qui sub Deo viuit, ista suspicio. neque enim Martinus hoc indiget, vt mendaciis

daciis afferatur: sed tamen totius sermonis fidem apud te Christe depromimus, nos nec alia dixisse, nec alia dicturos, quàm quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis auctoribus, vel plerunque ipso referente, cognouimus. Ceterùm etsi dialogi speciem, quo ad releuandum fastidium lectio variaretur, assumpsimus, nos piè præstare profiteamur historiæ veritatem. Hæc me extrinsecus inserere, nonnullorum incredulitas, non sine meo dolore compulerit. Sed redeat ad nostrum sermo confessum: in quo cùm me tam studiose audiri videam, fateor, necesse est Aprum fecisse constanter, qui repulit infideles: eos tantùm iudicans audire debere, qui crederent.

EFFERO siquidem creditis, spiritu, VI.
& præ dolore totus insanio. non credent Martini virtutibus Christiani, quas dæmones fatebantur? Monasterium beati viri duobus à ciuitate erat milibus disparatum: sed si quoties venturus ad ecclesiam, pedem extra cellulæ suæ limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adueniente iudice agmina damnanda trepidare, vt aduentum episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam

Aduenientē
procul præ-
sentis ener-
gumeni.

nola
 appropiante Martino in aëra raptum, manibus extēsis in sublime suspendi, vt nequaquàm solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus attrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumq. per clericos rotatur turbo verborum: sed ad motis energumenis, ceteros iubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. Tum verò cerneret miseros diuerso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum. at in parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina cōfidentes: nomina etiam nullo interrogante prōdebāt. ille se Iouem, iste Mercurium fatebatur. Postremò cunctos diaboli ministros cū ipso cerneret auctore cruciari. vt iam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptū est: Quoniam sancti de angelis iudicabunt.

VII.

PAGVM quendam in Senonico annis singulis grando vastabat. compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium poposcerunt, missa per Auspiciū præfectorium virum satis fida legatione, cuius agros speciali-

ter

Modus ex-
 orcizandi B.
 Martini.

ter grauior quàm ceterorum adſueuerat pro-
 cella populari. Sed facta ibi oratione, Marti-
 nus ita vniuerſam penitus liberauit ab in-
 gruenti peſte regionem, vt per viginti annos,
 quibus poſtea manſit in corpore, grandinem
 in illis locis nemo pertulerit. Quod ne for-
 tuitum eſſe, & non potius Martino præſtitū
 putaretur, eo anno quo ille deſunctus eſt,
 rursus incubuit rediuiua tēpeſtas. adeò ſenſit
 & mundus viri fidelis exceſſum, vt cuius vi-
 ta iure gaudebat, etiam eiufdem mortem lu-
 geret. Ceterum ſi ad hæc probanda, quæ di-
 ximus, teſtes etiam infirmior auditor exege-
 rit, non vnum ego hominem, ſed multa mi-
 lia producam: & totam in teſtimonium vir-
 tutis expertæ Senonū aduocabo regionem.

Pagum Se-
 nonēſis dic-
 ceſis annua
 grandine li-
 berat.

Et tamen tu Refrigeri præſbyter, credo me-
 miniſti, nuper nobis ſuper hoc cum Romulo
 Auspicij illius filio, honorato, & religioſo vi-
 ro, fuiſſe ſermonem: qui hæc nobis tanquam
 incomperta referebat: & cū futuris pro-
 uentibus per aſſidua damna trepidaret, vt
 ipſe vidisti, magno ſecum mærore lugebat,
 Martinum nō in hæc tempora reſeruatum.

SED VT ad Auitianum recurram, qui VIII.
 cū in omnibus locis cunctiſque vrbibus e-
 deret crudelitatis ſuæ infanda monumenta,
 Turonis tantum innocens erat. Et illa beſtia,
 quæ

Ambianus
Turonis so-
lūm mitis.

quæ humano sanguine, & infeliciū mor-
tibus alebatur, mitem se atque tranquillū
beato viro præsente præstabat. Memini
quodam die ad eum venisse Martinum : qui
vbi secretarium eius ingressus est, vidit post
tergum ipsius dæmonē miræ magnitudinis
assidentem. quem eminus (vt verbo, quia ita
necesse est, parum Latino loquamur) exsuf-
flans, Auitianus se exsufflari existimans,
Quid me, inquit, sancte sic aspicias ? Tum
Martinus : Non te, inquit, sed eum qui cer-
uici tuæ teter incubuit. Ita recessit diabolus,
& reliquit familiare subsellium. satilque cō-
stat, ab illo die Auitianum mitiorem fuisse:
seu quod intellexerit, egisse se semper assidē-
tis sibi diaboli voluntatem : seu quod im-
mundus spiritus ab illius confesso per Mar-
tinum fugatus, priuatus est potestate graf-
fandi, cū erubesceret minister auctorem,
nec ministrum auctor vrgeret.

ix.

IN VICO autem Ambatiensi, id est ca-
stello illo veteri, quod nunc frequens habi-
tatur à fratribus, idolum noueratis grandi
opere constructum. politissimis saxis moles
turrata surrexerat, quæ in conum subline
procedens, superstitionem loci operis digni-
tate seruabat. Huius destructionem Marcel-
lo, ibidem consistenti presbytero, vir beatus
sæpe

sæpe mandauerat. Post aliquantum tempus regressus, increpat presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subuerti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quiuisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus peruigilat. mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum prouoluit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

Oratione destruitur templum idolorum.

x.

A L I A M eius non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat euertere: sed nulla erat facultas, quaid daretur effectui. Tum ad orationem suo more conuertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cælo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem soluit in puluerem: parum scilicet, si inuisibiliter cæli virtutibus vteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter seruire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

I D E M autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris il-

x i.

Mulier profluvio sanguinis sanatur attactu

lius vestis.

lius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

XII.

SERPENS flumen secabat, & ripæ in qua constiteramus adnatabat: In nomine, inquit, Domini iubeo te redire. Mox se mala bestia ad verbum sancti retorfit, & in vltiorem ripam nobis expectantibus transmeauit. quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, aliùs ingemiscens ait: Serpentes me audiunt, & homines non audiunt.

XIII.

PISCEM Paschæ diebus edere consuetus, paullo ante horâ refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato diaconus, ad quem monasterij administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi vllam cessisse capturam: sed neq. alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quiuisse. Vade, inquit, mitte linum tuum, captura proueniet. Contingua flumini, vt Sulpicius iste descripsit, habebamus habitacula. processimus cuncti, vt pote feriatis diebus, videre piscantem: omnium spebus intentis, non incassum futura têtamina, quibus piscis, Martino auctore, Martini vsibus quæreretur. Ad primum iactum reti permodico immanem esocem diaconus extraxit, & ad monasterium lætus accurrens,

Captura pisci ad Christi similitudinem.

Cap. 6. sui libri.

currens, nimirum, ut dixit poëta, nescio quis (utimur enim versu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur) Captiuumq. suem mirantibus intulit Argis. Verè Christi iste discipulus, gestarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum sanctis suis edidit, æmulator, Christum quoque in se monstrabat operantem, qui sanctum suum vsquequaque glorificans, diuersarum munera gratiarum in vnum hominem conferbat.

T E S T A T V R Arborius ex præfecto, vidisse se Martini manum sacrificium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ collisarum inter se fragorem audisse gemmarum. xiiii.

V E N I A M ad illud, quod propter notam temporum semper occultauit: sed nos celare non potuit. in quo illud est miraculi, quòd facie ad faciē cum eo est angelus collocutus. Maximus Imperator, aliàs sanè bonus, deprauatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem, Ithacium episcopū Priscilliani accusatorem, ceterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cuiuscumque modi hominem fuisse xv.

*Vide finem
dial. 2.*

Anno 327.

fuisse damnatum. Interea Martinus multis grauiusque laborantium caussis ad comitatum ire compulsus, procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treueros Episcopi tenebantur, qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, mussitare & trepidare coeperunt. Et iam pridie Imperator ex eorum sententia decreuerat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, paruo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis iudicabatur, cum quis pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimeretur. Hæc nequaquam placitura Martino, episcopi sentiebant: sed malè consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adueniēs abstineret, non defuturis qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, ut missis obuiam magisterij officialibus, urbem illam propius vereretur accedere, nisi secum pace episcoporum

ibi

ibi consistentium adfore fateretur. quos ille
callidè frustratus, profitetur se cum pace
Christi esse venturum. Postremò ingressus
nocturno tempore, adiit Ecclesiam tantum
orationis grátia. postridie palatium petiit.
præter multas, quas euoluere longum est,
has principales petitiones habebat: pro Nar-
sete comite, & Leucadio præside, quorum
ambo Gratiani partium fuerant, pertina-
cioribus studiis, quæ non est temporis expli-
care, iram victoris emeriti. Illa præcipua cu-
ra, ne tribuni cum iure gladiatorum ad Hispa-
nias mitterentur. pia enim erat sollicitudo
Martino, vt non solùm Christianos, quí sub
illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam
hæreticos liberaret. Verùm primo die, atque
altero, suspendit hominem callidus impera-
tor, siue vt rei pondus imponeret, siue quia
nimis sibi implacabilis erat, seu quia (vt ple-
rique tum arbitrabantur) auaritia repugna-
bat: siquidem in bona eorum inhiauerat.
Fertur enim ille vir multis bonisq̃ue actibus
præditus, aduersus auaritiam parum consu-
luisse: nisi fortasse regni necessitate, quippe
exhausto superioribus principibus reipubli-
cæ ærario, pæne semper in expeditione at-
que procinctu bellorum ciuiliū constitutus,
facile excusabitur, quibuslibet occasio-

nibus subsidia imperio parauisse. Interea
episcopi, quorum communionem Martinus
non inibat, trepidi ad regem concurrunt,
prædamnatos se conquerentes, actum esse
de suo omnium statu, si Theognisti pertina-
ciam, qui eos solus palàm lata sententia con-
demnauerat, Martini armaret auctoritas.
non oportuisse hominem recipi mœnibus:
illum iam non defensorem hæreticorum es-
se, sed vindicem: nihil actum morte Priscil-
lani; si Martinus exerceat illius ultionem.
Postremò prostrati, cum fletu & lamenta-
tione potestatem regiam implorant, vt vta-
tur aduersus vnum hominem vi sua. Nec
multum aberat, quin cogeretur imperator
Martinum cum hæreticorum sorte miscere.
sed ille licet episcopis nimio fauore esset ob-
noxius, non erat nescius Martinum fide, san-
ctitate & virtute cunctis præstare mortali-
bus: alia longè via Sanctum vincere parat.
Ac primò secretò accersitum, blandè appel-
lat, hæreticos iure damnatos more iudicio-
rum publicorum, potiùs quàm insectationi-
bus sacerdotum: non esse causam, qua Itha-
cij, ceterorumque partis eius communio-
nem putaret esse damnandam. Theogni-
stum odio potiùs, quàm causâ fecisse disci-
dium: eundemq. tamen solum esse, qui se à
com-

communione interim separarit : à reliquis nihil nouatum. Quin etiam ante paucos dies habita Synodus, Ithacium pronūtiauerat culpa non teneri. Quibus cū Martinus parum moueretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu eius abripuit. & mox percussores his, pro quibus Martinus rogaue- rat, diriguntur. Quod ubi Martino com- pertum iam noctis tempore est, palatium irrupit. spondet, si parceretur, se communi- caturum, dummodo ut & tribuni iam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. Nec mora intercessit, Ma- ximus indulget omnia. postridie Felicis epi- scopi ordinatio parabatur, sanctissimi san- cti viri, & planè digni, qui meliore tempore sa- cerdos fieret. Huius diei communionem Martinus iniit, satius aestimans ad horam ce- dere, quàm his non consulere, quorum cer- uicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi episcopis nitentibus, ut commu- nionem illam subscriptione firmaret, extor- queri non potuit. Postero die se inde prori- piens, cū reuertens in via mæstus ingemi- sceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum : haud longè à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitu- dines silvarum secreta patiuntur, prægressis

Ut Maximus
exoret, pru-
denter com-
munionem
eludit.

Matt. Syno-
do & dam-
nationi Itha-
ciani non
subscribit.

paullulum comitibus, ille subleuit, caussam doloris & facti accusante ac defendente inuicem cogitatione peruoluens. astitit ei repente angelus: Meritò, inquit, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. repara virtutem, resume constantiam, ne iam non periculum glòriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tempore satis cauit, cum illa Ithacianæ partis communionem misceri. Ceterum cum quosdam ex energumenis tardius quàm solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur, se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus episcoporum conuentibus se remouit.

XVI.

SE D planè, vt experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparauit. Vidi præterea ad pseudothyrum monasterij ipsius adductum energumenum, & prius quàm ad limen attingeret, fuisse curatum.

Absentis vir-
tus.

XVII.

TESTANTE M quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, nauigaret, subito turbini-
bus exortis, extremum vitæ omnium fuisse
discrimen.

discrimē. In quo cū quidam Ægyptius negotiator nec dum Christianus, magna voce clamauerit, Deus Martini eripe nos: mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

Nominati
virtus.

LYCONTIVS ex vicariis vir fidelis, cū familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martini per litteras implorauit auxilium. Quo tempore vir beatus rem esse promisit, difficilem impetrari. nam spiritu sentiebat, domum illam diuino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & ieiunando continuans, quàm id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, diuina expertus beneficia peruolauit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recepit. Sed priusquàm pondus illud monasterij limen attingeret, redimendis id captiuis continuò deputauit. & cū ei suggereretur à fratribus, ut aliquid ex eo in sumptum monasterij referuaret, omnibus enim angustum esse victum, multis deesse vestitum:

XVIII.

Toti familia
pestiferam
lue auertit.

X 3

Nos,

Nos, inquit, Ecclesia & pascat & vestiatur, dummodo nihil nostris visibus quæsisse videamur.

xix.

SVCCVRVNT hoc loco illius viri magna miracula; quæ facilius admirari possumus, quàm referre. Agnoscitis profectò quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi sellula diuaticatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuò Martinus factam sacro tegmini sensit iniuriam, magna voce proclamans: Quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat habitaculum? Hoc ubi ille frater audiuit, & ex conscientia quòd increpabatur agnouit: continuò ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

Fornacula
iniuria.

xx.

QVODAM itidem die dum in area, quæ parua admodum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod nostis omnes) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere,

consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emittere: Heia te Briccio, Heia te Briccio. Credo cernebant miserum eminens propinquantem, conscij quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Briccio furibundus irrupit, ibi plenus insanix, euomit in Martinum mille conuicia. obiurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil vnquam ante clericatũ (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. nam iam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coemisse. Quibus rebus infelicissimus infano felle commotus, & vt credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, vt vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. sed ita in eo nequam spiritus redundabat, vt ne sua quidem illi, quamuis vana admodum mens subesset, tremantibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante creuisset: Martinum verò &

Mart. patien-
tia.

à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus sorduisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse, Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ recitare melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore satiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pænitentiam, mox reuertitur, atque ad Martini se genua prosternit, veniam poscens, fatetur errorem, nec sine dæmone se fuisse tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignosceret supplicanti. Tunc & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum à dæmonibus vidisset agitari: se conuiciis non moueri, quæ magis illi à quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Brictio multis apud eum magnisque criminibus sæpe premeretur, cogi non potuit ut eum à presbyterio submoueret, ne suam persequi videretur iniuriam: illud sæpe commemorans, si Christus Iudam passus est, cur ego non patiar Brictionem? Ad hæc Postumianus: Audiat, inquit, istud exemplum noster iste de proximo. qui cum sit sapiens, imme-

immemor præsentium, immemor futurorum, si fuerit offensus, insanit, in sua se non habens potestate: sæuit in clericos, grassatur in laicos; totumq. terrarum orbem in suam commouet vltionem: in qua per triennium iugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiam si hac sola insanabilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre sæpius Galle debueras, vt sciret irasci, & sciret ignoscere. qui si istum ipsum breuiter insertum sermonem meum in se prolatum fortè cognouerit, sciat non magis ore inimici, quàm amici animo me locutum: quia si fieri posset, optarem vt Martino potius episcopo, quàm Phalari tyranno similis diceretur. Sed istum, cuius commemoratio parum suauis est, transeamus, & ad Martinum nostrum Galle redeamus. Tum ego, cùm iam adesse vespèrum occiduo sole sentirem, Dies, inquam, abiit, Postumiane: surgendum est. simul tam studiosis auditoribus cœna debetur.

Concludit
narrationē
gestorum.

DE MARTINO autem expectare non debes, vt vlla sit meta referēdi. latius ille diffunditur, quàm vt vllò valeat sermone concludi. Ità interim de illo viro portabis Ori-

xxi.

X s . enti.

enti. Sed dum recurris, diuersasque regiones, loca, portus, insulas, vrbesque præterlegis, Martini nomen & gloriam sparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & si maximè cursus in deuiio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum vlla dispendia, quin illic adeas illustrem virum, ac toto laudatum orbe, Paulinum: illi, quæso te, primùm sermonis nostri, quem vel hesternò confecimus, vel hodie diximus, volumen euolue. Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, vt mox per illum sacra viri laudes Roma cognoscat: sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non inuidus gloriarum, sanctarumque in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præfulem nostrum cum suo Felice cõponere. inde si fortè ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet iam pridem, vt ipse dixisti, virum nouerit, tamen nunc præcipuè de eo plura cognoscat, ne solum ibi Cyprianum martyrem suum, quamuis sancto illius sanguinè consecrata, miretur. Iam si ad læuam, Achaiaë sinum paullulum deuexus intraueris, sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientio rem in Academia Platonem, nec Socratem

cratem in carcere forciozem. felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum prædicantem: sed nequaquam à Christo Gallias derelictas, quibus donauerit habere Martinum. Cum verò ad Ægyptum usque peruenieris, quanquam illa suorum sanctorum numero & virtutibus sit superba, tamen non dedignetur audire: quia illi, vel vniuersæ Asiæ, in solo Martino Europa non cesserit.

CETERVM cum Hierosolymam inde petiturus, ventis cursuum vela commiseris, negotium tibi nostri doloris iniungo, vt si vniquam illustis illius Ptolemaidis litus accesseris, sollicitus inquiras, vbi sit consepultus noster ille Pomponius: nec fastidias visitare ossa peregrina. Multas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quàm ex nostris funde visceribus. ac, licet inani munere, solum ipsum flore purpureo, & suauè redolentibus sparge graminibus. dices tamen illi, sed non asperè, non acerbè, compatiens alloqui, non exprobrantis elogio: Quòd si vel te quondà, vel me semper audire voluisset, & Martinum magis quàm illum, quem nominare nolo, fuisset imitatus, nunquam à me tam crudeliter disparatus, ignoti pulueris regione tegeretur, naufragi sorte prædonis passus in medio

xxi.

medio mari mortem , & vix in extremo na-
ctus litore sepulturam . Videant hoc opus
suum , quicumq. ex illius abscessu mihi no-
cere voluerunt : videant gloriam suam , &
vel nunc aduersum me grassari desinant
vindicati . Hæc cum maximè flebili voce ge-
meremus , omnium lacrymis per nostra la-
menta commotis , cum magna quidem
Martini admiratione , sed non minore ex
nostris fletibus dolore discessum est.

FINIS.

VICT.

VICT. GISELINI

NOTÆ AD PRIMVM LIB.

HISTORIÆ SACRÆ S. SEVERI.

H N H A C Sacræ historiæ epitome nullis vsus sum manuscriptis libris: neque scio, quis vel vnus vsquam mentionem fecerit, præter vnum M. F. qui vir sanè optimus etsi nomen suum duabus tantum litteris designatum nos celare voluerit, elegantissimum tamen hunc libellum noluit celare: quem idem ex quadam celeberrimæ Saxonum ciuitatis Herdesiæ bibliotheca erutum non dubito quin optima fide expresserit: vt indicio sunt menda non nulla, quæ, vt in ipso fuerunt apographo, ita citra vllam castigationem repræsentata esse deprehendo. Eum libellum Basileæ primum editum, excuderunt deinde, & alienis præfationibus ornarunt Parisienses, Colonienfes, & Romani: nec defuit, qui eundem Gallicè loquentem in scenam produceret: nullo tamen omnes vel verbo facto de codice Herdesiano, aut eo, qui eundem primus typis expressit. Quinimmo, si diis placet, reperi- tus est, qui non solum bono huic M. F. nuncupatoriam epistolam pæne ad verbum surriperet, suæque bene longæ declamationi, veluti emendicatum pannum assueret; verum etiam Christiano lectori persuadere non sit veritus, se Sacram hanc historiam (verbis eiusdem vtat) in publicum omnium catholicorum commodum euulgare ex medijs antiquorum sæculorum abditissimis seriniis erutam. Sed valeat & viuat per me Marrucinus ille Asinius. Nos igitur hoc Herdesianum exemplar, vtpote princeps atque vnicum hîc omnibus modis sequendum nobis proposuimus. & cum viderem à Petro Galefinio Theologo, in eo ingeniosè recognoscendo, itemque à Ioanne Filleau I. C. in eo Gallicè transferendo non malam operam esse positam; operæ etiam nostræ esse duxi, vtriusque recognitionem cum prima editione conferre, & quid vterque præstitisset, suo loco paucis indicare. quæ opera si aliis non magni esse momenti censebitur; nobis certè illa videbitur præclare constituisse, si vel in re leui ea sit fidei nostræ argumentum non leue.

1 *cucurrissem*, etiam post gesta conuertere. fort. connectere; (libenter enim eo verbo utitur, ut pag. i 2 f.) vel certe, me iam ad post gesta conuertere.

2 *atque ex his*. Galesinius hoc loco, & ferè vbique reponit iis, pro, his. Memini quidem sæculis quibusdam, præsertim proximè. Superioribus ferè non iis, sed hiis, &, huiusdem, scribi solere. sed cum de Herdesiani codicis ætate nihil mihi constet, quidquam etiam in his minutis immutare fuit religio.

3 *abhinc annos iam pene sex milia*. Ex duabus vocibus, annos iam, facerem, annorum: nisi suspicarer in autographo fuisse primum exaratum, abhinè pæne *vi*. qua concisione utitur serè vbique. nihil tamen mutò. nam & alia alibi occurrent, quæ rigidis Grammaticis, valdè vereor, ut possint satisfacere.

4 *Itad atque ex eo Mamahel*. In peregrinis his nominibus lib. Herdesiani, hoc est, ipsius Seueri scripturam hic constanter seruandam existimaui: ne, dum ea à Græcorum scribendi forma, quos Sulpicius vbique imitatur, detorqueo, & ad natiuam Hebræorum conformationem reuoco: reliqua quoque, in quibus auctor cum Hebræis dissentit, mihi forent immutanda. quod certè ab iis præstari debebat, qui illud alterum sibi adeò lubenter & facillè permiserunt.

5 *Enos Cainan*. Cum vulgatum esset Nainan, Galesin. omnem antiquitatem & præcipuè Græcos secutus, verum nomen restituit, motus etiam, uti opinor, litterarum K & N cognatione.

6 *Mathusala*. Et hinc morem Græcorum expressi, scribentium *μαθουσαλα*: cuius terminationis quartum casum suprâ extulit.

7 *Rursum remissa*. Malim, emissa. sequitur enim, tertio deinde emissa.

8 *præda hostib.* Galef. præda. demitor, cum mox sequatur, decimas prædæ dedit.

9 *contra. To domini femine*. Galefin. femore.

10 *opidum Nabor*. sic & lxx. Interp. *נאב*. vulgò Nahor.

11 *substantia, agente inuidia, ab incol.* sic scripsi cum vulgatum esset, multiplicatusque p. a. o. s. à gente, inuidia, &c. eodem sensu pag. 76. dicer, simulante inuidia.

12 *Ex ancilla re. v. lte*, ita emendaui veritatem rei & litterarum

rum vestigia secutus. editum enim vbique est, Ex ancilla verò hæ.

13 *Tum Iacob redire ad patrem.* Nisi aliquod vitium subsit, quod me fugiat, omnino tota hæc periodus, tot participiorum concursu, implicata est, pessimeque cadit.

14 *latitudo femoris.* Interp. lxx. καὶ ἐνάρχησε τὸ πλάτος τοῦ μηρὸς Ἰακώβ. Mirandum sanè cur Galestin. hic ex Iosepho substitueret aulius sit, nervus femoris.

15 *in parte turris Gader.* Putavi subesse mendum. amplam enim valdè turrinam fuisse oportet, cuius pars & Iacobeam totam familiam & tabernaculum eiusdem caperet. sed liberauit me interpret Græcus, qui, ut hebraicam dictionem parum videtur intellexisse (ex vulgato enim rei nomine proprium loci fecit, quo modo aliàs non semel) ita neque noster ipsa interpretis verba, quæ sunt: ἐπηξεν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐπὶ κρηναὶ τοῦ γαδὶς.

16 *in hoc tam præciso opere.* ἐπιτομή. sic pag. 5 I.

17 *Herb.* lxx. Interp. ἡρ.

18 *anno M. CCC. & LX.* sic restitui numeros prauè & præposterè traiectos. vulgò, xl. ratio è nostra chronologia cui-dens & certa est.

19 *quàm Aegypto aduenerat.* sic pag. 29. quæ cælo accederet. & pag. 43. rubo propius accessit. quæ addo, ne cui mendum suboleat.

20 *qui primum Aegyptum descenderant.* Luberet suspicari præpositionem, in, hic omisam, syllabæ extremæ vocis proximè antecedentis immerfam fuisse: sed cum pag. 30. eadem forma dixerit, Mox annonæ inopia Aegyptum concessit: nihil muto.

21 *partum non deformatum.* Præpositio, de, augendi vim hichabet, ut verba hæc idem valeant quod in lxx. Interpretib. μετὰ ἰσχυρισμὸν. qui tamen Moïsis sententiā assecuti non videntur, ut ex eorum translatione multò minùs noster Seuerus. nimis enim seuerè huiusmodi abortus auctores morte multat, quos ipsi sola mariti postulatione & Iudicium arbitrio, non autem capitis damnant. Verùm hæc neque nostri instituti, neque huius sunt temporis. & si essent; Nos aliò mentes, aliò diuisimus aures.

22 *pretiumque domini partientur.* Scripsi, quod sententia videbatur requirere, & expressit Filæus. in editis, partietur.

23 *Viduam & orphanum.* Hæc & proximè sequentia inserta potius videntur, quàm superioribus aut consequentibus coherere. sed in alienis versamur.

24 *altariumque ex duod.* Altare vulgatum est. Altar & Altarium non item. illud tamen in Prudentio olim annotauimus: hoc apud Hieronymum, Hilarium, Paullinum, & infrà dial. 2. segm. 2. Item in antiqua descriptione Basilicæ Sancti Martini, quam è vetustis membranis erutam, ad Epist. 2. Seueri adscribemus.

25 *facies eius renidebat.* Galefin. renitebat. quod verbum auctori plurimis locis frequentatum est. Illud tamen cur suo loco mouere debeam, quo Virgilius æris, Lucretius auri; Horatius eboris & aurei lacunaris, Petronius ostris fulgorem expressit? Et sanè vulgata omnibus dictio audacis atque ignari librarij manibus facilè elabatur: inusitata ac rara, difficillimè, qualis est verbum, Renideo.

26 *penes Iesum Naue filium erat.* Ex omnibus nominibus quæ nos Seuerum & Ixx. Interp. secuti seruauimus, hoc scio præ ceteris fore omnibus ingratum. esto. & qui aliud vult, aliud substituat: eademque opera omnes poëtas eius temporis ex sua libidine emendet. cuius emendationis exordium esto ille Paullini versus Natali 8. ipse Deus tuus est, quo fortis Iesus Stare suis solem iussit lunamque triumphis.

27 *obsidioni facile.* In Herdesiano lib. fuit facilis: quod rectè mutauit Galefin: nisi quid aliud latet.

28 *Tum Iesus Dominum traditur.* Lacunam hanc lib. Herdesiani ita ex ingenio explere conatus est Galefin: sumpto argumento ex 6. cap. Iosu. Tum Iesus Dominum traditur allocutus, iis malè precando, qui Hiericon opidum, ope diuina disturbatum, instaurare aggredierentur. A quo non abludie Filæus, cuius hæc sunt: *Onescript, que lors Iosué iurait deuant le Seigneur (auquel dedia l'or & argent conquis) maudit celui, qui reedifieroit Hierico.*

29 *utro se Hebræi dederunt.* sic pag. 79: cùm se Abner David regi dedisset. item alibi. Galefin. tamen mutat in, dediderunt: quod utcunq. sit aliquo pacto tolerabile: (sequitur enim, editio eorum.) illud tamen, cùm tertio deinde versu pro conciuerat, substituit, concitauerat, audax nimium est, & ferri nequit.

30 *anni sunt III. D. CCC LXXXI III.* Sic restitui, cùm prior

prior numerus tantum esset, M. D. CCCLXXXIIII. coniecturæ occasionem dedit litterarum M. & III. cognatio: & præcipuè altera supputatio, quæ incidit in mortem Samsonis, pag. 69.

31 *captiuitatem pependerunt.* Sic pag. 85. Is medio genere ortus, aliquandiu Solomoni seruitutem pependerat. & pag. 127. pependisse seruitium.

32 *non esse in se Dominum ingemisce.* In lxx. Interp. est: ἐν ἐμὸν ὀνέμι μὲν; ἔν ἐστιν ὀνέμιος μὲν ἡμῶν, &c.

33 *Siquidem populum.* In editis omnib. siquidem quòd. quarum particularum quia alteram videbam redundare, posteriorem expunxi, ea parim cōiectura ductus, quòd voces illæ, quòd & quidem concisæ scriptæ varietatem lectionis parere solèant: partim etiam, quòd in progressu meæ recognitionis obseruarem, particulam, siquidem, Sulpicio nostro anteditis rationem subiuncturo familiarissimè vbique subseruire.

34 *Fuit successit Thola.* Mendum hoc correxerunt ante me Galefin. & Filæus secuti Hebræos & Græcos, qui θαλά scribunt: vulg. Cholia.

35 *parum se vindicatum.* Galef. parum à se vind. nescio quid ea castigatione fieri voluerit.

36 *accisus trinis.* Siue hic numerus, siue pluralis verior sit, nos Galefiniū secuti sumus: cū ex Herdesi lib. editum esset, accisos crines. quanta autem sit litterarum O & V cognatio, singulæ sæpe paginæ manuscr. codicum ter quater ostendunt.

37 *in opido Gabaa.* Sic pag. 77. in primo speluncæ aditu successerat. quod planè diuersum ab eo, pag. 128. ima montium successere.

38 *an verecundie.* malim verecundia.

39 *Sed cum quot anni.* Periodum hanc satis suspensam relinquit repetitio particulæ cū: quæ si tollatur, melius ea constabit. pag. 36. obseruauimus planè similem.

40 *Anni CCCC. XIX.* Consequens annorū summa respondens illi, quæ fol. 59. in mortem Iosue incidit, omnino postu at, vt ex IX. quem numerum vulgati omnes repræsentant, fiant XIX. nam 3834. & 419. efficiunt 4303.

41 *non incuriosè.* Et hoc ausus sum immutare, cū edidissent alij, non curiosè. sic pag. 84. quæ non incuriosè à nobis sunt digesta. quem locum inspiciat, qui scire veler, quàm accurate

ratè hanc epitomem collegerit.

42 *Samuelem opperitus esset.* Præteritum hoc Plauti in Mosteli exemplo integrum extulit, citra peruulgatam penultimæ vocalis extritionem. qua forma toties iam legimus, si modò vera est ea scriptura, comperit, comperiisset & comperierunt: quod moneo, ut sciant omnes, qua religione, manuscriptis membranæ destitutus, in hac epitome sim versatus.

43 *Superiore bello.* ita mutauit, cū in vulgatis esset superiores.

44 *Ionatha interdictio eius instans.* Rectè ita castigauit Gallesin: ex vulgata scriptura, in scio. Ansam errori præbuit fortasse nominandi casus, Ionatha, proprius lxx. Interpretibus. quos imitati Paullianus, Drepanius, Prudentius, aliiq̃ue sacri poætæ, vbique scribunt Helia, Iuda, &c. pro, Helias, Iudas, &c. ut suo loco docebo. Particula, sed, ter continuò repetita fastidio non caret. adcò interdum sibi in hoc opusculo est dissimilis, si editiones non fallunt.

45 *pignit; penituitq̃ue, petenti à Domino veniam.* Et hanc syntaxin Grammaticis nullo licentiæ prætextu possum excusare. Aduerbio, cur, proximè insequente, in ea significatione, qua hic accipiendum est, etiam vsus est dialogo i. cap. 5. his verbis, virgis utrumq̃. compescuit multum obiurgatos, cur ipsi, quod per eos Dominus operatus fuerat, prodidissent. Sed & Prudentium eadem acceptione vsum esse, videor mihi obseruasse, hymno IV. Cathem.

Que circumfremit ac vorare tentat;

Insanos acuens furore dentes,

Cur te, summe Deus, precemur vnum.

Ad quem locum, ita, uti proposuimus, à nobis castigatum aliquando plura annotabimus.

46 *anno ferè octauo & octages.* vide Chronologiam nostram in Notis extremis.

47 *Actu deinde obseß rebus.* id est, depositis & deploratis. aluluit ad illa Terentij: Actum est: Acta hæc res est.

48 *post adulatione.* Inf. pag. 110. deprauatis adulatione animis. vulgò post adulationem.

49 *reliqui à vict.* Vult idem dicere, quod dixit pag. altera superiore: relictis, quorum imbecillitas, aut ætas fastidio victoribus fuit. Sed dubium illud mihi est, ut ex deprauata scriptura rectam eruamus, castigandumne sit, relinqui à victoribus fecerat, an potius, reliquias vict. quod certè verius puro;

puto: neque ab ea coniectura abludit versio Filæi: *restans ceulx, que l'estat & condition de la guerre, ou le mespris & desdain de butiner auoit laissé de demourant aux vaincëurs.*

V. GISELINI AD LIB. II.

NOTAE.

- 1 *Et in absolutionem Susannæ diuina consilio.* Inducenda hoc loco præpositio, In, aut scribendum, diuina consilia.
- 2 *imaginem cap.* Galestin. substituit, statuam. *lxx.* Interpret. *εἰς τὴν μίαν μνηστέην.*
- 3 *inter confusum.* Aut vniendæ sunt hæ dictiones, aut inserendum reciprocum, Se. Numerum singularem, propè a fuit, vt mutarem. sed cùm sequeretur, ferrum atque testum numquam inter se coeuntem materiam, vbi numero multitudinis itidem locus suus erat, consultò destitit.
- 4 *constat:* scribendum, constet, aut certè infra, videmus, reponendum.
- 5 *iam interpolato per ætatem lib.* putò loqui auctorem de chronico quopiam anonymo siue id annale fuerit siue sæculare; eoq; per genealogias digesto & temporum successu à diuersis aucto: cuiusmodi eo tempore fuisse plurima ex vno hoc compendio videre est. Scribi itaque hîc fortasse commodius possit, in interpolato per ætates libello.
- 6 *Chronicis consentientibus.* Alij Nabugdonozori huic annos attribuunt 45. hic tantum 26. vt Dario, ad quem à Balthasare imperium transfert, tributis illi 18. annis, suus maneat locus. hi igitur anni 26. cum 12. Euilmarodaci, 14. Balthasaris & 18. Darij Cyro proximi, 70. annos captiuitatis Babylonicæ efficiunt.
- 7 *exagitati inuidia.* Castigatio ad pag. 34. annotata ad hanc, mihi quasi facem prætulit. in eodem enim rei genere vtraque versatur. Vulgata scriptura fuit, exagitati in Iudæa. quam sibi non constare videns Filæus, vertit, *irritex contre les Iuifs*; quasi legi voluerit, in Iudæam, vel in Iudæos. nos seruatis litteris, scripsimus, inuidia pro in Iudæa, & quid Iudæis nominatis hîc erât opus, cùm sequatur, quod eis alienigena captiue gentis, &c.
- 8 *parato dolo, inferre.* scil. diurnam perstationem, siue diemsum, vt Terent. loquitur.

9. *multique eum insecuti.* Vulg. legitur. multisque eum secutis H. peruenere. aut igitur nostra restitutio vera est, certe cum sequentib. cohæret melius: aut cum Galefinio scribendum, peruenit.

10 *vicine urbes conspirant opera interrompere.* Sic lib. i. pag. 57. in bellum conspirant Hebræos armis depellere. & pag. 136. conspirant subuerrere.

11 *consummatioque & valus.* Sic fere absolutè loquitur Tacitus. & nos ante annos VI. plurà de hoc loquendi genere ad Aufonij loca à nobis tum emendata adnotauimus.

12 *dimensus est.* Cum sic locum hunc restituissem, video idem Galefinio in mentem venisse, itaque de eo mutando nihil dubitavi. vulgata scriptura est; dimissus est: quod vertit Filæus, *fut enuoyé par les familles, &c.*

13 *quæ antè fuit verisimilis.* Tota hæc periodus quid sibi velit, videor mihi percepisse. verba tamen quibus idem explicandum erat, non capio. adeò mendis scatent. quare si coniecturis locus est, etsi rem acu, ut aiunt, minimè tangañt, boni tamen spero consultum iri. Sic igitur conieci legendum: connectere. quia haut fuit verisimile, ut, si sub priore Artaxerse fuisset, qui huius tempora complexus est, nullam tam illustris feminæ mentionem retulisset: maximè, &c: ex qua antè, feci; quia haud: tum quòd hæc negatiua lubenter utatur: tum quòd, uti altero libro docebo, in lib. manuſc. Parcensi, Leodienſi, & Trudonenſi fere scriptū fuerit, aut: citra adſpirationem; & d finalem. reliqua aliorum facio iudiciū.

14 *Iudææ gentis.* Galeſin. genti.

15 *nihil se petenti.* idem à se petenti. vulgaram malim.

16 *actus conferum.* fort. conſetam. quomodo fere loquitur pag. 133. ut temporum ordo conſertus ſit.

17 *quicumque ille.* Puto induendam mendæ notam, ſenſumq. auctoris optimè conſtare, modo illa verba, qui cum in vnum coeſcit. ut ſit, nemo rex eo fuit, poſt primum, nomine: niſi fortè idem prioris nomen alteri, qui eiſdem fuit moribus & ingenio, fuerit à Iudæis (ignominia fortalſe cauſa) tributū.

18 *reliquū ſaltem.* ſic mutaui: editum enim erat nullo ſenſu, vel ſalutem.

19 *Accitor quidam.* Mirum, quonam modo qui etiam Græcis eſt à *ἄκτωρ*, hîc voce adeò detorta, Accitor nominetur. niſi aliorum ſcriptorum, qui hodie non exſtant, fide nitatur.

20 *aut captiuitatibus.* vulgò, captiuitatis. quòd mendum sine dubio natum ex compendio illo scripturæ; captiuitatib. non expressa syllaba, bus. quæ frequentia fuisse in codice Herdesiano, prima editio satis ostendit.

21 *Barbarus fidei.* Galefin. barbari. quod, non caplo, quid sibi velit: mutandum enim potius erat, Barbaro. Vulgata lectio perarguta est, & facilis.

22 *Hæc Ocho rege.* Sulpicio adstipulatur in sua Chronographia Gilb. Genebrardus Theol. etsi de annis regum imperantium longissimè in diuersum abeat.

23 *annos c c. l.* Idem Genebr. annos tantum numerat c c x v. ad eò hæc mera immerisa sunt caligine. Sed hæc concordare aliorum esto labor: mihi satis est quæ Senerus edidit, fideliter quantum potest, proponere.

24 *exquirere nequiuera.* fort. exquirere. in membranis enim, vt fit, scribunt fuisse potuit, exquirere.

25 *qui & Theus cogn.* Ita emendaui, Eusebium & omnes chronographos secutus, cum vulgò legeretur, qui Etthæus cognom. Sic enim nominatur ab aliis.

26 *quia infido ing.* Legerem, qua (sc. pace) infido ingenio malè vsus: vt substandi verbum subaudiatur: nisi maius syntaxin esse illi similem, quam pag. 82. obseruauimus.

27 *Annua eius vect.* Malim, eis.

28 *Mortuus est, annos v i. & x x.* Sic nihil dubitauì locum hūc restituere, qui in vulg. lib. nota mendi adiecta pro deplorato habitus, sic legebatur, anno v i. & x x. * rerum potius est. De annis tamen nihil affirmo. nam ab aliis, x x x i. annis præfuisse traditur.

29 *primus inciperet.* Bella in Christianos, siue, vt noster loquitur, vexationes, alij x i v. numerant, & multò aliter describunt, primæ initium facientes, qua b. Stephanus martyrij coronam emeruit. neque aliter Optatus Mileu. lib. 3. At Sulpicius suo contentus denario, Neronem primum fecit Christianorum carnificem.

30 *ipsum Antichristum venturum.* Legendum fort. explebit, aut quid tale. nā pag. 146. indicare videtur, eū ipsum sub fine sæculi rediturum. de quo vide Notas nostras ad finem dial. 2.

31 *Interim Nero.* In vulgatis omnibus, verò.

32 *Ac tum fortè.* Vulg. Actum fortè. Filæus, *Aduient d'auenture.*

33 *cō pro potestate*, id est, eam ob causam. Galefin. & pro potestate, &c.

34 *Res ad Constantinum deferitur*. Non video quo modo hæc sibi consent. Mortuus est enim Constantinus Magnus anno urbis 1089. Christi 337. At Sardicensis magna synodus, ex toto, uti noster ait, coacta orbe, incidit in annum Christi 347. hoc est, decimum à morte Constantini Magni & septimum à mortuo Constantino Magni filio. Sed totam hanc cogitationem aliaque ad huius elegantiss. compendij expolitionem facientia in aliud tempus reiiciemus. Nunc illud sat egisse sufficiat, ut quæ ad historiam sequentem à nemine alio æquè diligenter accurateque descriptam, & vitam b. Martini, id est, opuscula reliqua illustranda pertinere existimabo, ea quoad possum conquiram & inter se componam: quo ex huiusmodi quasi plurium luminum compositione clariora fiant omnia, magisque omnibus illustra.

35 *inter quos Paulinus*. Hic Zozomeni histor. Tripart. lib. 5. cap. 15. & 16. est episcopus Gallicanæ *reſſigues*: Theodoro Galliarum metropolitano. unde ratio nonnulla erui potest, cur infra toties repetantur Treveri.

36 *de Athanasio non probare*. Vix dubito, quin scripserit Seuerus, non præbere. quæ repetitio foro accommodatior est, & haud paullo amplius habet efficaciam.

37 *Menophanes*. ab aliis Menophantes siue Menophantus nominatur. Zozom. lib. 5. histor. Trip. cap. 14.

38 *apud Morsam*. Alij Mursam vocant, rectius profectò, quàm qui l. 5. hist. Trip. cap. 10. Mursam nominant. Sic apud Prud. contra Symm. Muluium pontem appellarunt, qui reuera Moluius est seu Muluius. eæ enim litteræ mutuam sibi operam non inuitæ præstant.

39 *Constantius*. Constantini nomen, quod hoc loco & initio Vitæ b. Mart. Constantij locum occuparat eiecimus, ac verum substituimus, ipsa veritate historiæ idem postulante. diximus enim modò, quo anno uterque Constantinus è viuis excesserint.

40 *descendere non ausus*. Ut studium Constantij erga res diuinas primum quidem sed parum prudens agnoscas, sic de hoc ipso bello Theodor. hist. eccl. lib. 3. cap. 3. In expeditione belli Magnentiani coactis copiis vniuersis, suasis, ut diuina secum mysteria communicari vellent. semper enim incertum esse

esse finem vitæ, &c. deinde, Quòd si quis, inquit, noluerit hoc tempore amiculum illud (baptizatis vsutatum) sibi circumdare, is iam nunc dimissus domum reuertatur. nam nisi mecum initiatis in bello sociis uti non volo.

41 *Lucifer à Caranalu.* fort. à Caralis, ut pag. 158. dixit, à Murfia, à Cæsarea, &c. vulgò Caralitanus dicitur. Galefin. legit Caralensis, vnica ea dictio totum locum fœdatur, quæ ita legebatur: & Lucifer à Caranalis Sard. episcopis.

42 *Dionysius.* hic apud Zozom. lib. 5. hist. Tripart. cap. 15. est episcopus Albæ metropolis Italorum.

43 *Rhodanium quoque.* Sic scripsi ex Rufino hist. eccl. lib. 10. cap. 20. neque aliter infra pag. 169. quo loco demiror eundem Rhodanium à Galefinio nominatum, adiectis duabus syllabis, cuius nomen in vulg. libris eo loco tantum est trisyllabum, Rhodanus.

44 *abhinc annos quinque & quadraginta.* Sic ferè pag. 117. Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi, &c. incidit hic consulatus in annum vrbis 1152. Christi 400. qui annus ab Arbetionis consulatu distat annis 45. incidit verò ille in annum vrbis 1107. Christi 355. Onuphrio & Contio supputantibus. Eandem supputationem confirmat Greg. Turonensis, qui anno 19. Constantij iunioris (sic enim legendum est, non Constantini) Hilarius suasu hæreticorum exsilio deputatum scribit. Verùm hæc paullo curatius expendenda sunt, & ad rem præsentem accommodanda. Exstincto Magnentio tyranno, Constantius Imp. Mediolani concilium episcoporum coëgit, seipso v 11. & Fl. Gallo 111. Coss. Rufin. eccl. hist. lib. 10. cap. 20. Zozom. hist. Tripart. lib. 5. cap. 15. & Marcellinus lib. 15. Scio Theodoretum lib. 2. cap. 15. ab his nonnihil dissentire. sed cum ille, in his recensendis aliorum fide utatur, ex aliis potius venit interpretandus. Ea synodo contra spem Arrianorum soluta, quod à Catholicis Athanasij condemnatio extorqueri nullis minis aut precibus posset: optimi quique & præstantissimi Antistites in exsiliū aguntur. quorum nomina lege apud Theodoretū & Zozom. locis modo productis. item apud Athanasium Apologia contra Constantium: & de fuga sua. In iis, ego Hilarium, etsi illius alibi mentio fiat, nominatim lib. 6. hist. Tripart. cap. 24. numerari tamen non video. Solus Rufinus lib. 10. cap. 20. de alijs exsulibus locutus, iis, inquit, etiam adiungitur Hilarius.

Cuius ego verba sic accipio, ut exsilio quidem æquè atque alij damnatus sit; sed altero demùm post anno, Saturnini præsertim Arelatensis factionibus, siue, ut est in vita b. Martini cap. 4. hæreticorum vi cogente, exsulatum abierit. quod Hieronymus in vita eiusdem Hilarij obliquè videtur innuere. & Severus rei totius uti gesta est, testis propè oculatus manifestè prodit. Hoc enim loco planissimis verbis Hilarij relegationem, ab aliis seiunctam, in Arbetionis consulatum refert. quod ipsum sequitur Onuphrius in suis fastis. In vita autem b. Martini paullo propius ad rem accedens, cum cap. 3. dixisset b. Martinum biennio post acceptum baptismum anno ferè ætatis vigesimo primo missionem impetrasse à Iuliano Cæs. ut primum in Gallias venerat exercitumque apud Vangionum ciuitatem coëgerat: subiicit, deinde eum adiiisse b. Hilarium, atque apud eundem aliquandiu commoratum, imposito Diaconij officio Sabariam tandem repetiisse. quibus è verbis duo efficiuntur: illud primū, renuntiasse b. Martinum sacramento militari statim incunte anno Christi 356. quī fuit Constantio VIII. & Iuliano I. c o s s. alterum, b. Hilarium, antequàm idem annus exiret, cum iam eiusdem conuictu aliquot mensib. Martinus vsus esset, in Phrygiam esse relegatum. quæ duo rerum deinceps gestarum serie multo dilucidius comprobantur simul, atque illustrantur. Quo enim tempore apud Seleuciam Isauriæ Orientalium episcoporum cœtus celebrabatur, id erat Eusebio & Hypatio c o s s. quartum exsilij annum agebat Hilarius, quod omnino esse non posset, si aut. Constantio Gallo III. cum alijs episcopis ab Athanasio nominatis, aut Arbetione consule, vnà cum Liberio in exsilium esset profectus. Sed præstat ipsummet Hilarium de se loquentem audire, ille in fragmento Apologiæ, quod, vix iam mortuo Constantio, anno Christi 362. sic exorditur: Tempus est loquendi, quia iam præterit tempus tacendi, &c. Hæc scribit: Ego fratres, ut mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longè antea prouidens, post sanctorum virorum exsilia, Paullini, Eusebij, Luciferi, Dionysij quinto abhinc anno, à Saturnini & Ursatij & Valentis communionem mecum Gallicanis episcopis separavi, &c. Si igitur sextus tum annus agebatur, necessum est segregasse se illum sub fine tantū anni 356. aut certè sub initium anni 357.

Hoc

Hoc velut in transcurso notandū, loqui illū de secessione sua (sic enim in eadē Apologia eā appellat) nō tamquam extrusus sit in exilium, sed se ipse, eūm nollet subscribere, damnārit. Certē in Apologia contra Auxentium, Cūm, inquit, hoc mysterium iniquitatis diu occultatum iam non tacerem; dicereque fingi omnia, fidem negari, Deumque atque homines illud: iubeor de Mediolano proficisci, cūm consistendi mihi in ea inuitō Rege nulla esset libertas: quia damnatum quondam me (Buteris) à Saturnino, audiri vt episcopum non oporteret, &c. è Mediolano igitur abire tum iussus est, non è Galliis. His iactis fundamentis porrò iam ad alia pergamus.

45 *ob seditiones Romanas.* secundo nempe exilij anno, exorato ab vxoribus Romanorum Constantio. Theodor. lib. 2. hist. eccles. cap. 17.

46 *promisso eidem consulatu, si rem.* Non effecisse hoc illum ex Imperatoris & Arrianorum libidine, non sequentia tantum, sed tota etiam testatur posteritas. Secundo tamen post anno, vnā cum Fl. Florentio consularum iniit & adeptus est.

47 *acciti aut * macti.* Galefin, acciti, numerarique. Mihi quod verisimiliter coniciam, nihil occurrit. nam, haut etiam coacti, minus placent.

48 *ita in virisque.* Neque hic locus mendo caret, quantum ego possum iudicare. itaque opem illi afferat, qui potest.

49 *Arriani tam * Edentum.* Et hic mihi aqua hæret, ex Edentum, tentauī facere ædem tum. sed nihil mihi promouere sum visus.

50 *Igitur frequentibus conciliis.* Exhibitam fidei professionem ab Arrianis, & quo modo ei restitum sit à Catholicis, lege histqr. Tripart. lib. 5. cap. 20. Legationem verò Catholicorum & eorum mandata, cap. 21. litteras Constantij ad synodum, qua prohibebantur discedere, & quid ille responderit cap. 22. & 23. Discesserunt nihilò secius illi ingrauescente iam hieme, nullo expectato Constantij responso. quod & ille indignissimè tulit. cap. 24. quæ omnia multò planius minusque confusè noster Seuerus, vt ipse rerum gestarum ordo, ac veritas testabuntur.

51 *data euectionis copia.* id est, libello publico tuti ac liberi itineris. sic l. 12. Cod. de cursu publ. Euectionum copiam senatui, cūm proficiscendi ad nos necessitas fuerit, Serenitas nostra largita est. lege ibidem totum titulum. Vetus interpret

Theodoreti lib. 5. hist. Trip. cap. 17. sed cursus, inquit, publicus non sufficit subiectui episcoporum.

§2 *mandasset Imperator.* Galestin. damnaſſet. quam mutationem cum non ipſi Galeſinio ſed operarum negligentiae acceptam feram, Colonienſes tamen expreſſerunt, omiſſis aliis doctiſſimi viri emendationibus.

§3 *hunc quoque inter reliquos volentes miſcere.* Notavi ſuprà aliquot periodos, quæ non ſine ratione properantis imperum retardarunt: neque tamen ſine iniecto ſcrupulo amiſerunt. vna eſt pag. 36. altera 69. tertia 82. quibus hæc vnà cum reliquis à me inſrà notatis adiici merito poteſt. in aliis tribus opusculis vnicam tantum planè iſtis geminam memini obſervare, dial. 3. nempe, cap. 4. Itaque ea de cauſſa planè mihi perſuadeo, huiusmodi loca non tam exemplorum comprobatione, quàm bonorum exemplarium remediis indigere. Non ſum neſcius tamen in Hilario huius generis, vt Eraſmus vocat, ſolæciſmos non paucos ſeſe offerre: quem fortaſſe noſter, vt κακοζυλία multi interdum capiuntur, veriſimile ſit ob patriæ & communis profeſſionis amorem, de induſtria voluiſſe imitari. verum ſac voluiſſe illum: atque eius imitationis non ſolum Hilarium, ſed ipſum etiam Ciceronem habere auctorem & patronum. nam in eius quoque ſcriptis nonnulla Critici notarunt, quæ affectatæ negligentiae ſpecimen potiùs præ ſe ferunt, quàm Grammaticorum canonum contemptum. ſint inquam iſta. Illicône ego credere in animum inducam, qua Cicero loquendi libertate ter quater in plurimis maximisſque ſuis operibus ex Græcorum imitatione eleganter uſus eſt, ea Sulpicium in hoc libello plus decies, in hoc certè quaternione quinquies nulla cum gratia atq. imitatione abuti potuiſſe? Minimè verò. nihil mihi tam commodè ac veriſimiliter afferri poteſt, vt non potiùs crediturus ſim, deprauata hæc loca ad nos perueniſſe, quàm, vt nunc ſunt, ab ipſo auctore primùm eſſe profeſta. Vel hoc loco, quis nullo maiorum exemplo ferat nominandi caſum ablatiui abſolutè poſiti vicem ſubire? quare ego, miſcuere, potiùs ſcriptum opinabor, dum aliorum m. ſ. librorum teſtimonio conſuter. Volentes, oppono episcopis compulſis & coactis concilio adeſſe.

§4 *Leontius.* Galestin. Leontinus.

§5 *Interea legatos.* Ne intellige hæc accidiſſe, conſecta iam ſynodo

synodo Seleuciana, & missis ad Constantium legatis. vtraque enim eodem tempore habebatur, vt ostendunt litteræ Ariminensis concilij, de hiemis asperitate expostulantes, lib. 5. cap. 23. hist. Tripart. & caput 34. eiusdem libri ac historiæ, quod refert, initiam esse synodum Seleucianam 27. Septembris. quo capite ac sequente acta eius synodi nempe contentiones partium, discessionibus, ac denique ad Constantium legatio, fusè ac dilucidè à Socrate & Zozomene narrantur. quod ipsum quo in Ariminensis synodi actis minùs præstitum est, hoc diligentior fuit noster Seuerus: à quo solo ea quæ deinceps tractantur, petenda sunt.

§ 6 *compellit Imperator.* Theodor. lib. 2. cap. 15. litteras quidem Homousianorum Constantio redditas narrat: sed ipsis legatis aditum fuisse præclusum: quòd principes Arrianorum Regia potentia abutentes dicerent curis Reipub. Imperatorem implicari. idemque affirmant litteræ Constantij, quas episcopis Catholicis audientiam legatis suis, & sibi discessum rogantibus rescripsit.

§ 7 *factaque semel inclinatione.* Omissa sunt hæc, aut potius de industria reticentur ab auctoribus historiæ Tri. Atque adeò, quod magis mirere, refert Theodoretus capite 2. libr. 21. & Socr. histor. Tripart. lib. 5. cap. 25. lectis litteris, quas modò dixi, Constantij, omnes soluta synodo domum suam rediisse: Vrsatium verò atque aduersariorum principes, exacerbato Imperatoris animo abutentes, inuitos plerosque episcopos deduxisse in urbem Thraciæ, Nicæam nomine: ibique aliis simplicibus circumuentis, aliis territis persuasisse vt *εὐρίας* & *ἐμυσίας* vocabulo è fidei professione eiecto, solius *ἡσέμειον* facerent mentionem. Quæ quidem vtrumque consentiunt cum istis, si exitum concilij spectes. at ea re planè è diametro dissentiant, quòd illi Nicææ hæc gesta velint, noster verò Arimini, in ea quidem ecclesia, quam, Catholicis inde detructis, Arriani aliorum defectionibus aucti postmodum obtinuerunt. Nisi fortasse, quæ Nicææ gesta sunt, ea post solutionem synodi Ariminensis acciderunt. quod si ita sese habeat, vt habere se apertè Socrates testatur: illud certè constat, à neutro, de iis, quæ, antequàm Arimino discessum est, ibi adeò foedè gesta esse hîc commemorantur, ne verbum esse factum. quæ tamen Gallus homo de iis, qui forsitan interfuerant, audire potuit multò certius, & fidelius memoriæ prodere.

58 *ceterum non etiam patri.* Non potest hæc esse pars ipsius professionis: esset enim falsa. nam ipsi Arriani in fidei professione Arimini lecta filium Dei agnoscunt fuisse ante omnia sæcula, & ante omne principium, & ante omne, quod cogitari potest, tempus, &c. quid igitur sibi volunt hæc verba? anne, in Fægadij confessione horum trium articulorum nullam factam esse mentionem? at duorum posteriorum facta est, ut iam ostendi. quare nisi me fallit opinio, legendum: Ceterum non etiam patri æqualis; set sine principio, &c. ut vnum s. alterum absorpserit: quomodo dial. 3. cap. 15. ex firmaret, vltima, ut fit, syllaba repetita, factum erat, firmaret set. quibus mendis nihil frequentius, ob litterarum L. S. & r. in vetustiss. libris cognationem. Set autem per t. scribi solere, solus Faërnus pro me testabitur, cuius hæc perpetua est in Terentio suo orthographia. Filæus locum longè aliter accepit, sic eum transferens: *Au reste le fils de Dieu est prononcé n'être seulement esgal à son pere: mais être sans commencement, & sans temps.*

59 *exemplo Occidentalium.* Zozomenis verba de hac ipsa re ageris lib. 5. Trip. hist. c. 35. omnino à Seuero faciunt. Et quoniam, inquit, inopinatè Occidentales nomen substantiæ, in Arimino reliquerant, &c.

60 *Multi constantius renitentes.* Ita restitui, monente orationis sensu & ἀπολογία. vulgò retinentes.

61 *Aderat ibi.* nempe Constantinopoli: vbi etiam Hieronymus in eius vita, viuenti Constantio libellum priorem tribus distinctum, quorum duo fragmenta hodieque supersunt, in manus fuisse porrectum tradit.

62 *quasi perturbator Orientis.* Orienti enim suo maximè consultum volebat Constantius. & libet suspicari, Iuliani iam tum bonis simul & malis adulantis, atque episcopos à Constantio relegatos ad suam quemque ecclesiam reuocatis, nonnullam rationem esse habitam. Non enim de nihilo est, quòd Hilarius audientiam poscens à Constantio, his verbis utatur: Nec leuem habeo querelæ meæ testem, dominum meum religiosum, Cæsarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ, pertulit. Et Hieronym. dial. in Luciferianos: Tunc (post utramque Synodū) omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis ad Ecclesias redeunt. Tunc

Hila-

Hilariū suū de prœlio reuertentem Galliarum ecclesia complexa est. Pernouū principem intelligit, Iulianum.

63 *absque exsilij indulgentia.* Vide finem cap. quarti in vita b. Martini, vbi hunc locum ex alio sumus interpretati.

64 *Verū vbi permensus est.* Vide Rufinum lib. 10. cap. 30. & 31. qui hæc eadem tradit, & Hilariū ante ceteros exsules reuocatum fuisse innuit. Hoc ipso tempore Hilario Martinius Romæ occurrit, anno scilicet Christi 361. vide cap. 5. in vita b. Martini.

65 *optimum factū arbitratū.* Hic iterum nominatiū verbo comite destitutus lectorem suspensū relinquit: nisi fortasse verbis periodum hanc claudentibus ad singularem numerum reflexis, scribi debeat, condemnauit, &, reformauit. quod sine libris audeat qui vult, non ego.

66 *omnibus ferè episcopis.* Vt infra, sic hoc etiam loco restitui, episcopis pro epistolis: audaciter quidem, sed tamen verè. quod spero omnes mihi donaturos, sequitur enim, ceteris (post Saturninū & Paternū sacerdotio pulsos) venia data. &, vnius Hilarij beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. Neque mihi dubium est, quin doctiss. Ioan. Giliotius Campanus, qui altero superiore anno, multò diligentius ac fidelius, quàm alij omnes, vitam Hilarij collegit, epistolas hoc tempore per omnem Galliam ab Hilario missas desinet porrò desiderare; vbi cogitabit eam ecclesiarum restorationem per crebra episcoporum concilia, eorumque ferè omnium de errore admissio professionem & concilij Ariminensis eiurationem potius, quàm missas litteras euenisse.

67 *amisso duce infractæ.* Ioh. Iacobus Grynæus auctor vitæ b. Hilarij Basileæ euulgatæ, corrigendum putat fractæ. quod sanè ille non putaret, si pag. 166. legisset: paulatim & ipse infractior ad e. p. c. euincitur. quid quod Cicero aliter loqui numquam solet?

68 *in patria obiit.* quarto Valentis & Valentiniiani anno, vt Gregor. Turonensis scriptum reliquit lib. 1. histor. quod ita demum verum videri potest, si duos annos, aut saltē sesquiannum, in ecclesiis toto orbe obeundis ac restaurandis consumpserit.

69 *Memphī ortus.* Galefin. Memphi.

70 *Hispaniarum vicario.* Marcellin. de Iuliano agens lib. 23. Octavianum Proconsulem Africæ: Venusto Vicariam com-

misit

misit Hispaniæ. Lacunam hanc satis verisimili, & ad sententiam ad commodato verbo inserto expleuit Galefin. legens: vicario deferatur. eo itaque licebit esse contentis, dum è libris m. f. verius quid depromatur.

71 *tum Treueris agentem.* Hæc ante multos annos nostra fuit coniectura: quam nunc adeò non muto, vt veram omnino esse nihil ambigam. Historiæ certè veritas à me facit. nam Treueris aduentum Maximi videtur ille expectasse, qui ibidem aduenientem excepit, vbi & mox infra à b. Martino, vt coëptis desisteret, monitus esse narrabitur. Filæus etiam nostram coniecturam in tralatione sua comprobatur. Galefinio ramen verius visum est, Aruernis; quod sine libris & historiis diuersum proidentibus redarguere ac reiicere sit difficile. vulgata scriptura erat: Ithacium tum in ære veris agentem, &c.

72 *defensus illius.* Sic & Galefin. vulg. defessus.

73 *ad Synodum Burdigalensem.* Af. Pontacus Burdigalensis in Chronographia sua hanc synodum refert ad annum Christi 413. quæ si a Maximo coacta est, qui anno Christi 388. periiit, non pluribus ille quàm 24. annis nos aut se potius fallit.

74 *aut si ipsi suspecti.* Sententia liquida est, & castigatio ad eam accommodatissima. vulgò legitur, aut sibi ipsi l. h. aliis epistolis audientiam referuare: Nisi fortasse satius sit, ex sibi ipsi, facere si hi ipsi, nempe episcopi nostri, quorum erat sententiam ferre, quod sanè verissimum puto.

75 *apud Treueros constitutus.* Vide Ambrosij epist. 27. vbi narrat se ad Maximum Treueros venisse: neque voluisse communicare cum episcopis, qui alios deuios licet à fide, ad necem petebant.

76 *prefecto Euodio.* Huic præfecto nomen suum restitui ex c. 23. Vitæ b. Martini, vbi hæc leguntur: summi atque illustres viri præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil iustius vmquam fuit, &c. incidit hic consularatus in annum vrbis 1138. Christi 386: vulg. libri, Emodius.

77 *et Euchrocia gladio perempti.* Hanc Delphidij Rhetoris vxorem vocat Prosper in suis Chronicis: de qua hæc sunt verba Latini Drepanij ad Theodosium in Panegyri. De mortibus virorum loquor? cum descensum recorder ad sanguinem femininarum, & in sexum, cui bella parcunt, non parce sæuitum. Sed nimirum graues suberant, inuidiosæque causæ, vt vno ad pœnam clari vatis matrona raperetur. obiciebatur enim atque

atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio, & diligentius culta diuinitas. quid hoc maius poterat intendere accusator sacerdos! fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui, nominibus antistites; reuera satellites atque adeo carnifices, non contenti auitis euoluisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. quin etiam cum iudiciis capitalibus adstitissent, &c. pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant: & cærimonias, quas incestauerant mentibus, etiam corporibus inquinabant, &c. quæ verba cum oratoris sint, & quidem Galli, potius quàm historici: ex Seteri nostri verbis interpretanda sunt. quo item modo illa Aufonij de Attico Tirone Delphidio:

Minus malorum munere expertus Dei

Medio quod aui raptus es,

Errore quod non denians filie,

Pœnaque lesus coniugi.

Sic enim versus eos rectius legi posse, olim arbitrati sumus. De Euchrocia enim loquitur, Delphidij Rhetoris coniuge, poetæ non mali, teste Aufonio: & de Procula Delphidij filia, quam paullo antè Seuerus retulit cum turpi & pudendo comitatu Priscilliani atque aliorum, Romam profectam: & ex eiusdem Priscilliani stupro grauidâ partum sibi graminibus abegisse. 78 *iure iudiciorum & egregio publico.* Non vno mendo inobscuratus est totus hic locus. nos huiusmodi quid excogitabamus: quod ad sententiam auctoris tamen propius, quàm ad vulgatæ scripturæ vestigia accedet: quod initio iure iudiciorum & vi regia publicè (ea enim Sulpicij verba sunt dial. 3. cap. 15.) defensum: postea Ithacius iniuriis obiectus, ad postremum, &c. Scio me scopum non ferire: sed ubi innoxius omnis est error, quid vetat totum etiam diem iaculari, aliquando tandem ut collimem. Quocumque verò modo illa verba, egregio publico defensum, mutanda sint, in eo certè falli mihi non videor, significari iis, quod Seuerus dial. 3. capite 15. commemorat, nempe Ithacium vi regia tutum fuisse, & in synodo Treuerensi totum episcoporum cœtum causam eiusdem sibi fecisse communem: aliaque synodo prius habita pronuntiatum, Ithacium culpa non teneri. Atque hinc illæ lacrymæ, quas idem dolor Martino è Synodo redeunti tantum non expressit.

79 *ad postremum conuictus.* Prosper Aquitanicus in Chronicon Eulebij continuatione, Timasio, inquit, & Promotico s. Ithacius & Vrsatius episcopi, ob necem Priscilliani, cuius accusatores fuerant, ecclesie communione priuantur. quo loco, Nardacius ne an potius Idacius pro Vrsatio supponendus sit, iudicabunt alij. Meminit idem Urbicæ cuiusdam, quæ Priscilliano discipula fuerat, ob impietatis pertinaciam per seditionem vulgi lapidibus extinctæ Burdigalæ.

80 *Per quindecim annos.* Et hic numerus superioribus optimè congruit. ad Stiliconem enim ab anno tertio Maximi, quo hanc Synodum designauimus, anni 15. numerantur.

HACTENVS, quæ Sulpicius edidit, ita uti M. F. ex codice Herdesiano ea edidit, bona fide in oculos omnium producere conati sumus. & in quæ nos, scriptum hoc obiter recognoscentes, impegimus, ea, vetustis membranis destituti, ex ingenio rei quæ veritate, partim etiam ex trium editionum comparatione, in integrum quoad licuit, restituiamus; ne verbo tamen vsquam vel syllaba immutata, quin idem notauerimus: quò alijs de eo ipso liberum sit iudicium. Nunc ex Gale sinij doctissimis Notationibus, quæ ad historię fidem pertinere videbuntur, paucis excepta adiciam.

SCHOLIA IN EAMDEM SACRAM

HISTORIAM, EX COPIOSIS PETRI GALE SINII NOTATIONIBVS, A V. G. EXCERPTA.

Pag. 26 *Inter se parũ consentiant.* Ab initio enim mundi ad Christũ natum numerant Hebræi annos 3953. vel, ut alijs placet, 3760. Græci, secuti lxx. interpretes, 5500. vel, ut alij volunt, 5200. Iosephus ab orbe condito, ad captiuitatem Babyloniam supputat annos 3563. quibus adiecti anni ad Christum natũ, 587. efficiunt summã 4100. Philo 3960. Hiero. & Eusebius 3963. Isidorus 5196. Orosius & Beda 5199. Astrologi à diluuiio ad Christi ortum putant annos 3102. quibus si addimus 2326. quos scribit Albumasar à mundi exordio effluxisse ad cataclysmum, erunt anni 5328.

27 *tricesimum & ducesimum.* Sic lxx. interpretes, quod Armeni, Iacobitæ, Aethiopes, & Latini; in quibus & noster: at Hebræi & Chaldæi produunt Adam centum & triginta annos
natum

natum fuisse, cum Seth F. suscepit.

Seth verò Enos. Annos vitæ istorum non adscribit, quòd de iis auctores omnes Hebræi & Græci infinitis modis dissentiunt.

Angeli quibus. Eodem in errore versati sunt ex Græcis Iustinus, Tatianus, Proclus, Athenagoras: Item Iosephus Hebræus: & inter Latinos Tertullianus, Lactantius, hic noster. natus est error ex verbis Genes. 6 quibus filij Dei narrantur vxores duxisse filias hominum. Filios enim Dei Angelos intelligunt. quod peccatum plura alia secuta sunt, quæ legere est libro 2. Firmiani Instit. diuin. cap. 15. Qui melius verò senserunt, ij Moïsis verba accipiunt de filiis & posteris Sethi, qui pij id est Dei filij dicebantur, vt nati è Caino, hominum filij. Cyrill. aduersus Iulianum Apostaram lib. 9.

28 *imbrem destitisse.* centesimo & quinquagesimo die, quàm plueræ cæpit. Genes. 8. Ioseph. lib. 1. Antiq. cap. 5.

eoque non reuertente. Sic Græci omnes, & plerique Latini. Hebræorum tamen Biblia memorant rediisse coruum, id est, vt iidem interpretantur, emissum eum, vltro citroque volando tories rediisse, quoad terra ex aqua emineret. Vide b. Hieronymi quæstiones Hebraicas.

29 *post annos, vt ego comperio, 2242.* Sic & Græci. at Iosephus 2640. annos, Hebræi 1646. numerant.

hostiasque ex volucris. immo ex omnibus mundis animantibus. Genes. 8.

Nebrod Gigantem. Sic Græci eum nominant, qui Hebræis est Nimrod. Abiisdem profectum est, quòd idem Gigas hîc vocetur. Quod enim Gen. cap. 10. vulgò scribitur, ipse cæpit esse potens in terra, reddiderunt illi, *וְתוֹשׁ הָאֲדָמִים בְּיָמָיו.*

30 *anno millesimo septuagesimo.* Epiphanius anno 1040. Nicephorus 1082. Hebræi verò, longissimè à Græcis dissidentes, natum volunt Abraham anno post diluuium 292. Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 2. addit regem Siciniorum tum fuisse Europen, Assyriorum Ninum, idque ante Urbem conditam annis 1300. vt Orosio placet.

apud Charras. Ad eam urbem M. Crasso Imp. cæsus est Romanus exercitus à Parthis.

pre multitudine familie. contendentibus vtriusque pastori- bus de finib. agri pascui. Genes. 13. Ioseph. lib. 1. cap. 16.

reges vicinarum gentium. Diodorus Persas, Iosephus Assyrios fuisse prodidit. cum vide lib. 1. cap. 9. ubi causam belli multis exsequitur.

31 *peregrinumque.* Non sine causa Aegypti nomen tacuit: in qua posteri Abraham exsularunt annos 400. siue, ut Epiphanius in Ancorat. supputat, annos 430.

32 *in molem.* Genes. 19. in statuam salis mutata narratur, quam suo etiamnum tempore exstare testatur Ioseph. Antiquit. lib. 1. cap. 11. Cyprian. & simul illuc

In fragilem mutata salem stetit ipsa sepulcrum

Ipsa imago sibi formam sine corpore seruans.

At Sodoma. eo nomine comprehenduntur etiam quatuor aliae urbes, quae eodem igne conflagrarunt, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. Meminerunt conflagrationis Cornel. Tacitus & Strabo. contigisse eam putat Orosius anno ante Urbem conditam 1160.

33 *contacto domini semine.* Ex veteri Hebraeorum more, qui manu in femur posita sanctè iurabant. Cuius, licet parum fideliter, meminit item Diodorus. Hebraei eius iurisdictioni religionem ad circumcisionem referunt: August. lib. 16. de Ciuit. Dei, cap. 33. ad semen Abraham, hoc est, Iesum Christum.

34 *exsultasse sepium.* In utero gestiebant, inquit Augustinus, ἰσχυροὶ ludebant, lxx. Interpretes verterunt. Symmachus autem δῖπλοι, hoc est, quasi naui aliqua in summo ferebantur. Nati dicuntur Isaac hi gemini Xerse seniore Assyriorum rege.

35 *Lia oculis deformior.* Latini Lia tribuunt lippos oculos, quos Hebraei appellarant molles, lxx. interpretes vertunt ἄθρως. Contrà Chaldaei, qui oculorum mollitiæ pulchritudinis nomine exprimunt: tanquam Lia oculis dumtaxat pulchris fuerit, reliquo corpore non item.

Rachel traditur. Non traditur post septem annos, ut putauit Iosephus: sed post v 11. dies nuptiarum prioris uxoris: ut verba Labanis Gen. cap. 29. explicat Hieronymus, Eucherius, & alij.

37 *Ex collectatione autem nerui femoris.* Ioseph. lib. 1. cap. 19. καὶ γενόμενος διὰ τὴν μάχην ἀλγύματος αὐτοῦ περὶ τὸ νύρο τὸ πλατὺ, αὐτὸς ἵς ἀπὸ χεῖρας τῆς τέτῃς βρώσας, καὶ δι' ἐκείνο ἐδ' ἡμῖν ἰδὼδ' ἡμῖν. Quod igitur acetabulum seu palam appellat scriptura, id Iosephus latum neruum, Sulpicius latitudinem femoris

femoris videtur appellasse.

obtorpuit. Latini emarcuit verterunt. lxx. ἐνάρκησι. Hebraicum verbum valet, luxatus est, seu loco suo motus.

pretio accepto. nempe agnorum centum, ἱκατὸν ἀμνῶν, ut vertunt lxx. Hieronymusque explicat & Onchelus Chaldaeus. At Hebræi vocem Hebraicam de certo nummorum genere intelligunt. neque aliter b. Lucas in Apost. actis cap. 7.

dolo peremerunt. Is expressus est Genes. cap. 34. Iosephus scribit Sichemitas diem festum & sollennem celebrasse, totosque fuisse in voluptatibus & conuiujs. ideoque facile fuisse interficere somno vinoque sepultos.

centum & octoginta. Idem lib. 1. cap. ultimo, huic annorum numero quinque præterea adiicio, quo auctore incertum,

ad origines. Genes. cap. 36. Ioseph. lib. 2. cap. 1.

38 *negotiatoribus.* primum Medianitis, dein Ismahelitis. quamquam sint, qui eosdem putent.

Putiphari preposito. Paulo post Curatorē Regium vocat. Hebræi principem Sicariorum seu Laniorum. utrumque enim vox sonat. lxx. ἀρχιμαργον.

postero die editum. Diodorus Sicul. ita de iisdem: δεῖ δὲ ἐπισημαιοῦνται, ὅτι ἡ μὲν φύσις τῶν Ζαχὰ πρωτολόκων ἐποίει, προεξιγκόντα τὴν χιῖρα. ὁ δὲ δευτέρω φάρις παρέσχει τὸ ἀξίωμα, ἐξ ὧ το βασιλικὸν γένος, καὶ ὁ Δάβιδ, καὶ ὁ κύριος.

39 *ministri Regis.* Eunuchi dicuntur Hebræis, & quia Eunuchi alicui muneri à Regib. Aegyptijs præfici solebant; eo factum, ut Sulpicius noster ministros appellarit.

septem annis. De hac vbertate & fame Trogus Pompeius, & Iustinus lib. 36 licet plurima mendacia suo more veris asfuant. Accidit, supputante Orosio, lib. 1. cap. 8. anno ante Urbem conditam 1008.

41 *Deceßit autem Ioseph.* Regnantibus Assyriorum rege 12. Mamito, & x 1. Sicyoniorum Plemmæo, & Argis adhuc manente Argo. August. de Ciuitate Dei lib. 18. cap. 7.

aucti sint multiplicatiq̃ue. Ut verba Hebræa sonant, formicarum seu locustarum instar. singulæ enim binos & ternos ferè pariebant.

succedentium regum. Ioseph. lib. 2. Antiq. cap. 1.

42 *nomen puero Moyses dedit.* In circumcissione enim Moyses à parentibus dictus est.

44 *decem plagis.* Attingunt has plagas Cornelius Tacitus, &

Iustinus:

Iustinus: sed suo more, hoc est, minus fideliter, ut vidit Orosius lib. 1. cap. 8.

rudis adhuc temporum. Non videtur ita res habere. Ante enim quam ex Aegypto emigrarent, annum inchoabant ab eo mense qui cum Septembri mense fere convenit, qui que cum aliis duobus Hebraico nomine insignitus est. & sanè frequentes Hebræi eo mense mundum conditum esse opinati sunt. Hic verò mensis, de quo agit auctor, propè cadit in Martium nostrum

ex quinque & septuaginta. Ita lxx. interpretes. At Hebræi tantum nominant lxx. Exodi capite 1.

46 *parvis quibusdam siliquis.* Opinantur Hebræi primum defluxisse rorem, terramque occupasse: deinde super rorem manna: tum postremo rorem tertium, quo ea operiretur. itaque rore duplici quasi siliquis contactā mannam apparuisse.

47 *Gomor plenum.* Gomor, ut placet Hieronymo, chœnices tres Atticæ sunt: ut Iosepho, τρεῖς ἡμισυκοτύλῃς ἕχθ, id est tres heminas, ut putat Priscianus. Hebræi huius mensuræ rationem eam putant, ut oia 43. continere dicant.

in vase aureo. σάμνον χρυσῶν, id est, urnam auream lxx. interpretantur. Hebræi simpliciter phialam nominant. Rabini alij testaceum vas, alij æneum, vitreum alij opinati sunt.

52 *quo impetu* xxxiii. milia. quasi xxxiiij. milia hominum interfecta in Latinis Bibliis legimus. In Hebraicis quasi 111. milia: in Chaldaïs, omnino 111. milia.

tanta claritudine facies eius renitebat. In Bibliis Latinis cornuta eius facies legitur: quod præ multo splendore radios cornuum instar eius vultus emitteret.

56 *Decessit autem.* Iosephus in extremo 4. libro Antiq. Mosem non mortuum, sed raptum à Deo fuisse narrat.

59 *parum definitio.* Nihil enim de his in Bibliis sacris. Iosephus imperasse eum prodidit annis xxv. Nicephorus annis xxvij. Hebræorum historia, annis xxviij.

78 *saule quo delapsus.* Aliter Biblia Regum 1. capite 31. Item Iosephus libro 6. capite 15. Hostibus enim acriter eum insequentibus cum effugere non posset, & armiger suus manum ipsi afferre recusaret, sibi ipse attulit.

111 *Regnasset traditur annos vi. & xx.* Imperium Babylonium tenuit hic annis xxxxiij. anno autem xxx. capta est Hierosolyma. Sic Iosephus lib. 10. cap. 12. sed eam numeri rationem em si sequa-

si sequamur, regnum Babyloniorum constiterit annis xcix. quod sacris litteris repugnat.

112 *Sed qui ea legere.* Et si enim essent Chaldaea, scripta tamen erant litteris Hebraicis. Vide Iosephum lib. 1. hist. Iud.

114 *Erat ea tempestate.* Iosephus hæc facta ait regnante Dario: alij, Euilmedoracho: quo rege idolorum cultus maximus existit. ideoq. etiam tum hæc euenisse verisimilius est, præsertim cum Cyrum & Darium pios admodum reges fuisse legamus.

117 *Darius deinde, sub quo templum est restitutum.* Anno nempe eius regni 11. qui fuit annus Tarquinij Superbi Rom. regis xxvij. vti sentit Hieronym. Tum enim Zorobabel ad templi ædificationem missus est. Deinde anno eius vij. Ezdras missus, qui populum Dei legem doceret. Tum denique xx. huiusmodi anno Nehemiæ potestas redeundi facta est, vt muros & portas vrbs exstrueret.

143 *Etenim aduentante Christo.* Exstat ea de re prophetia Iacob Patriarchæ Genes. cap. 49.

144 *Fusio Gemino &c.* Assentitur Lactantio & Tertulliano, qui Tiberij Cæsaris xv. anno Christum passum putant: cō s. s. duobus Geminis Fusio & Rebellio. At plerique alij & Græci & Latini xvij. anno eius Cæsaris id euenisse scribunt cons. Fur. Aruntio Camillo Scriboniano, & Cn. Domitio Aënobarbo, ipsum Antichristum venturum. In grauissimis quibusque persecutionibus opinabantur vulgò Christiani Antichristi aduentum appropinquare: vt Domitiani tempore, testante Irenæo extremo lib. 5. & Seueri tempore, in cuius x. annum Iudas historicus, qui hebdomadas Danielis accuratè explicauit, Antichristi aduentum fore prædixit. Non mirum igitur si multi tum Græci tum Latini patres Neronem Antichristum opinati sint.

147 *Iudei obsidione clausi.* Iudæorum qui obsessi sunt, sexcenta milia omnis ætatis & sexus fuisse Tacitus commemorat. tricies verò centena milia Iosephus.

153 *Etenim duobus Arriis.* Vnus hæresios princeps fuit: Alter discipulus, hoc etiam genere non ignobilis. De quo Photius & Epiphanius.

159 *Tum Eusebius Vercellensium, & Lucifer à Carnalis Sardinie episcopi relegati.* Locum deprauatum ita corrigendum putamus. Tum Eusebius Vercellensis & Lucifer Caralensis Sardinia,

episcopi relegati. vide Zozomen. lib. 5. cap. 14. & Socratem lib. 6. cap. 19. Tripart. histor. Luciferum illum modò Sardòum ab insula Sardinia, modò Calaritanum Nicephorus appellat: alij Caralitanum. Est autem Caralis metropolis Sardiniae. vnde etiam Lucifer Sardiniae Metropolitanus dicebatur.

161 *Saturninum homo impotens.* Is Hilariū Pictauiorum episcopum Bitterensi concilio in exsilium pepulit. Ado in Chronicis.

VICT. GISELINI NOTÆ

AD LIBRVM SVLP. SEVERI DE

VITA B. MARTINI.

Hoc opusculum cum reliquis insequentibus primus, quod sciam, Wolfgangus Lazius Pannonius in lucem extulit: laudabili quidem conatu, sed, vt in initiis fieri solet, parum auspicato. nam vt omittam quòd ea omni luce dignissima Abdiæ apocrypho scriptori, & à Romanis inquisitoribus sub Paulo 1. v. censoria virgula notato subiunxerit, ac veluti in alteras latebras abdiderit: vsus est idem vnico tantum exemplari, per antiquo illo quidem, sed innumeris, flagitiosisque mendis oppleto. quæ siue librarij culpa accidere, qui litteras vetustate euanidas & propè consumptas assequi nequiuit: siue, vt mihi sit verisimile, alia paullo recentior manus ex suo sui que sæculi ingenio optimum alioqui librum lituris & castigationibus deprauatissimis defœdauit: id quod tum in manuscriptis l. infinitis, tum in nostro S. Laurentij exemplari videre est: ego sanè quiduis potius suspicari malo, quàm hominem de omni antiquitate posteritateque optimè meritum negligentiae incusare. Illi potius omnium calculis, non incusandi modò, sed & vituperandi etiam & damnandi sunt, qui dum eandem Lazij editionem suis typis exsequuntur, atque è quingentis amplius erratis duo aut tria cuius obuia emendant; bellum nescio quem præconem repererunt, qui nobis è diuersis bibliothecis emendicata (vt ait) tria exemplaria, eaque characteribus ante mille annos vsitatis descripta, eorum denique diligentem collationem venditare

non sit veritus. Os hominis: qui fortasse ipsam b. Seueri manum eiusdemque autographum, quod c. l. x. annos supra mille hodie non excederet, fuerit ostentaturus, si vel in mentem venisset. Adeò quidam nihil pensi habent quid dicant, dummodo ad sui heri sensum & quæstum loquantur. Verùm hoc satyræ genus commodius aliud in tempus reiiciam; cùm ab iisdem plagiaris bonam meæ Adagiorum epitomes partem, quam sua suorumque videlicet opera (vbi splendide mentiuntur) excerptam & comparatam, nuper Chiliadibus suis appenderunt, altiore voce reflagitabimus: Aut, si non aliud pote est, ruborem Ferreo canis exprimemus ore.

Vt ad rem redeam & nostri instituti rationem aperiā, in his opusculis emendandis vsus sum, primùm, quatuor Louanienſibus manuscriptis libris, vno Cœnobij Parcensis, peruetere, & mirè castigato, altero Monasterij Bethlemitici, tertio, & quarto è Monast. S. Martini, non vetustissimis illis quidem, sed accuratè descriptis: & si coniectura non fallit, ab ipso Ioan. Costerio ad meliora exempla collatis. His accesserunt duo m. s. Leodienſes, vnus S. Laurentij, alter Caroli Langij, hospitis mei desideratissimi. qui vt huius euulgationis mihi auctor fuit, ita, cùm vtrumque exemplar me prior excussisset, prius tamen effecit, vt Louanium mecum asportare & de integro non ignauis oculis singula recognoscere liceret. erat enim Louanienſibus m. s. longè antiquius, sed lituris maculatissimum: quarum ego vestigia ab alijs libris tanquam manu ductus, non sine fructu sæpe sum persecutus. Postremum longè optimæ notæ, idemque ante sexcentos annos, si quod in his iudicium meum est, exaratum, nactus sum è bibliotheca S. Trudonis, beneficio singularis amici mei Theodori Hallij, Consulis Læuvenſis, quē (vt fortunæ ludum agnoscas) his turbis sola alex sors, ne expiandæ patriæ tertius Decius accederet, liberauit. id præ ceteris, si quæ dubitarem, me confirmauit, & obiecta prope-ranti obitacula amouit. His instructo opibus non nihil etiam auxilij, certè in odiosis. hoc labore solatij non parum attulit Theod. Pulmannus, qui mihi emendationes iam incudi subiiciendas adornâti, varietates scripturæ, quas olim è duobus m. s. Nouiomagi & Craneburgi excerpserat, amicè, vt solet, impertiuuit. ex enim aut consensum meorum librorum approbabant: aut si quando dissensio inciderat, veræ lectioni

non raro suffragabantur. qua voluptate nihil in his studiis esse iucundius, sciunt illi qui hoc saxum solent voluere.

Haecenus de ratione nostrae castigationis & à quibus adiutus eam exceperim. Iam de notis earumque ratione sic paucis habe. Quandoquidem ex ingenio & coniectura hic ne syllabam quidem citra librorum m. s. auctoritatem suo loco mouerimus: nos earum mutationum quæ leuiculæ sunt verborumque sententiam non immutant, nullam hic mentionem facturi sumus: tum quod in infinitum excrecerent: varietatibus enim lectionum ea ferè scripta sunt obnoxia, quæ quamplurimorum manibus olim trita fuerunt. at quid istis potuit esse tritius, quæ tot sæculis in monasteriis ac templis b. Martino sacris toto orbe singulis annis semel atque iterum publicè recitari solent? tum etiam quod eiusmodi accuratio ingrata ferè est atque odiosa. At quæ maioris sunt momenti, ita vt ab iis auctoris pendeat sententia, quæque omnium librorum m. s. consensu constituuntur; ea quidem proponemus, sed proponemus tantum, adiecta Lazij, hoc est, vulgata hæcenus scriptura. si verò libri m. s. inter se euariant, adeò vt delectus ac iudicium citra difficultatem fieri nequeat: in eo præcipuè noster hic labor versabitur, vt quod nos pro vero habituri sumus, id quam breuissimè adstituamus, diuersa interim lectione aut lectoris iudicio relicta, aut certis argumentis reiecta. Iam quæ ad Historiam pertinebunt, quo his notis varietatis nonnihil accedat, ea, vt occurrent, adnotabimus, quæcumque ex auctoribus huic nostro synchronis fide & notione digna, per otium excerptæ licebit. Superest vt de epigraphe & librorum ordine pauca subiiciamus. Lazius tria hæc opuscula toto genere diuersa, librum dico de vita b. Martini, epistolas tres, ac totidem dialogos, vnum opus facit, hoc titulo, De vita b. Martini libri tres. ac primo complectitur epistolam ad Eusebium, & libellum Desiderio dedicatum: secundo epistolas ad Aurelium & ad Bassulam: tertio tres dialogos. quæ partitio ex libro ipsius m. s. deprompta esse nequit; cum eidem illi, nouem m. s. nostri constanter aduersentur, & in eam, quam ex iisdem attulimus, vnanimiter conspirent. quid quod ipse auctor ipsaque rei veritas illam auersentur? vt suo loco docebimus. reliquum est igitur, vt eius distinctionis auctores habeat & secutus sit Gennadium, Gregorium Turonensem, &

Abbatem

Abbatem Spanhaymenscm. quod si est : tamen vt Gennadij auctoritate nitatur , non debuit epistolas huic trium librorum numero includere , quas Gennadius exclusit. neque ille trium librorum meminit , sed duorum dumtaxat , nempe libelli Desiderio nuncupati , & Collationis Postumiani & Galli , quam in duas deinde incisiones secat. Greg. Turonensis verba lib. x. historiarum accipienda verius existimem de triplici scriptorum Seueri genere , in eadem propemodum re versantium , nempe libello , epistolis , & dialogis : nisi mauis eo numero potiùs designari libellum & duos posteriores dialogos , qui vnâ eandemque rem exsequuntur. Nam quod ad Spanhaymenscm attinet , qui vitam in tres libros dispersit , & Collationem in alteros totidem , tam in eo verus est , quàm in illo , quod subiungit , claruisse Seuerum anno Dom. 520.

Seuerus Desiderio fratri. Hunc Desiderium in Galliis egisse , cùm ex aliis , tum ex eo certò constat , quòd Paullinus ad Seuerum suum litteras daturus , Victori internuntio , suas item adiunxerit ad Desiderium , quem , vt habet titulus , appellat sanctum & meritò venerabilem fratrem , & desideratissimum desideriorum suorum desiderium . eas adeat , qui hominem propiùs volet cognoscere.

frater unanimis. ita omnes l. m. f. epitheton omisit Lazius , vocem eo sæculo sanctis scriptoribus vsitatissimam , vt indicio sunt tum epigraphæ epistolarum Paullini ad Seuerum , tum ipsæ epistolæ , quæ nonnumquam tertio quoque versu eam vocem repetunt. vide epist. xiv. ad Seuerum.

libellum quem. sic & mox , libellum edidi . & in fine dialogi primi , immo vbique de libro hoc vt singulari loquitur . quodque ad rem propiùs facit , hoc epilogo librum claudit : Sed iam finem liber postulat , sermo claudendus est , &c. quid nî igitur à reliquis opusculis eum disparabimus , quem & solum edidit , & multo ante quàm de aliis vel per somnium cogitaret. Immo , vt è locis modò laudatis liquidò apparet , vnus hic liber reliquorum princeps fuit occasio , atque auctor.

atque intra dom. hac præpositione sæpissimè vtitur , vt argumento erit prima ferè huius libelli periodus , & cap. 4. & maximè , intra Illyricum . & mox , intra Gallias . ideoque eam restituiimus non semel. Laz. inter.

quod fore arb. Parisienses , fortè , contra lib. m. f. o. atque hæc è mirificis eorum castigationibus vna est.

omniumque rep. Laz. omni^{que}.

Verumtamen ea tibi. Laz. copula aduersatiua omiſſa ſcribit, Ea tibi fid. lib. edidi, quem nulli. fortasſe in ipſius manuſcripto exaratum concisè fuit, Ea tñ fiducia. Edendi verbo ſimiliter vſus eſt Paullinus epiſt. 3. ad Seuer. Neque ſufficit litterarum ad nos editione maturare. quo loco legere malim, editionē maturare, vt princeps littera poſterioris verbi prioris finem abſorperit.

apud me ipſe didici, vt ſolæ. Sic plerique. m. ſ. vt ſit, rationem ipſe mecum iniui, qua, &c. vel, à me ipſo ſenſim impetraui: me ipſe ſenſim aſſuefecì: &, (quomodo de Iuditha loquebatur) conſuetudinem mihi ipſe feci. In Lazio, &, ſi bene meminì, in quibuſdam m. ſ. eſt, decìdi pro didici: quod non diſpliceret, ſi meliores libri ſuffragarentur. & illa, apud me ipſe, melius paullo, cum verbo, didici, cohærent.

id deſtudine. Sic diſertè ſcripſit Trudon. l. & Laurent. in interſtitio verſuum eandem ſcripturam annotat, cùm tamen prius ſcripſiſſet diſſuetudine. nihil dubito, quin veriſſimum ſit. Scio quidem nouam eſſe dictionem & fortasſe nuſquam alibi lectam. At quia noua eſt, & nuſquam alibi lecta, idcirco loco ab ineptis librariis eiecta, nunc poſtliminio venit reſtituenda. & verò quid vetat, quò minus à deſitum deſitudo formetur; cùm à deſuetum deſuetudo vulgatum ſit?

Proæm. *Plerique mortales ſtudio glo.* Et hìc iidem libri vnà cum Parcenſi, id eſt, tres longè optimi conſentiunt; cùm Laz. & reliqui legant, Plerique mortalium ſtudio & gloriæ ſæculari. Salluſtij, credo, ad cuius imitationem ſe totum compoſuit, non proæmium ſolum, ſed ipſa etiam verba voluit exprimere, quæ ſunt, Omnis homines, qui ſe, &c.

quæ res. L. Trud. quæ quidem res non perennem vtique, ſed, &c.

ſed acerrimè. Laz. à crimine.

vitam, quàm. Laz. quàm, omiſit.

vt multos planè. Laz. multoſtamen.

commodi ducimus. Laz. commodi, vtilitatis ad quæſtum ducimus. merum ſcholion.

non potuerim. Semel vt hoc moneam, nihil familiarius Seuerò, quàm loco indicatiui modi, vt ſubiunctiuo. exemplo ſit ſola hæc præfatio.

excellentiſſima. Duo meliores m. ſ. excellentia. & infrà cap. 22. ſatiſque

satisque sit nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, &c.

Cap. I. *Sabarie Pannoniarū*. In duobus m. f. Sabaria Pānoniarū opido. Laz. Pānoniorū. quod nequā esse nō è libris m. f. solū sed è libro etiā superiore est ostendere: vbi Arrianorū violentā tyrannidē describens, Nam omnes ferē, inquit, duarū Pannoniarum, &c. neque eo sæculo aliter quā Hispanias, Gallias, Britannias, &c. nominabant, vt sequentia, & inter æquales Seueri scriptores Marcellinus abundē testatur:

altus est. Sic quatuor meliores l. vulgò alitus.

inter scholares alæ. Sic scripsi ex Trud. l. Parc. & Bethlem. Veteranorum enim filij scholares dicebantur, cum adolescentes armatam militiam sequerentur, vt ex Vegetio liquet, & xij. lib. Codicis, titulo, de scholarium priuilegiis. iis scholis qui præerant (erant autem variæ, & plurimæ, vt ex Comment. Reip. Rom. Lazij lib. 4. cap. 13. constat) modò capita scholarum, modò comites ac tribuni dicebantur: vt iidem auctores modò laudati memoriæ prodiderunt. Nō diffitebor tamen hic mihi etiam scrupulum restare. Lazius enim edidit seculares, ex ingenio potius, quā ex sui m. f. l. vestigiis, in quo non dubito quin exaratum fuerit, seculares: quam dictio-nem lituræ penitus immersam non obscurè tamen S. Laur. l. repræsentat. A quo non longè abeunt in diuersum l. Pulm. in quibus est, scalares. quod audio mirificè placuisse Ioan. Cau-chio Ultraiectino. idemque ego vtraque, vt aiunt, manu amplecterer, si, quid sibi vellet, possem capere.

sub rege Constantio. Sic omnes lib. Laz. tamen scripsit Constantino, quī id fieri potuit, cum inter Iulianum & Constantinum Iuniore anni minimum xvij. intericiantur, & moriente eodem Constantino b. Martinus vix quintum ætatis annum fuerit ingressus, vt suo loco docuimus. Mirum profectò ab homine omnium historiarum callidissimo etiam sine libris id non esse obseruatum.

quia diuina potius seruitute. Sic l. Trud. & ambo Leod. vt casu vsus sit, qui verbo est proprius, licet minus sit vsitatus. quā forma dicimus aras spirare floribus. Stat. Sil. 3. Lazius & alij lib. diuinam p. seruitutem. quā phrasim licet figuratam nobis familiariorem esse non ignoro: Sed videndum quid Seuero suum sit. Monui superiore lib. vbi de Beniamitico bello agitur, ablatium non semel in hoc opere quarti casus vicem

vicem subire. Sic mox dicet, in Dei opere conuersus, quo loco nos, in Dei opus vel opera, diceremus. neque aliter mutauit ac scripsit l. Parcensis.

hic tamen. Adest, tamen, à tribus libris.

ante baptismum. quidam lib. baptismum. sic & alibi variatum. nos, vt semel dicam, in his minutis potiores libros secuti sumus.

vestire nudos. Laz. v. nud. solitus. quod cum in nullo sit libro m. f. certumque sit irrepsisse è glossemate Sallustianam loquendi breuitatem deformante, eiecimus è loco non suo.

Reseruans. sic Trud. & Laur. l. In Parcensi est, reseruare, quod nescio an verius sit; certè litura, in qua vetere manu, reseruans, substitutum est, tale quid præ se fert. Laz. & alij, reseruabat.

Cap. 2. *asperior.* Laz. austerior.

vir Deo plenus. Laz. vir Dei, Deo plenus.

Ridere nonnulli. Laz. risere, & mox, gemuere. contra ac libri meliores, & genius fert auctoris.

pauperem texerat. lib. Trud. contexerat.

etenim transacto. Erant enim eo tempore milites ferè Christiani: atque hoc illud est, cur Iulianus ad demerendos militum animos antequàm Augustus saluaretur, Christianismum simulârit. vide Theodoretum hist. Eccles. lib. 3. cap. 4. & Nazianz. in eundem.

solo licet nomine. secutus sum libros mel. In aliis solo scilicet. quod non damno. alij neutrum habent. verùm ea optione, quam libri ipsi nobis faciunt, cui non uti sit liberum? Militiam nomine tenus cultam illi opponit, quam armatam in adolescentia sub Constantio secutum esse suprâ dixit.

Cap. 3. *irruentib. intra Gallias.* Parc. lib. irrumpentibus. De ipsare, sic Socrates scribit lib. 6. hist. Trip. cap. 1. Post hæc igitur Imperator (Constantius) euocauit Iulianum, & constituit Cæsarem: danſque ei coniugem Constantiam (Helenam vocat Ammianus lib. 15.) sororem suam, contra Barbaros eum destinauit ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imp. Constantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorum vastabant vires. & mox: & cum illi (Barbari) per legatos, litteras Imperatoris eos ad prouincias inuitantis ostenderent, &c. Hac igitur accidisse videntur ineunte anno illo, quo ipse consul

consul primum cum Constantio cons. VIIII. in Gallias ad Alemannorum incursus coercendos missus est. ij enim temporis Constantio aliis occupato, tantis viribus atque impetu è suis finibus in Gallias proruperant, easque nullo renitente adeò ad internecionem vastarant, pæne vt eas Augustus pro deploratis habuerit, & Iulianum patrualem fratrem ea vna solaque de causa coactus sit in imperij societatem adsciscere. Adscitus igitur ille Fl. Arbetione, & Maunortio Lolliano c o s s. iplis kal. decemb. Viennæ vt hibernaret, ex vrbe egressus est. ibi cum omnia ad bellum Gallicum necessaria cõparasset; confecto raptim per Augustodunum, Antissiodorum, & Tricastas, perdifficili & periculoso itinere (omnia enim ea loca hostes populabundi infederant) Remis tandem exercitus suos coniunxit: atque inde per decem pagos Alemanam plebem aggressus, quæ Argentoraturn, Brotomagum, Tabernas, Salisnem, Nemetas, & Vangionas & Maguntiacum ciuitates possidebant, eorumque territoria habitabant: primam omnium Brotomagum occupauit: ibique occurrentem Germanorum manum partim cecidit, partim fugæ celeritate salutem sibi quærere coëgit. Hæc è lib. xvi. Ammiani pluribus adduxi, tum vt ipsi historiæ lucem non nullam afferrem, tum quòd hoc vno loco tota Chronologiæ nostræ ratio & fundamentum nitatur. Omni-
no enim mihi persuadeo, b. Martinum hanc, de qua nunc agimus, missionem impetrasse Remis aut certè Brotomagi. ex quo & illud necessario efficitur, si biennio ante missionem baptismo fuerit initiatus, vigesimo ferè ætatis anno militiæ sacramento exauctoratum fuisse. qui annus incidit in annum imperij Constantij xx. Vrbis cond. m. c v i i i. Christi verò ccc. lvi. supputante Onuphrio.

militibus: & vt est consuetudinis, sing. Laz. militibus, vt est consuetudinis: singuli, &c. prauam distinctionem redarguit sola donatiuorum ratio.

militaturus accip. Sic tres optimi l. In Laz. & aliis, pugnaturnus, planius quidem, sed minus argutè. Tibi inquit militaturus, tuum accipiat donatiuum. ego qui Christi miles sum, tibi militare non possum: cum pugnare Christi militibus sit nefas.

At Mart. Laz. Ad quæ Mart.

Pòstera die. Sic lib. plerique: neque aliter ferè ipse auctor. Laz.

Laz. postero. Si coniecturis locus est, scitè huc quadrare possint verba illa Marcellini: Igitur Agrippinam ingressus (recto itinere ex Brotomago) non ante motus est exinde, quàm Francorum regibus furore mitescente perterritis, pacè Reip. firmaret, & urbem reciperet munitissimam. Sed hæc coniectura tantum est, vera an falsa, viderint alij.

Cap. 4. *imposito Diaconis*. Parc. l. diaconatus. in Laur. lib. litteræ immerfa est postrema syllaba.

vir altiorum cons. Sic dial. 1. cap. 17. Sed virum altioris ingenij, &c. Laz. vir Dei alt. peccatum geminum illi, quod cap. 2. notavi.

quidam i. l. videretur. Laz. quidem i. l. videtur.

detinebat. Duo meliores l. retinebat.

adstrictus prec. Sic tres mel. lib. in Laz. obstrictus.

contestatus fratres. Duo libri Pulmanni, fratribus.

postea euentus. Laz. reieuentus. quod non reiicio, vt neque alia multa, sed quid libris faciemus? quorum nemo suffragatur Lazio. Verbo vt præcidam. huius modi mutationes sunt infinitæ, & liquet mihi deierare, ducentas amplius dictiones à me ex his opusculis esse eiectas sola librorum auctoritate. cuius rei fidem si à quibus impetrare nequeo; sibi illi credant, & vel decimam nostri laboris subeant partem.

cumque vnus. In duob. lib. Pulmanni, cumque v. securi eleuata in capiteius librassectum; dexteram; &c.

dextera. Parc. l. & Trud. dexteræ.

seruandus & spoliandus. Sic tres l. opt. Lazius, cum aliis, & custodiendus.

Respondit Christianum esse. Hoc olim moris fuit omnibus Christianis, vt à Iudice, aut in summis periculis de patria & origine interrogati, vnū illud responderent, Christianos se esse. De quo plura nos ad Prudentium volente Deo differemus.

se magis illi dolere. Sic omnes concordia calamo l. nouem m. f. scribunt. similem loquendi formam obseruavi in vita Bergefi abbatris, cap. v. his verbis, dolere se illi, quippe quem videret diabolo subditum, &c. loquitur de Pipino. Adseruatur ea vita descripta manu in bibliotheca S. Trudonis. Laz. edidit, illius dolere. Vnde Parisienses è libris suis, id est, ex ingenio, substituerunt, illi condolere.

visus est, vt hæc que. Laz. adeò vt quæ.

vocaret, insendere. Sic quatuor l. m. f. Terent. Andr. Quid

Quid quæram, aut quò nunc primum intendam? Laz. & alij, tendere.

Italiam repediens. Laz. repeditans. ferri possit, vt ex notis in primum lib. liquet: si libri ferrent.

discessu sancti Hil. Laz. discessum.

insulam Gallinariam nomine. Nicephorus lib. 9. c. 19. eadem ferè, quæ hætenus à Seuerò narrata sunt, paucis perstringit: variat tamen in quibusdam. totum locum adscribam, vt à Ioan. Laugo latinè versus est. Floruit apud hos (Europæos) Martinus ille, qui Sabariam Pannoniæ patriam habens, cùm generis tum militiæ splendore adeò clarus fuit, vt honores etiam sit meritis, & ordines duxerit. Sed ille Cæsarianam diuinæ militiæ posthabuit. In Illyrico primum philosophatus, atque inde variis persecutionibus & insidiis expetitus, secedere est coactus. multos namque ex Episcopis, qui Arrij cōragionem conceperant, manifestò deprehensos coarguit. ac deinde Mediolani secum ipse vixit. Vnde Auxentij eius vrbis Episcopi, non rectè de Nicænis decretis sentientis, insidias veritus discessit, & se in insulam quandam, quæ vernaculo nomine Gallinaria dicebatur, abdidit. In hac alimento radicū herbarum vixit. Insula autem ipsa exigua admodum est, & ædificiis carens, Tyrrenum respiciens mare. atque inde abductus, administrationem ecclesiæ Turonensis suscepit. In tantum verò diuinis resplenduit donis, vt mortuos in vitam restituerit, prodigiaque & miracula plurima, quæ non multum ab Apostolicis abessent signis, ediderit. Eodem & tempore & loco simul quoque Hilarius ille vixit, vir diuinus, qui cùm Martinus profugeret, eandem sustinuit fortunam: quippe qui eodem cum illo ardore in fidem ferretur. Hæc Nicephorus. quæ ea etiam gratia lubentiùs adduxi, quòd, eodem loco & tempore simul vixisse Hilarium & Martinum, & simul in exilium abiisse: item, Martinum ex Gallinaria insula reuersum, Turonensis ecclesiæ administrationem suscepisse, planis verbis referat. quæ duo alibi pluribus à nobis disputata sunt.

elleborum, venenatum vt ferunt. Non quidem toto substantiæ genere vt sunt omnia *δηλητήρια*: sed quia naturæ alendæ minus idonea: qualia *καθαρτικά* omnia. quibus si quis abutatur, mera fiunt venena.

regis penitentiæ pot. Sic o. m. f. l. Diu metorsit hic locus, donec

donec viderem Severum secundo libro Sacrae historiae sibi ipsi esse interpretem, cum ait, Hilarium quasi discordiae seminarium & perturbatorem Orientis redire ad Gallias iussu esse, absque exilij indulgentia, id est, non remisso tamen ei exilio, ita ut ei, unde exsulandum erat, ibi etiam tum exsuli degendum esset. Pœnitebat videlicet impium Imp. eò relegatum fuisse Hilarium, ubi suis Arrianis multo plus mali & damni daret, quàm in ipsa Gallia fuerat daturus. ratio ex ipsa historia petenda, quam Severo nemo accuratius descripsit. Laz. regis indulgentia pot. bellum verò. quid ille indulgeret, quo nihil umquam Catholicis fuit infestius?

Cap. 5. *est vestigiis*. In quibusdam m. s. è vestigiis & p. quod vulgata lectione nihilo est deterius. Particula, ita, suspecta mihi fuit, dum dial. 1. segm. 5. occurreret: ita ambo caelestem panem cum multa exultatione fregerunt.

Monasterium collocavit. Ligugiacum id posteri appellarunt, quadraginta distans ab urbe Pictaviensi stadiis, designante Greg. Turonensi.

primusque apud. Laz. primumque hoc apud.

Martino redditum, vitæque. Participium, redditum, abest à lib. Parcensi; ut alterum utriusque respondeat.

Ab hoc primo. Laz. Adhæc primo.

Cap. 6. *Lupicini cuiusdam honorati*. Meminerunt Fasti consulares cuiusdam Fl. Lupicini consulis eodem illo anno, quo Gratianus Augustus creatus. Siue autem ager hic eiusdem Lupicini fuerit, quod vero non est absimile; siue alius: nobis satis fuit, adducto exemplo veram scripturam constituere, alias ab eo nomine euariantes pro falsis ducere.

marcescentibus oculis. In unico Parc. inardescentibus. quod, quidquid sit, non omnino displicet.

defunctus. Laz. defuncti.

Cap. 7. *Sub idem ferè tempus*. De ætate b. Martini hic verbum nullum. Greg. Turonensis, qui illum Attico & Casario c. o. s. s. anno aetatis 81. episcopatus verò 26. mortuum scribit, indicare iisdem verbis videtur, eum 55. ætatis anno ad episcopatum fuisse allectum. quæ omnia quàm vera sint, ex auctoris nostri verbis expendamus. Constat ex superioribus b. Martinum tertio post baptismum suum anno, Hilario aliquandiu conuixisse: eidemque post quintum annum ab exilio ad *πατριον* suæ sedem redeunti, Romæ occurrisse, indeque

indeque cum illo ad Pictauos reuerso non procul ab opido si-
bi monasterium ædificasse: Est autem verisimile, egisse tum
illum ætatis annum 27. Auctor igitur dum res deinde gestas
ordine persequitur, non aliis vitur transitionibus, quàm,
Quo tempore: &, Non multò post: item, Sub idem ferè
tempus. Amabo te, lector, num his transitionibus triginta
annorum spatium videtur posse designari? Dabo nunc aliud,
quod totam Gregorij rationem multò fœdius turbet. Dialo-
go 2. cap. 6. ait Seuerus Martino suum primùm episcopatum
datū Valentiniano seniore rerum potiunte. fuerit ille, vt mi-
nimum, Valentiniani annus 4. Christi verò 367. Inde iam
certo & euidenti argumento euincam b. Martinū eo tempore
non 53. ætatis annum, sed 33. demum egisse. nam inter ex-
auctorationem eius & eum quem nominavi annum, tantum
12. intericiuntur. Ita mihi Musæ sint propitiæ, cum istius-
modi multa lego, vix me contineo, quin cum Terentiano illo
exclamem, Proh Iupiter, vbi nam est fides!

Ruricius quidam. Sic optimi libri. & Ruriciū Præsidem le-
go apud Marcellinum lib. 27.

vultu despic. Laz. multum.

volente coquebat. Laz. cogitabat.

pars diuersa. Sic duo opt. libri. & cap. 10. diuersam in partem
ruit, id est, contrariam. Vide Gul. Canteri nostri nouas le-
ctiones. Laz. & alij libri, aduersa. scholion merum.

vilis erat. Quidam lib. fuit. alij vtrumque habent. neutrum
fortasse desideramus.

monasterium sibi statuit. Id, si bene memini, posteri Maius mo-
nast. dixerunt, in quò & basilicam b. Petro & Paulo dedi-
cauit. Gregor. Turonensis lib. x.

Plerique camelorum setis. Qui huius habitus, monachis eius
temporis vtitati, descriptionem requireret ampliores, legat
Paullini VII. ad Seuerum epistolam: quæ cum iis, quæ hic
tractantur, eiusdem ferè est argumenti.

sic mirunt. In duob. opt. lib. mirandum.

inter eos nobiles. Laz. nobiles.

non se de Mart. sic quatuor lib. optimi. In Parc. non sibi de
Martini monasterio cuperet sacerdotem?

Cap. 8. *ostendi: grandi.* Laz. cœpit grandi. cuiusmodi infarta
glossæmata nusquam non occurrunt: nominatim bis cap. 9.
verbum, cœpit, locum cepit non suum.

quia incert. Laz. qua.

meritumque ut loqueretur. Laz. m. requirit.

nomenque edicū. Sico. l. Et dial. t. cap. 6. nolo nomen edicere. Laz. edidit.

Cap. 9. dein cum promouere. Laz. primo mouere.

in vertig. rotabantur. Lib. S. Laur. motabantur.

victi pondere, corporum onus. Sic meliores l. Laz. donec victi, corp. onus. fortasse verius sit, donec victi pōdere corpus deponunt.

Cap. 10. arborem pinum. Laz. arborem primum.

Deum potius. Laz. Dominum. sequatur qui volet, ego libros duces sequor.

effet acclius. Sic meliores libri disertè. & Fortunatus: Paulatim incliuans iam victa secure ruebat. Laz. & alij, accliuus. quod barbarum est. sed vocem Latinam, rariusque v̄sitatam barbāri non intelligentes, suam videlicet substituerunt.

pallebant. Laz. ptaliebant. quod nescio an eo loco fuerit oportunum.

eleuata obuam. Eisdem verbis in prodigio huic simili v̄titur dial. 2. cap. 9. Laz. eleuat obuam manum.

Gemiles stupere. Laz. stupuere, fleuere.

aut ecclesiu. Nominat Gregor. Turonen. ecclesias in vico Alingauiensi, Solonacensi, Cifomageni, Tornomageni, Condatensi: lib. x. histor.

Cap. 11. vbi iussus est. Laz. visus est.

Cap. 12. superstitione rel. In duob. l. Pulm. superstitionosæ.

precabatur a Dom. Sic duo opt. In aliis ad Dominum.

profanam eadem. Laz. dum fana eadem.

Cap. 13. pagam Aeduarum. Lib. Trud. Aedorum. quod addo, ut eius libri auctoritate hanc antiquissimam scribēdi formam confirmem.

resupinus. Laz. supinus.

Cap. 15. exanimi profita. Laz. ex animo. In Parc. & Trud. pater currit exanimis. fortasse rectius.

Cap. 16. ex cella, in qua. In Laur. l. videtur fuisse cellula. Laz. ex aede illa, in qua. Hic fortasse idem ille est Tetradius, ad cuius trinum op̄imæ spei poetam, clarorum virorum v̄su & frequentia florentem scribit Ausonius consul anno v̄rbis 1131. epist. 16.

si pōder se igitur. In aliis sed recentiorib. l. spopondit ergo se.

Cap. 17. in o: intulit. Lib. Laur. & Trud. in os tulit.

egressus est In tribus m. s. rsc. egressus est. quod è glossa prorepulisse quis non vider?

Cap. 18. *cùm de motu atque.* Sic duo opt. libri. In Laz. atque aliis, de metu atque impetu. quæ vox ex sequentibus huc accersita videtur.

Cap. 19. *postero die.* Sic optimi l. tres, cum aliis duobus. aliter nimirum atque capite 3. locutum notauimus.

nam aut dig. Sic iidem libri opt.

puellam ei, præsens virtutum, &c. Sic deprauatis. locum iisdem libris auctoribus restituiamus, qui sic in Laz. legitur: puellam ei præsens, ob virtutum eius testimonium, quo absente licet, &c. Eandem locutionem sub finem cap. 5. restituiamus Seuero, primusque, inquit, apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit.

Cap. 21. *Paulinus verò.* Fuit hic b. Paullinus, vir consularis, & in sæculari etiam amicitia Seuero dilectissimus, vt initio epist. 5. ad Seuerum, ipse testatur: quem b. Martinus Christo se suaque omnia consecrantem omnibus pietatis exemplum proponit, cap. 26.

penniculo conigit. Sic l. o. Laz. panniculo. Fortunatus, qui hanc eandem b. Martini vitam carmine profectò nō nimum fortunato descripsit, neutrius facit mentionem: tantum adiiicit: Martini digitis, oleo manante lucernæ Cuncta saluifero superans collyria tactu.

Cap. 22. *eludere vultu.* Laz. lauare v. e. s. vnguento.

Cap. 23. *sunt, pene.* Laz. sunt, vt pæne, &c. & mox sacerdotalem cels. Particula vna falsò inserta, altera temerè omiſsa parenthesis auctoris miserrimè fœdabant.

qui post se biberet. Sic duo Leod. & Trudon. elegantissimè. nam quod in Laz. & aliis est libris, qui possit prior bibere, nihil est, & superuacuum; cū sequenti colo idem exprimitur.

primo quidem impetu. Vltimam vocem omisit Laz.

captum intra Aquileie muros. Prosper Aquitanicus: Theodosio 11. & Cynegio Co s s. Maximus tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imp. tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regiis, sistitur & capite plectitur. Auson. in Claris vrbibus, de Aquileia: *sed magis illud*

*Eminet, extremo quod se sub tempore legit,
Solueret exacto cui iussu: piacula bello*

Maximus, armigeri quondam sub nomine lixæ.

Felix quæ tanti spectatrix leta triumphii

Punisti Ausonio Rutupinum morte latronem. De quo loco nos aliquando plura.

Cap. 24. *Videris, quo iud.* Sic tres optimi & Martin. alter. In Bethlem. videtis. Laz. videres. *Videris*, id est, aliorum facio iudicium, per me iudicent alij.

istiusmodi, quoties accidissent. Sic duo opt. l. neque multo aliter libri duo Pulm. sensu longè optimo. Laz. & cum eo alij: *istiusmodi*, si quotiens accessisset, ut de dæmone loquatur, coactum tamen hoc nonnihil & minus respondens *et hoc quod*, item, multa istiusmodi. Alioquin particularum si quoties in vnum coitionem poteram ferre: cum æquè noua compositionis forma Dial. 1. cap. 2. vsurpârit nequando quidem, pro ne vnquam quidem. quamquam illud, si, ex syllaba proximè antecedente temerè, ut fit, repetita, inculcatum huc videri potest.

interritus, signo se. Laz. interritus manebat, signoque se.

Cap. 25. *Clarus quidam.* Hic b. Martino fuit carissimus discipulus, ut indicio est epistola Seueri ad Aurelium, qui dōmino & præceptorī suo præmortuus, à Seuerio fratre dedicato altari, à Paullino epitaphijs tribus honestatus est: à quibus & Paullini epist. 12. illud primum est,

*Nominis ut titulo sic mentis lumine Clarus,
Presbyter hoc tegitur, sed membra caduca, sepulcro:*

Libera corporeo mens carcere gaudet in astra

Pura, probatorum sedem sortita piorum.

Sancta sub æternis altaribus ossa quiescunt:

Ut, dum casta pio referuntur munera Christo,

Diuinis sacris anime iungantur odores.

Totum adscripsi, ut aliorum gustum præberem, & qui Christo iam notus est, nobis etiam propius innotesceret.

angelos apud se. Lib. Trud. ad se. &, solere, abest ab utroque lib. Pulmanni.

habitauitque. Laz. abiitque.

comminari. Laz. com. cœpit. Locutio ista, comminari cur, suprâ à me annotata est, & eadem pag. superiore dixit, in-crepantem cur intra monast.

in medio vestrum diuersabor. Hac vocē nihil hîc & apud Marcelinum, aliosq. horum æquales frequentius. Laz. cōuersabor.

Sabatium

Sabatium nomine. Desunt hæc verba in Laur. & trib. Louanienlib.

curiosius tamen. Idem Laur. l. curiosis. argutè.

ut Dominum ador. Trud. lib. & Parc. ut Dm̃.

Antichristi aduent. Vide quæ annotauimus ad finem dialogi 2.

præmissa præ se & circumiectus ipse luce. Sic Trud. Parc. Laur. & Langij liber, in quo postremo tamen est prece, pro præse. At in Laz. & quoque recentiss. m. Cest, præmissa præ se potestate, & circumiectus ipse, &c. Sententia perspicua & facilis, quam miserè inobscurarunt, qui verbum, præmissa, longius à rei nomine disiunctū quò nam referendū esset non intelligentes, quæsito alicunde facto orationem, quæ sibi constare non videbatur, fulcire conati sunt.

Diu mutumque. Sic. Laz. & Trudon. l. & vterque Mart. In aliis, diu mutumque silentium. quod approbet, qui volet. Fortunatus:

*Mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu,
Mirans ille virum, dum despiciit ille superbum.*

tanto fextore. Laz. tacito.

Cap. 26. *dignatus est adhiberi.* Lazio plerique libri consentiunt: eamque loquendi formam obseruauimus in Sacra historia loco non vno: nominatim, vbi de manna agit: Sexfo tamen die, quia sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent. & Exodi 1. Nec dissimulari cruentum imperium licebat. In Trudon. tamen est, adhibere. Ut hoc obiter addam, meminit huius loci Paullinus, scribens epist. 3. ad Seuerum, se hanc Martinianæ seruitutis gratiam in exemplum traxisse. *constantia fuit.* id est licuit, integrum fuit. quomodo Latini verbo, sum, sæpe vtuntur. Quod ignorantes librarij, in lib. Mart. scripserunt, constantiæ fuit.

beatum esse præsens. Laz. esset, & , documentum.

quamquam in Martini. Lazius huius circumscriptionis initiū superiori annectit sic scribens, tam sermonis puri, quam in Martini virtutibus, quantum est ista laudatio, nisi quòd, &c.

verè fatebor, non si. Laz. fateor. Expressit illa Virgiliana, Namque, fatebor enim, dum me Galatea, &c. quæ imitatione videtur delectatus. & , Non si ipse meus iam viueret Hector.

ut fabri ferrarij. Laz. fabri ferrarij. Pluralem tamen numerum

rum requirebat verbum, ferunt.

invidos virtut. b. u. c. i. u. Malè in quibusdam m. s. virtutis. nam nominibus aliquando casum adungi, qui verbis primigeniis proprius est, notarunt ante me alij.

non alij fuere. Laur. l. ferè, quèd sortasse sit commodius.

nos quoque cum tali viro. Laz. eos quoque viros cum tali ode-
runt.

V. GISELINI NOTAE AD

EPISTOLAM I. SVLP. SEVERI.

Ad Eusebium presbyt. Lazius hanc epistolam superiori libro prae-mittit, & ad eundem Desiderium missam vult. cui adsti-pulantur tres m. s. Louanien-ses. verùm reliqui iidem què an-tiquissimi eandem Eusebio presbytero postmodùm episcopò inferibunt, sumpro eodem hoc titulo ex verbis Galli dial. 2. segm. 9 quæ verba nisi iidem illi librarij & cum iis Lazius ac Beauxamisius oculis simul atque animo aliud agentibus le-gerint atque ediderint, parum me ipse fateor videre. quid quod ex solo epistolæ argumento certa poterat fieri coniec-tura ad Desiderium non esse scriptam? est enim perpètua querela de libello suo apud quosdam malè audiente, cuius quidem querela tota culpa in eo solo hærebat, qui eiusdem non modò nemini sed etiam improbis copiam fecerat. Cur hîc Desiderium eo nomine non accusat vt epistola 3. suam se-crum, quam non antestatione nuda, sed oborto colle quasi lorîs adstrictam ad tribunal pratoris rapit. Desiderio enim solî eum libellum ediderat, & ediderat non prodendum: quod & ille ita fore spononderat. Denique non nisi eraso frontis ti-tulo, & suppressio auctoris nomine legi à quòquam eum vo-luerat. Atqui horum hîc nulla mentio. quæ sine dubio fuis-set, si eidem Desiderio fuisset inscripta. sed hæc præter insti-tutum.

cum post meridiem Adieci hæc verba ex Trud. & Laur. l.

malò spiritu suscitatum. Vterque Mart. l. & vnus Pulm. conci-tatum. ego suspicor legendum, indicatur mihi quendam ma-lò spiritu sciscitatum: vt, dixisse, inculcatum sit à quodam, quid sciscitari esset non intellig. nte.

quisque est, miserum. Laz. miserorum Iudæorum.

sensisse referuntur. Trudon. l. & Laur. dixisse.

Hac voce dicere. Sic Laz. hanc vocem. Infrâ epist. 3. conuersulque ad Dominum, hac tantum voce flentib. respondit.

non sinunt. Berth. liber cum duob. Pulm. sinerunt. duo verò antiquissimi, sinuerunt. fortasse verior sit lectio, sinerunt. Nam hoc etiam præteritum à Sino formari testatum reliquit Diomedes lib. 1: Gramm. Publius de vita sua: Quòd si me inuitum abire sinillet. item Scaurus: Prædium non sini fieri.

Atque haud scio. Duo Louan. Atque nescio, tertius vix scio. quartus vt sciam. tantum varietatis peperit negatio hanc siue aut per t litteram & sine aspiratione, in antiquis. exemplaribus, vt Parc. l. Trud. Laurent. exarata.

Serpentium casus. Sic eidem optimi libri, sanè optimè hic enim casus verbis docendi proprius est. Laz. casibus. nullo sensu.

ad perperendum quidem. Sico. l. nostri excepto Trud. in quo, ad perperuum. pendet hæc etiam à verbo, erudiretur. quod non aduertens Laz. totam periodum scidit, & addito insuper mendo perturbauit, scribens, ad percipiendum quid esse.

patientes semper inuicti. Laz. patientia. quod exclamantibus libris omnibus retinere non potui.

infirmiorem vocatur. id est, adducitur & advocatur ad testificandam eius infirmitatem. Laz. notatur. quòd ipsum quo minus seruare possim, prohibent l. omnes.

quem de vita illius scripsimus. Mirum profectò, si Desiderio hæc inscripsit, non dixisse illum, quem tibi edidimus, dedicaui-mus, tuum fecimus. Sed in re perspicua nimis multa.

sed tamen. Laz. tantum.

insuetam molliorem. Laz. insueta mollitie.

supersecto cubare. Sic Trud. l. & Berthlè & vnus Pulm. In Lau-rè. cit occubare, littera o è dictione superiore huius exordio adiecta. vnde alij deinde accubare, vt Laz. & accumbere, vt Martin. lib.

vigente. In duob. opt. cogente.

astans. Tres libri; sed recentiores, exastuans.

excitus. Sic duo opt. In reliquis excitatus.

erumpere foras. Sico. lib. In Lazio est, fores. qua phrasi mox dicit, erumpere ostium. sed libris standum est.

ignis assumpserit. Simile illi, ignis arescentes paleas apprehenderit. Langij liber absumplerit, Laz. consumplerit. neu-trum credo verum. si enim tota vestis fuisset absumpta, ipse

qui vestis fartum erat, paullo propius sensisset.

in se reuersus, non. In duobus l. reuersus, vt sciret, non in fuga. Scholion est illius, qui quàm scitè à participio, reuersus, hi infinitiui pendeant, videre non potuit.

flammarum orabat. Laz. fl. vallarus orabat. cuius lectionis, cùm à m. l. o. absit, penes eum sit fides.

incendij sono. Laz. sono excitati. Parc. exciti. in reliquis neutrum. quos securi sumus. illud verò ridiculum, quod in eodem Parcensi legitur, qui pro foribus excubabant, pro, q. p. f. erant. qui librarius nisi ipse hic dormitasset, accubabant potius scribere debuisset, tum enim excitationi fuisset locus,

IN EPIST. II.

Aurelio Diacono. Lazius Dorelium appellat, eodem errore, quo ineptus quidam in l. Laur. ex, ad Aurelium, effinxit Dorelium: sic huius Aurelij mentio dial. 3. quo loco presbyterum vocat, eundemque suum dulcissimum. pro Diacono est in Trudon. l. diaconi, vt sit dandi casus. qua inflexione vsus est item Hilarius in Constantium iam mortuum. Clerici, inquit, fustibus cæsi; diacones plumbo elisi. Hinc Diaconium lectum est in vita b. Mart. cap. 4.

plerumque ex. Laz. & quidam lib. plerumque accidere, nos opprimos, & plures secuti sumus.

incertumque. Laz. interritusque,

in alio sopore. Laz. alto.

vultu igneo stellant. Laz. vultu niueo, stillantib. oculis. lip-pum credo depinget iam beatum, qui ne viuus quidem lip-piebat. Pro *prætextum*, in Laur. l. & Langij, est *prætextatum*, quod, cui probum videtur, approbet, qui volet.

crucis nomen. Laz. signum.

donec emensa. Passiuè sumpsit. Laz. immensa.

molior & conitor. Sumptum videri possit ex illo Terent. He-aut. Dum moliantur, dum conantur, vt quidem Faërus, & alij legunt. Coniti potius, quàm conniti veteribus visitatum fuisse, docuerunt alij, & nos de eo aliquando plura. Laz. nitor.

sonnoque excitus. Laz. excitatus.

Quid tu tam tristis. Sic Parc. Trud. Laurent. & Pulm. libri. In utroque Mart. quid tu aio. In Laz. quid tu inquam. quæ

varietas

varietas mecum facit.

qui dominum Mart. Hæc vox ita concisa per mediæ vocalis extritionem media ea ætate plusculum dignitatis, atque, vt ita dicam, maiestatis præ se ferre visa est. vnde & Domnionis nomen apud Hieronymum est deformatum.

amamus. Sic quatuor meliores. In aliis amauimus. Laz. amabamus.

est enim ille vt est conf. Laz. vbi est. Sic verò componenda est oratio, quam antiquissimi quique libri tuentur: est enim ille illis potissimum adgregatus, &c.

in sanguine agni. Abest vox vltima à Parc. Lang. & Laurent. l. stetit. Laz. & recent. m. f. obstitisset.

Quo enim ille dol. Laz. Quis enim illo dol.

cersamina. Trud. l. & Laur. discrimina,

frigente. Sic optimi quique. Laz. verò frigescente.

qua cælum sequentibus se patere monstrauit. Sic Trud. & alij. Laz. se petere. Parc. l. totum hoc colon sic scribit & extendit: qua cælum sequentibus se patere monstrauit, ad quod dum sublimè adscenderet, vbi quærendus, & quò sequendus esset edocuit, &c. estque in Laur. l. totus versus hoc loco erasus: qua in rasura quid prius exaratum fuerit, si hæc non fuerint, diuinare non possum.

Quid tamen. Laz. quod tamen. & mox condescendere, pro conscendere; & mirabilem, pro, miserabilem.

I N E P I S T. I I I,

Ad Bassulam. De hac ita Paullinus epist. 1. Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam, &c. hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, vt existimo, vxore, vt Therasiam suam habuit Paullinus.

iusto loro. Sic optimus quisque l. Horat. lib. 3. od. 5. Hic lora restrictis lacertis Sensit iners. Laz. iusto dolore. quod mendum natum est ex præcedentis proximè syllabæ repetitione, quasi fuerit, iusto dolore. neque verò dolor ad prætoris tribunal quemquam obtorto collo rapit, sed ira & exandescencia.

seque adhuc tuos quàm meos. id est, potius tuos quàm meos: vel, tam tuos quàm meos. quæ locutio perrara est: à veteribus tamen exemplo Græcorum interdum vsurpata. Terent. in

prol. Eunuchi: Bonis, quàm plurimis. & Plaut. Rudente: Certum est moriri, quàm hunc pati lenonem.

quam nuper. Vides quo iudicio libros meliores exprimamus. hoc moneo, quòd videam in exemplari Laur. alium harum epistolarum ordinem: qui falsus sit omnino, necesse est, si quæ prius confecta & euulgata sunt, præmitti aliis iure debent.

ad Aurelium Diaconum. Nullo in lib. m. s. est, diaconem, quos sola ea gratia inspexi.

de obitu domini. Sic Trud. & Laur. l. Obiter notandù, ipsum auctorem, obitum à transitu distinguere.

præstabo hiis. Laz. præstabo his, vt. ex accusandi casu faciens verbum subiunctiu modi.

Condaensem. Laz. Condacens. & ferè quot libri tot variæ scripturæ, vt in propriis siquæ inusitatis nominibus fieri solet. Nos nostro more primum libros meliores, deinde ipsam rei veritatem expressimus. Guibertus enim Gemblacensis epistola ad Philippum episcopum Coloniensem cap. xij. Condatum vocat ipsum opidum, in Turonum & Pictavorum finibus situm: quod hodie quæ à Martini ibidem mortui celebritate S. Martini nomen vsurpat.

ad quam ierat. Absent à Trud. l. & Laurent.

hac tantum voce. Sic locutus est epist. i. Laz. hæc.

potestati quæ committens. Laz. commisit: quod non mutarem, nisi me cogerent libri.

non recuso. Laz. non recuso laborem.

ipse custodias. In Louanien. b. libris, custodias. verum alterum potius est, firmæ quæ confidentis ei, cui ille se totum per-mittit.

nisi in cinere. Laz. in cilicio & cinere.

ipse peccavi. more Hebræorum, siue Apostolica loquendi forma. Laz. peccabo.

propter affligere. Sic duo opt. l. In Laz. & aliis prope. quod quia vulgarius est, reiecit.

funeste. Sic dial. 2. cap. 9. Discede, inquit, funeste, &c. Laz. funesti.

recipit. Sic quatuor opt. lib. quod tempus, vt angustum magis, & litteris sacris non inusitatum, nescio quò modo mihi magis adblanditur, quàm, recipiet, quod Laz. & alij habent.

celo reddidit. Siquis & hoc desiderabit, incidit hic b. Martini transitus

transitus in annum Honorij tertium Flauio Cæsario, & Pontio Attico cons. anno vrbis MCLIX. ætatis LXXXI. episcopatus XXVI. Gregor. Turonensis lib. x. histor. de qua supputatione vide nostram Chronologiam.

ex animo corpore. vnus Pulm. l. & Parc. & Berhl. ex animi.

in illo tantum artubus. Laz. tantum dem art. Quid sibi velit auctor, videor mihi posse coniecere. verum sententiam eam istis è verbis elicere non possum. hunc igitur nodum alij vindici relinquo.

Tum virginum chorus. Laz. partem huius circumscriptionis appendit verbo agebat, scribens, choros, abstinentes, sentirent, dissimulabant, dolebant, cum siquidem, et si fides, error nimirum errorem comitem trahit. In verbo, agebat, elegantissima est metaphora continuatio, à pastore ducto initio. agunt enim illi agmina præ se, ipsi agmen claudunt: quò & allusit Ouid. initio secundi Metamorph. Quorum agmina claudit Lucifer, &c.

ignoscere stentibus. Sic Louan. l. omnes. in Laur. scriptum ignosce, sed erasum rō res. Sic, gratulareris, est in vno Pulman. & Martin. & vltima syllaba, re, erasa in Trudon. hos igitur sum secutus. Si quis tamen legere malit, ignosce, & gratulare, non repugnabo. tantum assero me lituras omnes habere suspectas, & amplius iisdem aliquando tribuere, quàm liquido & planè scriptis. Laz. ignoscis, & gratulare.

ad locum sepulcri. Mirandum sanè, cum hic b. Martini exsequias, & pompā funebrem ad eò accuratè describat Severus, nullum eum verbum facere de Pictavis & Turonib. migrante eo altercantibus: de què eius corpore, dum Pictavi violento sopore oppressi stertunt, à Turonibus per fenestram furtim in nauim demisso, inde què è vico Condatenfi per Vingernam fluium ac Ligerim ad suum opidū aucto. De quibus copiosè Greg. Turonensis libro x. hist. extremo, vbi addit Turonis sepultum fuisse, & Briceium eidem in episcopatu succedentem sanctissimi viri corpus basilica ornasse. cuius basilicæ (siue ea ipsa sit, siue quæ à Perpetuo episc. vj. amplior facta est) descriptionem, vt in Trudon. l. antiquissimo exarata est, lubet adhibere. Basilica S. Martini abest è ciuitate passus D. ferè l. habet in longit. pedes cix. in latit. pedes lx. in altit. vsque ad cameram pedes xlv. fenestras in altario xxxij. columnas xij. in toto ædificio fenestras lxxij. columnas cxx. ostia

cxx. ostia viij. tria in altario, quinque in capso. Addam etiam quod in eodem libro additum reperi. Sollemnitates ipsius basilicæ. iij. idus Nouemb. Deposito S. Martini: vnde vicesima die mensis missa: iij. nonas Iulias, ordinatio episcopatus.

illinc nos spero. Desiderantur hæc in lib. vtroque Pulm. altero Mart. Parcensi & Laur. quamquam aliena manu eaque recentiore ad marginem postremi lib. adiecta.

V. GISELINI NOTAE AD DI- LOGVM I. SVLP. SEVERI.

Sulp. Seueri Dialogi III. Hunc titulum mihi præiuit lib. Trudonensis non hoc solum loco, sed in quoque exordio & fine cuiusq. dialogi. Lazij epigraphen alibi confutauit & cōmenticiam esse docuit. Alij m. l. non sibi constant. plures faciunt tres Dialogorum libros. Si singuli libri tribus saltem dialogis constarent, crederem. at cum singuli libri singulis dialogis finiuntur, cui non monstruosus libri titulus aliquid monstri alere videbitur?

regressus. complexi hom. Laz. regressum complexi.

in remotis Aegypti. Sic Laur. Bethl. & Trud. In aliis ferè in r. Aeg. partibus. quod in scholiis puto. Sic corruptum erat illud Prudent. peri steph.

Antra latent Tyrie Carthagini abditis reposita.

mox tenebras rumpente dilux. Sic idem libro Cathemer. Tu rumpe noctis vincula. & Rupto tenebrarum situ. Laz. mox per tenebras erumpente dil.

tot maria transnaui gauimus. Trud. transnauiamus. Parc. nauigamus. in Laur. est transna..... reliquo syrmate extrito. Enimvero quia festinationē suam tantopere hīc vrget, quæ transcurrendi verbo melius exprimitur; verendum est, ne postremum verbum vtrōque sit referendum; & verbum prius tam variè scriptum è glossemate infartum sit. Sic certè paullo infrā: qui nostri caussa tot maria tantumque terrarum emensus, &c.

transcurremus. Sic Parc. Trud. & Laur. Lazius verò transcurremus.

etiam verbosus. L. Trud. & Laur. verbosum. neque hoc malè. Laz. verbosius.

inter ista que viuimus. Abest, ista, à Trud. & Laur. l. locus mēdi suspitione non caret. sine libris tamen quidquam tentare non

non est meum.

nec verò quidquam. Ex prologo Eunuchi expressit.

pene nos s. e. r. v. a. destitutos. abest totū hoc incisum à Trud.

1. & Laur. idemque si quis hoc loco eiiciendum existimet, non aduersabor.

in nos esse. In iisdem l. nobis obesse. In Parc. inesse. Simile quid refert sub finem dialogi tertij: Videant, inquit, hoc opus suum quicumque ex ipsius abscessu mihi nocere voluerunt, &c.

Cap. 2. *quinto die.* Laz. quanto.

studiosus. Sic tres opt. libri. In l. Pulm. studiosus.

sicut Sallustius ait. initio libri de bello Iugurth. vbi hāc ipsam Africam describit, Ceterum, inquit, adhuc ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga incuruis lateribus recta, quasi nauium carinæ sunt.

tabula. Sic Trud. & Laur. l. in Laz. & aliis l. tabulatis.

nequando quidem. Lazius vocem perraram scholio interpretatus est, scribens, ne vñquam quidem. Cicero de Amicitia, Vt nequando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Mihi tamen excuti illud aliquando vix potuit, scripsisse Seuerum: ne fando quidem, ex illo Virgil. Aeneid.

2. *Fando aliquid si forte tuas peruenit ad aures.*

aliquantulus. Laz. aliquantulum.

nulla ibi semina. Sic Trud. & Laur. l. Puto hemistichium esse nescio cuius poëtæ. Laz. & alij, nulla ibi germina, sata nulla.

pertendi. Laz. protendi.

maris mollitie atineri. Laz. & Laur. l. molestia. quod statueram retinere, propter illa, reluctantæ Austro pæne in Syrtis illati sumus. item, eiectos nos in illud litus exponimus. Vicit tamen aliorum octo librorum consensus, vt mollitie scriberem. qua voce item Plinius, siue quis alius auctor libelli de viris illustribus, vtitur. neque multo aliter dixit Auctor Noctium Atticarum lib. 19. cap. 1. mollitos maris ventos: & Marcellin. lib. 29. extremo: At verò vbi tempestas molliuit. Subiit tamen mihi non semel dubitatio, anne malacia potius huc quadraret, vox ex Cæsare de bello Gall. lib. 3. non ignota.

atineri. Sic duo optimi l. & Pulm. Laz. detineri. Paullin. ad Cytherium, Quibus infideles nunc ligantur vt volunt, tunc adiuuendi, ne volent.

impositum

inpositis in terram veruecum pellib. Laz. mendī notam adposuit, scribens, in terra verue * cum.

inquam, Galle. Laz. Gallo.

factis, inquit. Laz. satis. non malè. sed repetitio sequens illud quod substituimus, magis commendat.

Enimvero Possum. Vox hæc in libris m. etiam suprā fuit deprauata, modò in Ego verò, modò in En verò, modò denique in Tum verò.

ne Gallos nostros. Sic pleriq. o. libri. Laz. ne Gallos nostrum. *consequentia.* Laz. conf. dicere: septem e. d. a. i. fuimus. Refferrem communia.

non strui. Sic Trud. l. & plerique alij. Laz. instrui, Parc. institui, & destitui.

Cap. 3. *in reprehensioem.* Laz. in reprehensione. Bethl. lib. quæ reprehensione meritò notarentur. quæ variatio etiam suprā occurrit.

obstinatus. Laz. obstinatis. & mox, cōgebantur rectè etiam vniuersa cum primis, &c. pro damnare. in Laur. est verbum *παιδντικόν*. quam loquendi formam Seuero vsitatam esse docuimus libro de vitā b. Martini, cap. 26.

scripta constaret. Laz. & quidam m. f. constarent.

seuo exemplo. Sic Trudon. lib. & Laur. Lazius verò & reliqui m. f. sæuo. Sæuum, id est sinistrum, malum, pessimique ominis, *εκατόν*: quòd sinistra ferè inauspicata sint, & sinistra manus parum honestus ac probus sit vsus: vox Gellio lib. 12. cap. 14. omnibusque Antiquitatis studiosis notissima. nam & Sæuola hinc nomen habuit. vide Varr. lib. 4. & Nonium in obsequare. Quare autem exemplum hoc adeò fuerit abominandum, rationem reddidit sub finē lib. 2. Sacrę historię, his verbis: Priscillianus verò ne ab episcopis audiretur, ad principem prouocauit: permissumque id nostrorum inconstantia: quia aut sententiam in refragantem ferre debuerant: aut si hi ipsi suspecti habebantur, aliis episcopis audientiam reseruare, non causam imperatori de tam manifestis criminibus permittere. & mox: nouum & inauditum esse, vt causam ecclesię index sæculi iudicaret. His adiunge cap. 15. dialogi vltimi.

propositu edictu. Laz. & quidam m. f. præpositis.

quem nunc idem Laz. qui.

non solum reprimi. Non video, qua ratione membra huius periodi

petiendi sibi mutuo respondeant: alterum enim hoc modo potius efferendum erat: sed ipsa etiam contentione creuit, latissimeque sese effudit. Ea ut arbitror de causa in utroque Martin. sic petiendi membra inter se cohererent: sicut non solum reprimi, &c. sic nequaquam tam late.

Cap. 4. *sex milibus distatur.* distat, distitum est. sic dial. 3. cap. 6. verbum Plauto in Rudete, Gellio, & præ ceteris Martellino vltatissimum. In Parc. dissēparatur. quod ex priore scriptura degenerauit. Laz. & uterque Mart. separatur. cui voci, iniis, quæ vnita & attingua sunt, proprium demum solet esse domicilium.

præter fidei. Laz, propter.

nobis verò. Laz. vobis.

quemdam eius libellum legi. Immo ipse Hieronymus ad Demetriadem scribit, eandem siue epistolam siue libellum in omnium ferè reprehensionem incurrisse, adeò ut Romæ publice fuerit lapidatus.

Ego autem illi viro. Sic l. Laurent. Laz. verò & alij quidam. Ego autem, inquam, Gallus illi viro ignosco. in quibus verbis inducto, inquam, rō Gallus retinērem, ut non nomen sed nationem significet, atque id sanè verum puto.

conciuit odia. Eam scripturam latina locutio requirit, non, ut Laz. consciuit. quod vel ex scholiis quorundam m. s. veræ lectionis loco substitutis euincitur, in quibus est, concitauit, conuectauit. Concire lites, turbas, seditiones, vulgarissima sunt.

perditorum. Sic Laz. & cum libro Trud. quidam alij. In Laur. hæreticorum. in vno Mart. perfidorum. in altero proditorum. quæ tria aliud nihil quàm Lazij scripturam confirmant.

promissum Deo teste propos. Sic Trudon. l. Parc. & Pulm. contra in lib. Langij & Laur. & vno Martin. promissum Deo ante propositam. In Bethl. p. d. t. ac propositum. Quid lateat, non possum coniecere. Laz. prouisum, Deo teste, ante prop.

temporis punctum. Trud. l. & Parc. puncto.

Thebaida. Laur. l. Thebaidem. Laz. Thebaidam.

Cap. 5. *plerumque cent.* Laz. plerique.

casu per. Idem, casu super. nota mendi origo.

minor duodenis erat. Sic expressis litteris Trud. l. eodemque modo castigat ū secunda manu in meliorib. Louan. in Laur. duodenis.

duodenis. in Mart. utroque duodenus. quæ lectiones aliud nihil quàm Trudonensem scripturam confirmant. quæ eadem occurrerit in dial. 3. cap. 1. In Pulmanni tamen libris est duodecennis. quod ipsa requirit analogia. verùm quid si vsus extritis duabus litteris alteram potius vocem suam fecerit? quomodo ducenarius, pro ducentenarius, trecentarius, &c. & biga quadriga pro biuga & triuga efferimus. Et sanè vnicus versus ei controuersia decidundæ arbitri omni exceptione maior dari possit. sed quem hos olim obseruauimus, idem mihi iam non succurrit. Laz. minor duodecim. quæ ipsa lectio nobiscum potius facit.

cerula colla. Sic meliores libri ex illo Virgilij: *Attollentem iras, & cerula colla tumentem.*

minor è pueris. Sic mel. l. & Laz. In aliis. minoris pueri manu apprehensa ac pallio inuoluta ferri cœpit.

cum ingressi par. Laz. ingressu. & mox, abbatis aduentu.

calido pane congestam. Absunt hæc à lib. Pulm.

calidi panis odor. Laur. l. odore. Trudonensis hoc loco vulgata quidem scripturam ostendit, sed crassa priore. quod quid. quid sit, suspitione non caret.

santus omnium. Et hic locus in Laur. maculosus est, videnturque liquidò eiusmodi scripturæ vestigia: tantus omnes incesserat ardor animorum.

Cap. 6. *non videtur.* In utroq. opt. non videtur, quid de corū.

O si resister ille. Laz. ô si vir ille.

quem in mult. Sic opt. libri. Laz. quod non mult.

si agnosci. Laz. agnoscit. Quid si Seuerio ipsi hîc de Seuerio loquatur, & quem in os laudat, prodere non velit?

Te inquam Postumiane. Verbum, inquam, attentionem hîc conciliat: non mutat personam. Galli enim sunt verba.

Cap. 7. *vel exiguam radicem ferunt.* Sic Trud. Laur. & Parc. In aridis & sabulosis exiguæ ferè sunt herbæ omnes. at hæ Syrtis cum nullas radices etiam maximè exiguas ferrent: ne illas quidem ferebant herbas, quæ arenoso gaudent solo. Laz. & uterque Mart. aliud verbum infercientes scribunt: vel exiguam radicem deperisse ferunt. tamquam aut sata omnia numerari, aut radices vel maximè exiles in codices & tabulas consueuerint referri. Errandi occasionem præbuit verbum, ferūt, minùs intellectū: quod quia solū totā orationē sustinere non posse videbatur, fulcimentū nēpe alicūde accersitū est.

præstabas

prestabat industria. Laz. constabat.

vivere atque fruct. Laz. vivere.

quibuscumque coquis. Sic ferè libri omnes, sensu elegantissimo & perarguto. Gallos enim Postumianus tangit, ubi licet. Bethl. quibuscumque coquendis. Parc. l. ut quibuscumque coqui sufficiant c. a. G. p. Laz. libri sui scripturam non intelligens, edidit, ut quilibet quo quis.

nisi si Deus. Laz. nisi Deus præsciens ad habet.

pauculum (cerneres imperatam à Deo) Laz. sumus *. Fera p. cernens imparatam adeò. Beaumaisius ut bona fide excusum Sulpicium asserere auderet (hæc eius sunt verba) mendi notam à Lazio adiectam, è Parisiensibus exemplaribus eiecit: menda ipsa, quanta erant, servavit. si hoc corrigere est: næ ego opera abutor mea.

Cap. 8. *posset, habitantem.* Laz. possit ad habitandum.

illam manum. Laz. illa, solita.

palmitia. Laz. palmitica. cum tamen cap. 5. eam vocem rectè scripserit. in Parc. l. est. pal. fiscella.

panis absumpti. In plerisque libris nostris est assumpti: quomodo loquitur dial. 2. cap. 7. fragmenta panis assumpti. ubi tamen in Pulm. 2. lib. est absumpti. sic in omnibus ferè auctoribus hæc voces una in alterius locum migrant.

refecit. Laur. l. & uterque Pulm. reficit.

non verentur. Sic duo Leod. lib. Trudon. & unus Pulm. in Lazio & aliis, merentur.

Cap. 9. *conversazione carus.* Laz. clarus.

magnitudinis ad se venire. Laur. l. magn. advenire, cui etiam Trudon. succinit.

subinde restans. Parc. l. restitans.

sum, leenam. Laz. sum. Leæna post dies quinque ad auctorem tanti beneficii reuertisse dicitur. Miserrime accipiuntur auctores, qui in huiusmodi scholiastarum manus incidunt.

Cap. 10. *lestale cohibebant.* Laz. continebant.

septimum in ieiunio. Laz. sempiternum.

Ibicis nomen est. De Ibicibus vide Plin. lib. 8. cap. 53. In Laur. dorcas, est. qua ex voce Parc. l. sumens syllabam posteriorem, ex ibicibus & dorcade Ibicadem formavit, quartum & nondum visum caprea genus.

obiecit. Uterque Mart. adiecit. Laz. abiecit. Paris. deiecit. optimè profecto, si pessimis emendationibus suum propositum

tum esset primum.

Cap. 11. *diversatus est*. Monui suprà crebrum esse auctorem in huius verbi usu. ideoque id non semel ipsi restitui-
mus. Laz. conuersatus.

aliquis fereb. In duob. Lou. Anachoretam esse aliqui ferebāt.
ab hum. extibus. Trud. l. & Laur. conspectibus.

ad monasterium abbatis. Parc. l. ad monasteriū ab abbate. Bethl.
à monasterij abbate.

Cap. 12. *dispositionis ingressurus.* Laz. & m. s. quidam, in-
gressus.

non cunctatus probare. Laz. cunctatus est. In plerisque m. s.
delideratur substantiæ verbum. quos si sequimur, aut erit
subaudiendum: aut oratio suspendenda vsque ad, hoc igitur,
reliquis parenthesi comprehensis.

alibanus propter. Laz. & vterque Mart. prope.

Cap. 13. *uiuiceret* In duobus viresceret. Sed alterum Se-
ueto familiarius.

per duo fere milia. Sico. l. nostri & alibi semper eodem modo
libris consentientibus. Laz. vbiq. miliaria.

durabat. Laz. durabatur.

neque interdiu. Sic duo opt. l. in Bethl. & Parc. interdum,
quod eodem facit. Laz. & vterque Mart. die. fortasse etiam
scribendum, noctu. quod in vno Pulmanni postmodum vidi
fuisse exaratum.

consummem. Laz. possim consumere.

Cap. 14. *taceo minoribus.* Laz. iunioribus.

vanitatis purgare. Sic suprà cap. 2. quin nos edacitatis fatiges.

que energumini. Et hunc locum pro mendoso & deplorato
notat Laz. scribens, quæ inergumines solet.

Dei se munificentia. Sic vterque liber opt. & requirit sententia.
Laz. & alij magnificentia.

vel de modico. Laz. de medico.

spumante equo. Sic tres optimi. Laz. & alij, spumeo.

byrrum rigentem. Epitheta non sunt hîc inania: sed superbiam
vestium captum vulgi superantem innuunt. Alioqui byrrus
& lacerna vestium genera plebeia olim erant, & vtcunque vi-
lia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non vteban-
tur, nisi tempore pluuio aut in spectaculis, quas & togis tum
superinduebant. byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qua-
lis fortasse endromis Martialis: aut certè, qualiscumque fuit,
rigebat

rigebat potiùs, quàm fluebat: & militibus proprius fuit, quod indicat lex i. quo quisque habitu, C. Th. omnibus enim, præterquàm militum seruis, birris vti licebat. Atrebatikos & Canusinos birros nominat Capitolinus in Carino.

Cap. 15. *aduersum Blembos*. In Louan. duob. Lembos.

malò animo fixa. Laz. malè animæ.

ipè correctus. Idem, correptus.

quæ in seruis suis velimtanda. Mira constructio. sed quis auit libris vno ore sic legentibus repugnare? Laz. quæ. Idem hîc dialogum secar, nouo præfixo titulo, cùm dialogismus sit perpetuus, neque vel vnus m. s. liber huiusmodi sectionem præ se ferat.

ad me autem loquebatur. Laz. tu modò ad me vt loquebaris.

Cap. 16. *qui sub veste*. Vnus Mart. præpositionem omittit. adlulit ad hemittichium ex Aeneid. 6. aperit ramum, qui vestè latebat.

felicis hyslor. Laz. facilis.

longè ante progressus. Ita Laz. omnesque libri m. s. sed procul dubio mendoisè. substituerem prægressus, aut, longè antegressus; si vel licura aliqua vetus alterutrò me moneret.

Thebaidam. Sic hoc loco o. l. quos sequor, cùm videam & Hilarium eadem vocis connotatione vti.

& ab illo, & à multis. Laz. iam habituro à multis.

scripta, sufficiunt. Laz. fuerunt.

intentus. Laur. lib. intentiùs.

Cap. 7. *singuli diuersa*. Laz. diuersi.

deiet, iniquatillum. Sic conieci legendum, cùm Laz. scripisset, inquam. Trud. & Parc. in qua. Laur. in quo. alij aliter. coniecturam comprobauit vnus Pulm. &, quod potissimum, res ipsa. quod, qui alienis oculis hæc non leget, facilè iudicabit.

Turonos. Laz. Parc. & Bethl. Turonis.

Cap. 18. *ita mecum*? Laz. ita mecum, quasi non eadem tecum sentiam semper, quæ senseris? Ego verò quoadusque vitam semper & sapiam, Aegypti monachos & prædicabo, laudab.

Cap. 19. *vt quia ego iam librum editum, ac tu hæc*. Hic locus in Laurent. l. totus litura & maculis inobscuratus est, è cuius vestigiis ita videtur posse emaculari. vt quia ego iam librum edidi: tu hæctenus. certè, edidi, est in Parc. lib.

Cap. 10. *Gardonicum hominem*. In m. f. Gortonicum, & Gurf-tonicum. si hac voce barbarum hominē designet, faxit Deus, omnes istiusmodi æquē mihi sint incogniti.

nihil cum fuco. Laz. focco. Putauit cothurno rectē foccum aptari, cum nihil sit dissimilius.

quod te manet. Laz. remanet.

non multum diei, vicina nocte sup. Sic dial. 2. segm. 7. quantum adhuc diei superest. Laz. non multum de vicin.

IN DIALOGVM II.

testor Dominum. Vterque l. optimus, testor Dñm.

nos rustici Galli tripecias. Vides amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes vtuntur, non hodie aut heri natam esse, sed ante annos m. c. c. cepisse suum initium ac originem, indeq. insequentibus sæculis maiore incremento ad nostram vsque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberasse, vt nulli propemodum primigeniæ linguæ vlla in parte concedat, multas etiam superet. tripecias hodie, qui is vtuntur, à voce Latina tripede vocant, *tripeés* sic & bigerrigam vestem, quasi bariegatam, *bigaré*.

de se autem dicebat. Laz. de se * aut diceb.

Arctatus demum. Laur. l. Artatus quidem cl. n. compulsus demum.

secretum vtique procurans. id est, solitudinem, cupiens solus esse neque à quoquam conspici. Sic modò : hoc ergo secretum captatum, &c. Laz. secretò.

Cap. 2. *de capite illius vidimus*. Desideratur verbum, vidimus, in Laz. à quo tamen quartus casus & tota pendet oratio.

celeberrimo f. Laz. hoc l. celeberrimum factum in maxim.

Cap. 3. *exanimem vi veneni*. Laz. exan. iuuenem.

ita virus stipasse. id est, stipatim ac densè effluxisse: vt neutra significatione vsurpatum sit. nisi fortasse expungenda sit præpositio, per. Laz. terpsisse, verisimilius quidem, sed contra o. l. veteres.

Cap. 4. *iter cum eo, dum*. Laz. iter facientes. Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, iter agere; quam tamen Ouidius de arte lib. 2. non abhorruit. ipse Seuer. lib. 2. Sacrae hist. de Nehemia agens, Statimque cum cum præsidio, quo tutius iter ageret, demisit.

peraggerem publicum. Eum fortasse intelligit, qui longus pons apud Tacitum dici solet.

paufacta heferunt. In Laur. & duob. Martin. cesserunt. quàm rectè, penes alios libros sit iudicium.

ille mutus. Vterque opt. liber, ille non motus.

magis ex hoc furentes. Non video, quò referre possim rō furentes, nisi hoc colon iis annumerandum est, quæ ad finem libri 2. historię Sacrę recensuimus.

in terram proc. Sic meliores libri, In Laz. & reliquis in terra.

furore satiato. Sic dial. 3. cap. 20. egressus tandem furore satiato. Laz. satiati.

ac si enea signa. Postrema dictio desideratur in Bethl. & Laurent.

gallica mularum pœna. Laz. galligas m. pœnam,

quin ob illius viri iniuriam. Laz. quin nobilis viri iniuria.

conscio facti ac meriti pudore. Sic dial. 1. cap. 8. Lupa conscio pudore confunditur. Laz. conscij ac meriti pud.

Cap. 5. *occultauit.* Laur. 1. occultuit. Laz. occultat.

calcans celo test. Laz. calcans cælans calo test.

fuerat caussa nescio quæ, quæ. Vocem, quæ, omittunt libri m. f. o. quæ tamen necessaria est, nisi verbum, fuerat, simul eradas.

non irrationabiliter catechumenos. De hac ipsa re exstat hymnus elegantiss. Prudentij peri steph. viij.

matri restituit. Trud. 1. & Laur. reddidit.

Christum Dominum. In iisdem Christum Dm̃.

Cap. 6. *adire comitatum.* Eo verbo curiam Principistum designabant. Sic dial. 2. cap. 15. ad comitatum ire compulsus. Ammianus lib. 28. his litteris ad comitatum missis & lectis, Valentiniani iuss. &c.

Valentinianus tum maior. De hoc loco disputaui nonnulla in vita b. Martini cap. 7. Ratio verò, quamobrem quod hic narratur euenisse putem, Valentiniano & Valente 11. c. o s s. est ea vnica, quòd eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem reiicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequentem, nihil pugnabo.

ad animum immitem ac superbum. Ammian. lib. 29. non immitem solum, sed suopte etiam ingenio trucem nominat: eiusque immanis truculentia egregia aliquot exempla subiicit.

Cap. 7. *vi omni vite merito*. Sic infra cap. 12. & sexum fidei merito nescientes. Laz. omni vita meritò. vide Orosum lib. 7. cap. 34. ubi de Maximo sic etiam iudicat.

ipsa illo sedent. Duo opt. l. illo edente.

imperat. precibus ambire. Laz. abire.

bona adempta redhiberet. Totum hoc in locū vnde eiectū erat restitui ex duobus opt. m. f. & aliis item, in quibus pro redhiberet, voce inusitata, est reddi iuberet, redimeret, & redderet.

ut aliquantulum. Trud. lib. & Laur. ut a. propositum relaxaret, & mox: V. qua occas. & c. arbitrariis?

iam ipso septuagenario. Laz. iam ipso sancto sept. Cum vnico hoc loco parum mihi conuenit; Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim b. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem cons. sacramento baptismi suscepto, nomen Christo dedit: non ille Casario & Attico cons. ex hac vita decedens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos cons. anni non plures quadraginta & vno numerentur. Neque verò hic discrimen est biennij aut triennij, sed annorum vnde viginti. quod, ut vno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Seuerò aut Grégor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologiæ meæ ad Valentinianum, siue b. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Seueri inoffensè deductæ ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. nam hoc loco non tam mihi cum Seuerò controuersia est, quàm ipsi Seuerò secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est omnia, quæ de eiusdem baptismo, de relicta militia, de conuictu & occurſu Hilarij, de ipso denique Hilario & magna Sacræ historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissimè memoriæ prodidit; ea non solum verò dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac planè falsa. nam quæ tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attigerat, viuo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33 sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate eius scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quàm hoc Martini septuagenarij in Regina palatio conuiuium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo item se inuitari,

Inuitari, & regia mensa excipi passus est, Fl. Euodio & Fl. Honorio coss. anno vrbis 1138. Christi 386. Eo tēpore nondū Priscillianū capitis dāpnatū fuisse, multoq. minus Treuerēsem Synodum habitam, vbi b. Martinus iuis ipse ingratius episcoporum aduersum se vim regiam implorantium communionē inire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Seueri verbis euincere cap. 23. Viræ b. Martini: & præcipuè cap. 15. dial. 3. in quo ab ea synodo sedecim annis superstes fuisse, neque vllam deinde synodū aut conuentum episcoporum adiisse narratur. vnde & necessariò sequitur eundem nō 81. ætatis anno, vt testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe, post Atticum & Casarium coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eò redigi mihi videor, vt alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Seuerum miserè esse lapsū, aut, quod vero propius est, deprauatum esse locum, idque aut à nimium piis librariis, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Seuerū cum aliis potius auctoribus ipsi parū feliciter & importunè succenturiantibus, quam secūm concordare maluerunt. Simul varieras scripturæ dictionem, septuagenario, proximè antecessens, & litura libri Laur. suspicionem meam variè exaugent, de qua re aliàs commodius, & vt spero, certius.

hæc edenti astiuit. Laz. hæc edenti, non cum epulante discubuit: nec caussa participare conuiuio. Non dubia erat mendi simul & lacunę suspicio. Parisienses igitur sic vtrumque vitium sustulerunt: Regina seruiuit & ministrauit edenti, non cum epulante discubuit, nec participabat conuiuio, &c. Profectò si sic sit, omniaque nobis liceant, dummodo auctoris aliquo pacto sensum retineamus; ne viuiam, si non plura vno die ausim emendare, quàm illi deprauare. In lib. Pulman. & duobus nostris est, participare conuiuium.

numquam caussas d. o. dic. Hoc comma omissum est in Lib. Trud. & erasum è lib. Laur. fortasse à pudente ac pudico aliquo librario. In Pulm. lib. deest vox caussas, hoc modo: n. d. o. dic. & vniuersa scæuæ op. caussa & opprobrij careremus. In Trudon. libro exaratum fuit scæuæ, sed eraso citaque in reliquis, scæuæ op. Iam nulli puto esse dubium, quæ seruanda sit vera lectio. Scæuum quid sit diximus cap. 3. dial. 1. vbi eandem dictionem Seuerō restituiamus.

corrigendi fatemur. Sic Trud. lib. & Langij, duo Pulm. duo

Mart. vt verbo fateamur, idem casus cum verbo substantiæ infiniti modi inaudiendo adiungatur, qui verbis opinandi sollet. In Laur. corrigendi sumus. Laz. & reliqui, corrigendos fat.

Ego, inquam. Laz. inquit. vterque Mart. Ego verò. duo l. Pulm. & Parc. Egóne.

lasc. viſitantem. Vterque opt. l. viuentem.

Cap. 8. *Claudiomachus.* Laz. Gaudiom. Fortunat. *Incola* quem vicum vocitauit Claudiomagum.

virginum multitudo. Laz. & quidam, multitudine.

Cap. 9. *relictæ grege.* Laz. gressu.

noxie petulca. Laz. & quidam recentiores petula. in duob. Louan. noxia petulantia.

predicare. In duobus opt. prædicare.

in epistola tamen postea, quam ad Euseb. In vno Mart. ad Desiderium. Sceleſtum librarium, seu quicumque is fuit, cui non satis fuit bono Eusebio epistolam inscriptam violentè eripere, nisi & ipsum Gallum nobis mentiri cogeret.

Cap. 10. *remantium agmen.* Laur. l. & P. agmini.

Cap. 11. *ſpiritali ſale.* Recentiores ferè libri ſpiritualiter. credo ſaliſte inſulſis hominibus non ſapiebat.

ſubulcum algentem. Rationem reddit Virg. qui tardos eos proprio appellat epitheto. Laz. bubulcum. cum tamen ſequatur, in veſte pellicea ſues paſcit. non rectè etiam algentem & propè nudum eum inducit: qui inter paſtores principem tenet locum.

Cap. 12. *cingulum in eccleſia.* Militaris ſacramenti ſignum Ruſin. eccleſ. hiſt. lib. 10. cap. 32. de Iuliano: Militiæ cingulum non dari niſi immolantibus iubet. Prudent. hym. 1. Periſt. Milites quos ad perenne cingulum Chriſtus vocat.

non marito. Laz. merito.

epiſcopus ſanctos. Sic promiſcuè nominabant omnes, qui ſe Chriſto iam deuouiſſent: vt ſit profeſſioni proprium. Sic initio dialogi 3. Conueniſtis ad me audiendum & ſancti & diſſerti. & in ſine Virgæ b. Mart. Illud facile conſido, omnibus ſanctis opuſculum hoc fore gratum. Laz. epiſcopus ſanctus.

in prælio parab. Nos aut præpoſitionem induceremus, aut ſcriberemus, prælium. ſed vt in Sacra hiſtoria reiſſa oſtendi, in alieno verſamur ſolo.

collato pede. Laz. collocato, & pugnabas.

Cap. 13. *nobis, cum & tu.* Laz. nobiscum, &c. prædicari.

esse habituram. Laz. esset habitura.

anathematizandam. Sico. l. Laz. anathema esse.

Cap. 14. *sum Postumiane, hōc tibi (me autem.* Laz. dict. sum, Sulpici, hoc te (me autem. Quod Lazium fefellit, idem librariis ferè errandi occasionem præbuit. Nam in Laur. Parc. Bethl. & Mart. rasura est, substituto te, pro tibi. Solus Trudon. & duo Pulm. veram lectionem seruârunt. Lazij tamen audacia, Sulpicij nomen contra o. l. fidem hic substituentis, nimis hercule fuit calida. Erroris istius caput fuit prouocabulum hōc, quod non viderunt sexto casu esse accipiendum; coque illum demonstrari, qui parenthesi includitur, nempe Sulpicium, cum interea apostrophe ad Postumianum fiat.

excubantes. Laz. accubantes.

mandatas exc. Laz. manentes.

nedum ego. Laz. necdum.

Cap. 16. *Ceterum cum ab eo.* Totum hoc caput ea fide, qua inueni, descripsi ex antiquissimo l. Trudonensi, ne syllaba quidem mutata. idem cuius legere est in Bethl. l. & Parcensi. reliqui l. & Laz. omiserunt. quod ipsum ego quoque facere decreueram, nisi summorum virorum consilium & auctoritas me diuersam in partem impulissent: præstare enim, vt auctor integer potius, quàm mutilus edatur: &, quod vndecim iam sæculis à maioribus nostris ad hæc vsque tempora citra discrimen aut noxam aliquam lectum & conseruatum est, posse idem etiam nunc sine periculo ab omnibus legi; præsertim cum ex eorum sit genere, quæ quo facilius ac penitius à curiosis hominibus intelligentia aut saltem coniecturâ comprehendi posse videntur, eò longiùs eorundem captum fugiunt, & in tenebras obscuriores sese penetrant atque abdunt.

Oriente. Bethl. l. ferè in omnibus concordat cum Trudonensi; Parcensis nonnullis in dictionibus dissentit: vt hoc loco scribens, Orientis, & Occidentis.

Hierosolymam. Idem l. Hierosolymæ.

illius eam. Idem, illum eam persecutionem facturum.

malo spiritu conceptus. Idem Parc. conceptus iam natus esset, & iam nunc in annis, &c.

in præcipitio. Idem, quàm iam in præcipiti consistent, quæ futura metuuntur. Bethl. quod iam. Vide quæ annotaui-

mus ad librum secundum Sacrae histor. vbi de Nerone agit:
& quæ item in eundem locum Galefinius. Item librum de
vita b. Mart. cap. 25.

IN DIALOGVM III.

qui hesternò auditorio. Duo opt. & vterque Mart. qui hesternò
die in aud. est adm. Parc. l. & duo Pul. qui hesternum audi-
torium amisit. vnde mihi formabam eam coniecturam: quem
hesternum aud. admisit.

nota relegendi. Laz. notare legenti.

nosse gaudeat. Sic duo opt. libri. in aliis congaudeat.

Callipione diac. Variant m. f. libri. nos meliores secuti sumus.
& Aufonium, qui parentali 7. patrum suum eodem nomi-
neluger.

postremus. Laz. posterius. Ad hunc Aurelium scripta exstat
epistola 2.

dulcis. mem. Laz. dul. magis.

cucurrit. Vterque opt. occurrit. Ambo Martin. accurrit.

hesternò cognominus. Aliquot recentiores l. hesternò die. &
glossa adiecto rei nomine. Sic mox: Quæ autem hesternò
dicta sunt. item: quæ hesternò memorata sunt.

me fide testis, non oratoris. Laz. fide teste, non orationis.

explicari. In Trud. & vno Pulm. explicare. sed vt in historia
Sacra & alibi docuimus, παύτις Seucro nostro perfamilia-
re est.

Cap. 2 *paterfamilias.* Sic duo opt. libri. Laz. atque alij, Pater
filiam. quod si retineatur, & puellam redundat.

duodecennem. Vt lectori optionem faciam, lectionem Lazij
non immutavi. illud tamen sanctè affirmo, in Trudon. ve-
rustissimo libro disertè scriptum, duodecennem: item in l. Zan-
gij. neque ferè aliter in Laurent. vbi duabus mediis litteris
erasis, eadem dictio restituta est. vide notationem nostram
ad cap. 5. dial. 1.

pauillum. ol. Parc. l. pauillum. & litura in Laur. fidem face-
re videretur, legendum esse, pauxillum.

Cap. 3. *fidem.* exst. Laz. omnis.

quoad. Laz. quod ab.

vt perhibeat hoc. Laz. vt presbyter h. fateatur.

ampullam ibi esse. Laz. ampullam vbi esset ign. quod tamen
comica

comica loquendi ratio facillè tuebitur, si & libri tueantur.

Cap. 4. *prodisse*. Laz. *prodisse*.

linguam vt abscisam. Fortè *lingua*. quomodo vterque Mart.

Cap. 5. *rapido spiritu*. Quidam lib. *rapido*.

id Auiano facile persuasum. Laz. id Auicianus s. persuasus.

se ciuitas liberatani. Sic duo opt. l. In aliis est ciuitas & liberata.

Euagrio. Sic Trud. In Laur. Euagrigo. Bethl. & vterque M.

Agario. Laz. Agarido.

prestare. recentiores quatuor nostri & vterque Pulman. praeferre.

ad nostrum sermo confectum. Laz. *consensum*.

fateor neceſſe. In iisdè ferè quos modò nominaui, est, fatebor.

Cap. 6. *siquidem creditis*. Laz. *siq. præditis*. tres libri, sed recent. credite.

milibus disparatum. En duo tantum verba, quib. duæ emendationes suo loco notatæ egregiè confirmantur.

ne tamen. Laz. ne tamen velis deflueret. Idem de energumenis ad sepulcra Martyrum cruciatis refert Hieronym. in epiraphio Paullæ matris, ad Eustochium. quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: Alios rotare caput, &c. suspensisque pede feminis vestes non defluere in faciem.

nectamen. Laz. ne tamen vestis deflueret.

Cap. 7. *fida legatione*. In quibusdam l. *legatio*.

per viginti annos. Sic lib. omnes, & Fortunatus. Et viduæ segetes se fertilitate maritant Quæque quater quinos, per quos super exstitit, annos. Laz. *triginta*. Si huiusmodi scripturæ varietas sese obtulisset dial. 2. cap. 6. non difficilis fuisset ineundæ ibi concordiæ ratio.

virtutis experte. Laz. ex parte.

Cap. 8. *infeliciū mortib.* Laz. *moſte*. In duobus opt. *infelibus mortibus*.

ab illius confectu. Idem verbum sub finem cap. 5. huic dialogo restituiimus. neque alia ratione in, defensus, pro defessus, & dimensus pro dimissus, reponendo in hist. Sacra vii sumus. Laz. iterum consensu.

minister auctorem. Laz. auctoritatem.

Cap. 9. *Ambatiensi*. Quidam l. Ambiacensi, alij Ambianensi. nos optimos sequimur & Laz.

que in conum sublime proc. Sic Trudon. lib. neque aliter ego eo nondum

nondum viso conieceram legendum, solo adiutus glossmate. Laz. quæ in collectione summitatis thronum sublime proc. Parc. & Pulm. & Laur. lib. vt litura indicio est, quæ, in quo collectio summitatis thronum. Langij l. interpolato ipso scholio, & ad rem accommodato: quæ in collectæ summitatis thronum sublime, &c. Bethl. & vterque Mart. quæ in thronum s. p. Hac diuersitate lectionum proposita nemo nō videt, ea verba, in quo collectio summitatis, scholiastæ nescio cuius esse. At vtrum verius censerī debeat, thronum ne an conum: dubitare quis possit, nisi glossema faceret pro posteriore. nihil enim aliud conus, quàm collectio summitatis, vt in meta, pyramide, & turbine inuerso. Non ignoro in Fortunato aliud legi: nempe, In sublime thronum procedens æde superba. verum ille versus aut deprauatus est, vt totum eiusdem opusculum (cuius rei testem ac iudicem vnicum Theod. Pulmannum nostrum appello) aut certè, vt clementissimè dicam, quod elegantissimè extulit Seuerus, reddidit non optimè.

Cap. 10. *virtutes visibiliter*. Aduerbiū desideratur in Trud. & Laur.

Cap. 12. *Serpens flumen*. Mirum, in nostris lib. o. nihil eorum reperiri, quæ hîc adfert Lazius: Cùm verò flumen quoddam transire deberemus, serpens ipsum fl. s. & ripam, in q. c. a. quem prospiciens Martinus, In nom.

Cap. 13. *sibi vllam cessisse*. Parisiens. contigisse, bella correctio, vbi nulla est opus.

accurrens, nimirum, vt dixit. Laz. accurrens detulit: nec mirum. *nescio quis*. Nescio & ego, nouus iterum in poëtarum scriptis hospes: neque libris & tempore excluso quærendi est copia.

Cap. 14. *Arborius ex præfella*. Fit eiusdē Arborij mentio in Vita b. Martini cap. 20. vbi virum præfectorium nominat: ratione, quæ cap. 18. reddenda est. Meminit Aemilij Magni Arborij auunculi, & Cæcilij Agricij Arborij aui sui Aulon. parent. 3. & 4. quæ è familia hic fortasse est oriundus.

Cap. 15. *crimini daret, opera illius cuiuscumque modi hominem, &c.* Laz. daret operam, illius, &c. Et quia vox, cuiuscumque modi, in lib. Laurent. lituræ tora innatat; non absimile sit vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione vsitatissimam, cuiusmodi, vbique scè superiori-
bus

bus sæculis ē bonis scriptoribus ciecta. Gellius lib. 9. cap. 2. Demus huic aliquid æris, cuiusmodi est. Quod solius literarum occasione propono. neque enim alterum displicet, cum eadem ferē forma in Sallustij Catili. legatur, cuiusque modi hominum genus.

esset, paruo discr. Sic quinque nostri meliores & duo Pulm. In aliis, esset: etenim paruo discr. &c. vt nos. Laz. esset. Etenim tunc solis oculis paruo discernunt inter hominum genera, cum, &c. & mox, episcopi faciebant, sed malē conscij.

magisterij offic. Sic opt. libri. in Parc. & aliis est, magistris. quo modo lib. 2. hist. Sacr. cum agit de Synodo Ariminensi. Laz. magistri. Sub finem lib. 2. hist. Sacra, cum qui huic officio præsit, vocat magistrum officiorum. & Ammian. lib. 26. tractatiq̃ue asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum, vt Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. Auctus magisterij dignitate, &c.

adfore fateretur. Laur. l. & Trud. pateretur.

vt rei pondus. Laz. reis pondus.

nisi fortasse regni necessitate, quippe. Cum hunc locum impediti-
tissimum & in omnibus m. l. aliter atque aliter exaratum, quo
iam edidimus modo correxissem: video eandem omnino
correctionem à Trudonensi lib. approbari. itaque non vereor
iam eam edere, quam ceteroquin tantummodo eram in me-
dium propositurus. Varietas scripturæ ex eo nata est, quod
auferendi casus, necessitate, longiusculè à verbo, excusabitur,
sit disparatus. Laz. nisi si regni necessitas, quippe, &c. in ex-
spectatione atque procinctu, &c. excusabatur, &c. imperio
paruisse. &c. In solo Bethl. est necessitate. in aliis, necessitas,
necessitates; &, necessitas cogeret: quippe qui. assuto duplicē
glossēmate. Sic pro parauisse, in omnib. ferē paruisse. in aliis
pauisse, & paruisse. mihi solum p̃ pauisse, quod ex cōciso, per,
corruptum in parauisse, Bethl. liber repræsentabat, veri ac
recti itineris initium fecit. Iam quod ad historię fidem spe-
ctat, immane atque incredibile, quibus verbis Maximi aua-
ritiam in sua ad Theodosium panegyri efferat Latinus Paca-
rus. Quid, inquit, referam perfunctorum honoribus summis
virorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxa-
zam? Stabat ipse purpuratus ad lances, & momenta ponde-
rum, nutusq̃ue trutinarum pallens atque inhians exigebat.
Comportabantur interim spolia prouinciarum, exuiq̃ exsu-
lum,

lum, bona peremprorum. Hic aurum matronarum manibus extractum: illic raptae pupillorum ceruicibus bullae: istis dominorum cruore perfusum appendebatur argentum. nemetari ubique pecuniae: fisci repleti: aera cumulari: vasa concidi. cuius ut intuenti non Imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. haec, aliaque plura Drepanius: in quibus tamen non minus rhetoricam, quam historicam agnoscas.

predamnatos. Laz. per damnatos.

sanctum vincere. Laz. sanctorum.

disidium. id est discellisse & à communione reliquorum sese segregasse. hoc enim valet disidium, à discindendo deformatum. Laz. disidium.

à reliquis. Marcellin. lib. 20. Nihil nouatorum se asserens suscepisse.

Synodus habita. Burdigalensisne, de qua sub finem lib. 2. Sacrae historiae: quod sane non videtur. nam Priscillianus quidem in ea haereseos damnatus est & motus episcopatu: sed multum deinde temporis interiectum, cum prouocasset ad principem, idemque Martini rogatu quoad Treueris fuit, cognitionem & sententiam suspendisset.

qua vastas solitudines. Sietres opr. lib. In Laz. vastam solitudinem. alij vasta solitudine. In Bethl. partiuntur.

Cap. 16. *ad pseudothyrum.* In tribus hisce opusculis vnicum hunc locum ex ingenio non etiam è libris correxi, ac mutauit. Cum enim in Lazio & quatuor Louan. esset pseudophorum, quintus autem Laurent. duplicem afferret scripturam, nempe pseudouorum & pseudororum, quod posterius item Trudon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere pseudothyrum, ipsa sententia idem postulante, quam (vrex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterij, supposuit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. 7. cap. 6. quæ tamen itidem, ut hoc loco in manuscriptis l. deprauata visitur, in pseudocherum Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, inquit, seruantem postico fallentem.

Cap. 18. *ex vicariis.* Sic hoc dial. cap. 1. de Eucherio, more eius sæculi, quo eos qui eiusmodi maneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex præ-

tore,

rore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quæstorios viros, prætorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate excōsules & exquæstores dicebant, vt ex Codice Iustin. est discere, eadem ratione, qua eundem & pro consule & pro consulem nominabant, vt ad Aufonium nostrum aliquando docuimus.

angustum esse. Tres Louan. in angusto: vnus Pul. in angustū.

Cap. 19. *ē fratribus.* Hæc verba cum integra parenthesi desiderantur in Laz.

supereminet. Trud. I. Superimminet.

Cap. 20. *Heia te Briccio.* Sic scribunt & geminant optimi Libri. Laz. Eia te Bricchio.

à multis non solum. Laz. à multis, quod, &c. coëmisset.

decolor præfurare. Laz. decolorē. ex quo typographico mendo, suo more excuderunt nobis ex suis mille annorum libris nouam castigationem Parisi. decolorato ore præfurare.

tandem sanior. Laz. se fuisse. tandem senior conf.

vt eum à presbyterio submoueret. Hunc Briccionem siue Briccium Grego. Turonensis narrat b. Martino Arcadij & Honorij anno 2. successisse, & eo munere annis 47. sanctissimè nonnullis tamen cum molestiis ac miseriis obito, sepultum tandem fuisse in eadem basilica, quam b. Martino viuus ædificauerat. Histor. lib. 2. item lib. 10. Huius tamen rei nullam à Seuero factam esse mentionem, non possum satis demirari.

vt sciret irasci. In Trudon. & Beth. vt nesciret irasci. mihi tamen vulgata lectio ad Pauli dictum ad Ephesios, cap. 4. b. vers. 25.

Cap. 21. *non inuidus gloriarum.* Laz. gloriosarum. Vt autem indifferenter vitur, exanimis & exanimus; item baptismus & baptisma: sic hic inuidus dicit virtutum, cū alibi dixerit, inuidus virtutibus.

ad læuam. Laz. ad læuum Achaia sinum. Corinthiacum si- num significat, qui Achaia ad læuam est.

naufragi sorte. Laz. naufragij. & Parisienses vt initio Vitæ b. Martin. ita hic suum, fortè, supposuerunt; æquè magno cum iudicio & acumine: quod tamen sententia non requirebat.

TEM-

TEMPORVM RATIO SACRÆ
HISTORIÆ SVLPICII SEVERI
ET RELIQUIS OPVSCVLIS ACCOMMODATA.

RELIVVM est, vt, quod non vno loco promissi, omnia quæ in his operibus de tota temporum ratione ab auctore satis confusè & indistinctè tractata, à nobis sparsim & suo loco explicata sunt, ea hîc, quantum potest, breuissimè in tabellas coniecta, omnibus ob oculos ponam. Et quamuis, quæ ad Sacram historiam pertinent, alio potius loco collocanda videbantur, tamen cùm hæc temporum tractatio vniusmodi sit, maluimus vtramque tabulam coniungere, easque nostrarum Notationum agmen claudere, tum quòd eo loci commodius se ac citius offerant, tum etiam, vt cuiusdam indicis, qui in Compendiis omnino superuacaneus est, vicem expleant. Primùm igitur omnem sæculorum ordinem atque seriem, ex Seueri sententia, à mûdo condito, perpetuo contextu ad Suliconis vsque consulatum deducemus: & sicubi se ipse minus explicat, aut continuò se insequentem deserit, nos accersito aliunde lumine ea explicare, alienoq; facto continuam seriem pertexere conabimur. Deinde vt diuersitatis ratio à Galesinio initio Scholiorum ostensa clariùs elucescat: ex optimis nostri temporis chronographis vnâ atque alterâ longissimè à Sulpicio discedentem annorum designationem apponemus, seu potius exaduorsum superiori opponemus, addita paucis eius diuersitatis ratione. Inde ad b. Martinum transibimus.

Ab orbe

		Anno	
AB ORBE condito vsque ad eluuiionem & Noë		mundi.	Pag. 29.
EX	arca egressum sunt anni	2242.	2242
1	Ab eo tempore, ad Abrahami ortum anni sunt	1070.	pag. 30.
		3312	
2	Idem admonitus à Deo relictà patria venit in terram Chananæorum ætatis anno	75.	Gen. 13.
3	Ab ea Abrahami migratione, in illud tempus quo Hebræi ex Aegypto sunt egressi, anni	430.	3387
4	Ab eo Hebræorum egressu, ad Iosux mortem anni	67.	3817 pag. 44.
5	A Iosux morte ad mortem Samsonis an.	419.	3884 pag. 56. et 59
6	A Samfone ad quartum Solomonis annū, quo templi prima fundamenta iacta sunt, anni	102.	4303 pag. 69.
7	A quarto Solomonis anno ad captiuitatem Babylonicam sub Ieconia Rege ceptam, anni	424	4405 pag. 83.
8	A primo eius captiuitatis die ad restaurationem templi perfectam & Hierosolymorum, anni	260	4829
9	Ab eadem templi restitutione ad Christi crucem duobus Geminis coss. anni	* 398.	5089 pag. 121.
	vel potius	348	5487
		5437	siue
10	Ab iisdem consulem ad Stiliconē cons. an.	382	5869
			seu po- pag. 144.
			ti ⁹ 5819

Ex hac tabella cuius intelligere est, quàm verè Seuerus initio Sacræ historiæ dixerit, Mundum sua ætate sex pæne annorum milibus fuisse conditum. quàm verò parum consentiant qui rationem temporum inuestigatam ediderunt, mox ostendam, si prius singulorum capitum rationem paucis reddidero.

Primum igitur auctoris est. Secundum nos ex sacra Bibliorū historia accersuimus, quòd reliqua ei ita videantur inniti, vt alioquin nullo modo consent. Inter secundum & tertium aliud medium Sulpicius inserit pagina 41. eo tamen omisso, idem reliquas annorum summas ab Abrahamo in terrā Chananæam commigrante, orditur. quare & nos satis habuimus idem castigare, non etiam in hunc indicem aduocare.

Tertium summæ caput cum duobus sequentibus ipsi auctori sese debent: optimeque ea inter se conuenire, indicio sunt numeri minores iisdem subseruientes.

Sexti verò, ut ab auctore subductum est, eademum est ratio, ut Heli annis 20. Samuelis & Saulis 38. Davidis ac Solomonis 44. id est, annis 102. utraque proximè superior summa adiciatur. sic enim efficientur 588.

In septimo colligendo auctoris verba secuti sumus, nulla habita ratione, dissentanea ne ea sint aliorum scriptis, an minus. neque enim hoc agimus. Omnium itaque Regum Iudæ anni ad unam summam reuocati, redeunt ad 424. & menses 6. quorum mensium ea re non fecimus mentionem, quod in proximo item sequenti capite aliquot desiderentur.

Octauum capituli Severus est auctor: neque numeri, quibus Babylonicam seruitutem & Persarum regna describit, eidem disconueniunt. soli enim tres menses desiderantur, ut ex septem mensibus Magorum, qui Cambysem trucidarunt, & duobus Xerxis secundi, integer annis redeat. Minimè verò hoc loco præterendum, à Severo pag. 117. aliam longè supputandi viam monstrari, qua & propius multo itur, & minor est erratio. Scribit enim Darij, qui Hytaspis filius fuit, regnâris annum 32. eundem esse, qui ab Vrbe condita est 260. A quo deinde anno, si, inquit, inuestigatio Romanorum consulum non fallit, anni reliqui sunt ad Stiliconem consulem 888. cui summæ si annos 70. captiuitatis Babylonicæ, 31. Darij, 9. Cambysis, 7. menses Magorum & 32. Darij secundi adieceris (sunt autem 102. & medius) summa nascetur annorum à die captiuitatis Babylonicæ ad consulem Stiliconem, 990. Illud scitum, quod quibus Severus maximè visus est diffidere, iidem minimè omnium sefellerint, consules dico Rom. quorum fastos ceteris omnibus chronographijs certiores esse, solus hic locus fidem faciet, quot enim annos tum Severus à T. Geganio Macerino & P. Minutio Augurino coss. ad Stiliconem cons. numerabat: totidem serè etiam hodie recensent omnes, qui eisdem fastos magno studio & sumptibus restituere atque illustrare enisi sunt, nominatim Hubertus Golzius noster, omnium longè princeps, qui duobus dumtaxat annis Severum nostrum superat numerans annos 890. cuius varietatis, quia item pag. 144. occurrit, alio loco & tempore rationem, volente Deo, sum redditurus.

Reliqua duo numerorum capita Auctori sua sunt: atque ut è variis auctoribus concinnata, ita quoque à fastis consularibus multum euariant, annis enim 30. eos excedunt. qui
excellus

excessus quoniam immodicus est, & seuero Sulpicij calculo indignus, propè abest, vt leui mutatione illum ausim corrigere, & ad annorum numerum cum superiori æqualem redurgere. quod facile fiet, si pag. 121. pro cccxcviij. restituamus cccxlvij. cum enim in vtriusque summæ reductione neque plures erunt neque pauciores annis 990.

Nunc ex sacro Apparatu Bibliorum Regiorum, libro, cui nomen Daniel, siue de sæculis à Bened. Aria Montano inditum est, Sæculorum ordinem & summam rationem ab initio mundi vsq. ad Euangelium publicatum deductam adferam.

Ab initio mundi ad Diluuium anni	1656
A diluuiio ad Abraham natum	292
Ab Abrahamo ad ortum Isaac	100
Peregrinationis seminis Abrahæ	400
Ab exitu ex Aegypto vsque ad templum ædificatum	480
Templi duratio fuit annorum	410
Captiuitatis Babylonicæ anni	70
Præfectorum deinde & Sacerdotum	374
Regni Machabæorum	100
Herodum vsque ad Hierosolymitanum excidium	107.

Summa 3989.

Auctor ille, qui breuiora Chronica Hebræis conscripsit, hanc sequitur rationem.

A mundi initio ad Babylonicam captiuitatem, eosdem annos ponit, quos modò, nempe	3338
Exsiliij Babylonici	70
Regni Medorum	52
Regni Græcorum	175
Machabæorum	103
Herodum	103

Summa 3841.

Vulgaris Hebræorum numeratio est huiusmodi.

A mundi initio ad egressum ex Aegypto	2448
Ab egressu ex Aegypto vsque ad templi ædificationem	480
Ad templi vastationem	410
Transmigrationis Babylonicæ	70
A restitutione Iudæorum ex Babylone ad Titum vsque	420

Summa 3828.

Hæc è Bibliis Regiis, cum à nobis nihil possemus, sumpsimus. Liber etiam quartam ex Gilb. Genebrardi Theologi

Chronologia, excerptare: & quia se quā minimū à verbis & sensu scripturæ discessisse affirmat, eandem huic centoni as-
suere. partitur ille suam temporum descriptionem in sex æta-
tes, quarum hæc sunt formulæ.

Ab orbe condito vsque ad eluuiōem sunt anni 1656. dies 6

Ab eluuiōe ad ortum Abrahami anni 293. dies 10

Ab Abrahami ortu, ad egressiōem Israëlitarum ex Aegypto
anni 720

Ab egressu Israëlitarum ad vsque iacta templi fundamenta,
anni 480

A fundamentis templi ad captiuitatem Babylonicam, anni
419. menses 6

A Babylonica captiuitate ad Christum anni 553.

Summa, anni 4121. menses 6. dies 16.

Qui scire vōlet, quibus modis hæc membratim demōstret,
ipsum adeat: nos enim hic tantū concisa excerptimus. qua
ipsa ratione iam quamplurimas easque diuersissimas eorum-
dem sæculorum descriptiones adiiciemus.

A mundo condito ad Christum natum supputant annos

Rabbi Nahfson in lib. de ciclo Paschatis 3740

Rabbini recentiores 3760. mens. 4

Talmudici 3784

Biblia Regia 3919

Hieronym. in Quæstionib. Hebraicis 3941

Ioan. Carion in chron. 3944

Beda cap. 22. de ratione temp. 3952

Ioann. Picus Mirandulanus 3958

Philo Iudæus 3960.

Vrspergensis, Funccius, Gerardus Mercator, & plerique
Germani 3962

Rabbi Moses Gerundenfis 4058. menses 5

Gilb. Genebrardus 4121

Iosephus 4192. mens. 6

Odiaton siue Eduicon Astrologus 4310

Cassiodorus 4697

Metheodorus 5000

Epiphanius contra Manichæos 5029

Paulus Orosius 5049

Eusebius 5190

Iudorus s. etymolog. 5210

Albumasar

Albumasar & alij Astronomi

5328

Augustinus

5311

Sulpicius Seuerus

5414

Theophilus Antiochenus

5476

Suidas

5600

Philastrius de Hæresibus

5801

Alphonsus rex

5984

Onuphrius Panuinius in chron. Ecclesiastico,

6309.

Huius tam variæ & portentosæ diuersitatis rationes quoque variæ sunt. vna eaque præcipua, septuaginta Interpretû exemplaria, siue interpretatio praua & corrupta, vt pro me locuples testis erit clariss. vir Andreas Mazius, in suis ad Iosue historiam doctiss. disertissimisque Annotationibus. falsi enim sunt, vt hoc dicis causa adijciam, cap. 5. Genes. quo loco ducentos pro centû semper habet. Hierony. in Quæstionib. Hebraicis. Sic in recensendis Sem, qui filius Noë fuit, posteris, Cainan cuida, quæ Hebræi ignorant, Græci 130. annos adscribunt: & in reliquis ad Abrahami ortû numerâdis, superat Epiphanius Hebræos annis 748. Nicephorus 790. quæ varietas cui nō videri possit mōstri similis? Altera, quod quidā Veterum annos Hebræorû supputarunt quasi lunares. Eusebius lib. 8. de demonstrat. Hieronym. in 9. cap. Danielis: August. epist. 78. &c. Tertia, quod Iudæi odio Christianorû plus satis indulserint, vt in Danielis hebdomad. liquet, quas ad euersionē templi vltimā & ad Agrippā Herodianorû postremū extrahere violentè atq. extendere conati sunt. Quarta, ipsa scripturæ loca satis obscura, & nisi quis probè multoque vsu instructus ad eam accesserit, in interpretationû varietatē prona ac lubrica. vt cap. 12. Exodi, quo dicuntur Iacobei in Aegypto mansisse annis 430. quē locū, vt plurimos alios, aliter atq. aliter multi accipiunt. Quinctam afferre possim chronica à diuersis olim Iudæis, siue exteris modò negligentius, modò cū præiudicio cōscripta; itē alias multas, vti lyneedochas sæpe confinia duorū Regnorum cōfundētes, hystero-logias, mutationes termini regnorū, varietates nominū; vt cū plures sunt cognomines, aut vnus plura habet nomina; ac denique, quod primo dicendū erat, librorū menda, quæ in notis, quibus tēporis quātitas designatur, facillimè fiunt, & nusquā non sunt obuia. Hæc in quā omnia possim afferre, sed malo eadē à Gilb. Genebrardo, aliisque hæc ex professo copiosè explicantibus peti. Simul ea, quæ in hoc genere reliqua sunt, iam dudum me vocant.

VITA B. MARTINI, ET QVÆ

EODEM TEMPORE GESTA SVNT,

Onuphrij fastis sine Chronico eccles. accommodata.

An. Urb.	An. Chr.	
1087	335	Hoc anno Constantini Imp. 21. moritur S. Silvester papa Rom. Nascitur eodem ferè tempore b. Martinus Sabariæ, patre militum tribuno.
1088	336	S. Marco papæ post menses 8. dies 22. mortuo succedit S. Iulius, pontifex 36.
1089	337	Morienti Constantino succedunt filij Constantinus Iunior, Constantius, & Constans.
1090	338	
1091	339	
1092	340	Constantinus Iun. imp. occiditur.
1093	341	Synodus Arrianorum contra Athanasium Antiochena.
1094	342	
1095	343	Moritur S. Paullus Thebæus primus cremita.
1096	344	B. Martinus fit catechumenus.
1097	345	Altera Synodus Antiochena.
1098	346	
1099	347	Synodus magna Sardicensis pro Athanasio, Sacr. hist. pag 156.
1100	348	Nascitur Aur. Prudentius Clemens.
1101	349	B. Mart. anno ætatis 15. militari sacramento implicatur.
1102	350	Constans Imp. occiditur : Magnentius imperium accipit. Synodus Syrmienfis.
1103	351	
1104	352	B. Martinus baptizatur, anno ætatis 18. in Vita cap. 1.
1105	353	S. Iulio pont. moriente succedit Liberius, pont. 37. Magnentius ac Decentius tyranni in Galliis à Constantio superantur. hist. Sacr. pag. 158.
1106	354	Synodus Mediolanensis contra Athanasium Eusebius

An. Vrb.	An. Chr.	
		Eusebius Vercell. cum alius abit exsulatum. hist. Sacrae pag. eadem.
1107	355	Fl. Arbetione & Mauortio Lolliano coss. Iulianus occiso Gallo Cæsar appellatur, & in Gallias mittitur. S. Liberius Rom. pont. pellitur in exsilium.
1108	356	B. Martinus à Iuliano Imp. prope Vangionas impetrat missionem. inde aliquot mensibus b. Hilario conuiuit, qui hoc ipso anno abit in exsilium. vide Notas nostras ad pag. 160. & alibi.
1109	357	Reuocatur ab exsilio Liberius.
1110	358	
1111	359	Eusebio & Hypatio coss. Arimini in Occidente, & Seleucia in Oriente coactæ Synodi sub mensẽm Octobrim. hist. Sacrae pag. 162. & seq.
1112	360	b. Hilarius Constantinopoli à Constantio tribus libellis audientiam poscit. S. histor. pag. 168. ibi iubetur Pictauos redire.
1113	361	Hilario pleraque ecclesias Ariminensi cõcilio corruptas obeunt, Romæ occurrere b. Martinus meditatur. ac deinde eundem sequitur.
1114	362	Moritur Constantius. cui Iulianus succedit. Monasterium sibi Pictauis b. Martinus ædificat.
1115	363	Occiso in Persica expeditione Iuliano succedit Iouianus.
1116	364	Moritur Iouianus. succedunt Valentianus & Valens: hic in Oriente, ille in Occidente.
1117	365	
1118	366	Liberio papæ sufficitur S. Damasus pont. 38. moritur b. Hilarius in patria, anno re- ditus sui sexto. S. hist. pag. 170.
1119	367	Gratianus Valent. filius creatur Augu- stus.
1120	368	Frequentes in Gallia Synodi contra Ar- rianos.
1121	369	Ambrosius Mediolanensis episc.

An. Urb. An. Chr.

1122 370

Hoc ferè tempore b. Mart. in episcopum Turonensem electus fuit. & Imp. Valentinianus solio suo diuinitùs excussus eumdē eiusq. preces cogitur admittere. dial. 2. c. 6.

1123 371

1124 372

1125 373

1126 374

1127 375

Synodus Valentina in Gallia.

Decedit Valentinianus. fit Valentinianus Iunior Augustus.

1128 376

1129 377

Vlphilas Gothorum episcopus litteras Gothicas inuenit.

1130 378

1131 379

Valens Imperator occiditur.

D. Aufonio & Hermogeniano Olybrio coss. creatur Cæsar & Augustus Theodosius.

1132 380

1133 381

Gratiani rescriptum contra Priscillianum & ceteros hæreticos, S. hist. pag. 172.

1134 382

1135 383

Gratianus occiditur. Maximus Occidentis Imperium occupat.

1136 384

Moritur Damasus. Surrogatur Siricius pont. 39.

1137 385

Maximus Treueros victor ingreditur. Synodo Burdigalensi condemnatur Instantius. Priscillianus ad principem prouocat.

1138 386

b. Martinus Treueris excipitur regio cōuiuio à Maximo Imp. Fl. Euodio consule præsente. item à Regina. elicit sponsonem ab Imp. vt sanguine reorum abstineat. eo tamen ad suos reuerso, instāte Ithacio & aliis epif. Priscillianus & reliqui supplicio afficiuntur, hist. Sac. pag. 177. & c. in Vit. cap. 25. Dial. 2. cap. 7.

1139 387

Ithacij causa à Synodo episcoporum & Imp. Maximo approbatur, non autem à b. Martino, Dial. 3. cap. 15.

1140 388

Victoriam Theodosij & Valentiniani Iunioris de Maximo Onuphrius in hunc annum

<i>An. Vrb.</i>	<i>An. Chr.</i>	
		num refert: Hub. Golzius in sequentem, Promoto & Timasio c o s s. Certè in Vita martini, cap. 23. ait Seuerus primo anno conuersum esse in fugam Valentinianum: altero verò sequente maximum intra Aquileiæ muros interfectum. V.
1141	389	Promoto & Timasio c o s s. Ithacius & Nardacius ecclesiæ communionem priuantur. Prosper in Chron.
1142	390	
1143	391	
1144	392	Valentiniano Iuniore occiso occupat Occidentis imperium Eugenius.
1145	393	Honorius Augustus appell.
1146	394	Eugenius occiditur. Honorius imperat in Occid.
1147	395	Moritur Theodosius.
1148	396	
1149	397	Fl. Cæsarius & Pontius Atticus c o s s. Hoc anno mortuum vult b. mart. Gregor. Turonensis. de quo pòst.
1150	398	
1151	399	
1152	400	Fl Stilico V. C. Fl. Aurelianus coss. Ad hunc annum perducit historiã Sacram Seuerus, nulla in ea de b. martini morte facta mentione. idemq. de discordiis à Priscilliani morte excitatis in fine eiusdem hist. S. sic scribit: Quod iã per quindecim annos scædis dissensionibus agitarum, &c. quæ verba proximo demum anno, qui à Priscilliani morte est decimus quintus, locum habet suum.
1153	401	
1154	402	Theodos. Iunior Augustus app.
1155	403	
1156	404	Hic annus à Treuerensi episcoporum conuentu, siue à 4 anno Maximi Imp. est decimus septimus. Verba autem Sulpicii dial. 3 cap. 15. hæc sunt. Sedecim postea vixit annos: nullam Synodum adiit: ab omnibus Episcoporum conuentibus se remouit, &c.

quæ verba cum illis Gregorij Turonensis lib. i. histor. sub finem comparabit qui volet. nam iudicium non est meum.

Arcadij & Honorij secundo imperij anno S. Martinus Turonorum episcopus, plenus virtutibus & sanctitate, præbens infirmis multa beneficia, octogesimo & primo ætatis suæ anno, Episcopatus autem xxvj. apud Condatensem diocesis suæ vicū, excedens è sæculo, feliciter migravit ad Christū. transfuit autē media nocte, quæ Dominica habebatur, Attico Cæsarioque consulibus, à passione Domini anno c c c c x i i.

EX LIB. XI. CHRONICORVM MVNDI CHRISTIANI MASSÆI CAMERACENATIS.

Eodem an. 395. S. Martinus defunctus est ii. Decemb. nocte quæ lucebat in primā Sabbathi. Primus eius scriptor historiæ Sulpicius neq. annū Domini, neq. diē mortis, neque cōsules nominat. sed hoc dicit, quod annos natus 20. militia Iuliani relicta profectus sit ad b. Hilariū: quod anno 56. sit factus episcopus: quod anno 65. venerit Treuerim post mortē Priscilliani: quod deinde vixerit annis 16. Gregorius autem Turonēsis, qui ferme 200. annis post Martinū floruit, ait ipsū fuisse ordinatū episcopū 4. Iulij, die Dominica: gessisse pontificatū annis 25. defunctū 26. die Dominica Attico Cæsarioq. c o s s. & tunc apparuisse diuis Ambrosio & Seuerino. Vterq. scriptor affirmat defunctū a quo ætatis 81. Sed neuter eorum animaduertit secū sua scripta pugnare. Si fuit tātū vicenarius quando reliquit Iulianū apud Vangiones anno 361. nō potuit habere annos 56. ante mortē Valentiniani morientis an. 375. Si vixit 16. annis post Priscillianū, ergo non apparuit S. Ambrosio, qui tot annos non vixit post mortē illius. Si migravit ii. Nouembris, cōsultatu Cæsarij, ergo non obiit die Dominica. quia tūc fuit feria quarta. Nec minùs absurdū, quod alia Turonensis exēpla tenent, ipsum natū anno Domini 326. & defunctū an. 434. Alia 446. vt plus quàm 120. annis vixerit. Ego natū existimo anno 341. vicenariū recusasse stipē dia Iuliani. & an. 370. factū episcopū 4. Iulij, die Dominica. vixisse pontificē annis 26. mens. 4. diebus ii. defunctū ii. Nouemb, ætatis an. 61. Domini 395. Olybrio & Probino coss. Hæc ille.

ERRATA.

Pag. 7. vers. 14. lege cum nominum. pag. 10. 15. Taxbellix. 27. 11. Cui hæc 177. 11. Teluiss. 186. 25. post miseream dele notam period. 216. 14. ab his qui. 243. 3. distingue, præcisi trib. 271. 25. dist. fratibus, vix. 305. 19. Vt hoc obiter addam, est in vetus. m. l. beati Domniani. Lucrisi hæc Galle. quod ex Terentio & Plauto expressum videtur. vide annotationem Fæstii ad primum versum scenæ 1. ad. 1. Heautontim. pag. 316. 3. Anitian. 331. 7. qui vir, quisquis tandem sit ille, est, coe. & vers. 20. scilicet hinc. pag. 344. 30. dist. audire. Vile. pag. 356. 25. adiicit. pag. 399. vers. 17. lege versū 25. non displicet.

VM multa sunt, quæ hîc mihi suauissimam tui memoriam identidem in animum reuocent; tum colloquia illa per iucunda semper, ab omni furo aut fastu aliena, & quod potissimum est, omni eruditionis genere condita, pene etiam nunc auribus inerrant meî: neque me cum nobis subinde molestius consistantem aliter reficiunt ac delectant; atque cum nuper sanctiæ hiemî & librariæ suppellectilis causâ istic subsistenti non minimam eadê partem ademerunt. Nihil fingo mi Raphlengi, neque amorî quidquam do tuo. sepe cum loci solitudo, temporum miseria, atque artis nostræ omnium præstantiss. & vi Hippocrates voluit, sanctissima parum hodie liberali & proba tractatio non inuitum me ad ea amittunt, vel potius abducunt studia, à quibus, quia propè sola humana sunt & liberalia, nullam etatû mee partem spero fore alienam: eripi tum ipse mihi videor: & modò in edibus Mæranis libellos meos toto triennio non visos auidis oculis recognoscere; modò in vestro illo ἀγρυπνία omniū veritatû & diligentie templo Musis & Apollini sanctiss. de communibus studiis eorumque vario cultu bellissimè garrire: nonnumquam è Latio per Græciam, Iudeam, Syriam & Arabiam omnem, tua manu circumductus, multa antiquitatu monumenta agnoscere, plura à te sciscitari & cum admiratione addiscere: denique omni ea voluptate perfrui; quæ toto illo trimestri quotidiana istic mihi fuit & propè domestica, quæso cum me hac vana & umbratili imagine, id est, sola vestri omnium memoriæ tantopere affici vides; quale istuc redeundi desiderium esse existimas, si Deus aliquis ἀπὸ τῆς πηγῆς? Sed hoc votum alterius est loci. Ad te ut redeam, vel proximis his diebus, verbis dici non potest, quoties me tibi adesse, & quem in oculis fero, oculis coram intueri & conuenire optauerim. Acceperam tum à Socero tuo humaniss. aliquot Scueri mei quaterniones: in quibus quia de numeris nescio quibus mihi parum constabat; adeo Nicephori Chronologium tripartitum, ab Anastasio Latine olim conuersam, & superiore anno à C. V. Ant. Contio I. C. emendatum, in cuius notas ad primum Nicephori caput cum primis statim oculos coniecissem, ubi celeberrimam illam, & toto orbe, omniq; fere hominum memoria vulgarissimam controuersiam proponit, quæ lxx. Interpretibus est cum Hebræocodicibus de decem primorum patrum etate: laudavi ut debeo, & gratulatus sum mihi doctiss. & accuratissimi viri studium; quo Nicephorianam Chronologiam vere ac germana lxx. Interpretum supputationi admodum accommodare conatur. hac enim opera intellexi, nullam eum Nicephoro suo, lumine aliunde accersito, lucem afferre posse, nisi & Severo meo prælucet.

praluceret. Multo verò maiore laude efferendum duxi, quòd, cùm liberum eidem esset, in vtram vellet sententiam, liberè transire; ingenuo Antiquitatis amore ductus, Orientalium & Occidentalium consensui maluerit omnia tribuere. Antiquitatis enim auctoritas magna est: & eo ferè longius aberroris discrimine abesse nos vulgò existimamus, si quam plurimè eandem nobiscum sententiam tueantur. Demirari tamen satum nequeo, neque rationem capere possum, quamobrem alios omnes, qui hoc seculo omnium superiorum politissimo, Hebraeorum codicum auctoritatem & fidem potiore existimant, tam contemptim assernetur & damnet. Et de beato quidem Hieronymo, quem isti ducem sequuntur, ita existimare videtur, ac si fidem non ex vero animo, ac iudicio, sed tantum semel suscepti laboris ac propositi, quo post tot Græcos interpretes ipse vltimus ex Hebræo in Latinum Canonicam scripturam transferre institueris, tenax, in diuersam à lxx. Interpretibus sententiam abierit. quod iudicium an beatiss. viro dignum sit, alij iudicabunt. Illa verò verba nihil dubito quin grauissimo Iureconsulto indigna multis videbuntur, in qua, de Cainan locutus capite 2. ita prorumpit: Eant nunc noui pseudoChristiani & Hebraisantes molestissimi: qui Indaica obstinatione, & nuda litterarum atque apicum auctoritate freti, aduersus diuinam lxx. Interpretum translationem, & cum translatione coniunctam prophetiam, & Hebraicorum mendorum emendationem quotidie blasphemant. nos in hac Nicephoriana Chronographia adquiescemus, &c. Quam notationem, ita me Deus amet, oculis dolentibus legi. Vbi enim sentiendi ac dissentienti libertas inoffensa omnibus proponitur, ibi conuicia omnia illiberalia sunt, liberisque hominibus indigna, & ferè in eum, vnde profecta sunt, quasi suapte vi retorta, recidunt. Veniebat etiam mihi tum in mentem incundissimus illius diei congressus: quo tempore obseruata ego tanta in Appendice siue indice meo Chronographorum diuersitate, tuum de hac ipsa re iudicium multo vsu, & linguarum scientia, politum consulebam: tu verò, ut hanc itidem in partem soles esse liberalissimus, libenter ex tempore mei animi cupiditati satisfacisti, origine primini ac ratione istiusmodi varietatu ex ipsa sacrorum Voluminum historia, linguarum quæ mysterii: ostensa: deinde adducta præstantiss. ac primariorum quorumque virorum eadem de re sententia & auctoritate, atque in in præcipuè communis Macenati nostri Bened. Arie Montani, qui, ut non solo nomine, sed ceteris etiam rebus, scientiarum dico & linguarum peritia, vitæque innocentia, alterum sese nobis præstat Hieronymum; ita quoque sententiam eiusdem, toto orbe ab optimis quibusque peruulgatam, in Daniele suo omnibus pane vestigiis sequitur ac propugnat; & quod potissimum est, multo ampliora ac certiora de tota temporum ratione constituenda promittit. Subiiciebas denique doctiss. & integerrimi Andree Masij exemplum, qui cùm in proæmio Commentariorum suorum in Iosue historiam, haud paulo firmiora verioraque, quam ceteri

omnes,

omnes argumenta adulerit; ea tamen modestia suam temperat sententiam, ut que lxx. Interpretum auctoritas ab illo solo conuelli & pessumdari posse videri potest, eam ille ne labascere quidem, nedum pessum ire voluerit. His igitur ac pluribus item rationibus, animo satis constituto atque affirmato, ita me tum a misisti, ut non temerè aliam in partem me sint impulsuri, qui litteras ac litterarum apices, quos summo digito vix attigerunt, adeò illiberaliter contemnunt. nisi fortasse alia illi rationum momenta, longè grauiora veroque propiora comminiscantur, quibus aduersariorum fundamenta subuertant, sua stabiliant. Nam que adhuc ab iisdem proponi video, codicum Hebræorum deprauationem, lxx. Interpretum auctoritatem, Orientis & Occidentis consensum, Ecclesiasticum vsus; & postremò b. Luca testimonium: ea iam dudum aut alij refutarunt, aut quomodo rectius accipienda sint, non difficile sit declarare. Cum enim lectionum varietas deprauationis ac mendæ nota propria sit ac perpetua; incredibile est, nullo vniquam seculo fieri potuisse, ut libri religiosissimè semper habiti, per totam Asiam, aut potius terrarum orbem vnà cum Iudeis disseminati, vno tempore deprauati sint, & omni denique posteritate in eadem illa menda concorditer semper conspirarint; neque cuiquam posterorum subolere; aut aliorum exemplarium è latebris, ut sit, prodeuntium indicio prodi potuerint. Quantum verò fidei, ac religionis lxx. Interpretum translationi b. Augustinus (si nobis multorum instar erit) detulerit, ex capite 13. libri 15. de Ciuitate Dei liquidum euadit: quo loco de Mathusale annis aliter atque aliter descriptis agens, suspicari audet, vulgata olim exemplaria ex Ptolemei codice autographo male describi potuisse: idemque caput concludens, siue postremò, inquit, ita, siue ita non sit; rectè fieri, nullo modo dubitauerim; ut cum diuersum aliquid in virisque codicibus inuenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum vtrumque esse non potest verum, ei lingue potius credatur, vnde est in aliam per interpretes facta translatio. Cuius viri sanctiss. eruditio si aliqua puriorum linguarum scientia tingi atque ornari potuisset; equior fortasse b. Hieronymo & melior huius controuersie arbitri sine dubio erat futurus. ut ex Venerab. Beda viro sui seculi facilè principe facile est coniectura. Is enim trecentis post annis Hebræice veritatis nō imperitus, in libro de ratione temporū cap. 22. ad Hebræorum calculum proximè maluit accedere, quàm tritissimam suo tempore viam inire. Quo magis consensum illum Ecclesiarum, quem tantopere venditant, & sue opinioni pretexunt, demiror. Vt enim concedam Nicephorum, Cedrenum, Zonaram, Nicetam, & Græcos alios; item Isidorum, auctorem Fasciculi temporum, Hugonem, & alios passim Latinos auctores, que etiam tabulas, que quotannis in Ecclesiis cathedralibus Franciæ cum cereo paschali publicè proponuntur, Chronologiam lxx. Interpretum mordicus retinuisse; illucōne illi Ecclesiæ nomen alii præripient, & consensus catholici titulum ad se traducent? Quinimmo docere eidem prius de-

buerant publicam & concordem ea de re Ecclesie definitionem, & aduersarie sententia publicam damnationem. quod cum in ipsorum manu non sit (Hieronymo enim & Bede hodie plerique Catholici cum pace Ecclesie subscribunt) reliquum est, ut, quod iuris est publici, id temere ac iure non suo dicantur usurpare. Prudentius & modestius b. Augustinus, de hac ipsa controuersia disputans, Videtur, inquit, si dici potest, habere error ipse (LXX. Interpretum) quandam constantiam: nec casum redolet, sed industriam, &c. Ne negligentia aut inscitia lapsos eos dicat; subueri mauult ac suspicari, eos, si modo errarint, de industria errasse ac studio: quandoquidem eidem errores sibi consent, neque toto illo capite, ut negligentibus accidere solet, uspiam euariant. Quae b. Augustini verba Ioanni Goropio Becano Belgicae nostrae ornameto illustris. viam communiuisse, ausim deicere, ad rationem aliquam eiusmodi voluntarij erroris comminiscendam. Quarto enim librosuarum Originum, quem Cronia inscribit, ubi rationibus liquidò subdolis euincit, ex Diodori, Ctesiae & Callisthenis testimonio, Chaldaeorum ac Babyloniorum antiquam temporum descriptionem cum Hebraeis optime conuenire; probat deinde ex eodem Diodoro, Aegyptiorum annorum numerum, qui superiores longè excedit ac superat, ad LXX. interpretes proximè accedere. cuius consensionis ratione posse coniecturam verè non dissimilem fieri, LXX. Hebreos ab Eleazarolegatos cum Ptolemaeo Regi Biblia Sacrosancta transferrent, Aegyptiorum calculo suam interpretationem accommodasse: ne si tam paucos annos, quos Hebrei tradunt, transiulissent, totam historiam in falsitatis suspitionem adducerent, apud eos praesertim, qui tam pertinaci studiosuam antiquitatem tuerentur. adire ergo annos in illam temporum partem potuisse; cuius nulla certa monumenta apud Aegyptios exstarent, & ubi nihil noxae maioris Prophetis aut litteris sacris inferretur. De qua coniectura ut ab eo proponitur & confirmatur, probabili admodum ac mirè ingeniosa, quod aliorum hodie doctiss. virorum sit iudicium, saepe intelligere optauim. Vbi enim Veterum auctoritate & testimoniu desituiumur, ibi demum ingenio est locus: ipsaeque rei propositae natura penitissimè inspicenda est, & omnem in partem versanda, quo tandem ad ipsam rei veritatem penetremus, aut si fieri id nequit, ad id, quod vero simillimum est ac proximum peruenientes, aliis viam patefaciamus. Atque hoc illud est, quo excitare te atque incendere non cessarem, ut nenipe, quod me praesente tentasti sepius non infeliciter, controuersa istius varietatis interpretum LXX. originem ex abditis Hebraicae linguae fontibus ac recessibus eruere, in lucemque efferre conarere sed currentem, ut aiunt, incitare, importuni est homini: & tu, si quid à negotiis domesticis otij super sit, nihil minus quàm otiaris. Reliquum est, ut quod facere haecenus instituisti, pergas, & quo studio publicè lubenter prodes, eodem nos amare non desinas. De etate

L. Martini, si meministi, questus sum aliquando, cogi me, ut Sewero potius quàm reliquis omnibus Chronographis assentiar. Verùm his diebus reperi, qui idem mecum auderet. etsi in nonnullis à me & ab ipso vero differat. Locum adscripsi, ut verbis Gregorij Turonensis subiiciatur. Vale. Brugis pridie Kalend. Augusti, Anno M. D. LXXIV.

Historia Seueri Sulpicii à doctissimo Victore Gisselino sic correctà unà cum eiusdem Annotationibus, Chronologia & vita Auctoris, meretur ut in gratiam studiosorum typis excudatur.

Sebastianus Baer Delphius infig.
Cathe. Ecclesiæ S. Mariæ Antuerpiensis Plebanus & Canonicus.

1. In nomine Domini Amen.
 2. In nomine Domini Amen.
 3. In nomine Domini Amen.
 4. In nomine Domini Amen.
 5. In nomine Domini Amen.
 6. In nomine Domini Amen.
 7. In nomine Domini Amen.
 8. In nomine Domini Amen.
 9. In nomine Domini Amen.
 10. In nomine Domini Amen.

11. In nomine Domini Amen.
 12. In nomine Domini Amen.
 13. In nomine Domini Amen.
 14. In nomine Domini Amen.
 15. In nomine Domini Amen.
 16. In nomine Domini Amen.
 17. In nomine Domini Amen.
 18. In nomine Domini Amen.
 19. In nomine Domini Amen.
 20. In nomine Domini Amen.

21. In nomine Domini Amen.
 22. In nomine Domini Amen.
 23. In nomine Domini Amen.
 24. In nomine Domini Amen.
 25. In nomine Domini Amen.
 26. In nomine Domini Amen.
 27. In nomine Domini Amen.
 28. In nomine Domini Amen.
 29. In nomine Domini Amen.
 30. In nomine Domini Amen.

31. In nomine Domini Amen.
 32. In nomine Domini Amen.
 33. In nomine Domini Amen.
 34. In nomine Domini Amen.
 35. In nomine Domini Amen.
 36. In nomine Domini Amen.
 37. In nomine Domini Amen.
 38. In nomine Domini Amen.
 39. In nomine Domini Amen.
 40. In nomine Domini Amen.

41. In nomine Domini Amen.
 42. In nomine Domini Amen.
 43. In nomine Domini Amen.
 44. In nomine Domini Amen.
 45. In nomine Domini Amen.
 46. In nomine Domini Amen.
 47. In nomine Domini Amen.
 48. In nomine Domini Amen.
 49. In nomine Domini Amen.
 50. In nomine Domini Amen.

51. In nomine Domini Amen.
 52. In nomine Domini Amen.
 53. In nomine Domini Amen.
 54. In nomine Domini Amen.
 55. In nomine Domini Amen.
 56. In nomine Domini Amen.
 57. In nomine Domini Amen.
 58. In nomine Domini Amen.
 59. In nomine Domini Amen.
 60. In nomine Domini Amen.

61. In nomine Domini Amen.
 62. In nomine Domini Amen.
 63. In nomine Domini Amen.
 64. In nomine Domini Amen.
 65. In nomine Domini Amen.
 66. In nomine Domini Amen.
 67. In nomine Domini Amen.
 68. In nomine Domini Amen.
 69. In nomine Domini Amen.
 70. In nomine Domini Amen.

